

## **The Project Gutenberg eBook of Jumalan teillä, by Bjørnstjerne Bjørnson**

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at [www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org). If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Jumalan teillä

Author: Bjørnstjerne Bjørnson

Translator: Viki Kärkkäinen

Release date: January 17, 2015 [EBook #48005]

Language: Finnish

\*\*\* START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK JUMALAN TEILLÄ \*\*\*

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

# **JUMALAN TEILLÄ**

Kirj.

Bjørnstjerne Bjørnson

Suomentanut Viki Kärkkäinen

Suurten kertojain teoksia XXXI

WSOY, Porvoo, 1910.

## **SISÄLLYS:**

Kouluaikana.  
Nuoruuden aikana.

# KOULUAIKANA.

## I.

Mereen kurkottavan vuoren jyrkän teellä, jossa lumi jo alkoi sulaa ja jota ilta-auringon viimeiset säteet valaisivat, seisoi neljäntoista vuotias poika kuin lumottuna. Hän katsoi länteen päin merelle, katsoi idässä näkyvää kaupunkia, rantoja ja laajoja tuntureita, joiden takaa, kohti selkeätä taivasta kohosi vielä korkeampia huippuja.

Myrsky oli kestänyt kauvan ja temmeltänyt niin hirvittäväällä raivolla, ettei miesmuistiin oltu sellaista nähty. Uudesta aallonmurtajasta huolimatta se oli satamassa irroittanut laivoja tuuliajolle ja muutamia niistä oli hukkunut. Sähkösanomat kertoivat pitkin rannikkoa tapahtuneista vaurioista, ja täällä lähitienoilla oli nuottavehkeitä särkynyt, verkkoja ajelehtinut teille tietymättömille, venheitä miehistöineen hävinnyt. Kuitenkin pelkäsivät ihmiset saavansa kuulla vielä pahempiakin uutisia.

Vasta pari tuntia sitten se oli lakannut, rajuilma tyyntynyt ja toisiaan seuraavat tuulenpuuskat tauonneet, — viimeisetkin jälkivihurit olivat jo ohi.

Mutta meri ei tahtonut talttua. Ei sovi meren syvyyksiä noin vain liikkeelle panna ja sitten rynnätä tiehensä. Huoneita korkeampina vyöryivät silmäkantamattoman pituiset aallot toinen toisensa jälkeen, vaahtoharjaisina nousten ja pauhinalla vaipuen. Meren mylvinän kuuli kaupunki ja ranta; rehennellen ja kumeasti jyristen se riehui, niin että tuntui aivan siltä kuin koko manner olisi kulkenut kaukaisia ulapoita kohti.

Joka kerta, kun aallot kaikella voimallaan ryntäsivät vasten vuorta, pärskähti kuohu monen sylen korkeuteen. Kauempaa näytti siltä kuin olisivat tarujen valkeat merenhenget tahtoneet ponnahtaa juuri sillä kohden maalle. Mutta ainoastaan jotkut suolaiset pärskheet kohosivat ylös asti, ne löivät poikaa vasten kasvoja siinä hänen seisoessaan liikahtamatta paikaltaan.

Sanottiin yleensä, että vain pahin länsituuli sai meren kuohun nousemaan näin korkealle, nyt se tapahtui, vaikka ei tuullut enää lainkaan. Ja sen oli nähnyt ainoastaan hän yksin.

Kaukana lännessä yhtyivät taivas ja meri hehkuvassa auringon laskussa. Näytti kuin olisi siellä ollut rauhan kultainen maa; kaikki nuo tummat vaahtoharjaiset aallot, jotka vyöryivät sieltä niin kaukaa kuin silmä kantoi, olivat karkoitettuja kapinoitsijoita, ne saapuivat toinen toisensa perästä, joukossa, joka karjui vastalauseita tuhansin äänin.

Juuri nyt oli värien eroitus selvin, nyt ei ollut mitään tasoitusta olemassa, ei yksikään punainen säde enää ulottunut tänne saakka. *Tuolla* oli lämmin hehku, *täällä* kylmä mustansini yli meren ja lumisohjuisen maan. Se, minkä kaupunkia saattoi kukkulalta nähdä, supistui ja tuli yhä pienemmäksi joka kerta, kun hän käänsi katseensa ulapalta sinne päin. Mutta joka kerta hän myöskin tunsu yhä enemmän levottomuutta; tämä ennusti jotain pahaa, tulisikohan todellakin vielä jotain lisää? Hänen mielikuvituksensa oli kiihoittunut ja yönvalvoja kun oli, ei hänellä ollut lainkaan vastustuskykyä.

Loisto tuolla ulapalla alkoi sammua, kaikki värit häipyivät tasaisesti. Ärjyntä alhaalta, josta meren hirviöt tahtoivat päästä ylös, kuului nyt entistään voimakkaampana. Vai oliko hänen kuulonsa teroittunut?

Tarkoittiko se *häntä*, tämä? Mitä hän oli taaskin tehnyt? Vai tulisiko hän pian tekemään jotain? Ennenkin oli selittämätön tuska ollut hänelle varoituksena.

Ei yksinomaan myrsky ollut häntä pelästyttänyt. Vähää ennen sitä oli muuan maallikkosaarnaaja

ennustanut, että nyt oli maailman loppu tulossa, kaikki raamatun merkit viittasivat siihen ja *Jeremiaan* ja *Danielin* ennustuksista ei muuhun johtopäätökseen voinut tulla. Se herätti niin paljon huomiota, että sanomalehtien täytyi ottaa asia puheeksi ja ilmoittaa, että samaa oli lukemattomia kertoja ennenkin ennustettu ja Jeremiaan ja Danielin ennustuksiin vedottu. Mutta kun hirmumyrsky saapui ja vielä raivokkaampana kuin miesmuistiin sitä ennen ja laivat joutuivat tuuliajolle ja ajautuivat laitureita vasten, ruhjoivat ja itse ruhjoutuivat, ja varsinkin kun yö pimeni ja kaikki lyhdyt sammuiivat, ... ryskettä kuultiin, mutta ei nähty mitään, komentohuutoja, kirkumista, jyrinää ja pitkällistä valitusta, — entä millainen kauhu sitten kaduilla, kun myrsky lennätti kattoja, talot vapisivat, ikkunat helisivät, kiviä sinkoili ilmassa, ihmisjoukot pakenivat ja kaukaiset hätähuudot lisäsivät kauhistusta, ... niin, silloin oli monta, jotka muistivat maallikkosaarnaajan sanat. Siis, Jumala siunatkoon ja varjelkoon, totisesti tämä oli tuomiopäivä, kohta putoisivat tähdetkin maahan. Varsinkin lapset olivat kuolemakseen säikähtäneet. Vanhemmilla ei ollut aikaa istua heidän luonaan, vielä näet maailman viimeisellä hetkellä epäiltiin, *olikohan* nyt maailman viimeinen päivä käsissä, ja vanhasta tottumuksesta oli varminta pitää loppuun saakka huolta maallisista tarpeista, ihmisten piti pelastaa ja lukita ja juosta ja varoa tulta ja olla joka paikassa mukana. Mutta lapsille he antoivat rukouskirjoja ja virsikirjoja ja pyysivät heitä lukemaan, mitä niissä oli maanjäristyksistä ja muista vaivoista ja viimeisestä tuomiosta kerrottu, he hakivat kiireessä ne kohdatkin heille ja kiiruhtivat pois. Ikäänkuin lapset olisivat nyt voineet lukea!

Mieluummin ne pujahtivat sänkyyn ja vetivät tyynyn pänsä yli, muutamat ottivat koiran tai kissan viereensä: olihan siten turvallisempaa ja he tahtoivat kuolla yhdessä. Mutta useinpa kissa tai koira ei tahtonutkaan kuolla tyynyn alla ja silloin syntyi riita.

Hän, joka nyt tuolla ylimmällä vuoren jyrkän teellä seisoi, oli ollut menehtymäisillään pelosta. Mutta hän oli niitä, joita pelko ajoi paikasta toiseen, huoneesta kadulle, kadulta satamaan ja taas kotiin. Jo kolme eri kertaa hänen isänsä oli häntä hakenut ja sulkenut hänet sisään ja pannut kaikki ovet lukkoon, mutta ulospa hän oli tullut. Tästä hän muutoin ei olisi jäänyt saamatta palkkaansa, sillä ketään poikaa ei pidetty niin kovassa kurissa eikä ketään niin paljon ruoskittu kuin *Edvard Kallemia*, mutta yhden hyvän toi myrsky mukanaan: sinä yönä ei ruoskittu.

Yö kului, mutta tähdet eivät pudonneet. Tuli päivä ja aurinko oli yhtä kirkas kuin ennenkin, myrsky meni myöskin menojaan ja sen mukana katosivat pelonkin viimeiset jätteet.

Mutta kun se kerran on niinkin voimakkaasti ihmisen mieltä järkyttänyt, niin synnyttää myöhemmin aavistuskin pelkoa. Eikä vain pahoissa unissa, vaan vieläpä päivälläkin, kun luulemme olevamme aivan turvassa, se väijyy mielikuvituksessamme valmiina hyökkäämään päällemme pienimmänkin tavattoman sattua, ahdistaa meitä ilkeillä silmillään ja huuruksella hengellään, vieläpä painostaa meitä hulluuteen saakka.

Poika tunsikin nyt auringon laskeutuessa ja meren mylviessä pahoja aavistuksia, — ja kohta oli helvetintuska häntä ahdistamassa, viimeisen tuomion kauhut syöksyivät esiin. Hän ei käsittänyt, kuinka hänen päähänsä oli pälkähtänyt tuo onneton ajatus uskaltaa tänne ylös ja vielä *yksin!* Hän seisoi lamautuneena, hän ei uskaltanut jalkaansaakaan liikauttaa, se ehkä ilmaisisi hänet ja täällähän oli vihaisia voimia ympärillä. Hän rukoili sydämessään äitivainajaansa tulemaan tänne ja jäämään hänen luoksensa, jos nyt kerran viimeinen tuomio oli käsissä ja äiti oli päässyt taivaaseen. Sisaren luokse äidin ei tarvitsisi tulla, sillä sisarellahan oli rehtorin väki turvana, vaan hänen, jota kukaan ei suojellut. —

Kaikki jäi entiselleen. Läntinen taivas vain vaaleni ja itäinen tummeni. Kylmä väri eteni yhä kauemmas ja sai ylivallan, se toi mukanaan tasaisempaa suuruutta ja yhtenäisyyden varmuutta. Vähitellen hän sai niin paljon rohkeutta, että uskalsi hengittää vapaammin — ensin koetteeksi ja sitten syvään, useita kertoja. Sitten hän alkoi liikkua, hiljaa ja huomiota herättämättä ja peläten, että niissä näkymättömissä hengissä, jotka häntä uhkasivat, voisi syntyä epäilyksiä. Hiljaa hiipi hän lähemmäksi alasmenopaikkaa, pois jyrkän teeltä. Tämä ei ollut mitään pakoa, kaukana siitä! Hän ei oikeastaan tiennyt, pitikö hänen lähteä, hän tahtoi vain koettaa, hän tulisi kyllä mielellään takaisin. Mutta alasmeno täältä oli vaarallista ja oikeastaan sen olisi pitänyt tapahtua ennen pimeän tuloa; tänään tulikin niin aikaisin pimeä. Kunpa vain pääsisi polulle, joka tämän vuoren kautta kulki tuonne alhaalle kalastajamajoille, niin silloin ei olisi mitään vaaraa. Mutta täällä —, oh, varovasti, varovasti, pienempi askel vain, pieni, hyvin pieni vielä. Vain koetteeksi; hän kyllä tulisi takaisin.

Kun hän tällä tavoin oli kulkenut vaarallisimman tien ja seisoi kukkulan takana turvassa noilta voimilta, joiden kanssa hän oli kärkeä käynyt, niin — silloinpa hän pettikin ne kokonaan. Pitkin harppauksin läksi hän rientämään rinnettä alas. Hän hyppäili kiveltä kivelle, — kunnes hän äkkiä huomasi hatun vilahtelevan tuolla alhaalla, oh, niin kaukana siellä, että silmä tuskin taisi sen eroittaa. Silmänräpäyksessä hän pysähtyi! Pako ja pelko ja kaikki entinen haihtui sillä hetkellä hänen mielestään, ei pieninkään ajatus liikkunut enää sinne päin. Nyt oli *hänen* vuoronsa peloittaa, tuota poikaa hän koko ajan oli odottanutkin. Edvardin liikkeet, katse ja ryhti osoitti, miten iloisenvarma hän oli pian tapaavansa hänet parin askeleen päässä. Nytpä hän varokoon itseään!

Toinen tuli mitään pahaa aavistamatta, asteli ylöspäin. Verkalleen ja ikäänkuin nauttien vapaudestaan ja yksinäisyydestään hän nousi rinnettä ylös, kohta kuului jo hänen raskas astuntansa, korkorautojen kilahdukset kiviä vasten.

Hän oli kaunisvartaloineen poika, vaaleaverinen ja ehkäpä vuotta vanhempi häntä, joka odotti. Hän oli väljässä sarkapuvussa, villahuivi kaulassa ja kintaat kädessä. Hän kantoi siniseksi maalattua ja vaaleankeltaisilla ruusuilla kirjaeltua arkkua, jollaisia tavallisesti maaseudulla käytetään.

Suuri salaisuus oli nyt tulemaisillaan ilmi. Monta päivää oli koulussa oltu jännityksessä, kenen kanssa, milloin ja miten se kohtausta tapahtuisi, joka nyt oli tulossa, — se ratkaisun hetki oli nyt käsissä, jolloin Ole Tuft olisi vihdoinkin pakoitettu koulun ankaran järjestysmiehen edessä tunnustamaan, missä hän iltapäivin ja illoin oleskeli ja mitä hän silloin hommaili.

Ole Tuft oli varakkaan rannikkotalonpojan ainoa poika. Hänen isänsä, joka oli kuollut jo vuosi sitten, oli ollut kuuluisin maallikkosaarnaaja maan läntisillä seuduilla ja oli jo aikaisin määrännyt, että pojasta piti tuleman pappi ja siinä tarkoituksessa oli pannut hänet latinakouluun. Ole oli lahjakas, ahkera ja kunnioitti opettajiaan ja siksipä saavuttikin hän heidän ehdottoman suosionsa.

Mutta ei ole koiraa vain karvoihin katsominen. Tämä tottelevainen ja kiltti poika oli jo jonkun aikaa ollut poissa toveriensa iltaleikeistä. Kotonaan hän ei ollut (hän asui tätinsä luona), eikä Schultzien luona, missä hän auttoi kahta lasta läksyjen luvussa, — sen hän toimitti jo heti päivällisen jälkeen, — eikä myöskään rehtorin tai oikeammin hänen kasvattityttärensä *Josefine Kallemin*, Edvardin sisaren luona, Ole ja hän kun seurustelivat paljon yhdessä. Monesti olivat pojat nähneet hänen menevän sinne sisään, mutta ei tulevan takaisin ja kuitenkin oli Josefine aina yksin, kun he kohta sen jälkeen tulivat häntä tervehtimään vakoilu mielessä. He olivat näet asettaneet vartijoita ulkopuolelle taloa ja tarkastus pantiin toimeen asianmukaisessa järjestyksessä. Koulutaloon asti he voivat siis seurata hänen jälkiään, mutta siellä ne katosivat, — eikä hän maahankaan voinut vajota! Talo tutkittiin päästä päähän, joka soppi, jokainen salaloukko moneen kertaan, Josefine itse johti heitä kaikkiin mahdollisiin paikkoihin, niin, vieläpä pimeälle ullakollekin, alas kellareihin ja huoneisiin, joissa perhe ei itse oleskellut. Ja hän vakuutti kunniasanallaan, että Ole ei ollut siellä, sen saattoivat he muuten itsekin nähdä. Mutta missä kummassa hän sitten oli?

Koulun paras oppilas oli joku päivä sitten voittanut arpajaisista Alexandre Dumas-vanhemman kirjoittaman *Les trois mousquetaires*, kuvitettuna loistopainoksena, mutta huomattuaan pian, että kirja ei ollut oppineita varten, hän lupasi sen palkinnoksi sille toverille, joka pääsisi perille, missä Ole Tuft iltapäivin ja illoin oleskeli ja mitä hän silloin hommaili. Tästä lupauksesta ihastui Edvard Kallemin. Hän oli nimittäin oleskellut Espanjassa aina viime vuoteen saakka, hän luki ranskaa kuin äidinkieltään ja hän oli monesti kuullut, että *Kolme muskettisoturia* oli hauskin romaani maailmassa. Nyt väijyi hän *Kolme muskettisoturia*, eläkööt siis kaikki kolme, nyt olivat ne hänen käsissään!

Hiljaa, aivan hiljaa hiipi hän alas, kunnes saapui polulle; syntipukki olisi siinä tuossa tuokiossa.

Edvard Kallemin pään muodossa oli jotain petolinnun tapaista. Nenänsä muistutti nokkaa, silmissä oli hurjuutta — jo luontaisesti ja myöskin senvuoksi, että niissä oli hiukan uhittelevaakin. Otsa oli jyrkkä ja matala ja sitä ympäröi vaaleanruskea lyhyt tukka. Vilkkaat liikkeet kuvastivat hänen notkeuttansa; hänen olisi nyt seisottava hiljaa, mutta ruumis kumartui, jalat muuttivat paikkaansa, kädet kohosivat ylös, aivan kuin tahtoisi hän seuraavassa silmänräpäyksessä ponnahtaa lentoon.

"Bää!" huusi hän täyttä kurkkua. Tulija säikähti ja oli vähällä pudottaa arkkunsa. "Kas niin, nytpäs sinut tapasin! Nyt ei sinun enää auta vaieta!"

Ole Tuft seisoikin kivettyneenä. "Niin, siinä sinä nyt olet! Haha .. haa! — Mitä sinulla on tuossa arkussa?" Ja hän hyökkäsi häneen käsiksi, mutta Ole muutti nopeasti arkun oikeasta vasempaan käteensä ja piti sitä selkänsä takana; Edvardin oli mahdoton sitä saada. "Mitä sinä oikein ajattelet, poika? Luuletko tästä pääseväsi? Tänne arkku!" — "Ei, sitä en sinulle anna!" — "Vai et aio totella? No, silloin menen tuolta alhaalta kysymään." — "Etkä mene!" — "Kyllä, jumalavita, minä teen sen." — "Sinä et tee sitä." — "Minä teen!" Hän läksi heti juoksemaan alas.

"Minä sanon sen sinulle, jos lupaat vaieta!" — "Vaieta? Oletko hullu?" — "Mutta sinun täytyy!" — "Kuinka sellaista voit ajatellakaan? Tänne arkku, tai minä menen!" huusi hän. — "Kyllä, jos lupaat olla kertomatta —?" Kyyneleet nousivat Olen silmiin. "Minä en lupaa mitään. Arkku tänne ja paikalla!" — "Kyllä, mutta mitään hullutusta se ei ole. — Edvard, kuuletko!" — "Jos se ei ole hullutusta, niin voitthan sen tuoda tänne! Mutta joutuun!" Tämän piti Ole poikain tavan mukaan puolinaisena lupauksena, hän katsoi rukoilevasti Edvardia silmiin ja sanoi: "Minä käyn tuolla alhaalla senvuoksi ... siksi ... niin, kyllähän sinä käsität ... Jumalan teillä." Viimeiset sanat hän sanoi arkaillen ja purskahti itkuun. — "Jumalan teillä?" kysyi Edvard epävarmasti, hyvin kummastuneena.

Hän muisti, että opettaja kerran raukaisevalla maantiedetunnilla oli kysynyt: "Mitkä tiet ovat parhaat?" Läksyssä oli: "Tavarain kuljetusta varten ovat edelleen meritiet parhaimmat." — "No, mitkä tiet ovat parhaimmat? — Sinä, Tuft?" — "Jumalan tiet", vastasi Tuft. Koko luokka virkistyi heti, sen ilmaisi kaikuva naurun remakka.

Mutta siitä huolimatta Edvard ei todellakaan tiennyt, mitä "Jumalan tiet" oikeastaan merkitsivät. Uteliaisuus sai hänet unhoittamaan, että hän oli järjestysmies, ja suoraan, aivan kuin toisena poikana, hän sanoi: "Minä en käsitä, mitä sinä tarkoitat, Ole? Jumalan teillä, sanoit?" Hänen toverinsa huomasi hyvinkin muutoksen, äsken niin hurjannäköinen katse oli nyt ystävällinen, silmissä oli vain tuo kummallinen loisto, joka niissä aina pysyi. Edvard Kallem oli toverien joukossa se, jota Ole mielessään eniten ihaili. Talonpoika sai kovasti kärsiä kaupunkilaispoikien kekseliäisyyden ja nokkeluuden vuoksi ja Edvard Kallemilla oli nämä ominaisuudet suurimmassa määrässä. Sitäpaitsi hänellä oli kunnia olla ... ruskeakiharaisen sisarensa veli.

Mutta hänellä oli sietämätön vika, hän oli uhitteleva. Oikeuden mukaisesti saikin hän sen johdosta selkäänsä — milloin opettajilta, milloin isältään ja vieläpä tovereiltaankin, mutta samassa oli hän valmis alkamaan jälleen. Tällainen rohkeus kävi yli talonpojan ymmärryksen. Senpä vuoksi vaikuttikin ystävällinen sana tai hymyily Edvardin puolelta häneen suuresti, siinä oli jotain armollista ja ylhäistä. Nuo ystävälliset ja lempeät kysymykset, joita nyt hänelle teki tuo äskenen villipeto (josta vain nokka oli enää jälellä), sopivat yhteen hänen silmiensä loisteen kanssa, ja Ole oli voitettu. Kohta kun Edvard muutti käyttöksensä ja ystävällisesti pyysi nähdäkseen arkkua, luovutti hän sen ja tunsii itsensä siinä määrin turvalliseksi, että rohkeni kuivata silmiään kintailla, otti sitten toisesta kädestään kintaan ja niisti nenäänsä sormillaan, — muisti, että hänelle sitä varten oli annettu ruudukas nenäliina, haki sitä, mutta ei löytänyt.

Edvard oli avannut arkun, mutta ennenkuin hän nosti kantta, katsahti hän ylös: "Jos et tahdo, niin —?" — "Kyllä, saat kernaasti!" — Edvard nosti kannen pois, otti ylös nenäliinan ja sen alla oli suuri kirja. Se oli raamattu. Hän tuli noloksi, melkeinpä nöyryytetyksi. Raamatun alla oli useita sitomattomia vihkoja, hän otti pari niistä esiin, selaili niitä ja pani ne takaisin arkkuun. Ne olivat uskonnollisia esitelmiä. Raamatun hän asetti varovasti paikalleen niinkuin se oli ollutkin, levitti nenäliinan sen yli ja sulki arkun. Oikeastaan hän oli nyt yhtä viisas tai ehkä vielä uteliaampikin kuin ennen.

"Et suinkaan sinä lue raamattua noille tuolla alhaalla?" hän kysyi. Ole Tuft punastui: "Kyllä, joskus, niinkin —" — "Kenelle?" — "Oh, sairaille, mutta useasti minä en niin pitkälle pääse." — "Käytkö sinä sairaiden luona?" — "Kyllä, minä käyn sairaiden luona." — "Sairaiden? Sinä? Hyvä ystävä, mitä sinä sairaiden luona teet?" — "Oh, minä autan niitä — — niin hyvin kuin voin." — "Sinä?" kysyi Edvard mitä suurimman kummastuksen vallassa. Hetkisen kuluttua jatkoi hän: "Millä? Ruuallako?" — "Myöskin sillä. Minä autan heitä kaikella, mitä he tarvitsevat, — muutan puhdasta heidän alleen —" — "Muutat puhdasta heidän alleen?" — "Niin, näetkös, he makaavat oljilla, ja siinä he saavat levätä samoilla oljilla kunnes vuode rupeaa haisemaan. Joskus likaavatkin vuoteensa, kun ovat sairaita eivätkä jaksa itseään auttaa, sillä ei juuri ketään ole päivisin heidän luonaan, väki on työssä ja lapset koulussa. Ja kun minä sitten tulen iltapäivällä, menen minä rantaan veneiden luo, ostan sieltä olkia, kannan ne sisään ja otan entiset pois." — "Hyvä ystävä, mistä sinä saat rahaa ostoksiasi varten?" kysyi Edvard. — "Täti kerää rahaa minulle ja niin tekee Josefinekin." — "Josefine?" huudahti veli. — "Niin, kyllä, ehkä minun ei olisi pitänyt sitä sanoa."

"Keneltä saa Josefine rahaa?" kysyi Edvard vanhemman veljen oikeudella. Ole mietti hetken, vastasi sitten varmasti ja lyhyesti: "Isältäsi". — — "Isältä?" — —

Edvard tiesi, ettei isä edes Josefinellekään antanut rahoja turhuuksiin, ensin hän tiedusteli aina, mihin niitä tarvitaan. Siis hänen isänsä oli hyväksynyt Olen hommat. Tämä poisti Edvardilta kaikki epäilykset. Ole huomasi heti, että täysi muutos oli tapahtunut, hän näki sen silmistäkin. Nyt hänessä heräsi halu kertoa enemmänkin ja hän kertoi. Selitti, että usein saattoi hänellä olla paljonkin puuhaa, hänen täytyi virittää valkea takkaan, panna kattila tulelle ja keittää ruokaa. — "Osaatko sinä keittää?" — "Osaanpa kyllä! Ja siivota, käydä ostamassa, mitä puuttuu, ja lähettää sana apteekkiin jonkun mukana, joka sinne yli sattuu muutenkin soutamaan, sillä voi sattua, että tohtori kyllä kirjoittaa lääkkeitä, mutta niitä ei noudeta." — "Kaikkeen tähän on sinulla aikaa?" — "Minä teen Schultzella tehtäväni heti päivällisen jälkeen ja läksyni luen yöllä." Hän kertoi paljonkin, — kunnes hän itse muistutti, että heidän pitäisi laskeutua vuorelta, ennenkuin tuli aivan pimeä.

Edvard kulki edellä syvissä mietteissä, toinen perästä arkuineen. Tänne vuoren juurelle kuului meren pauhu kuin tulisi se ilmasta, kuin lentäisi siellä mahtava lintuparvi, hirvittävän ylhäällä. Ilma alkoi kylmetä, kuu nousi taivaalle, mutta tähtiä ei vielä näkynyt, — kyllä, yksi tähti näkyi. "Kuinka sinä tulit tuota ajatelleeksi?" kysyi Edvard kääntyen hänen puoleensa. Ole pysähtyi myöskin. Hän muutti arkun toisesta kädestä toiseen ja jälleen takaisin, tunnustaisikohan hän nyt kaikki? Edvard ymmärsi heti, että tässä piili jotakin alla ja että se oli kaikkein tärkeintä. "Etkö voi sitä sanoa?" kysäsi hän

välinpitämättömällä äänellä. — "Kyllä, minä *voin* kyllä", mutta hän siirteli arkkua käsissään eikä virkkanut sanaakaan. Silloin ei Edvard voinut hillitä uteliaisuuttaan, vaan rupesi oikein rukoilemaan Olea. Se oli kyllä tämän mieleen, mutta kumminkin hän vain arkaili. "No eihän siinä mitään pahaa liene?" — "Ei, pahaa se ei ole." — "Jotain oikein suurta?" — "Oikeastaan se onkin suurinta maailmassa." — "Mutta, ystäväni, mitä sitten?" — "No, jos et lupaa sitä kertoa kenellekään! Et ainoallekaan ihmiselle, ymmärrätkö! Niin voin sen sinulle sanoa." — "Mitä se sitten on, Ole?" — "Minä aion lähetyssaarnaajaksi." — "Lähetyssaarnaajaksi —!" — "Niin, kääntämään pakanoita, oikeita villejä, ymmärrätkö, sellaisia, jotka syövät ihmisiä." Hän huomasi Edvardin hämmästyksen ja kiiruhti senvuoksi kertomaan jotain hirmumyrskyistä, raivoisista petoeläimistä ja myrkyllisistä käärmeistä. — "Sellaiseen toimeen täytyy harjaantua, näetkös." — "Harjaantua —? Raivoisia villipetoja ja myrkyllisiä käärmeitä vastaan —?" Edvard alkoi uskoa jo mitä hyvänsä. — "Ihmiset ovat pahimpia", sanoi Ole, hän jätti eläimet syrjään; — "ne ovat hirmuisia pakanoita, ne kansat, ja ilkeitä ja julmia ne ovat myöskin. Niin ettei se juuri ole houkuttelevaa. Mutta täytyyhän siihenkin harjaantua." — "Mutta kuinka sinä voit harjoitella tuolla alhaalla? Eiväthän ne ole pakanoita, nuo tuolla kalastajakylässä?" — "Ei suinkaan, mutta ne opettavat ihmistä sietämään yhtä ja toista, ei siellä auta olla pelkuri vaan täytyy olla valmis ottamaan vastaan pahinta. Kun ne ovat sairaita ja rujoja, niin ne ovat myöskin epäluuloisia, niin, vieläpä oikein ilkeitäkin joskus. Ajatteles, kun eräänäkin iltana muuan aikoi lyödä minua." — "Lyödä sinua?" — "Minä rukoilin silloin, että Jumala sallisi hänen lyödä, mutta hän vaan kiroili minua." Olen silmät säkenöivät, hänen kasvonsa olivat innostuksen vallassa. "Eräessä esitelmässä, joka minulla on täällä arkussa, sanotaan, että suurin vika meidän lähetyssaarnaajissamme on se, että he ryhtyvät toimeensa ilman edellä käyvää harjoitusta. Sillä suuri taito on osata voittaa ihmisten sydämet, niiden saattaminen jumalan valtakuntaan on vaikeinta kaikista taidoista; varsinkin tulisi meidän harjaantua siihen nuorina, lapsuudesta alkaen. Sillä tavoin on siellä kirjoitettuna ja niin aion minä tehdä. Sillä lähetyssaarnaajan toimihan on kuitenkin suurinta ja jalointa maailmassa. Suurempiarvoinen se on kuin olla kuningas tai keisari tai paavi; niin on täällä esitelmässä sanottu. Siihen on kirjoitettu erään lähetyssaarnaajan sanat: 'Jos minulla olisi kymmenen elämää elettävänä, niin uhraisin ne kaikki lähetystyön hyväksi.' Niin aion minä tehdä, minä myöskin."

He kulkivat rinnatusten. Ole oli huomaamattaan joutunut katselemaan taivaalle ilmestyviä tähtiä. Kumpikin he pysähtyivät hetkiseksi ja tuijottivat etäisyyteen. Tuolla häämöitti satama laivoineen ja mataloine siltoineen ja kaupunki tuikkivine valoineen, ulompana harmaan lumen peittämä ranta ja synkkä meri. Täällä kuului sen ääni jälleen, mutta heikompana, pauhinan yksitoikkoisuus soveltui hyvin tähtien valaisemaan hämäärään. Poikien välille punoutui näkymättömiä tunteitten lankoja. Ole ei pannut kenenkään myötätuntoisuudelle niin suurta arvoa kuin hänen, joka kulki siinä sivulla keveä karvalakki päässään, ja Edvard ajatteli, kuinka Ole oli häntä paljon parempi; ja että hän itse oli kauhea poika, sen tiesi hän vallan hyvin, sitä sai hän kuulla joka päivä. Hän katseli syrjästä talonpojan poikaa, jolla oli lakki vedettynä alas korville, kintaat ja paksu villahuivi, sarkanuttu liian väljä samoin kuin sarkahousutkin, ja sitten nuo suuret korkorautoilla varustetut saappaat, — ainoastaan silmät voittivat kaiken tämän yhteensä kauneudessa. Ja nuo rehelliset kasvot, joissa sittenkin oli jotain ikäänkuin vanhuuden viisautta... Ole oli hänestä suuri mies.

He kiiruhtivat jälleen eteenpäin, Edvard edellä, Ole jälestä, alas "laitakaupunkia" kohti, siten näet nimitettiin sitä osaa, joka oli lähinnä tätä vuotta ja jossa oli vain enimmäkseen työmiesten asuntoja, pieniä työpajoja ja tehtaita. Täällä ei vielä ollut kunnollista katukivitystä eikä valaistusta, nyt lumen sulaessa oli kaduilla kauheasti sohjua, joka iltakylmällä tahtoi kovettua jääksi. Muutamia lyhtyjä siellä oli, ne riippuivat kadun keskellä nuorissa, jotka olivat pingoitettut yli kadun talojen välille, ja niitä voitiin sekä nostaa että laskea. Niitä kun ei oltu puhdistettu savusta, valaisivat ne hyvin huonosti. Jollakin pienellä työpajalla oli oma lyhtynsä ja se riippui oven ulkopuolella. Erään tällaisen alla pysähtyi Edvard, nyt täytyi hänen kysyä jälleen. Nimittäin, kenenkä luona Ole siellä kävi. Oliko siellä joku, jonka kumpikin tunsivat?

Iloisena laski Ole arkun käsistään portaille ja pitäen kättään sen päällä hän hymyili: "Niin, kyllähän sinä tunnet Martan laivaveistämöltä?" Hänet tunsii koko kaupunki, hän oli reipas nainen, mutta viinaan menevä, ja koulupojista oli hyvin hauskaa, kun hän joskus lauantai-iltoina seinää vasten nojaten sadatteli heitä, kunnes hän kääntyi heihin selin ja ylenkatsettaan osoittaakseen ... niin, sitä ei voida tässä kuvata, millaiselta tämä ylenkatseen osoitus näytti. Sitä kuitenkin pojat aina odottivat ja riemuhuudoilla tervehtivät.

"Marttaa laivaveistämöltä!" huudahti Edvard. "Voitko sinä kääntää veistämön Martan mielen?" — "Hiljaa, hiljaa, ystäväni, ei niin kovaa!" pyysi Ole, hän oli punastunut korvia myöten ja katsahti säikähtyneenä ympärilleen. — Edvard kuiskasi uudelleen: "Luuletko sinä, että kukaan ihminen voi saada veistämön Martan kääntymään?" — "Minä luulen olevani hyvällä alulla", kuiskasi Ole salaperäisenä. — "Ei, sitä minä en usko! En, suo anteeksi —!" Toverin silmät välähtivät ja suu vetäytyi hymyyn. — "No, mutta odotappas, niin saat kuulla! Tiedäthän, että hän talvella humalapäissään kaatui ja satutti itsensä pahanpäiväisesti?" — Sen hän tiesi kyllä. — "No, hän on yhtä päätä vuoteen omana ja

nyt ovat kaikki tuskastuneet häntä auttamaan, hänhän on niin kiukkuinen ja ilkeä. Hän oli alussa minullekin vihainen, — oh, sitä ei tahtonut kestää, mutta minä en ollut siitä millänikään ja nyt nimittää hän minua vain nimillä 'jumalan enkelini', 'sydänpäpyseni' ja 'kultani' ja 'kiltti lapsi', sillä minä olen hoitanut häntä ja kerännyt vaatteita ja ruokaa hänelle ja myöskin sänkyvaatteita ja auttanut pahimmissakin tarpeissa, niin, sitäkin olen tehnyt. Ja kuitenkin tahtoi hän tässä eräänä päivänä lyödä minua, kun rupesin häntä auttamaan ylös noustessa ja hänen kipeään jalkaansa koski. Hän rääkyi ja kohotti keppiään, ... mutta sitten hän rauhoittui ja rupesi kiroilemaan ja ripittämään minua aika tavalla. Nyt hän on tullut taas leppeäksi ja äskettäin uskalsin lukea raamattuakin hänelle." — "Veistämön Martalle?" — "Luin hänelle vuorisaarnan, ja ajatteles, hän itki." — "Hän itki? Mutta ymmärsikö hän sitä?" — "Ei, hän itki niin, että tuskin kuuli mitään. Mutta katsos, sehän oli kuitenkin raamattua. Hän alkoi jo itkeä, kun otin sen esille."

Pojat katsoivat toisiinsa. Takapihalta kuului vasaran kalsketta, höyrypilli vihelsi jossain etäällä, asunnossa kadun toisella puolen kirkui pieni lapsi. "Sanoiko hän mitään?" — "Hän sanoi, että hän oli liian kurja sitä kuulemaan. Ja minä selitin hänelle, että kaikkein kurjimmat ovat tervetulleimpia Jumalan valtakuntaan. Mutta sitä hän ei ollut kuulevinaanakaan. Hän pyysi vain minua lähtemään ja samalla katsomaan, oliko Pyykki-Lassi tullut kotiin." — "Pyykki-Lassi?" huudahti Edvard, ja Olen täytyi jälleen pyytää häntä puhelemaan hiljemmin. Pyykki-Lassi oli näet Martan hyvä ystävä. — "Ja tiedätkös, Lassi on ollut näinä aikoina kelpo miestä. Pyykki-Lassissa on paljon hyvääkin, niin sanovat kaikki. Hän tulee joka ilta auttamaan. Tänä iltana hän tuli aikaisemmin kuin ennen, senvuoksi minä pääsin lähtemään. Tavallisesti viivyn siellä paljon kauemmin." — "Oletko muulloinkin lukenut hänelle?" — "Kyllä, tänään. Heti alkoi hän itkeä, mutta tänään hän luullakseni kuunteli. Sillä minä luin tuhlaajapojasta ja hän sanoi: 'minä olen yksi pojan sioista', niin, sillä tavoin hän sanoi." — Molemmat pojat nauroivat. — "Sitten minä puhelin hänen kanssaan ja sanoin, etten voinut uskoa sitä. Sitten koetin rukoilla. Oh, se ei maksa vaivaa, hän sanoi, mutta kun minä aloitin 'isämeitä', tuli hän, tiedätkös, aivan vimmoihinsa, aivan kuin olisi pelästynyt ja nousi ylös ja huusi, ettei hän tahtonut sitä kuulla, — ei millään ehdolla. Ja sitten hän laskeutui jälleen vuoteelleen ja purskahti hillitsemättömään itkuun." — "No siitä ei tullut siis mitään?" — "Ei, sitten tuli Pyykki-Lassi ja silloin hän pyysi minua lähtemään. Mutta näetkös, miten se vaikutti? Etkö luule hänen olevan hyvällä alulla." — Edvard ei oikein tiennyt, mitä sanoa.

Oli ikävää, että hänen ihailunsa oli saanut pienen kolauksen.

Vähän sen jälkeen he erosivat.

2.

Monesti saattaa ylemmissä kouluissa vallita aivan toisenlainen henki kuin kaupungissa, jossa koulu sijaitsee, ja tavallista on, että koulu muutamissa suhteissa on itsenäisten vaikutusten alaisena. Yksi ainoa opettaja voi johtaa oppilaita oman mielensä mukaan, ja samoin saattaa riippua yhdestä tai useammasta toverista, vallitseeko koulussa poikien kesken toveruuden ja kuuliaisuuden henki vai onko päinvastoin. Tavallisesti on olemassa joku, joka vaikuttaa johtavasti. Myöskin siveellisessä suhteessa on asianlaita sama, pojat seuraavat esikuvaansa, ja useimmiten on olemassa yksi tai useampi, joiden vaikutuksen alaisena he ovat.

Näinä aikoina oli koulun paras oppilas Anders Hegge osaltaan ylimpänä johtajana. Hän oli tietorikkain poika, mitä koulussa oli ollut sen perustamisesta lähtien. Hän oli nyt koulussa vuoden yli tarpeellisen määrän, vain hankkiakseen koululle kunniamaineen varmasta etevämmyydestä. Pojat olivat tavattoman ylpeitä hänestä. He kertoivat ihastuksella, miten hän oli saattanut opettajia pulaan, ja että hän voi valita, mitkä tunnit tahtoi, mennä ja tulla aivan niinkuin häntä itseään halutti; hän lukikin enimmäkseen omin päin. Hänellä oli kirjasto, jonka hyllyt olivat jo aikoja sitten peittäneet seinät, niin että hyllyjä nyt oli lattiallakin. Sohvan kummallakin puolella oli pitkä kirjahylly, ja niistä kerrottiin, että pikku pojatkin saivat tulla niitä katsomaan. Itse hän istui siellä sisällä vastapäätä ikkunaa poltellen tupakkaa, yllään naimisissa olevan sisarensa lahjoittama, kantapäihin ulottuva haletti, päässä kultatupsuinen samettilakki, jonka oli saanut tädiltään, ja jaloissa kirjaellut tohvelit, hänen toisen tätinsä antamat nekin. Hän oli naisten keskuudessa kasvanut, asui äitinsä luona, joka oli leski, ja viisi vanhempaa sukulaista maksoivat hänen kirjansa, vaatettivat hänet ja antoivat hänelle taskurahoja.

Hän oli jo iso ja vankka mies, kasvoissa oli vanhan suvun hienopiirteisyyttä ja niitä olisi voinut sanoa kauniiksikin, jollei silmät olisi olleet ulkonevat ja niissä jotain samalla himokasta ja urkkivaa. Jotain samallaista kuin hänen muhkeassa vartalossaan, joka olisi näyttänyt kookkaalta, jollei hän tavallisesti olisi käynyt kumarassa ikäänkuin ei jaksaisi pitää itseään suorana. Hänen käyntinsä oli epätasaista, kätensä ja jalkansa sirot, hän ei kärsinyt itseensä koskettavan, oli viluinen ja hemmoteltu ja hänen makunsa kokonaan naisellinen.

Kaikki, mitä kerran oli kuullut, hän muisti, niin pienet kuin suuretkin asiat, pikkuseikat hänestä kuitenkin olivat tärkeimmät kaikista. Harva seikka jäi häneltä huomaamatta, vähitellen ja taitavasti ymmärsi hän luikertaa ihmisten luottamukseen. Hän tunsu sekä koti- että ulkomaisia sukutarinoita, hänestä oli elämän suurinta nautintoa kertoa niitä ja varsinkin häväistysjuttuja ja keräillä niitä yhä enemmän ja enemmän. Jos opettajat olisivat käsittäneet, kuinka tämä ihailtu kaappilaitos kaikkine sisustoineen turmeli koulun henkeä, niin tuskinpa he olisivat häntä enää pitäneet vuotta yli määrän. Koulu oli pelkkää arvostelua ja epäilystä, juoruaminen ja panettelu siinä hovitapoja, jotka helpoimmin veivät suosioon ja roskajutut mieluisimpana keskusteluaineena. Kun joku tuli hänen luokseen, tapasi hän hänet istumassa tupakan savun ympäröimänä kirjahyllyjensä ääressä uusia juttuja ahmimassa. Ja kun Edvard nyt samana iltana saapui kertomaan, että nyt hän oli jo saanut tietää kaikki Olen puuhut ja sanoi tahtovansa palkintoa, — nousi Anders ylös ja pyysi häntä kaikin mokomin odottamaan, kunnes hän hakisi hiukan olutta, sillä nyt kelpasi heidän pitää lystiä.

Ensimmäisen lasin he ryyppäsivät halukkaasti ja puoliksi toisenkin, sitten alkoi Edvard kertoa aluksi, — että Ole hoiteli sairaita alhaalla kalastajakylässä.

Anders tuli miltei yhtä noloksi, kuin Edvard oli tullut raamatun nähtyään. Edvard nauroi sydämensä pohjasta. Mutta sitä ei kestänyt kauan, sillä Anders sanoi sitä hiukan epäilevänsä. Varmaankin oli Ole tahtonut häntä uskotella päästäkseen helpommin asiasta, siinä piili jotakin salaista. Talonpoikaispojathan ovat niin salaperäisiä, ja todistaakseen sitä hän kertoi pari hyvin huvittavaa juttua koulusta. Edvard ei voinut enää kauemmin keittää hänen sietämätöntä epäilyään ja tehdäkseen siitä lopun — itse asiassa hän oli kovin väsynyt — hän kertoi, että hänen *isänsä* tiesi koko asian, *hän* hyväksyi sen ja antoi Oelle rahallista avustusta. Nyt ei tietysti Anders enää epäillyt, mutta *sittenkin* saattoi siinä piillä jotain, talonpoikaispojat ovat niin salaperäisiä.

Ei, tämä oli jo Edvardista liikaa, hän karkasi hänen edestään ylös istualtaan ja kysyi, uskoiko hän jonkun heistä valehtelevan.

Anders ryyppäsi levollisena olutta, hänen ulkonevat silmänsä pyörivät pälyilevinä. "Valehdella", se nyt oli sellainen kummallinen sana, eikö hän sitten voinut saada tietää, mitä sairaita Ole hoiteli?

Sitä ei Edvard ollut odottanut, hän oli aikonut kertoa juuri niin paljon, että saisi palkintonsa, eikä sanaakaan enempää. Hän nousi uudelleen: jollei Anders tahdo "uskoa", niin, "olkoon uskomatta", mutta palkinnon hän tahtoi saada!

Andersin tapoihin ei kuulunut riidellä kenenkään kanssa, sen tiesi myös Edvard kyllä hyvin. Luonnollisesti tulisi Edvard saamaan kirjan, mutta sitä ennen ryhtyi Anders laskettelemaan huvittavaa juttua siitä, miten sairaita tuolla kalastajakylässä käyttäytyivät. Köyhäin lääkäri oli eilen käynyt rouvineen hänen äitinsä luona ja silloin oli joku tiedustellut veistämön Marttaa, jota kukaan ei ollut nähnyt kaualle aikaa, vieläkö hän makasi vuoteen omana talvellisen kaatumisensa jälkeen? Kyllä, hän makasi vielä eikä hänellä mitään hätää ollut, sillä niin uskomattomalta kuin se kuuluukin, lähettivät ihmiset hänelle kaikkea, mitä hän tarvitsi. Ja Pyykki-Lassi antoi hänelle joka iltana viinaa, niin että he saivat pitää monta lystiä yhdessä. Tuskinpa hän kotvalle siitä ylös nousee.

Edvard punastui korvia myöten ja Anders huomasi sen. Kenties oli veistämön Martta yksi niistä, joita Ole "auttoi"? — Kyllä se niin oli.

Anders aukaisi ulkonevat silmänsä selälleen vastaanottamaan tätä saalista ja Edvard näki, miten hän ahmi sen itseensä ja hänestä tuntui kuin olisi hänkin mennyt suinpäin samaa tietä. Mutta ei mikään harmita koulupoikia niin suuresti kuin se, että heitä luullaan herkkäuskoisiksi. Hän kiiruhti senvuoksi vapautumaan sellaisesta epäluulon alaisuudesta, että *hän* muka ei huomannut, mitenkä typerästi Ole Tuft menetteli, ajatteles, hän luki raamattuakin Martalle! — Luki raamattuakin hänelle! Mulkosilmät taaskin laajenivat ahmiakseen, mutta supistuivat kohta jälleen, naurun puuska valtasi hänet, hänen täytyi nauraa hohottaa ääneensä, — ja Edvardin myöskin.

Niin kyllä, hän luki raamattua veistämön Martalle, luki tuhlaajapojasta, ja Edvard kertoi, mitä Martta oli sanonut. He nauroivat katketakseen ja joivat oluen loppuun. Nauraessaan näyttäytyi Anders kaikessa hauskuudessaan ja herttaisuudessaan, naurussakin oli pieni sivuääni, kuin olisi hänen kurkkuaan kutkuttanut, — ja se lisäsi vielä nauruintoa. Sitten täytyi Edvardin kertoa kaikki — ja vähän lisääkin.

Kun hän vähän myöhemmin juoksi kotiinsa kirja kinalossa, oli hän huonolla tuulella. Oluen vaikutus oli haihtunut, nauru ei enää viehättänyt ja loukattu turhamaisuuden tunne oli tyydytetty. Mutta heti raittiiseen ilmaan päästyä hänestä tuntui kuin olisi hän nähnyt Olen hyväntahtoiset silmät. Hän ei tahtonut muistella koko asiaa, hän oli niin kauhean väsynyt, tänä iltana hän ei jaksanut ajatella mitään, mutta huomenna, — niin, huomenna hän pyytäisi Andersin olemaan vaiti koko asiasta.



Mutta seuraavana aamuna hän nukkui liian pitkään, häthätää puki hän yllensä ja läksi juoksemaan voileipä hampaissa, mielessään hämärä muisto, että *Les trois mousquetaires* oli nyt hänen omansa, iltapäivällä aloittaisi hän lukea sitä. Koulussa kului tunti tunnilta tuskan ja pelon vallassa, sillä hän ei osannut läksyjään lainkaan, ja heillä oli aina niin paljon lauantaiksi. Hän pääsi vapaaksi kahta tuntia ennemmin kuin toiset, sillä silloin oli ranskaa ja luonnonhistoriaa, joita hän ei lukenut, — ja ensimmäisenä kiiruhti hän alas rappuja!

Juuri tultuaan kouluportille hän näki Andersin tulevan toiselta suunnalta. Nyt olisi *hänellä* tunti korkeimmalla luokalla. Heti johtui Edvardin mieleen eilinen päivä ja hän alkoi pelätä, mitä Anders nyt mahtoikaan kertoa, mutta samassa hän myöskin näki kahden laiturin välillä suuren, haaksirikkoutuneen höyrylaivan verkalleen saapuvan satamaan. Sivukulkijat sanoivat, ettei koskaan ole satamassa ollut niin suurta laivaa. Ilman mastoja, kansi pahasti runneltuna, höyryputket pönkitettyinä ja kokonaan suolaveden valkaisuina, jaksaa tuskin liikkua se laahusti eteenpäin, kenties sitä hinasi joku toinen höyrylaiva? Edvard ei voinut nähdä sitä kun laiturit olivat edessä. Väkeä kiiruhti rantaan ja hän mukaan! —

Sillä välin meni Anders kouluportista sisään. Hänen avatessaan porttia pääsivät oppilaat juuri tunnilta ja ryntäsivät rappuja alas kuin pitkäkin matka olisi ollut kysymyksessä. Se oli kuin rajuilma lumotussa linnassa, koko kartano tärisi, ja ulos syöksähti — ensin lyhyt, kimakka hihkunta, ensiksi tulleen riemuhuuto, sitten sekaääninen kirkuna, kiljuvia ja matalampia säveliä ja särkyneitä murrosääniä, jotka ikäänkuin tummana varjona levisivät muiden yli, sitten kaikki yhdessä leimahti kuin taivaaseen kohoavaksi tulimereksi, milloin toisaalla sammuen ja toisaalla iloisena tulipatsaana nousten, milloin taas yhtyen ja levittäen loistoaan yli koko pihan.

Anders saapui arvokkaana, hän kulki ei suinkaan kuin tulimeren kautta, vaan kuten vaarallisessa myrskyssä, aaltojen heittelemänä puolelta toiselle. Mutta hänellä oli päämäärä silmiensä edessä: hän tahtoi varovasti selviytyä syrjään, tuonne aidan luona olevien halkopinojen luo, siellä oli rauhallista ja siellä voi hän nojata ruumistaan halkopinoa vasten.

Päästyään perille ja tarkasteltuaan mulkoilevilla silmillään ympärilleen, oliko siellä turvallista olla, hän alkoi tyytyväisenä silmäillä poikaparvia. Hän tunsu itsetietoista varmuutta siitä, että hän voi parilla kolmella, lähimpänä olevan korvaan kuiskaamallaan sanalla hiljentää koko rähinän. Ne vaikuttaisivat kuin öljy raivoavaan mereen ja melu taukoaisi heti, kun ne muutamat sanat tulisivat kaikkien kuuluviin. Missä oli Ole? Kas, tuollahan oli eräs suurempi poika käynyt häneen käsiksi. He olivat tarrautuneet toistensa nutunkauluksiin ja mittelivät voimiaan, suurempi poika tahtoi kaataa pienemmän tantereeseen ja kamposi lisäksi jalallaan. Olen raskaat saappaat kieppuivat ilmassa, niin että korkoraudat välähtelivät ja hän nauroi läikähtyäkseen, sillä toveri tuli yhä vihaisemmaksi ja hurjemmaksi eikä sittenkään saanut häntä kumoon.

Silloin kumartui Anders lähimpänä seisovan puoleen: "Nyt minä tiedän, mitä Ole Tuft iltaisin puuhailee!" — "Älä joutavia!" — "Kyllä sen nyt tiedän!" — "Kuka siitä on selvän ottanut?" — "Edvard Kallem." — "Edvard Kallem? Ja hän on saanut kirjan?" kysäsi jo toinen hätäisesti. — "Tietysti!" — "Eläs, vai Edvard Kallem —!"

"Edvard Kallem? Mitä Edvard Kallemista?" kysyi kolmas, ja se, joka juuri oli saanut tietää sen, kertoi. Neljäs, viides ja kuudes levittivät sanomaa: "Pojat, Edvard Kallem on voittanut palkinnon! Nyt tietää Anders Hegge, mitä Ole Tuft iltapäivin puuhailee." Mihin tämä tieto vain levisi, siellä vaikenen kerrassa rähinä, heidän täytyi päästä kuulemaan ja he ryntäsivät Anders Heggen luo.

Tuskin oli neljäsosa pojista saapunut, kun toisetkin kolme neljäsosaa lakkasivat meluamasta: mitähän kummaa tuolla halkopinon luona tapahtui? Miksi kaikki juoksivat sinne? He tunkeutuivat Andersin ympärille, ja halkopinon päälle kiipesi niin monta kuin sinne suinkin mahtui: "Mistä on kysymys?" — "Edvard Kallem on voittanut palkinnon." — "Edvard Kallem?" Taas leimahti mellakka liekkiinsä, kaikki kysyivät, kaikki vastasivat — kaikki paitsi Ole Tuft, hän oli jäänyt seisomaan siihen, mihin toverinsa oli hänet jättänyt.

Sitten tuli hiljaisuus, Anders Hegge kertoi, hänellä oli siihen oikeus, olihan hän siitä maksanut. Hän kertoi mainiosti, lystikkään kuivasti, niin että kaikki voitiin käsittää kahdella tavalla. Hän kertoi aluksi, missä Ole kävi ja mitä hän toimitti: — muutti olkia veistämön Martan alle, käänteli ja kantoi häntä, keitti hänelle ruokaa ja juoksi apteekkiin lääkkeitä noutamaan; — sitten, *minkä vuoksi* hän sitä teki: hän tahtoi tulla lähetyssaarnaajaksi, hän tahtoi harjaantua veistämön Martan luona, hän luki raamattua Martalle, ja Martta itki, ja kun Ole lähti pois, toi Pyykki-Lassi viinaa ja sittenkös kelpasi heidän, Martan ja Lassin riemuja raamatun luvun perästä! Pojat seisovivat ensin hiljaa kuin kynttilät, ... he eivät olleet milloinkaan moista kuulleet. He käsittivät sen leikiksi, ja sillä tavoin kuin se kerrottiin, ei siitä muuhunkaan johtopäätökseen voinut tulla. Mutta he eivät olleet vielä elämässään kuulleet kenenkään leikkivän lähetyssaarnaajaa ja raamatunlukijaa, se oli huvittavaa, mutta samalla siinä oli jotain muutakin, jota he sillä hetkellä eivät käsittäneet. Kun he eivät nauraneet, jatkoi Anders kertomustaan.

Minkävuoksi Ole oli keksinyt tämän? Nähkääs, siksi, että hän oli kunnianhimoinen ja tahtoi tulla apostoliksi, joka oli jotain enemmän kuin tulla kuninkaaksi, keisariksi tai paaviksi, sen oli Ole itse sanonut Edvard Kallemille. Mutta tullakseen siksi täytyi hänen löytää "Jumalan tiet". Ja nämä tiet alkoivat veistämön Martan luota; siellä hän aikoi oppia tekemään ihmeitä, taistelemaan pakanoita, villipetoja ja myrkyllisiä käärmeitä vastaan ja taltuttamaan hirmumyrskyjä. Nyt kajahti naurun remakka ilmoille. Mutta samassa soi myöskin kello. Poikien täytyi vain nauraa kikattaen juosta Olen ohi.

Kerran ennenkin nuorella ijällänsä oli Ole Tuft tuijottanut pohjattomaan syvyyteen. Se oli eräänä talvipäivänä, hän seiso iänsä haudalla ja kuuli kuinka ensimmäiset routaiset multamukareet putoivat arkun kannelle, ilma oli sumuinen ja meri musta kuin piki. Kaiken surunsa laski hän sinne. Nyt seiso hän jälleen haudan partaalla, hän kuuli taas kirkonkellojen soittoa. Heti kun kirkuva hälinä koulun portailla ja käytävillä oli tauonnut ja viimeinenkin vitkastelija mennyt sisään ja ovet sulkeutuneet, — ja tullut äkkiä täydellinen hiljaisuus, — silloin kuuli hän äänettömyyden vallitessa kirkonkellojen soittoa ja mielikuvitus vei hänet kotiseudun maalaiskirkkoon, jonka seinän vieressä suhisivat vanhat, korkeat, lehdeettömät koivut ja portin edessä kunnioitusta herättävä honka. Kellot kaikuivat lakkaamatta, suruisesti ja raskaasti, ja arkun päälle putoilevat kovat multamukareet löivät merkkinsä häneen itseensä koko elämän ajaksi. Äiti itki hillittömästi, — hän oli pidättänyt kyneleitään aivan tähän saakka, ei pieninkään valitus ollut sitä ennen päässyt hänen huuliltaan, ei kuolinvuoteen ääressä, eikä silloinkaan, kun ne kantoivat isän pois, — mutta nyt sai suru hänessä ylivallan — oh, miten hillittömästi! ... ei, isä ja äiti ja äiti ja isä! — Ja hän purskahti itkuun, hänkin.

Yksinomaan senvuoksi hän ei voinut mennä toverien jälestä, mieluummin tahtoi hän olla koskaan tulematta kouluun. Tämän jälkeen hän ei voisi kohdata ketään heistä, eikä olla koko kaupungissa. Kahden tunnin kuluttua se tulisi tiedoksi, kaikki hänelle nauraisivat, ilkkuisivat ja tekisivät kysymyksiä. Ja olihan nyt se, mitä hän aikoi, hänellekin häväistys, mitä siis lukeminenkaan hyödyttäisi, eikä hän toiseenkaan kaupunkiin halunnut mennä, ei, kotiin, kotiin, kotiin! Mutta jos hän nyt tähän jäisi kauemmaksi aikaa, lähetettäisiin luokalta joku häntä hakemaan, hänen oli kaikella muotoa heti lähdettävä juoksemaan karkuun — ei kortteeriin tädin luokse, siellä hänen pitäisi kertoa kaikki, eikä myöskään pääportista kadulle, siellähän oli niin paljon väkeä, ja hän kun vielä itki niin kovasti. Ei, hänen olisi mentävä siitä pienestä sala-aukosta, jonka Josefine oli häntä varten laittanut ja jonka kautta hän auttoi häntä joka iltapäivä pääsemään ulos, ilman että pojat sitä näkivät.

Vasten naapurin aita oli pinottu halkoja, mutta niiden oikealla puolen oli liiteri ja sinne juoksi Ole. Hän irroitti pari lautaa pinoja vasten olevasta seinästä, puikahti sen kautta ulos ja sulki aukon jälkeensä. Tämä ei olisi ollut mahdollista, jollei ulkopuolella olisi ollut sen verran tyhjää pohjukkaa, jonka oli aiheuttanut lähellä seinää sijaitseva suuri, poikaa korkeampi kivi. Jollei kiveä siinä olisi ollut, olisivat halkopinot olleet aivan rinnakkain, joten ulospääsy olisi ollut mahdoton, nyt oli siinä tilaa kiven molemmin puolin ja sen päällä. Tänne olivat lapset laittaneet tupiaan, yhden kummallekin puolen kiveä ja yhden sen päällekin. Se, joka oli kauimpana seinästä, oli mukavin, siihen oli laitettu istuinpenkki, ja kun se oli kiinnitetty pinoihin molemmin puolin, voivat lapset siellä juuri ja juuri sopia kulkemaan toistensa ohitse. Katoksi he olivat laittaneet lautoja ja niiden päälle latoneet halkoja, jotta ei kenessäkään heräisi epäluuloja, ja paljon heillä oli siinä ollutkin puuhaa. Kovin valoisaa siellä ei ollut, mutta sehän kuului asiaan, jotta siellä olisi sitä hauskeampi. Täällä kertoili Josefine Oelle Espanjasta ja Ole taas puolestaan lähetyssaarnaajien seikkailuista. Toinen härkätaisteluista ja toinen taas kamppailuista tiikerien, leijonain ja käärmeiden kanssa, kauheista hirmumyrskyistä ja vesipatsaista, villeistä apinoista ja ihmissyöjistä: *Olen* kertomukset olivat vähitellen voittaneet ylivallan, ne olivat voimakkaampia ja niillä oli oma tarkoituksensa; tyttö eli muistoistaan, poika taas kaikesta, mitä hänen mielikuvituksensa voi luoda kokoon, ja itse hän halusi sinne mukaan. Niin kauan ja niin hehkevästi hän jatkoi kuvauksiaan, kunnes työssäkin heräsi halu päästä sinne! Aluksi Josefine kyseli varovasti, kävisikö päinsä, että naisetkin pääsisivät lähetyssaarnaajaksi. Sitä ei Ole kuitenkaan oikein tiennyt, kyllähän sellainen oli miesten työtä, mutta lähetyssaarnaajien vaimoksi he kyllä saattoivat ruveta. Sitten kysyi tyttö, olivatko lähetyssaarnaajatkin naimisissa; tämän käsitti poika dogmaattiseksi kysymykseksi ja vastasi, että hän oli kuullut kerran isänsä lausuvan mielipiteensä siitä eräessä keskustelussa. Jossain kokouksessa oli näet muuan sitä epäillyt, koska muka Paavali, jota täytyi pitää ensimmäisenä ja myöskin suurimpana lähetyssaarnaajana, ei ollut naimisissa, mutta isä oli vastannut, että Paavali luuli Jeesuksen vielä jonakin päivänä tulevan takaisin ja sentähden hänen täytyi kiiruhtaa ympäri maita ja mantereita niin nopeasti kuin suinkin ja levittää tietoa siitä, jotta ihmiset voisivat olla valmiina. Mutta lähetyssaarnaajat nykyään, nehän joutuvat elämäänsä yhdellä paikkakunnalla ja silloinhan ne tarvitsevat vaimon. Hän itsekin oli lukenut lähetyssaarnaajien vaimoista, jotka pitivät koulua pienille neekerilapsille.

Pitemmälle ei kumpikaan mennyt, mutta tyttö ajatteli asiaa itsekseen, sen huomasi kysymyksistä, sellaisista kuin esim. — oliko totta, että neekerilapset söivät etanoita! Siitä hän ei pitänyt.

Täällä hämärässä, jossa pojan vaalea- ja tytön ruskeatukkainen pää yhdessä keksivät huvittavia seikkailuja, he olivat istuvinaan palmupuiden alla, täällä vilisi heidän ympärillään mustia neekerilapsia

ja kaikki ne olivat kilttiä ja kohteliaita ja käännetyttä, oli myöskin kesyjä tiikerinpentuja, ne loikoivat hiekalla aivan heidän jalkojensa juuressa, hyväntahtoiset apinat palvelivat heitä, elefantit kantoivat heitä varovasti selässään ja puut heidän ympärillään olivat täynnänsä ruokaa, mitä he vain tarvitsivat.

Nyt tuli Ole katsomaan tätä paratiisia viimeisen kerran ja sanomaan sille jäähyväiset.

Hän oli juuri noussut kiivetäkseen kiven yli, kun hän muisti, että nyt oli lauantai ja lauantaina oli Josefine kello yhdestätoista vapaa (hänellä oli yksityisopettaja) ja silloin hän tavallisesti tuli tänne halkopinojen taakse, lähelle poikien rauhallista aluetta.

Entä jospa hän nytkin istui siellä? Jospa hän oli kuullut kaikkityyni! Nopeasti kivelle, ja — siellä istuikin tyttö penkillä ja katsoi nyt häneen!

Vain nähtyään hänet ja silmäyksen, jolla tyttö häneen katsoi, Ole pillahti jälleen äänekkääseen itkuun. "Minä — tahdon — kotiin", hän nyhkytti, "en koskaan — en milloinkaan tänne", ja hän laskeutui Josefinen luo. Heti alkoi tämä häntä rauhoittaa, riensi antamaan hänelle nenäliinansa ja pyysi häntä pitämään sitä suun edessä, jotta itku ei kuuluisi, hän tunsu koulun tavat ja tiesi, että nyt saattoi joku olla pihalla Olea hakemassa. Ole totteli nyt, kuten aina, hänen neuvoaan, mitä käyttäytymiseen tulee. Hän luuli, että se tarkoitti tuota kiusallista niistämistä, ja hän alkoi niistää ja itkeä, itkeä ja niistää. Nopeasti tarttui Josefine silloin pienellä tytön-kädellään Olea niskaan, toisella hän otti lujasti kiinni häntä käsistä ja painoi nenäliinana lujasti vasten Olen suuta, samalla pudistaen varoittavasti tummankiharaista päätänsä. Silloin käsitti Ole, mikä on kysymyksessä. Olikin jo aika, sillä hänen nimeään huudettiin pihalla — kerta toisensa perästä ja eri tahoilla. Hänellä oli sellainen työ ja tuska tukahduttaessaan itkuja, että hänen ruumiinsa hytkähteli ja vapisi, mutta hän pidätti sen. Pidätti, siksi kun kuuli toverin hyökkäävän jälleen rappusia ylös. "Minä — tahdon — kotiin!" hän aloitti heti ja päästi itkun valloilleen, hän ei voinut muuta. Sitten antoi hän nenäliinan takaisin, nyökäytti päällään, nousi ja veti halot syrjään naapurin aitauksessa olevan aukon edestä, yhäti vaan itkien ääneensä ja yhäti ollen kauhistuksen vallassa. Heti halot poistettuaan hän oli aukossa, koulupenkin kiiltäväksi hankaama takapuoli ja kirkkaat korkoraudat vetäytyivät yhä edemmäs, kunnes ne katosivat. Hän nousi ylös toisella puolen, kiiti siellä olevan halkovajan ja aitauksen välistä solaa, ohi vanhan, mätänevän puuläjän, ja sieltä takaportin kautta. Vasta kun hän oli sen ulkopuolella, kapealla kadulla, hän muisti, että oli unhoittanut ottaa jäähyväiset Josefinelta, niin, eikä ollut edes kiittänyt häntä! Tämä hänen kaikkien kaupungissa kärsimiensä vastoinkäymisten lisäksi tullut harmi vaikutti, että hän nyt juoksujalkaa kiiruhti pois, eikä hellittänyt juoksuaan ennenkuin kiertoteitse oli päässyt maantielle. Se kuului ikäänkuin hänen alustalaisiinsa, tämä vanha rantatie.

Josefine seiso i hetken ja tuijotti siihen paikkaan, josta Olen korkoraudat olivat kadonneet, mutta ei kauan. Hän hyppäsi kivelle, laskeutui seinän luo, työnsi laudat syrjään, tunkeutui läpi ja sulki huolellisesti aukon jälkeensä. Vähän ajan päästä hänet nähtiin apteekilla hatuttomin päin, hän kysyi veljeään — ensin apteekista, jossa veljen oli tapana oleskella, mutta siellä hän ei ollut eikä ollut sinne jättänyt kirjojaankaan. Hän haki häntä toisestakin kerroksesta, eikä löytänyt häntä sieltäkään, mutta ikkunasta hän huomasi, että satamassa oli suuri vieras laiva ja noin kymmenen kaksitoista venettä sen ympärillä, tietysti Edvard olisi siellä! Juoksujalkaa riensi hän laiturille, otti heidän oman valkeaksi maalatun venheensä ja työnsi vesille.

Hän sou i, niin että hiki valui, sou i ja tarkasteli ympärilleen, kunnes saapui haaksirikkoisen luo, tuon vihreän, suunnattoman suuren laivan viereen, joka siinä seista lokotti ja puhkui, kun vettä siitä pumpputtiin. Jo kaukaa näki hän, että Edvard seiso i kirjapakka kinalossa komentosillalla juttelemassa ystävänsä Rojert Mo'n kanssa.

Heti päästyään tarpeeksi lähelle hän huusi häntä nimeltä. Sen kuuli Edvard ja koko laivaväki. Nähtiin ruskeatukkainen tyttö hatuttomin päin, soudusta punoittavana, aivot kädessä tuijottamassa komentosillalle, tuumittiin, mitä se olisi ja unohdettiin kohta. Mutta Edvard tunsu piston rinnassaan: jotain kauheaa oli varmaankin tapahtunut. Tuossa tuokiossa hän oli laivan kannella, laskeusi alas laivasta ja hyppien veneestä toiseen hän tuli Josefinen veneeseen, jonka hän samassa työnsi ulos: "Mitä on tapahtunut?" Kirjat hän lähätti käsistään, otti tytöltä aivot ja istuutui soutamaan: "Mitä on tapahtunut?"

Punoittavana ja hengästyneenä seiso i siinä Josefine tukka hajallaan ja katso i häneen, kun hän käänsi venettä, sitten irroitti hän toisen parin airoja ja istahti veljeään vastapäätä takimaiselle tuhdolle. Edvard ei halunnut kolmatta kertaa kysyä, sou i vaan. — Silloin Josefine pitäen airoja ylhäällä vedestä virkkoi:

"Mitä olet sinä tehnyt Ole Tuftille?"

Edvard kalpeni ja punastui; myöskin hän piti airoja ylhäällä. "Niin, nyt on hänen koulunkäyntinsä lopussa, nyt on hän mennyt kotiinsa, eikä tule koskaan enää takaisin."

"Oh, sinä valehtelet!" — pääsi Edvardin huulilta, mutta ääni, jolla hän sen sanoi, todisti päinvastaista; hän aavisti, että tyttö oli puhunut totta. Hän iski aivot voimiensa takaa veteen ja souti, ikäänkuin tahtoisihan kiiruhtaa perästä.

"Niin, kyllä onkin parasta, että soudat", — itse Josefine rupesi huopaamaan; "parasta kyllä on, että riennät perästä vaikka Suur-Tuutilaan asti, sillä muuten käy sinulle hullusti sekä isän luona että koulussa. Sellainen kurja, mikä oletkin!" - "Oh, pidä suusi kiinni!" — "Elä luulekaan! Jollet sinä paikalla lähde hänen perästään ja tuo hänet mukanas tänne kortteeriin, niin sanon sekä isälle että rehtorille, sen saat nähdä."

"Sinä itse olet kurja, mokomakin juorupussi." — "Olisitpa kuullut, mitä Anders Hegge sanoi, ja kaikki, koko koulu nauroi Oelle, kaikki, jok'ikinen, — ja hän, Ole parka, itki kuin olisi häntä ruoskittu ja juoksi suoraa päätä kotiinsa. Hyi sinua! Hyi! Jollet saa häntä takaisin, niin ei ole hyvä kanssasi." — "Etkös sinä, pöllöpää, sitten näe, että soudanhan minä minkä jaksan?" Hänen kyntensä olivat valkeat, kasvonsa pullistuivat, hän kumartui joka kerta syvään saadakseen pitempiä vetäisyjä. Sanaakaan virkkamatta siirtyi Josefine tuhdolle lähemmäs Edvardia, asetti aivot oikealla tavalla ja alkoi soutaa, hänkin.

Noustessaan laiturin luona vastaamaan venettä lausui Edvard: "Minä en ennättänyt tänään syödä aamiaista ja nyt minä saan olla ilman päivällistäkin, jos sinulla on rahaa mukana, niin anna, jotta saisin ostaa vähän rinkiä!" — "Kyllähän minulla on pari killinkiä." Josefine nosti aivot veneeseen ja antoi hänelle rahat. — "Ota kirjani!" huusi Edvard ja läksi juoksemaan yli kadun. Hetkisen kuluttua oli hänkin maantiellä.

### 3.

Päivä ei ollut oikein selkeä, ilma oli epävakainen, pilvet kulkivat toista suuntaa kuin lauhkea etelätuuli. Oli jälleen lämmintä ja nuoskaa, keli mitä kurjinta, tie lumisohjuista ja likaista, varsinkin kaupungin lähistöllä, jossa se oli kerrassaan kuin siivotonta lumivelliä.

Poika ei ollut kulkenut vielä kymmentäkään minuuttia, kun hänen hienot saappaansa olivat jo läpimärät. No, siitä ei suurta haittaa, pahempi oli se, että viimeinenkin rinki oli jo syöty, eikä hän ollut vielä kylläinen — ei likimainkaan! Mutta ei *sekään* tehnyt mitään, pitihän hänen saavuttaa Ole! Edvard oli nopeampi jaloiltaan, astui keveämmin, ja aika kyytiäpä poika nyt pistelikin. Kunpa hän vaan tapaisi Olen, niin kaikki kävisi hyvin, sitä hän ei lainkaan epäillyt. Ole oli taipuisa, ja hän suojelisi kyllä Ole parkaa toisia poikia vastaan, ainakin sen hän oli velvollinen tekemään, — ja se alkoi jo huvittaakin häntä, hän kyllä saisi toisiakin puolelleen ja silloin vaikka tapeltaisiin!

Mutta kun hän oli astunut koko ruotsin-virstan näkemättä jälkeäkään Olen saappaista tässä likasohjussa, vielä vähemmin häntä itseään, — ja varsinkin kun hän oli rämpinyt puoli peninkulmaa mitä kehoimmassa kelirikossa, jalat likomärkinä, hikoillen ja vilustuen, puolikuivana jälleen ja taas hiestyen, — ja kun vielä uhkasi ruveta satamaan ja tuulemaan ja luonto oli hirveän yksinäistä näillä pitkillä, loushikkorinteisillä, metsäisillä harjuilla, — niin lannistuipa hänen rohkeutensa melko lailla.

Merkkillistä myöskin, ettei hän ensimmäisen ruotsinvirstan jälkeen kohdannut ketään vastaantulijaa. Tiellä oli kyllä ajajoin, ihmisiä, koiria, mutta ne kaikki kulkivat samaa suuntaa kuin hänkin ja useimmat heistä olivat ylpeitä ja koppavia, mutta ei ainoatakaan ihmistä tullut hänen vastaansa, ei taloissakaan näkynyt ketään. Hän ei kuullut koiran haukuntaa, ei nähnyt savua kohoavan kattopiipuista; täällä oli kuin kuollutta. Hän sivuutti autiolahden toisensa jälkeen, niitä erotti toisistaan mereen pistävät, loushikoiset harjuselänteet, jotka olivat muodostuneet joko maanvieremän tai soljumisen kautta. Niiden molemmin puolin oli aina lahti ja joka lahden pohjukassa talo tai useampikin, joki tai lähde, mutta ihmisiä ei lainkaan. Niin monesti oli poika jo noussut loushikkorinnettä ja mäen päältä turhaan tähytänyt, näkyisikö Olea maantiellä, että hän alkoi jo käsittää, että hänen täytyisi rämpiä nälkäisenä ja väsyneenä aina Suur-Tuutilaan saakka, ja sinne oli matkaa melkein peninkulma. Silloin tulisi hän olemaan liian kauan kotoa poissa, isä saisi sen tietää ja alkaisi kuulustelu, toruminen, ja selkäsanaan hän saisi kaikesta huolimatta, kenties ryhtyisi rehtorikin asiaan ja sama leikki uusiintuisi ... tahtoipa melkein itkuksi tupata. Kirottu Anders *Hegge*, oh, niitä himokkaita, urkkivia silmiä, sitä illettävää hymyä kaikelle, joka maistui, sitä rutkuttavaa naurua, sitä liukastelevaa ystävyttä, juoruamista, oh, sitä iljetystä! Täällä piti nyt hänen rämpiä pakottavin jaloin likasohjussa, väsyneenä ja alla päin. *Tätäpä* se merkitsi, se hänen eilisliltainen pelkonsa, tätä se merkitsi!

Ei, hiisi tässä vielä itkemään ja lannistumaan, ehei! Kyllä kai kerran perille tullaan, ja selkään on saatu ennenkin, heipparallaa! Hän alkoi päästellä iloista espanjalaista laulua, lasketteli värssyn toisensa jälkeen, hengästyti ja täytyi hiljentää vauhtia, mutta pelästyti, kun ei enää kuullutkaan omaa ääntään; siksipä uusi laulu jälleen läpi koko pitkän laakson.

Ei täälläkään ketään, ajajoina ja jalkaisin kulkijoita kylläkin, aikuisia ja lapsia ja hevosia ja koiria lähitaloista, mutta kaikki ne riensivät eteenpäin. Mikähän nyt oli? Tulipaloko? Vai huutokauppa? Ei suinkaan niillä silloin olisi kärryjä mukana. Olikohan jossain tapahtunut maanvieremä? Tai ehkä suuri haaksirikko eiliseltä? No, hänestä oli samantekevää. Juuri kun hän rupesi nousemaan ylös seuraavaa harjannetta, joka pisti vuonoon pitkänä niemen särkkänä, näki hän rinteessä ensi kerran Olen jälet, tästä hän oli kulkenut tien reunustaa, korkorautojen jälet hän tunsi, samoin kummankin saappaan pohjissa olevien puulappujen jättämät merkit. Jälet olivat aivan tuoreet, nyt ei Ole enää voinut olla kaukana. Tämä lisäsi intoa, hän kiiti eteenpäin.

Täällä oli hyvää hongistoa ja hiljaista. Kun hän yritti panna lauluksi, ei se oikein luonnistanut. Kuta syvemmälle metsään tie kulki, sitä tiheämmäksi se tuli. Lumi oli kovempaa, kivet ja kanervamättäät pilkistivät siitä uteliaina päätään kuin eläimet, ja sitten siellä metsässä ruski ja risahteli, joskus rääkäsikin, pelästynyt linnunrupilas rymähti lentoon aika rytinällä. Hän etsi hikipäässä Olen jälkiä saadakseen seuraa, eilinen pelko oli kohta hänen kimpussa. Jospa vain uskaltaisi pistää juoksuksi, kunpa vain metsä loppuisi! Linnun lentoon lähtemisen jälkeen seuranneessa loputtomassa hiljaisuudessa hän tunsi, että jos hänen tielleen sattuisi myrskyn kaatama kuusi, niin tulisi hän ehkä hulluksi. Ja tuon solatien läpi piti hänen kulkea! — Jo kaukaa tarkasti hän tuijottaen sen korkeita, mustia sivustoja, ne näyttivät siltä kuin uhkaisivat lyödä häntä, muutamia hirvittäviä puita oli nojallaan tien yli ja ne väijyivät viekkaina. Kun hän vihdoinkin saapui sinne, oli hän kuin pieni, hiljainen metsähiiri. Kunpa ne nyt vain hetkisenkin olisivat hiljaa ja kunpa vain ei yksikään tuolta ylhäältä kumartuisi alas ja ottaisi häntä tukasta taikka ei kaatuisi juuri hänen eteensä tai taaksensa, eikä rupeaisi puhaltamaan hänen niskaansa... Hän asteli tuijottavin silmin kuin unessakulkija. Honkien juuret kiemurtelivat paljain rinteiltä alas, ne näyttivät eläviltä, mutta hän ei ollut niitä näkevinään.

Kaukana edessäpäin oli korkealla ilmassa lintu, se lensi kohti kaupunkia, josta hän tuli. Oi, saadappa istua sen selässä! Hän näki selvästi kaupungin ja laivat satamassa, hän kuuli rauhallista heivauslaulua, iloista ankkurin nostoa ja tynnyrin jyrinää laiturilta ja hilpeätä naurua ja remua ja komentohuutoja ... niin, hän kuuli todellakin komentohuutoja! ja laivan vihellyksen, jota seurasi toinen! ja kolmas römäkämpä! ja ihmis-ääniä! Ne *olivat* ihmisääniä... ja hevosten hirtuntaa hän myöskin kuuli. Ja koiran haukuntaa! Ja taas ääniä, useampia ääniä! Nyt hän oli päässyt solatiesta, se oli ollutkin lyhyt, ja puiden välistä hän näki merta ja laivoja, — mutta mitäs tämä oli? Oliko hän tulossa kaupunkiin takaisin? Oliko hän kiertänyt ympäri? Ei, olihan hän kulkenut koko matkan rantoja pitkin. Hän lähti juoksemaan, hän tunsi taas olevansa oma itsensä. Mutta, hyvä ystävä, oliko hän todellakin kulkenut vain eteenpäin? Aivan varmasti, — ja tuolla aukeaa näköala kokonaan, tuo lahti ... niin, sen hän oli nähnyt ennenkin, nuo saaret hän muisti myöskin, oikealla tiellä oltiin, nyt ei ollut enää pitkältä Suur-Tuutilaan!... Mutta mitä puuhaavat kaikki nuo veneet? Mitä merkitsee tuo tasainen, alituinen hälinä? Nuotanveto! Hurraa, siellä vedetään nuottaa! Hän oli saapunut nuotan vedolle, hurraa, eläköön! Nälkä, väsymys ja pelko olivat tiessään, pitkällä harppauksilla riensi hän eteenpäin mäkeä alas.

Yksi nuotta oli jo vedetty, toinen oli meressä, kolmatta juuri heitettiin, täälläkös oli loisketta. Mutta nythän oli lauvantai-ilta, senvuoksi oli kalat suljettava lahteen sunnuntai-illaksi ja perattava ne, jotka oli saatu. Hän käsitti sen silmänräpäyksessä.

Ranta oli täynnä ihmisiä, aina tielle saakka, vieläpä tielläkin ja lähistöllä, väkeä, paljon väkeä. Ja siellä oli sikin sokin kärryjä ja rekiä, mitkä tyhjinä, mitkä täynnä, pyttyjä ja tynnyreitä, hevosia aisoissa ja riisuttuina, koiria suurissa parvissa, joka paikassa lapsia ja naurua ja hälinää. Ulkona lahdelmalla oli veneitä nuotan ympärillä, jota heitettiin, huutoa ja hoilotusta ja korkealla ilmassa rääkyi nenäkäs, nälkäinen lintuparvi.

Taivas pimeni, höyrylaivan savu teki ilman vielä raskaammaksi ja uhkaavamman näköiseksi. Autiot saaret sopivat hyvin tähän nousevaan rajuilmaan, ne näyttivät kuin olisivat ne nyt juuri ilmestyneet, tuo kaukana oleva, metsäinen saari näkyi rankkasateessa salaperäisenä ja yksinäisenä taivasta vasten, höyrylaivat kiiruhtivat kilpaa satamaan ja huusivat kilpaa, ne mittelivät voimiansa.

Miehet astuskelivat merisaappaissa, yllään vedenpitävät öljypuvut, toiset taas talonpoikaistapaan puettuina sarkaisiin ja päässään nahkalakit. Naiset perkasivat kilpaa miesten kanssa, räsyihin kääriytyneinä tai miehen takki arkiröijynsä yllä, tavallinen kohtelias käyttäytyminen oli nyt heitetty hiiteen.

Alkoi jo ropsia suuria sadepisaroina ja niitä tuli yhä taajemmin, kaikkien kasvot, joihin Edvard katsoi, olivat kastuneet. Ne töllistelivät ihmeissään häneen: hento kaupunkilaispoika tuli heidän hälinäänsä, kevyissä pukimissa, kasvot märkinä, ja hengästyneenä, pieni kastunut karvalakki päässä.

Mutta kukas tuossa seiso juuri hänen edessään, jollei Ingebret Syvertsen, tuo pitkä, mustatukkainen mies, joka oli ollut kauppoissa hänen isänsä kanssa! Nyt hän seiso tuossa kauppoja hieromassa, pitkänä ja laihana, öljypuvussa kiireestä kantapäähän. Hän oli ollut täällä koko lailla touhussa, hänen saappaansa ja kätensä olivat kalan suomuksissa, kuin hopeaheloen koristamat. "Päivää, Ingebret!"

huusi poika iloisesti. Pitkä nuori mies, kasvot märkänä öljytakin alla, suuri pisara putoamassa nenän päästä, pieni, musta parta ja yläleuasta kolme hammasta poissa, tunsivat hänet heti ja hymyili, sitten hän virkkoi: "Isäsi on täällä ratsastelemassa, poika". — Samassa joku puhutteli Ingebretiä, hän kääntyi, äkämystyi ja alkoi kinastella tämän kanssa, siihen kului hetkinen ja kun hän jälleen kääntyi sinne päin, missä poika oli ollut näki hän tämän jo kaukana tiellä, hyvän matkan päässä kalastajista.

Edvard oli lähtenyt juoksemaan pelkästään pelosta, — ja vasta siellä maantiellä hänen mieleensä johtui, että hän juoksi juuri isäänsä vastaan! Olikohan varmaa, että hän ennättäisi Suur-Tuutilaan, ennenkuin isä hänet tapaisi?

Mutta mitä hän tekisi? Ne olivat nähneet hänet kaikki nuo ihmiset ja neidän töllistelivät häntä niin, että he kyllä hankkisivat tiedon siitä, kuka hän oli, ja kun isä sitten ratsastaisi sitä kautta, saisi hänkin sen tietää. Senvuoksi ei suuresti hyödyttänyt pakoontaan juosta. Selkäsauna ennemmin tai myöhemmin, samantekevä. Häntä halutti melkein pistää lauluksi, sillä nyt asia ei enää paremmaksi muuttuisi kuin mitä se oli. Hän alkoi tosiaankin laulaa, ja vieläpä marseljeesia ranskan kielellä, sehän sopi mainiosti sille, joka kulki kohti selkäsaunaa, — hei vaan! Mutta tuskin hän oli päässyt ensi värssyn loppuun, kun rohkeus alkoi loppua, ääni hiljeni, tahti myöskin ja koko laulu sai toisen värityksen. Oh, miten raskaalta alkoikin astunta tuntua, nyt satoi jo aika lailla. Laulu muuttui jo katkonaisiksi säkeiksi ja loppui vihdoinkin kokonaan. Pojan ajatukset liikkuvat nyt jossain suuressa hiilikaivoksessa, josta hän oli lukenut sanomalehdessä, että se oli täyttynyt vedellä. Ihmiset pyrkivät sieltä ulos, minkä kerkisivät ja hevoset heidän perästään, mutta sieltä alhaalta ne eivät voineet pelastautua. Eläinparat! Muuan poika oli pelastunut ja hän kertoi hevosesta, joka koetti päästä hänen perästään, poika kiipesi ylös, mutta hevonen ei voinut... Edvard näki selvästi hevosen edessään, sen pään, sen kauniit loistavat silmät, kuuli korskumisen, hirnumisen ja joka kerta se ihan koski häneen. Niin, mahtaisi olla hirvittävää kuulla sellaisen kauhun vallassa! Ja heräisikö kaikki tuo eloon viimeisellä tuomiolla! Niin, entäs kaikki ne, joiden pitäisi silloin nousta maan sisästä kaivoksista! Miksipä ei siis eläimetkin muiden mukana? Kyllä varmasti ne vetäytyisivät esiin ja hirtuisivat ja syyttäisivät ihmisiä. Suuri luoja, sitä syytösten paljoutta! Ajatelkaas, — aina maailman luomisesta saakka! Ja mistä niitä kaikkiaan löytyisi? Maan päältä ja maan sisästä, — entäs ne, jotka olivat meressä, meren pohjalla? Ja entäs ne sitten, jotka olivat vielä senkin alla, sillä monessa paikassahan oli siinä ollut maata, missä nyt oli meri. Niin, niin!

Oh, miten nälkäinen hän oli! Ja nyt häntä värisytti, hän ei voinut enää astella nopeasti, hän oli kastunut aivan läpimäräksi.

Eikä eteenpäin pyrkiminenkään ollut kovin haluttavaa. Hän tunsivat hyvin sen uuden ratsupiiskan, hän oli itse toimittanut vanhan pois maailmasta, mutta jospa hän olisi aavistanut, että uusi oli kahta kauheampi, olisi hän kyllä antanut vanhan olla käytännössä vielä parisen vuotta. Huh, hänen kynsiäänkin alkoi jo kolottaa ja sormet olivat aivan kohmeessa. Ja jalat sitten? Sitä ei kannattanut ajatellakaan, sillä kohmetus tuntui silloin vain yhä enemmän jäykistävän, kuules, miten vesi tirskuu saappaissa! Lystikseen hän koetti liikuttaa jalkojaan ristiin, oikealta vasemmalle ja vasemmalta oikealle, mutta hän väsyi kohta siihenkin. Yhä hitaammaksi ja vaivaloisemmaksi kävi astunta, nyt pitäisi hänen nousta mäkeä ylös. Hyvä ystävä, eikös tämä ollutkin jo viimeinen mäki? Eiköhän Suur-Tuutila ollutkin jo lähimmässä laaksossa? Aivan siinä mäen takana? Kyllä varmaankin siellä oli Tuuti-laakso? Ehkäpä hän ennättäisi perille ennen isän tuloa? Eihän se lykkäyskään hullummaksi ole, ei suinkaan. Sieti kylläkin kiiruhtaa. — Uusia voimia vaan!

Isä ei ollut yksinomaan ankara, kyllä hän saattoi olla lempeäkin. Varsinkin jos Josefine rukoili veljensä puolesta. Ja sen tyttö kyllä tekisi nytkin, kun Ole vain tulisi takaisin. He koettaisivat saada vielä apteekkarinkin puolelleen! Hän oli ihmeen hyväntahtoinen mies, tuo apteekkari ja parasta oli aina olla useampi mies puolella. Herrajumala, jollei niitä olisi useampia...

Tuolta se nyt nousi mäen takaa, tuo punainen hevosen pää! Suuret olkikengät, joita isä talvisaikaan käytti jalustimina, sojottivat hevosen molemmin puolin kuin petoeläimen kypälät. Poika pysähtyi kuin kivettyneenä.

Hepo tuijotti poikaa raskaiden espanjalaisten suitsien alta, se ei ollut uskoa omia viisaita silmiään. Sama oli isänkin laita, sillä tuo pyöreä pää ja harmaa villalakki kohosi yhä ylemmäs hevosen kaulan takaa kunnes hänen täytyi molemmin käsin nojata satulan nokkaan: — oliko tuo likomärkä poika, karvalakki päässä, — tuo, joka tuossa seisoi kalpeana ja pelästyneenä keskellä tietä kuin kummitus, — oliko tuo se poika, jonka nyt pitäisi istua kotona läksyjään lukemassa, ennenkuin saisi luvan liikahtaa minnekään? Ja nyt lauantai-iltana? Tällaisella ilmalla sitten ja tällaisella kelillä ja noin vähillä vaatteilla Suur-Tuutilan mäessä? Ja vielä ilman lupaa? — "Mitä pirua sinulla on täällä tekemistä?"

Hevonen pysähtyi; sen lämpöinen henki täytti ilman pojan ympärillä ja kietasi hänet epämiellyttävän hihijahun täyttämään höyryyn. Edvard ei voinut liikahtaa paikaltaan, eikä uskaltanut vastata. Hän vain tuijotti höyryn läpi isään, kuin puulla päähän lyötynä, tölmistyneenä, lopuksi tylsistyi hän kokonaan.

Samassa isä astui hevosen selästä alas ja ohjatvasemman käsivarren ympärillä, piiska toisessa kädessä seiso i heti pojan edessä. "Minne matka? Häh? Miksi täällä? — Piru vieköön, etkö vastaa?"

Edvard vetäytyi vaistomaisesti edemmäksi ja edemmäksi syrjään, isä tuli perästä, — ja yhtä vaistomaisesti nosti poika oikean kätensä suojellakseen kasvojaan, vasempaa piti hän torjuen edessään. — "Minne olet matkalla?" — "Ole Tuftin luo." — "Mitä siellä? Häh? Ole Tuftko kotona? Häh?" — "Niin." — "Mitä sinä siellä teet?" — "Minä menen ... menisin" — "Häh?" — "pyytämään häneltä anteeksi". — "Anteeksi? Mikä nyt? Mikä nyt? Häh?" ja piiska kohosi. Poika kiiruhti vastaamaan: "Hän ei tahdo enää tulla kouluun." — "Noh? — Kiusattuko häntä? Häh? Sinä etupäässä? Mitäh?" isä hihkui. — "Minä sain tietää, —" hän ei jatkanut. — "Mitä?" — "... että hän — että hän — —" Poika alkoi itkeä. — "Häh?" — "... että hän auttoi sairaita." — "Kertonutko sen? Mitäh? Lörpötellyt? Häh?" Edvard ei uskaltanut vastata, ja silloin alkoi piiska heilua, poika huijoi molempia käsiään tahtiin piiskan kanssa ylös ja alas, epävarmana, minne isku sattuisi. Ja siirtyi aina kauemmaksi syrjään. — "Seiso paikallasi hiljaa!" kiljui isä. Mutta poika sen sijaan hyppäsi aivan ravin reunalle. Vihaisena kohotti isä piiskaansa, hevonen sai hänen tahtomattaan aika rapsun ja riuhtaisihe niin rajusti, että oli vetää isän kumoon. Edvardilta ei tämä hupainen sattuma jäänyt huomaamatta: hän räjähti kaikuvaan nauruun. Mutta säikähti samassa sitä itsekin niin pahanpäiväisesti, että hypähti ravin yli ja juoksi metsään; kääntyessään katsomaan jälkeensä hänen oli mahdoton pidättää itseään, hänen täytyi taas purskahtaa nauruun eikä hän tiennyt parempaa tapaa sitä peittääkseen kuin ruveta ulvomaan kohti kurkkua.

Isän ylenkatse poikaan oli kuvaamaton. Itse hän tuli siitä kylmäveriseksi, rauhoitti hevosen ja hyppäsi satulaan. "No, tule nyt!" virkkoi hän tyynesti — ja viittasi piiskallaan Tuft-laaksoon päin. — Lähempi tilinteko sitten, kun tullaan perille, ajatteli poika.

Hän totteli tietysti ja tuli tielle, — mutta pysyttelihe sopivan välimatkan päässä hevosesta. Ja sitten hän kulki koko matkan yhtä kaukana; hevonen asteli nopeasti, joten siinä oli kyllä käymistä pojalle.

Tämä harmaa mies punaisen hevosen selässä ajoi nyt armottomasti poikaa edellään lumisohjussa, vaikka pojan jalkoja pakoitti, — sen saattoi huomata käynnistäkin! — ja vaikka pojan kädet olivat kovassa kohmeessa, — hän pisti ne väliin suuhunsa! — ja vaikka hän oli likomärkä, karvalakki repsotti päässä kuin pesuriepu! Itse istui tuo harmaa mies kuivana vedenpitävissä, lämpimissä vaatteissaan, piiska kädessä, nenä kuin kalpa keskellä naamaa ja kaksi säihkyvää silmää molemmin puolin. Joka tämän matkueen näki, ei suinkaan voinut aavistaa, että tuo ankara herra ei mitään sen kiihkeämmin toivonut kuin rakastavansa poikaa, jota hän raivoisana ajoi edellään. Mutta voidaksemme rakastaa jotakuta, täytyy hänen olla niinkuin me tahdomme, — vai kuinka? Ja kun poika nyt ei tahtonut sitä? Ja kun Kallem ei ollut tottunut vastarintaan? Hänen vaimonsa kuolema oli ollut ensimmäinen vakava tapahtuma, mitä hänellä oli ollut ja se tapahtui vain vähää ennen pojan kanssa sattuneita vastoinkäymisiä. Siihen saakka he olivat eläneet ulkomailla, Kallem oli viettänyt päivänsä kaikessa rauhassa vaimonsa kanssa, johtanut liikettään, urheillut ja lueskellut kirjojaan (hän oli nimittäin innostunut lukemiseen) eikä häntä koskaan ollut mikään häirinyt tai vaivannut. Liikkeestä piti huolen hänen vaimonsa veli, se veteli mainiosti, taloudesta huolehti vaimo, myöskin erinomaisella tavalla. Kaikki meni rauhallisesti ja ilman pelkoa ja aivan niinkuin pitikin, — vaimon kuolemaan asti. Mutta sitten!

Ei hän eikä kukaan muukaan voinut alussa käsittää sitä odottamatonta muutosta, mikä hänessä tapahtui; joku arveli että vaimon kuolema oli tehnyt hänet melisairaaksi. Itse oli hän sitä mieltä, että Espanjan ilmanala oli hänelle liian kuuma, hänen täytyi päästä pois; hän halusi kotimaahan. Liikkeen hoitaja oli samaa mieltä, olisihan näet erinomainen kauppatuuma siirtää pääliike Norjaan ja pitää täällä haarakonttoria. Sitten he läksivätkin — nyt noin vuosi sitten.

Mutta poika, joka Espanjassa oli saanut hänet ensi kerran vihastumaan, vieläpä toisenkin kerran, niin, paha kyllä myöskin kolmannen, neljännen, viidennen ja kuudennenkin kerran, aina oli poika siihen syynä, — niin, tämä poika tuotti hänelle harmia Norjassakin. Niin lämpimässä kuin kylmässäkin maassa, poika oli yhtä pahankurinen.

Pian alkoi hänestä kuulua valituksia koulunkin taholta, sitten apteekista, missä he asuivat vuokralla Kallemin hyvän ystävän luona, sitten pihalta, sitten naapurista, sitten satamasta. Kenties saivat muutkin vanhemmat kuulla valituksia *omista* lapsistaan, kenties oli kansa näissä seuduin maata yleensä kärkkäämpi valittamaan, siitä ei Kallemilla ollut tietoa, sillä hän eli erakon elämää. Sitävastoin hän tiesi, että poika oli kaikista lahjakkain koulussa, opettaja toisensa perästä oli sitä hänelle vakuuttanut. Hän tiesi myös, että pojalta ei puuttunut sydäntä eikä tahtoa, hän oli vaan niin huoleton, tahtoi huvitella, tahtoi sekautua kaikkeen, siihenkin, joka ei hänelle kuulunut, oli samalla rohkea ja pelkuri, niin uhitteleva ja pahankurinen, että oikein hävetti. Hän voi viedä kärsivällisyyden taivaan enkeliltäkin, saati sitten Kallemilta, jolla sitä ei rahtuakaan ollut.

Tämä hoikka notkea vekkuli, joka nyt laahusti tietä pitkin tuolla edelläpäin syrjäsilmillä pälyen hevoseen ja piiskaan, oli tuonut rauhattomuuden isänsä elämään. Hän ei ollut ainoastaan tehnyt häntä

epävarmaksi sisimmässä olemuksessaan, vaan vieläpä joskus antanut hänen tuntea itsensä kokonaan voimattomaksi ja avuttomaksi hänen suhteensa. Sellaisina hetkinä oli hän halunnut lyödä poikansa mäsäksi.

Sitten hän saattoi taas ottaa pojan eteensä, uhata ja pyytää. Nyt viime rajuilmayönä hän oli oikein paimentanut poikaa, mitä liikuttavimmalla tavalla koettanut saada häntä mokomasta pelostaan luopumaan. Hän oli neuvonut häntä, valaissut hänen järkeään luonnontieteellisillä esityksillä, että kaikki ennustukset maailman lopusta olivat keksittyjä, valhetta, — poika vastaili kaikenmoista: niinkö, kyllä, niinhän se on — eikä uskonut sanaakaan siitä, mitä isä sanoi! Heti kun ukkonen jyrähti, oli poika yhtä hassu; — hän pakeni ulos peloissaan kuin hullu.

Ja tänään hän kohtaa pojan täällä tyhjällä maantiellä, peninkulman päässä kaupungista, sateessa ja tuulessa ja lumisohjussa, — tietysti ilman lupaa! Ensin loukkaa hän koko koulun parasta poikaa, pientä raukkaa, josta Kallem oli monesti iloinnut, ja jonka pientä lähetystointia hän oli hiukan avustanut, kun Josefine oli siitä hänelle kertonut; — ja tämän lisäksi...

"Kappas nyt! Piru vie, eikö hän naura tuossa mennessään!" ajatteli hän, mutta ei ollut sitä näkevinäänkään.

Mitä se oli? Niin, hevonen hänen takanaan, "piru viekään" selässä ja ratsupiiska ja tuo raskas, yksitoikkoinen astunta lumisohjussa: "tsap-tsap, tsap-tsap; tsap-tsap, tsap-tsap" — kasvoi vähitellen hirvittäväksi, kasvoi, kunnes se muuttui suunnattoman suureksi, muodottomaksi hirviöksi, ... poika kiiruhti ajattelemaan jotain muuta! Hän syöksyi jälleen sinne englantilaiseen kivihiihkaivokseen, joka täytyi vedellä, ja veti esiin hevosen, joka siellä oli pojan perästä koettanut pyrkiä ulos. Ei, hän ei päässyt kaivokseen, oli vain pelkkää maantietä ja "tsap-tsap, tsap-tsap" ja piru viekään ja piiska, ja hän itse edelläpäin puolellatoista jalalla laahaten itseään, hihi-i-i-i.

"Häh?" hänen takanaan hihkasi.

Ääni luisui pitkin pojan selkää kuin terävä jääpalanen.  
Suur-Tuutilakin tuli pian näkyviin.

Se oli aivan sen mäen juurella, jota he laskeutuivat, siellä oli monta taloa ja useimmat rakennettuina neliönmuotoon pihamaan ympäri. Toisella puolen kohisi joki myllyineen ja sanoineen, ulompana olevat saaret ja niemet molemmin puolin sulkivat lahdekkeen niin, että vesi siinä lepäsi tyynenä kuin lampi, poukamat jäässä. Sarja venekoppeleita oli valkaman molemmin puolin, hedelmäpuutarhoja, joukossa suuriakin, oli joka talon ympärillä.

Suur-Tuutilan päärakennuksen kattopiipusta kohosi savu — vihdoinkin! Siellä äiti keitti Oelle päivällisruokaa! Ja nälkä ja kaipaus ja suru sai taas vallan pojassa ja ajatus lämpimästä tuvasta ja kuivista vaatteista ja muisto omasta äidistä ja kodista Espanjassa oli vähällä saada hänet jälleen itkemään, mutta sitten hän ajatteli, että isä virkkaisi: "Piru vie, hän itkee nyt!" Ja hän pidätti itsensä.

Hän katsoi peloissaan kartanoa kohti. Päärakennus oli puutarhan sivulla. Se oli punaiseksi maalattu, kaksikerroksinen puutalo, ikkuna laudat valkeat. He poikkesivat maantieltä, poika yhä edellä, isä perästä.

Päädyn sivuitse he tulivat pihalle, sen toisella puolen oli navetta ja talli saman katon alla, ne olivat aivan vasta rakennetut ja suorassa kulmassa jyvääntaan, halkovajaan ja muihin, näitä vastapäätä oleviin rakennuksiin. Navetassa joukko vuohia naposteli kuusen oksia, ympärillä suuri joukko varpusia, joita näkyi olevan kokonainen seurakunta myöskin jyvääntaan alla.

Vuohetpa huomasivat tulijat; ne kohottivat päätään ja kurottivat kaulaansa kaikki samalla aikaa, silmät jännityksessä, korvat pystyssä, jäykkänä, viimeinen purus liikkumattomana suussa, mitä suurimman uteliaisuuden vallassa. Ainoastaan pukki jatkoi syömistään ja katseli heihin välinpitämättömästi. Varpuset pyrähtivät tiehensä.

Kartanon päädyn ja navetan välillä isä pysäytti hevonsensa ja astui maahan. Poika oli jo pihalla ja töllisteli heinäkorsun kattoa, joka oli revitty ja katettiin uudelleen, mutta siellä ei näkynyt yhtään työmiestä, varmaankin ne olivat vähän aikaa sitten lähteneet nuotan vetoon, tikapuut olivat vielä pystyssä. "Odota!" huusi isä, ja poika pysähtyi ja kääntyi, isä oli kiinnittämässä ratsuaan kartanon päässä olevaan tahkokiveen. Poika seisoi ja katseli. "Kylläpä hän nyt on tullut rauhalliseksi", ajatteli isä, tuli sitten ja viittasi piiskalla, pojan piti mennä tuolle leveälle kivelte rappujen edessä. Ja sen hän teki. Hän kulki häkkireen sivuitse, huomasi kaksi kissanpoikaa, jotka siinä leikkivät tankojen välitse, toinen ulkopuolella toinen reen sisässä. Ikkunat, joiden vieritse he kulkivat olivat niin matalalla, että he näkivät niistä vierashuoneisiin, joissa oli ikkunat toisella puolen, ja myöskin tupaan. Siellä istui Ole yllään valkea paita, joka ulottui jalkoteriin saakka, lieden ääressä, jalat nostettuina pankolle, äiti seisoi vieressä kumartuneena joidenkin patojen yli. Edvardilla ei ollut aikaa katsoa sen enempää, hän nousi



rappukivelle ja siitä ylös kuistiin. Siellä kohtasi häntä voimakas kalan haju ja lisäksi tunsu hän muutakin hajua, jota hän ei heti tajunnut, mitä se oli. Isä viittasi edelleen oikealle. Vasemmalla oli myöskin ovi, hienoksi maalattu ja varustettu messinkisellä rivalla, ja sinne hänen ei pitäisi mennä. Ei, ajatteli poika, tiesinhän minäkin niin paljon, että meidän tulisi mennä sinne, missä oli ihmisiä, eikä kylmään vierastupaan! Hän nosti kohmettuneilla käsillään linkun ylös ja avasi oven.

Uuni oli nurkassa, ovesta heti vasemmalla, ja kai ne heidät, nuo kaksi, siellä huomasivat. Pöyrytukan päätä tuskin näkyi isävainajan sinivalkoisen paidan sisältä. Äiti oli kookas nainen ja kasvonsa hienopiirteiset, päässään musta huivi; hänen vaaleat, välkkyvät hiuksensa valuivat alas poskille ja tekivät kasvot pitkännäköisiksi. Hän nousi patojensa äärestä tulijoita vastaan, jotka hän tunsu molemmat; katseensa oli vakava, mutta ystävällinen, hän oli hiukan peloissaan tai sitten epätietoinen, mistä oli kysymys, silmänsä eivät alussa tahtoneet pysähtyä kumpaankaan heistä. Olen saappaat olivat lieden reunalla, mutta hänen vaatteensa, paitansa ja sukkansa oli ripustettu kuivamaan niiden yläpuolella riippuville orsille. Toisille orsille oli ladottu puurankoja ja muita kapistuksia kuivamaan. Työkaluja ja astioita oli esillä, kuten ainakin arkipäivänä.

Tupa ei ollut maalattu, mutta laudoitettu, molemmin puolin ikkunain alapuolia olivat punaiseksi maalatut penkit. Nurkassa vasemmalla olevan ikkunan poskessa oli pöytä ja sen päällä kirjakaappi. Pöydän pään kohdalla aivan vieraspuolelle menevän oven vieressä riippui seinäkello. Se kävi niin tasaisesti ja iloisesti kuin ei koskaan olisi rauhattomuutta tuvassa tätä ennen vielä sattunut. Pihalla oli hän katsonut kissanpoikia häkkireessä ja täällä hän näki Olen kasvot aivan tuossa edessään; Ole hymyili, siksi, että hänkin oli peloissaan. Mutta nuo padat! Nälkäinen ja väsynyt Edvard kun oli, olivat padat hänestä nyt parasta kaikista. Yhdessä niistä oli perunoita, se oli lattialla jo valmiiksi kiehuneena, mutta kaksi pataa oli tulella, ehkäpä niistä toisessa olisi kalakeittoa! Mutta entäs toisessa —!

Äiti oli hämillään, mitä tekisi, sillä tuo tuimannäköinen mies ja poika jäivät oven suuhun seisomaan. Juuri kun hän vihdoinkin aikoi pyytää heitä istumaan tai jotain sen tapaista sanoa, aloitti isä asiaansa. Äiti kai tiesi nyt, hän sanoi, mitä oli tapahtunut, — vai mitä? Nyt tuli poika tänne pyytämään "anteeksi" ja saamaan rangaistuksensa, se oli välttämätöntä, sillä tämä oli pahankurinen poika, joka ei tarvinnut muuta kuin selkäänsä, hyvyys ei häneen pystynyt.

"Ohoo, — eihän se olisi ansainnut?" sanoi äiti lempeästi, hän oli ihan peloissaan, ja Ole tuli yhtä kalpeaksi kuin paita, joka oli hänen yllään. — "Kyllä, hänen täytyy saada selkäänsä! — Pyydä ensin anteeksi! Heti paikalla, sanon minä!" — Ole alkoi itkeä, mutta eipäs Edvard! Ole ei voinut istua paikoillaan, hän nousi ylös, katsahti äitiinsä: "Rakas —!" hän sanoi, mutta ei voinut enempää, tarkoitus oli kuitenkin selvä, äidin pitäisi käydä välittäjäksi. "Pyydätkö anteeksi!" karjui isä ja piiska kävi levottomaksi. — "Mutta, äiti", parkui Ole. Edvardin oli nyt käytävä toimeen. Ole oli kääntynyt pois päin, hän ei tahtonut nähdä enempää, hän ei ollut tottunut sellaiseen. Edvard väistyi, isä perästä, niin että kannukset helisivät. Edvard hädissään käsi ojolla Olen äidin turviin, tämä ei tarttunut hänen käteensä, mutta Ole alkoi kirkua hirvittävästi. Niin suurta myötätuntoa ei Edvard voinut kestää, hänkin purskahti itkuun, kieppuen äidin ympärillä. Siitä nousi sellainen elämä, että vuohilta jäi taas purus suuhun, ne töllistelivät tupaa kohden — ja kuuntelivat; varpusetkin, jotka olivat tulleet takaisin, heti paikalla katon yli karkuun.

Ja mitä tapahtui? Varpuset näyttivät pojalle tien. Nopealla hyppäyksellä oli hän isän ohitse ja ulkona ovesta, jonka hän jätti auki mennessään. Nähtiin vuohien kiitävän minkä minnekin ja pojan hyökkäävän tikapuille ja niitä myöten katolle. Heti sinne päästyään hän alkoi vetää tikapuita jälestään. — "Siinä sen nyt näette" karjui isä ikkunassa; "mitäh? —" Ja hyppäsi perästä.

Heti kun poika näki hänen tulevan, päästi hän tikapuut käsistään ja ne putosivat rumahtaen alas. Poika vilisti ketterästi kuin kissa katonaluisia pitkin harjalle ja keikkui siellä niinkuin ei olisi koskaan tehnyt muuta. Ei hän tosiaankaan tuntenut nyt jalkojansa pakoittavan.

Isän säikäys oli ääretön: "Varoita itseäsi, sanon minä, mutta herranimessä varoita, varoita itseäsi! Laittaudu pois sieltä ja *heti paikalla!* Laskeudutko alas sinä kelvoton!" Hän juoksenteli ratsusaappaissaan alhaalla pihalla ja uhkaili ylös katolle.

"Eläppäs luule! Nyt minä hyppäänkin täältä suoraan alas pihalle, hyppäänpä niinkin!"

"Oletko, piru vieköön, villissä, poika! Oletko hulluttelematta!" — "Kyllä, jos lupaat olla lyömättä minua?" — "Sitä minä en lupaa." — "Vai et sinä lupaa?" ja poika tuli lähemmäksi harjan päätä. — "Kyllä, kyllä! Oh, senkin villitys! Oh, sinä kelvoton! —" — "No, sen olet luvannut siis!" — "Olen, piru vie, olenhan luvannut. Pääsetkö sieltä alas!" — "Etkö tukistakaan, etkä mitään!" — "Alas sieltä! Sinähän putoat sieltä!" — "Et tukistaa, etkä lyödä, etkä mitään!" — "Kyllä! Kyllä! Kyllä! Mutta alas sieltä! Kas niin, nyt sinä luiskahdat! Edvard! Kuuletko!" hän kiljui. — "Kyllä, ja sinä pidät, mitä olet luvannut? —" — "Oh, kuinka sinun pitäisi saada!" hän uhkasi ylös piiskallaan. "Kyllä, kyllä, sen lupaan! Varoita itseäsi!" Mutta poikapa sanoi: "Saankos sitten minä olla täällä Olen luona, huomiseen? Saanko?" —

"Minä en vastaa mihinkään, ennenkuin tulet alas." — "Vai et vastaa, kyllä, kyllä —!" — "Oh, senkin penikka! oh, senkin ilkimys!" — "Jaha, sinä et suostu?" — "Suostun piru viekoon! Mutta laittauduhan ainakin pois sieltä harjan reunalta. Pahuuksen poika!" — "Kuulehan, — parasta on kuitenkin, että sinä, isä, ensin lähdet matkaasi!" — "Ei, siihen et minua saa. Et ikimaailmassa. Minä tahdon nähdä sinut alhaalla ensin." Tähän poika kyllä tyytyi. Isä nosti tikapuut pystyyn ja poika tuli verkalleen alas, ei kuitenkaan ennenkuin isä oli väistynyt hiukan syrjään pihalle. Ja hän pysyttelihe matkan päässä, vaikka isä tahtoi puhua hänen kanssaan ja vakuutti, ettei mitään pahaa tekisi hänelle. Ei hän myöskään mennyt sisään niin kaualle kuin isä oli siellä ja liko märkä kun hän oli, pakoitti hän sillä neuvoisin isän lähtemään.

Viisi — kuusi minuuttia sen jälkeen olivat pojat telmämässä tuvan lattialla, Edvard samallaisessa paidassa kuin Olekin ja muutenkin yhtä vähissä pukimissa. Heidän piti molempien vetää jalkaansa paksut talonpoikaiset villasukat, sellaiset, jotka ulottuvat ylös reisiin saakka. Heidän mielestään oli mukavinta tehdä se hiekkaisella lattialla. Siellä he tuupiskelivat toisiaan kumoon ja nauroivat, ikäänkuin olisi jo monta päivää kulunut siitä, mikä juuri äsken tapahtui. Kaikki, mitä Edvard teki ensin, Ole teki perästä, he nauroivat niin että hiljaisen äidin lopulta täytyi nauraa mukana, sillä Edvard keksi kaikkea mahdollista. Sukat heidän pitäisi saada jalkaansa voidakseen istua pöydän ääressä ja syödä värisemättä, siellä pöydän alla ei näet ollut takkavalkeata jalkoja varten. Ja saivatpa he vihdoinkin sukat jalkaansa ja nousivat ylös. Nyt nähtiin, mitä se toinen ruokalaji oli, se oli happamasta kermasta laitettua puuroa, sitä ei Edvard ollut milloinkaan maistanut. Äiti oli keittänyt sitä Olen mieliksi. Edvard riemuitsi ja katseli hymyillen ruokaa. Mutta Ole tuli äkkiä vakavaksi ja hiljaiseksi. Hyvä ystävä, mitä nyt? Kädet ristissä ja katse maahan luotuna. Siinä seiso i äiti heidän edessään; — hänkin vakavana, katse maahan luotuna. Hänen päänsä oli kumarassa, näytti siltä kuin olisivat hänen silmänsä häipyneet yhä kauemmas ja kauemmas, tai niinkuin olisi niiden eteen työnnetty luukut ja kaikki valo sammutettu sisällä. Ja sitten hän aloitti kaukaa, hyvin kaukaa pitkän, hyvin pitkän pöytärukouksen, äänensä oli yksitoikkoinen ja hiljainen, kuin puhelisi hän hiljaa jollekin toiselle, toisessa paikassa olevalle. Edvard tuns i joutuneensa kaiken tämän ulkopuolelle. Ahdistuksen ja hyljätyn tunne valtasi hänet, ja saapuivat nuo vanhat muistot, entinen kaipaus äitiin. — Sitten se päättyi, loppui kuin tunturin taa häipyvä laukaus.

Edvard ei ollut koskaan ollut mukana missään pöytärukouksessa, ja äidin tapa ja olemus oli aivan, aivan uutta hänelle eikä hän ymmärtänyt häntä, kun hän sillä tavoin mumisi. Hän istui kauan senjälkeen äänettömänä. Ei myöskään Ole puhunut mitään; koko ajan, kun he söivät, hän oli vaitelias, ja melkein pä hymyilemättäkin. Ruoka oli Jumalan lahja, senvuoksi oli syödessä oltava vakavina.

Mutta söivätkö he sitten kunnolla! Äiti kysyi lopuksi, eikö heidän mielestään ollut parasta säästää hiukan iltaseksikin. Ei, tämä oli illallinen samalla, he sanoivat, he nukkuisivat yhdessä vierashuoneessa, siellä oli kaikki jo valmiina, ja nyt he istuisivat hetkisen lieden ääressä, mutta sitten menisivät nukkumaan.

Äiti huomasi, että he mieluummin halusivat olla kahdenkesken ja sen he saivatkin.

Ja niin sitten vierashuoneeseen! Ensin syntyi siellä hirmuinen jyräkkä, kaattuut ja tyynyt lentelivät heidän ympärillään, — mutta sitten he vähitellen rauhoittuivat, ja rupesivat juttelemaan. Ole kertoi, miten pojat olivat käyttäytyneet, ja Edvard lupasi hänen puolestaan pehmittää sen ja sen pojan, — niin, vaikkapa itsensä Anders Heggen; — jollei hän suostuisi olemaan puhumatta "Jumalan teistä" ja sen semmoisista, niin antaisi Edvard hänelle sellaisen läksytyksen, että tuntuisi; Anders Hegge oli pelkuri. Tiesipä hän vielä, kenenkä saisi avuksikin puolelleen, siitä tulisi vielä koko leikki!

Kun heitä alkoi raukaista, tuli kaihomielisyyden hetki; Ole kertoi Josefinesta ja Edvard yhtyi samaan ääneen ja vakuutti hänelle, että tyttö oli ollut verraton tänä päivänä, hän kuvasi hänet, kuinka hän oli soutanut häntä hakemaan. Ja Olesta se oli suuremmoista. Niin, hänessä oli Jotain suurta, Josefinessä, siitä he olivat yksimieliset.

Edvard ei voinut käsittää, minkä vuoksi Ole tahtoi tulla lähetyssaarnaajaksi. Olisiko siitä nyt niin suurta hyötyä lähteä sellaisille seikkailuretkille, kun täällä kotimaassakin oli kylliksi työtä? Olesta voisi tulla pappi ja hänestä tohtori ja he asuisivat kumpikin samalla paikkakunnalla. Eikös se olisi yhtä hauskaa?

Edvard kuvaili yhä, he asuisivat samassa kartanossa ja auttaisivat toisiaan, istuisivat iltasin punssilasien ääressä niinkuin nyt tekivät apteekkari ja hänen isänsä, ja pelaisivat shakkia yhdessä niinkuin nekin: Sitten he hankkisivat itselleen vaunut ja valjastaisivat kumpikin hevosesensa eteen ja lähtisivät yhdessä ajelemaan, sehän sopisi mainiosti. Tai voisivat he asua meren rannikolla ja heillä olisi suuri yhteinen pursi, — kaikki yhteistä.

Ole ymmärsi, että Josefinen tietysti tulisi olla kaikessa mukana, vaikk'ei Edvard sitä sanonut. Mutta sehän oli päivän selvää, että hän olisi mukana. Ja Olen mielestä Edvard oli niin hienotunteinen, kun ei

sitä sanonut, ja oli hänelle siitä sanomattoman kiitollinen. Ja se muutti asian. Josefinesta tulisi papin rouva, ja hoitaisi taloutta...

Niin, lopulta hän myöntyikin siihen ja päätökseksi tuli, että toisesta tulisi pappi ja toisesta tohtori ja he asuisivat yhdessä. Viimeksi he juttelivat kalastusmatkoista.

He kuulivat epäselvästi askeleita ja ääniä, kun väki tuli nuotalta, mutta he olivat niin väsyneitä.

## NUORUUDEN AIKANA.

1.

Ensimmäinen pari ulos.

Nuorisoa oli kokoontunut erälle maatilalle, noin viiden kilometrin päässä kaupungista. Kunnas, jolla he istuivat lahdelman rannalla, loisti monenvärisenä heidän kesäpuvuistaan, varsinkin neitosten. Siellä oli:

"valkeita, ruskeita, mustia, keltaisia, sinisiä, punervia, vihreänvärisiä —"

— muutamat yksivärisiä, useimmat täplikkäitä, ruudukkaita ja juovilla varustettuja; huopahattuja, olkihattuja, harsohattuja, huivia, paljaita päitä ja päivänvarjoja. Tästä värien vilinästä kajahteli juuri nyt sointuvia säveliä, sekaköörin laulua. Johtajaa ei ollut, mutta nuori tummatukkainen neiti ruskearuutuisessa puvussa istui joukon keskellä, nojaten kyynärpäähänsä ja lauloi sopraanoäänellä, vapaammin ja kirkkaammin kuin toiset, ja muut lauloivat hänen mukaansa. Kööri oli harjaantunut. Tuolla alhaalla lahden pinnalla lepäsi vastamaalattu pursi, uusin, puoliksi nostetuin purjein. Vesi oli peilityyni.

Laulu ja pursi sopivat hauskasti yhteen tuolla tummalla lahdella, jota varjostivat ja ympäröivät autiot vuoret ja niiden takana vielä korkeammat. Lahti oli kuin tunturijärvi, jonka kerran kevätvirrat synnyttivät ja sitten unhoittivat. Tunturit — oh, miten raskaita ja hämäräpiirteisiä ja himmeävärisiä ne olivat, takimaiset tummansinisiä ja huiput likaisen lumen peitossa; ne olivat kaikki suuria suunnattomia hirviöitä.

Tummalla veden pinnalla oli pursi valmiina vaikka! tanssimaan, se kuului iloisempaan yhteiskuntaan kuin nuo luonnon ja ihmisten elämää tarkastelevat, korkeat lautamiehet. Laulu ja pursi olivat vastalause kaikkea ylimielistä vallanhimoa, kaikkea julkeata, mahtailevaa ja raakaa vastaan, — vapaasti kiiriskelevä vastalause, ylpeä väriensä kirkkaudesta.

Muuten: eivätpä vuoret huomanneet vastalauseetta yhtä vähän kuin nuorisokaan tiesi sitä päästävänsä ilmoille. Tuo "jalosukuisuus" — olla syntynyt ja kasvanut sellaisen luonnon keskellä kuin Norjan länsirannikko — on juuri siinä, että luonto pakoittaa panemaan vastaan, jollei sitten tahdota sortua. Joko kukistua tai voittaa! Ja he olivat voittajia, sillä länsirannikon kansa on Skandinavian lahjakkainta, terävintä kansaa. Niin suuressa määrin he ovat sen luonnon herroja, jonka keskellä he asuvat, että ei yksikään tämän nuorison joukosta pitänyt näitä tunteita raskaina tai kylmävärisinä. Koko luonto heistä näytti niin voimakkaalta ja terveeltä, että ei missään maailmassa voisi olla sellaista.

Eikä myös yksinomaan nuo valoisat rinteet ja aava meri ollut synnyttänyt ja kasvattanut niitä, jotka nyt täällä istuivat laulamassa tai kuuntelemassa, ei, he olivat tunturien lapsia hekin, niinpä näiden lähempien kuin noiden toistenkin, tuolla takana. Juuri ennen laulua he olivat joutuneet sanasotaan ja niin kiivaaseen, niin lyijynharmaaseen kuin nuo vuoret tuolla. Ja poistaakseen mielistä tätä taakkaa he antoivat sointuvan laulun rakentaa loistavia siltoja syvyyksien yli, huippujen välille. Kesäpäivä oli itsessäänkin hiukan harmaa, mutta joskus (kuten juuri nyt!) pääsi päivä paistamaan lauluun ja purjeisiin ja maailmaan.

Tuossa istui kaksi, jotka eivät välittäneet laulusta eikä auringosta. Katso häntä, joka tuossa alempana,

hiukan oikealla lepää ruohistossa, nojaten kyynärpänsä varaan, tuota pitkää nuorukaista vaaleassa kesäpuvussa ja paljain päin, hänellä pyöreä pää, tukka lyhyeksi leikattu, otsa leveä ja matala, ja näyttää se uhkamieliseltä, se otsa on mahtanut poikavuosina kajahdella iskuista! Otsan alapuolella nenä, joka muistuttaa linnun nokkaa, ja terävät silmät, joissa juuri nyt näytti olevan jotain uhittelevaa, sitä peittävät osaksi silmälasit, niin että sitä tuskin huomaa, tai on se sitten itsessään niin vähäpätöistä. Koko kasvoissa on jotain ankaraa, ohuet huulet ovat lujasti yhteen puristetut ja leuka terävä. Mutta jos niihin lähemmin katsoo, muuttuu vaikutus; teräväpiirteisyys osoittaa enemmän tahdon lujuuutta kuin ankaruutta ja se tahto, joka oli ottanut asuntonsa tässä vuoriseudussa, mahtoi olla sekä ystävällinen että veitikkamainen. Nytkin, kun hän istui siinä ja oli kiukuissaan ja välitti viis laulusta ja auringon paisteesta, sillä hän toivoi lisää tappelua, — vieläpä nytkin pilkisti tuimien kulmakarvojen alta joku veitikkamainen piirre. Hän oli silmännähtävästi voittaja.

Jos joku sitä epäili, ei tarvinnut muuta kuin katsahtaa nuorukaiseen, joka istui vasemmalla hänestä ja hiukan ylempänä, nojaten selkäänsä puuta vasten. Siinä oli kuva haavoitetusta sotilaasta, joka kärsi haavoistaan ja jonka kasvoissa kuvastui vielä taistelun vapiseva levottomuus. Pitkät, vaaleat kasvot, jotka eivät olleet länsirannikolta kotoisin, pikemminkin tunturiseuduilta tai ylämaasta; hän oli joko vierasta tai maahan muuttanutta sukuperää. Hän muistutti huomattavassa määrässä yleistä *Melanchtonin* kuvaa, mutta katse oli kenties raukeampi, kulmakarvat ehkä liian pystyyn pyrkivät; yleensä oli kuitenkin yhdennäköisyys, varsinkin, otsaan, silmien asemaan ja suuhun nähden, niin suuri, että lukutoverit kutsuivat häntä siltä nimeltä. Se oli *Ole Tuft*, nykyisin ylioppilas ja teologi, pian valmistuva papiksi. Ja toinen, tuo kotkanenäinen voittaja (kotkanokka oli nyt iskenyt aika lujasti) oli hänen lapsudentoverinsa, lääketieteen ylioppilas *Edvard Kallem*.

Monta vuotta oli kulunut siitä, kun heidän tiensä erosivat, ilman että heidän välillään oli mitään yhteentörmäystä sattunut; nyt tapahtui se ja tulisikin se olemaan ratkaiseva.

Heidän välillään, keskellä kunnasta, laulajien joukossa istui kookasvartaloineen nainen kukikkaassa silkkipuvussa, kaulan ympäri oli leveä, keltainen pitsi, joka syvissä poimuissa ulottui aina vyötäisiin saakka. Itse hän ei laulanut, hän sitoi seppelettä ruohiston kukista ja heinistä. Heti voi huomata, että hän oli voittajan sisar, vaikka iho ja tukka olivatkin tummemmat. Pään muoto sama, vaikka otsansa oli verraten korkeampi, samoin kuin kasvotkin suhteellisesti suuremmat, epäilemättä liian suuret. Suvun käyrä nenä oli hänellä hiukan heikommin kaartuva, hänen leukansa pyörtävä, huulet mehevämmät, kulmakarvat suuremmat ja silmät suuremmat kuin veljellä, — ja kuitenkin olivat kasvot samat. Niiden ilmekin oli erilainen, sisaren oli, jollei juuri kylmä, niin ainakin hiljainen ja tyyni: ei kukaan voisi hetkessä selittää ilmettä noissa syvissä silmissä — ja siitä huolimatta oli niissäkin sukulaaisuutta. Kaula oli voimakas ja hartiat hyvin muodostuneet, samaten oli povikin koko pyylevä. Tukka oli sidottu hänelle ominaiselle sykerölle. Kaula oli paljaana, mutta leninki keltaisine pitsineen kävi ruumiinmukaisesti kermanruskeisiin muotoihin, samoin kuin koko puku näytti ikäänkuin napitetulta; — ja sellainen oli koko hänen olentonsa. Hän sitoi, niinkuin sanottu, seppelettä eikä katsonut niin toiseen kuin toiseenkaan heistä, jotka olivat kiistelleet.

Alkusuynä kiistaan oli ollut suuri, musta koira; nyt se lepäsi ja oli nukkuvinaan. Sen märkä, tuuhea turkki loisti auringon paisteesta. Jotkut olivat viskanneet keppinsä veteen ja kiihoittaneet koiran sitä hakemaan, ja ne, jotka viskasivat, olivat joka kerta huutaneet: "Simson, Simson!" — se oli koiran nimi. Edvard Kallem sanoi parille lähellä seisovalle: "Simson merkitsee auringonjumalaa." — "Mitä ihmettä?" kysyi eräs nuori neitonen, "merkitseekö Simson auringonjumalaa?" — "Niinpä kyllä, mutta siitä muistavat papit olla virkkamatta." Hän lausui sen vallattomasti, tarkoittamatta loukata ketään tai sanoa sen enempää. Mutta Ole Tuft sattui sen kuulemaan ja kysäisi hiukan yli olkainsa: "Miksikäs ei papit uskaltaisi kertoa lapsille, että Simson merkitsee auringonjumalaa?" — "Ei, siksi, että silloin ei koko satu soveltuisi esikuvaksi Kristustarulle." — Tämä viimeinen sana koski ja se oli tarkoituskin. Hymyillen ja ylenkatseellisesti virkkoi Ole: "Eikö sitten Simson kelpaa esikuvaksi, olipa hänen nimensä auringonjumala tai ei?" — "Niin, jos hänen *nimensä* on auringonjumala tai ei, mutta kun hän nyt kerta kaikkiaan *oli* auringonjumala?" — "Vai oli hän auringonjumala?" huudahti Ole ja nauroi. — "Sanoohan nimi jo sen." — "Nimi? Olemmeko me karhuja tai susia siltä, jos meitä sanotaan karhuiksi tai susiksi? Tai jumalia, jos meitä nimitetään jumalien nimellä?" — Useat seurasta kuuntelivat kiistaa, toisia tuli lisäksi, niiden joukossa Josefine, ja kumpikin kiistatoveri kääntyi nyt hänen puoleensa.

"Vika on siinä", sanoi Edvard, "että kertomukset Simsonista vasta sitten saavat jonkun ajatuksen, kun tiedämme, että hän oli auringonjumala." — "Oh, sittenhän olisi kaikkien kansojen esi-isät ja esihistoria aurinkotarua." Ole kertoi pari huvittavaa juttua tällaisesta tieteellisestä käsitystavasta. Se herätti naurua, ja myöskin Josefine nauroi. Heti paikalla Edvard innostui ja alkoi selittää, että meidän norjalaiset jumalamme, jotka olivat intialaisia auringonjumalia, itse asiassa myöskin muutettiin kanta-isiksi silloin, kun saatiin uusi uskonto, heidän alttarinsa, joilla kansa oli uhrannut, selitettiin olevan hautakumpuja. Samalla tavoin tehtiin juutalaistenkin vanhoista jumalista kantaisiä, kun Jehovan palvelus tunki heidät tieltään. — "Mutta kukapas sen nyt tietää?" — "Tietää? kysy Simsonilta! Miten järjetöntäuskkoa, että ihmisen voima on hiuksissa! Mutta niin pian kuin lähdetään siitä, että ne

merkitsevät auringon säteitä, jotka kesällä ovat pitkät ja talveksi tulevat lyhyiksi, saavat ne jotain merkitystä. Ja kun keväällä auringon säteet kasvavat, niin käsittäähän jokainen, että auringonjumala silloin jälleen voi syleillä maailman pylväitä. — Eivät mehiläiset ole koskaan laskeneet hunajata raatoon, mutta kuullessamme, että joka kerta, kun aurinko kulki jonkun tähtisarjan, esim. leijonan kautta, sanottiin, että aurinko teurasti leijonan, — niin, silloin me ymmärrämme, että mehiläiset laskivat hunajaansa surmatun leijonan raatoon, s.o. kesän lämpimimpään aikaan."

Kaikki kuuntelivat tarkasti väittelyä ja Josefine oli suuresti kummastuksissaan. Hän ei katsonut veljeensä, sillä hän huomasi tämän tarkastelevan häntä, mutta ilme hänen kasvoissaan oli helposti käsitettävissä. Se mitä Edvard aluksi oli sanonut, tarkoittamatta muuta kuin hiukan pöyhkeillä tiedoillaan, se sai määrätyn päämaalinsa sen kautta, että Josefine seisoi heidän välillään. "Egyptiläisillä", hän kertoi, "kevätaika alkoi silloin, kun aurinko teurasti karitsan s.o. kulki oinassikermän kautta, ja iloissaan kevään tulosta teurasti jokainen egyptiläinen perhe sinä päivänä karitsan. Siitä ovat juutalaiset sen saaneet. Se tieto, että juutalaiset tekivät sen muka erotakseen tavoissaan egyptiläisistä, on väärä. Sen laita on ihan sama kuin ympärileikkauksen, jonka tavan ne myöskin ovat saaneet Egyptistä. Mutta siitä kaikesta papit ovat vaiti."

Kaikesta tästä tiesi Ole Tuft hyvin vähän tai ei laisinkaan mitään. Hänen innokkaat opintonsa koskivat yksinomaan jumaluusoppia, eikä hänellä muuhun ollut aikaakaan ja uskonsa hän oli perinyt talonpoikaisilta esi-isiltään; se oli liian vakava jättääkseen sijaa tieteellisille epäilyksille. Jos hän olisi sanonut sen heti alussa, niin tuskinpa olisi kiistaa syntynytkään. Mutta myöskin hän tunsii, että Josefine seisoi heidän välillään ja oli johdettavissa suuntaan tai toiseen. Ja niinpä hän vastasikin pilkallisesti, että se kaikki oli sulaa keksintöä, tänään se loistaa, mutta huomenna sulaa se jäljettämiin.

Tätä ei toisen turhamielisyys sietänyt. "Teoloogeilla ei ole tippaakaan rehellisyyttä", hän huudahti. "Ne salaavat, että tärkeimmät osat heidän uskonnostaan eivät ole juutalaisilta saatuja, vaan ovat muualta tulleita. Niinkuin kuolemattomuusoppikin, sekin on Egyptistä. Samoin on käskyjen laita. Ei kukaan kiipeä vuorelle ukkosilmalla saadakseen ilmestyksen kautta tietoa siitä, mitä kansa on tiennyt jo tuhansia vuosia sitä ennen. Mistä on perkele kotoisin? Mistä helvetin rangaistukset? Juutalaiset eivät niistä tienneet mitään. Papit ovat sellaisia — no niin, että ne eivät rehellisesti tutkistele asioita, eivätkä kerro kansalle tällaista." Josefine masentui, nuoriso, varsinkin miehet, oli silminnähävästi Kallemin puolella; vapaa-ajattelu oli muodissa ja olipa kylläkin hauskaa hiukan hymyillä tuolle isiltä peritylle uskolle.

Eräs nuori mies pilkkaili luomiskertomusta. Kallemillä oli sekä geologisia että muinaistieteellisiä tietoja ja hän käytti niitä taitavasti hyväkseen. Niissä tuli Ole Tuft vielä vähemmin toimeen, hän mainitsi vain joitakin yrityksiä, joita joskus oli tehty, tarkoituksella yhdistää raamatun oppia muutamien uudempien havaintojen kanssa, mutta sai osakseen ivaa. Ja niin sitä siirryttiin yhdestä uskonsäännöstä toiseen. Ja vihdoinkin he saivat sovitusopin pideltäväkseen: se polveutui niin ikivanhoilta raakalaisajoilta, että yksilön vastuunalaisuutta ei vielä ollut olemassa, vaan ainoastaan heimon ja suvun. Tuft joutui vallan epätoivoon; tässä oli hänen velvollisuutensa käydä toimeen, hän alkoi kovalla äänellä tunnustamaan kaikkea, mitä hän uskoi. Ikäänkuin se olisi auttanut! Väitteitä, väitteitä, — tuoppas todistuksia! Ole Tuft käsitti liian myöhään, että oli ottanut puolustaakseen liian paljoa ja senvuoksi joutui kokonaan tappiolle. Hän tunsii suurta tuskaa, taisteli toivottomana, mutta taisteli kuitenkin ja julisti äänekkäästi, että jos yksikään totuus näytti epäilyttävältä, niin syy oli yksinomaan hänessä, hän ei kyennyt sitä puolustamaan. Mutta Jumalan sana pysyi loukkaamattomana hamaan maailman loppuun saakka! Niin, mikä oli Jumalan sana? Raamatun sisältö ja henki, luominen (ei!), syntiinlankeemus (ei, ei!), sovituskuolema (ei, ei, ei!) — *hän* kiljui, *he* kiljuivat, Tuftille tuli kyyneleet silmiin, ääni vapisi, hän oli kalpea ja kaunis.

Nuoriso ei ole aivan niin armoton kuin lapset, mutta samaa lajia. Muutamista kävi hän sääliksi, monet tahtoivat juuri nyt "panna hänet pussiin", niiden joukossa myöskin Edvard Kalle.

Mutta Josefine siirtyi sen tumman ja sopraanoäänisen luo. Heti viritti tämä laulun ja toiset yhtyivät, — herrat vähän myöhemmin kuin naiset. Koko seura kuului — harvoja lukuunottamatta — sekakööriin, joka kolmena viime talvena oli harjoitellut sellaisella ahkeruudella ja kestävyydellä, joka on mahdollista vain pikkukaupungissa.

Josefine istuutui keskelle kunnasta ja toiset hänen ympärilleen. Hän ei laulanut, hänellä oli kukkansa.

Seurue oli saapunut tänne tuolla purrella, joka iloisena lekotti auringon paisteessa. Siellä olivat Josefine, Edvard ja Ole istuneet yhdessä, aivan likitysten, sillä väljiä tiloja siellä ei ollut. Ei kukaan saattanut heidän hilpeästä, usein kuiskaavasta keskustelustaan aavistaa muuta kuin että heidän välillään vallitsi kai suhde mitä parhain. Ja nyt, kolme tuntia myöhemmin, Ole Tuft istui tuolla kuin syrjään sysätynä. Miten hän kärsikin siinä! Hänen kutsumuksensa, hänen uskonsa kimppuun oli hyökätty kaikkien nähden. Ja sen oli tehnyt juuri Edvard! Ja niin julmasti, niin sietämättömän pilkallisesti! Ja Josefine! Ei ainoatakaan osanottavaa sanaa, ei silmäystäkään häneltä!

Ole ja hän olivat olleet ystäviä lapsuudesta saakka, kirjoittaneet toisilleen, kun Ole oli Kristianiassa, hän joka toinen viikko ja Josefine niin usein kuin oli jotain kirjoittamista. Kun Ole oli loma-aikoina kotona, kohtasivat he toisensa joka päivä. Niinä kahtena vuotena, jolloin Josefine oli ranskalaisessa kasvatustaloksessa Espanjassa, oli kirjeenvaihto vieläkin vilkkaampi hänen puoleltaan, ja kun hän tuli sieltä kotiin, — niin muuttunut kuin olikin, — jatkui ystävyys samallaisena kuin ennenkin! Hänen isänsä auttoi Olen lukuhommia, niin että tämä saattoi uhrata koko intonsa niihin; hän aikoi valmistua jouluksi ja kaikki ennustivat siitä tulevan loistavimman jumaluusopillisen tutkinnon, mitä koskaan oli suoritettu. Epäilemättä hänen oli avusta kiittäminen Josefineä, mahdollisesti myöskin hänen veljeään. Molemmat he olivat aikoinaan vieneet hänet heidän isänsä luo, rehtorin kotiin ja apteekkarin perheeseen ja niin yhä edelleen. Josefinen kautta hän pääsi sittemmin kaikkialle. Josefine oli tavallisesti harvapuheinen ja usein ihan sietämätön, mutta suhteessaan häneen horjumattomasti uskollinen. Tyttö saattoi moittiakin häntä (ei hän aina ollut hänen mielensä mukainen), mutta se kuului heidän suhteeseensa, Ole ei siitä närkästynyt eikä tyttökään sillä sen pahempaa tarkoittanut, jo heti ensi päivästä hän Josefine oli ollut hänen holhoajansa. Vielä ei Ole ollut uskaltanut lausua työlle, että hän rakasti häntä, eikä tarvinnutkaan, ja oikeastaan hänen rakkautensa olikin liian pyhä tullakseen sanoin ilmaistuksi. Hän luotti Josefineen yhtä lujasti kuin uskoonsa. Hän oli talonpoika, hänen olentonsa oli pelkkää yhtenäisyyttä, hänen pääpiirteensä oli varmuus. Jumala huolehti hänen uskostaan; hänen onnestaan ja tulevaisuudestaan piti taas huolen — luonnollisesti myöskin Jumala, mutta Josefinen kautta. Hänen silmissään *hän* oli kaupungin ja koko maan kaunein, tervein, reippain tyttö ja sitäpaitsi hyvin rikas. Tämä viimeinen ominaisuus oli myöskin otettava lukuun, sillä hän oli pienestä pitäen ollut kunnianhimoinen haaveilija, unelmansa kulkivat vain toiseen suuntaan.

Ylioppilastoverit sen kylläkin tiesivät. Paitse "Melanchtoniksi" sanoivat he häntä "piispan-aluksi vuonoilta" tai "vuonopiisaksi". Hän tunsikin jo tarvettakin, että häntä niillä silmillä katseltiin, tämä lapsellinen piirre sopi hyvin hänen hymyilevään varmuuteensa, — hän oli myöskin kaunis nuorukainen, verevä ja avokatseinen, — ja silloinhan ei kunnianhimokaan näytä vastenmieliseltä. Nyt tunsikin hän itsensä syöstyksi alas lujasta, hymyilevästä korkeudestaan! Vain se, joka on ollut niin varma ja ensi kerran kärsii perinpohjaisen tappion, saattaa niin kokonaan joutua pois suunniltaan. Pahinta oli se, että Josefine ei tahtonut tietääkään hänestä, Ole katsoi vähänväliä häneen, mutta hän vain järjesteli kukkia ja heiniään, ikäänkuin Olea ei olisi olemassakaan.

Viimein Olesta tuntui, kuin häipyisivät nuo kaikki pois tai kuin ei hän itsekään enää olisi siinä. Hän ei tuntenut istuvansa, ei kuulevansa, ei näkevänsä mitään. Tuolla ylhäällä talon pihalla katettiin illallispöytä, kaikki menivät sinne heti kun se oli valmiina, siellä syötiin, juotiin, juteltiin, naurettiin, mutta hän ei tuntenut olevansa mukana, hän seisoikin siellä yhdessä paikassa tuijottaen lahden toiselle puolelle tai jonnekin kauas, kauas. Muuan nuori kauppias jutteli hänelle höyrylaivareittilöistä, ne ei olleet lainkaan hyvin järjestetyt; eräs tyttö huonoine hampaineen, punaisine palmikoineen ja kesakoineen — Ole oli ollut opettajana hänelle — vakuutteli, että merimiehet eivät olleet niin sivistyneitä kuin sopisi odottaa heiltä, jotka niin paljon matkustelivat. Emäntä tuli häneltä kysymään, minkävuoksi hän ei syönyt, ja isäntä joi hänen terveydekseen. He osoittivat hänelle sen kautta entistä kunnioitusta, mutta kumpikin heittivät häneen pikaisen kysyvän silmäyksen ja se saattoi hänet vallan vapiseemaan. Hän tunsikin epätoivoa. Jatkuvassa tuskassaan, joka tuntui vain lisääntyvän, hän näki epäilystä ja pilkkaa kaikkialla, vieläpä toisten ilossakin. Edvard Kallem oli sanomattoman hyvällä tuulella ja kaikki pyrkivät hänen ympärilleen, ja Edvardin vuoksihan (hän oli tullut kotiin vasta pari viikkoa sitten) koko huvimatka oli pantukin toimeen. Ole näki kuin unessa, että Josefinen kukat olivat nyt pöydällä, ja kuuli kehuttavan hänen erinomaista värien sovittelutaitoaan. Itse oli Josefine istunut parin ystävättärensä kanssa pienen kivipöydän ääreen, johon ei useampia mahtunut, oliko tämä senvuoksi, ettei hän, Ole, pääsisi siihen mukaan? He olivat ruokapöydän toisella puolella. Ole näki Josefinen juttelevan ja nauravan ja nuoret herrat tarjoilivat heille, Edvard oli siellä montakin kertaa ja sai tytöt naurusuulle. Tämän kaiken Ole huomasi tuntien kummallista pelkoa. Hälinä viilsi hänen sydäntään, nauru häntä ilette, ruokaa hän ei saanut menemään alas, juoma oli hänestä karvasta, ihmiset koneellisia, ja talo, lahti, pursi ja tunturit hiukan tungettelevan lähellä häntä.

Kun tuuli oli kokonaan tyyntynyt, täytyi seurueen lähteä jalkaisin kaupunkiin. He lähtivät marssimaan yhdessä joukossa ja laulaen, mutta eipä aikaakaan, niin jo riensi kesävieraita taloista heidän luokseen, ja kun niiden joukossa oli tuttuja, niin seisahduttiin. Sitten ne saattoivat heitä vähän matkaa, toisia tuli lisää ja joka kerta pysähdyttiin ja hajaannuttiin useampiin joukkoihin. Sillä tavoin Ole saattoi jättäytyä jälkeen, ilman että muut sitä huomasivat. Hän ei voinut enää kauemmin sietää heidän seuraansa ja hilpeyttänsä.

Sillä vasta nyt näet keräytyi *kaikki* Josefinen ympärille. Edvardin väittely ja hyökkäys, tappion tuottama häpeä, loukattu uskonnollinen tunne ... kaikki se sulautui yhdeksi ainoaksi ajatukseksi, että *Josefine* ei ollut tukenut häntä, ei sanallakaan, ei niin silmäyksellä, välttänyt häntä ja nyt lisäksi jättänyt hänet! Tätä hän ei voinut kestää, sillä Josefine oli käynyt hänelle niin sanomattoman suuriarvoiseksi, sen hän tiesi, vaan sitä hän ei hävennyt. Koko elämänsä korkeasta päämaalista, pyrkimyksestä tulla

lähetyssaarnaajaksi, hän oli luopunut heti, kun huomasi, ettei Josefine siitä välittänyt. Joka kerta kun äiti oli hänelle lausunut, että lähetyssaarnaajaksi hänen ei ainakaan pitäisi ruveta, hän oli ajatellut, että enemmän tulisi kuulla jumalaa kuin ihmisiä. Mutta kun Josefine voimakkaalla tavallaan oppi tuntemaan todellisuutta lähempää, hylkäsi hän sen tuumansa, tytön tarvitsematta lausua siitä sanaakaan. Ole ajatteli itsekseen, että niin voimakas rakkaus ihmiseen kostaa vielä itsensä. Mutta eihän hän voinut sille mitään.

Tällaisia ja tuhansia muita mietteitä päässään hautoen jättäytyi hän jälkeen ja haki tien vierestä, metsästä kätkön, jonne laskeutui odottamaan, kunnes kesävieraat olisivat tulleet takaisin ja menneet sivu. Hän heittäytyi kasvoilleen maahan; nuo viileät heinäkorret, joita vasten hänen poskensa ja otsansa nojasi ja tuo kostea multa, jonka tuoksua hän hengitti, puhuivat hänelle. Tuollainen varjossa kasvava nurmi ei tuoksua, samoin kävisi hänellekin, sillä Josefinen rinnalla hän oli auringon valossa, ilman häntä oli kaikki vain varjoa.

Veli oli Josefinen riistänyt häneltä, huusi ääni hänen rinnassaan.

Veli, joka vielä muutamia päiviä sitten ei ollut Josefinestä vähääkään välittänyt, kun sitävastoin Ole oli ollut hänen ystävänsä lapsuudesta saakka, soudellut hänen kanssaan, lukenut hänelle, ollut hänelle samalla kertaa kuin sisar ja veli ja uskollisesti kirjoittanut hänelle, kun he olivat kaukana toisistaan! — veli ei ollut koskaan tehnyt mitään sellaista. Vieläpä tämän tappionsakin hän laski tulopuolelle, sillä jollei hän Josefinen vuoksi olisi pannut niin omalletunnonleen tutkinnonsuorittamista, johon tämän isäkin oli häntä rahallisesti avustanut, niin olisi hän tiennyt enemmän niistäkin asioista, joista nyt oli väiteltä, ja ehkä hän silloin ei olisi kärsinytkään tappiota; — senkin hän kärsi uskollisuutensa vuoksi.

Edvard oli, niin kauan kuin Josefine oli lapsi ja kasvuijässä, harvoin sisarensa kanssa riitelemättä. Tyttö oli kauan pysynyt laihana suurine, tummine silmineen, tavallisesti tukka epäjärjestyksessä ja kädet punoittavina, kaikin puolin aika "hollakkana". Veljensä nimitti häntä "ankanpojaksi", ja yhteen aikaan, kun hänen jalkansa oli kipeänä, "ontuvaksi ankanpojaksi". Hän ei ollut koskaan oikein päässyt selville sisarestaan, sillä Josefine pysyttelihe, uhkamielinen ja ujo kun oli, — aina välimatkan päässä. Ja sitten oli vielä sisarensa tähden saanut kärsiä monta selkäsäunaa. Sisar piti näet "oikeudenmukaisena" kaivata joka kerta, kun hän teki joitain koirankonstiaan. Ja löipä häntä siitä, niin oli "oikeudenmukaista" kaivata sekin. Hän ei pitänyt lainkaan sisarestaan. Pian loittonivat he toisistaan senkin kautta, että Edvard jätti isänsä kodin. Tuon onnettoman päivän jälkeen, jolloin isä ja poika olivat kohdanneet toisensa Suur-Tuutilaan menevällä tiellä, armahti apteekkari vanhaa ystävänsä ja otti pojan luokseen ja kaikissa suhteissa kuin omaksi lapsekseen. Ja mikä isälle ei ollut onnistunut, se onnistui nyt. Poika otettiin heti pois koulusta, ja hän sai antautua kokonaan mieliaineitaan, luonnontieteitä tutkimaan. Kemiaalliset ja fysikaaliset kokeet ja kasvitieteelliset retkeilyt olivat hänestä korkeinta, mitä tiesi, ja kahteen vuoteen hänellä ei ollut muuta luettavaa kuin kaikkea mahdollista sille alalle kuuluvaa. Ylioppilastutkintoa varten välttämättömät aineet hän luki aika vauhdilla yksityisopettajan johdolla; toisen tutkinnon jälkeen alkoivat hänen lääketieteelliset opintonsa. Ennen ylioppilaaksi tuloa, kotona ollessaan, hän näki sisartaan vain silloin, kun kävi apteekilta hänen luonaan, ja kun heidän harrastuksensa olivat erilaiset, ei heidän välillään juuri keskinäistä seurustelua ollut. Sittemmin oli apteekkarilla tapana ottaa hänet mukaansa ulkomaille melkein joka kesä; Edvardhan osasi kieliä, joiden taitamisella apteekkari ei saattanut liioin kehua. Siis he eivät myöskään loma-aikoina monesti toisiaan tavanneet. Mutta siitä lähtien kun Edvard oli palannut ensimmäiseltä ylioppilaana tekemältään tällaiselta ulkomaamatkalta ja Josefine näki täysikasvuisen veljensä nykyaikaisena sekä puvultaan että ajatuksiltaan, leimuavana, voimakkaana, kaikkien nuorten, varsinkin naisten ihailun esineenä, siitä lähtien Josefine oli ihailut häntä. Edvard taas puolestaan joko ylenkatsoi tai yhä vielä kiusaili häntä, se tuotti hänelle monta tuskan hetkeä, mutta hän kärsi ne saadakseen jälleen olla siellä, missä veljensäkin, vaikkapa äänettömänä syrjästäkatsojana.

Ole ymmärsi hänet, vaikka Josefine ei koskaan hänelle sydäntänsä avannut. Hänellekin puhui Josefine harvoin Edvardista ja silloinkin vaan nimittäen häntä "ilkiökksi", "löyhkänäksi", "tuulimylyksi" j.s.s. Mutta uskollisten palvelustensa kautta, silloin kun hän kärsi veljensä ylenkatseesta ja loukkaavista sanoista, Ole tuli hänelle "sydämen-aarteeksi".

Edvard oli nyt suuresti muuttunut, hänen uteliaisuutensa oli vaihtunut tiedonhaluksi, hänen levottomuutensa tahdonlujudeksi. Mutta samalla aikaa kävi hänen sisarensakin läpi monivaiheisen murroskauden, josta veli ei tiennyt mitään. Nyt oli siitä juuri kaksi ja puoli vuotta, kun hän oli viimeksi hänet nähnyt, Josefine oli ollut kaksi vuotta Ranskassa ja Espanjassa ja viime kesäloman aikana Edvard oli ollut apteekkarin kanssa matkoilla Englannissa; myöskin tänä vuonna he olivat olleet parisen kuukautta ulkomailta. Sitä sisarta, jonka hän nyt näki, hän ei tuntenut. Ensi tapaamisen jälkeen oli Josefine alinomia hänen mieleessään.

Ei hän mikään kaunis ole, sanoi heti Edvard Oellelle (tämän äärettömäksi kummastukseksi), kun he ensi kerran tapasivat toisensa. Mutta hän ei väsynyt puhumasta siitä uudesta ja erikoisesta

vaikutuksesta, jonka Josefine teki täällä muiden joukossa. Hänen äitinsä lienee ollut kiintynyt johonkin espanjalaiseen naiseen, silloin kun hän kantoi häntä povensa alla. Jos ei hänellä olisi ollut tuota kummallisuutta silmissä, jotka kaikkialla maailmassa eroittavat toisen kansan toisesta; — niin olisivat espanjalaiset luulleet häntä kansalaisekseen. Miten suuren vaikutuksen se tekikin norjalaisessa talossa! Josefinella oli hyvä puhelahja, sukkela ja reipas, mutta oikeastaan hän oli harvapuheinen — ja pysyi syrjässä; käytti rohkeita, uusimman muodin mukaisia pukuja, rakasti voimakkaita värejä, niin että hän miltei ärsytti ihmisiä, mutta oli kaikissa muissa tavoissaan kaino.

Nyt oli Edvard taas hänen veljensä. Heidän isänsä oli poissa ja silläaikaan hän asui rehtorin luona eikä ollut aina tavattavissa, mutta silloin kun se oli mahdollista, olivat he yhdessä. Sisaresta tuntui kuin olisi Edvard tahtonut tutkia häntä ja oli senvuoksi varuillaan, mutta häntä kuitenkin miellytti suuresti se, että Edvard muiden läsnäollessa puhutteli häntä ja katseli häntä niin usein.

\* \* \* \* \*

Kun Ole syvästi onnettomana siellä metsässä painoi kasvonsa nurmikkoon, muistui hänen mieleensä ne hetket, jolloin Josefine tanssisalissa näki veljensä tanssivan milloin yhden milloin toisen kanssa — joskus montakin tanssia saman tytön kera ja vain "armosta" kerran sisarensa kanssa.

Mutta nyt!

Nyt oli hän tullut Edvardin rakkaaksi sisareksi, — ja Olen ja hänen täytyisi erota.

Minkävuoksi särkeä suhde, jota Edvard ei tuntenut? Mitä varten ottaa oikeuksia, joita ei ollut ansainnut! Muutaman päivän yhdessäolosta päätellä, kuka sopi sisarelle, kuka ei?

Mitä syytä oli hyökätä kaikkien nähden hänen kimppuunsa ja pilkata hänen elämäntehtävänsä? Eikä ainoastaan häntä, vaan Jumalaakin.

Samassa kun tämä ajatus heräsi Ole Tuftin mielessä, levisi tavattoman voimakas valaistus ja sen loisteessa kohosi jotain suurta taivaalle tuolta kaukaa vuonon toiselta puolen kohoavien tuntureiden takaa. Hän itse lepäsi kasvot nurmikossa ja tunsi sen niskassaan. Sitten kuului kuiskaus, ja se kuiskaus täytti koko ilman sieltä tänne saakka —: "mitä olet sinä tehnyt minusta?"

Oh, hän tunsi itsensä muserretuksi, maahan vajonneeksi. Nyt käsitti hän, minkä vuoksi tuska leikkasi kuin partaveitsellä pois kipeään hänen lihastaan. Hän joutui tänään tappiolle senvuoksi, että oli ollut valehtelija. "Älköön sinulla olko muita jumalia!" Ei, ei, ei, anna minulle anteeksi, säästä minua! — "Sinun lihalliset, sinun turhamaiset haaveesi!... Käytä nyt yösi kuin Israel taistellaksesi minun kanssani, — käärme, joka kiemurtelet tomussa!" — — —

Ilmasta hänen yläpuoleltaan kuului tuhansien siipien suhinaa.

Ei ollut ensi kertaa kuin vanhan testamentin ankaruus lankesi korkeudesta hänen ylitsensä. Nuo kysymykset suuresta tai pienestä, uskaltaisiko hän yrittää "suurinta", ... vai tyytyä keskinkertaiseen, hän kuten muutkin, — eivät olleet uusia.

Mutta jos hän tapaisi Josefinen hyvällä tuulella jälleen, niin ei kysymyksiä olisi olemassakaan. Josefine sively ne pois yhdellä ainoalla ystävällisellä kädenliikkeellä. Niin hän tekisi nytkin. Vaikka hän ei ollutkaan tässä hänen luonaan, niin herätti hän kuitenkin hänen mielessään vastustusintoa. Ei koskaan olisi Josefine tänään saattanut hyljätä häntä senvuoksi, että veli sitä tahtoi, ei koskaan! Jos hän olisi ymmärtänyt sen *sillä tavoin*, niin olisi hän menetellyt päinvastoin. Ei, Josefine hylkäsi hänet siksi, että hän oli kurja raukka, yksinomaan siksi. Kenties myöskin senvuoksi, että ei halunnut taisteluun, Josefinehan oli niin arka. Eihän hän ollut veljenkään puolella. Hän oli istunut kunnaalla joukon keskellä ja myöhemmin, syödessä, kahden ystävättärensä seurassa eri pöydän ääressä. Kun he lähtivät sieltä pois, ei hän ollut siellä, veli keräsi useimmat ympärilleen... Miksi ei hän, Ole, ollut sitä ajatellut, ennenkuin nyt? Josefine oli uskollinen hänelle, varmasti hän oli uskollinen! Ole karkasi seisomaan, miten ihmeen tavalla hän ei ennen ollut sitä tullut ajatelleeksi?

Hän oli halunnut, että Josefine tavalla tai toisella auttaisi häntä, ainakin lohduttaisi ja osoittaisi, miten kovasti häneen koski Olen kohtalo. Mutta kaikki sellainenhan oli vasten Josefinen luontoa. Kuinka hän voikaan sellaista ajatella? Varsinkin kun siitä olisi syntynyt häiriötä ja kaikki olisivat katsoneet Josefineen.

Hän oli ollut suuri hölmö. Tämän iloisen havainnon tehtyään hän hyppäsi ulos kätköstään, yli maantien ravin ja läksi kiiruhtamaan kotiin hänkin.

Herra-jumala, kuinka hän rakasti häntä! Hän oli näkevinään Josefinen edessään sellaisena, jolloin Ole oli hänen mielestään lapsellinen; hän näki, miten Josefine kaikessa majesteettiudessaan loi häneen



pitkän, lämpimän katseen!...

Myöhäisestä auringonlaskusta ei jäänyt mitään punaruskoa taivaalle, yö oli harmaa ja raukea, mäkien päällä näkyi pieniä rakennuksia ja siellä täällä joku huononlainen kesähuvila, matalia puita ja toisistaan hajallaan olevia pensaita.

Hän näki sen, eikä nähnyt sitä, kulkiessaan siinä ajatuksiinsa vaipuneena. Ei ainoatakaan ihmistä näkynyt tiellä, näkyi tuolla kaukana kyllä joku, kaupunkiin menijä. Hän hiljensi kulkuaan, jotta ei saavuttaisi häntäkään, eikä huomannut, että menijän etupuolella oli joku, joka tuli tännepäin. Nyt näki hän ne molemmat. Mutta, rakas ystävä ... eiköhän se vaan ollut?... Vai erehtyikö hän?... Ei, hän tunsu hatun, jopa käynninkin, koko olennon, jollainen oli vain yksi ainoa! Josefine tuli takaisin häntä hakemaan! Sellainen oli Josefine.

"Mutta minnekäs sinä jäät?" sanoi Josefine. Hänen kasvoilleen oli kohonnut puna, povi aaltoili, ääni vavahteli ja päivänvarjo, joka oli supussa hänen vasemmassa kädessään, liikkui hermostuneesti. Ole ei vastannut, katsoi vain häntä silmiin, leninkiin, hattusulkaan ja hänen muhkeaan vartaloonsa, niin että Josefinen täytyi hymyillä, sillä niin ylenpalttinen, äänetön ihastus ja kiitollisuus tunkeutuu minkä panssarin läpi hyvänsä. "Josefine, oh, Josefine!" Hatusta aivan saappaisiin saakka loisti pelkkää onnea ja ihastusta. Silloin astui Josefine reippaasti ja hilpeänä hänen luoksensa, tarttui hänen vasempaan käsivarteensa ja työnsi häntä hiljaa eteenpäin, hänen oli lähdettävä astumaan.

Olen kasvoissa oli jälkiä ruohoista, ja Josefine luuli, että hän oli itkenyt: "Sinä olet tyhmä, Ole", kuiskasi hän.

Harmaa kesäinen yö, joka saa yhtä vähän nukkua kuin valvoa, vaikuttaa yleensä puoleksi vapauttavasti. Näihin kahteen se vaikutti kuin hämärä huone salakihloissa oleviin. Josefine antoi kätensä levätä hänen käsivarrellaan, ja kun heidän silmänsä kohtasivat toisensa, katsoi Josefine häneen kuin lapseen, jota laitetaan nukkumaan. "Minä ajattelin, näetkös", sanoi Ole, "ajatteles, minä luulin..." Kyyneleet kohosivat hänen silmiinsä. "Sinä olet tyhmä, Ole!" kuiskasi Josefine jälleen. Ja sillä oli päivän myrsky pois puhallettu.

Käsi jäi lepäämään hänen käsivarrelleen, näytti siltä kuin olisi hän kuljettanut vangittua. Ole tuskin tunsu sen kosketusta, mutta se värisytti häntä selkäpiitä myöten. Tuontuostakin kosketti silkkihame hänen polviaan, he astuivat yhtä jalkaa, Olea ajoi Josefinestä tuleva sähkövirta eteenpäin. He olivat aivan kahdenkesken maantiellä ja ympärillä vallitsi hiljaisuus, he kuuluivat vain omat askeleensa ja silkkihameen kahinaa. Ole piti käsivarttaan, jolla Josefinen käsi lepäsi, hyvin hiljaa, ikäänkuin pelkäisi hän käden muuten putoavan maahan ja särkyvän kappaleiksi. Vain tämä epätäydellisyys siinä oli — ainahan on jotain epätäydellisyyttä olemassa, — ja Olessa heräsi huomattava halu asettaa käsi hänen käsivarteensa niinkuin yleensä tapana on, sitten hän voisi sitä puristaakin hiukan. Mutta hän ei uskaltanut.

He kulkivat tietä pitkin edelleen. Ole silmäili ympärilleen ja huomasi, ettei kuuta näkynyt taivaalla. "Kuukaan ei ole nyt näkyvissä!" sanoi hän. — "Olisi ollutkin valoisampi, jos olisi ollut kuutamo", vastasi Josefine hymyillen. "Paljon valoisampi." Heidän ääntensä soinnut yhtyivät ja leikkivät kuin linnut ilmassa.

Mutta juuri senvuoksi kävi vaikeaksi puhella enempää. Siinä kulkiessaan ja miettiessään, mitä nyt sanoisi, Ole tuli sekä liikutetuksi että ylpeäksi. Hän muisti sen lauantai-illan, jolloin pojat olivat olleet ilkeitä hänelle koulupihalla, ja hän juoksi lumisohjussa pakoon aina Suur-Tuutilaan saakka, hän muisti silloisen kurjan tilansa, mutta siitähän olikin saanut alkunsa hänen ylennyksensä nyt, kun hän toiselta suunnalta tuli kaupunkiin, käsitysten hänen kanssaan, ... ei, ei sittenkään oikealla tavalla. Siinä oli sittenkin se epätäydellisyys.

Sanoisiko hän sen? Olisikohan hänkin sitä mieltä? "Mehän olemme nyt aivan kahden, sinä ja minä?" Kiertoteitse koetti hän päästä siihen, mutta ääneen ei ollut luottamista, se petti hänet. Ja eihän Josefine sitäpaitsi vastannutkaan. Heidän välillään tuli hiljaisuus, ääretön hiljaisuus. Mutta ajatelkaas, silloin liukui Josefinen käsi itsestään hänen käsivarrelleen ja jäi siihen samalla tavoin kuin kihlattujen on tapana. Vavistus kulki läpi koko Olen ruumiin, ja rohkenipa hän puristaakin sitä hiukan, mutta ei uskaltanut katsoa Josefineen. He kulkivat edelleen.

Kohta häämöittikin kaupunki heidän edessään, laivojen taklaukset sulautuivat yhteen kuin torneiksi tai muistuttivat ne suklaasta tehtyjen laivojen yhtenäisiä taklauksia, talot näyttivät villaisiin verhoutuneilta, melkein värittömiltä, kaikki oli kuin laatikkoon pakattavaksi laitettuna, ja tunturit vartioivat niitä. Yksi ainoa pitkä, heikko ja epämääräinen ääni kuului, yksi himmeä säde tämän hämyharmaan hiljaisuuden läpi. "Etkö tahtois kertoa jotakin?" virkkoi Josefine hätäisesti, ikäänkuin ei jaksaisi enempää sanoa samalla kertaa. Se vaikutti Oleen vapauttavasta ja hän kysyi, kertoisiko hän — valosta. "Niin, vaikka valosta", vastasi Josefine; — oliko se ivaa? —

Ole aloitti kertoa siitä, mutta ei tehnyt sitä selvästi. Ensi kerralla, kun Josefine äkkiä kysyi jotakin epäselvää, tunsu Ole kykenemättömyytensä, hän ei tuntenut asiaa kylliksi hyvin. "Ei annappas minun ennemmin kertoa loppu Jeanne d'Arcista", hän sanoi, "kuten muistat, keskeytettiin meidät eilen." — "Niin, ottakaamme Jeanne d'Arc!" sanoi Josefine, vieläkin iloisemmin ja hymyillen. "Mutta jos sinä et tahdo —?" — "Kyllä, mielelläni!" Ja sen lausui Josefine lempeämmällä äänellä, kuin tahtoen sovittaa edellistä. Sitten kertoi Ole lopun Jeanne d'Arc-tarinasta, vasta ilmestyneen teoksen mukaan, jonka hän nyt kesälomalla oli saanut lainaksi Josefinen isältä. Tämä aihe oli häntä lähellä, hänen länsirannikkolainen laulava äänensä kuvaili sitä hiukan laajasti, hänen sanojenkäyttelynsä oli opittua, mutta ääntämistavassa oli kotiseudun sävyä, joskin hiukan lievennettynä. Koko hänen kertomistapansa oli entiselle talonpoikaispojalle ominaista, ja se sopikin mainiosti vanhaan tarinaan. Josefine katsahti häneen, katsahti hänen puhtaasen sydämeensä.

Ja he tulivat kaupunkiin. Josefine oli kiintynyt kuuntelemaan kertomusta ja he kumpikin olivat niin innostuneet siitä, että eivät joutuneet ajattelemaankaan, että joku voisi kohdata heidät, vielä vähemmän huomaamaan, että heidän kummallakin puolellaan oli rakennuksia. Ole vain hiljensi ääntänsä ja jatkoi kertomistaan.

Mutta kun he lähestyivät sitä katuja, jonka varrella Olen tati asui ja jota pitkin hänen tulisi kulkea, seisautui hän, vaikka kertomus ei ollutkaan vielä lopussa. Saisiko hän saattaa Josefineä kotiin? Rehtori asui vähän kauempana; jos ei hän saisi, täytyisi hänen erota hänestä tässä. Tätä kysymystä ei hän tehnyt ensi kertaa.

Juuri senvuoksi heräsi sama ajatus Josefinessä; hän ei ollut milloinkaan pitänyt sellaisesta "mutkailusta", jota hänen mielestään portille saattaminen oli, kun kerran saattajan oma tie oli toisaanne. Niin oli ollut laita jo heidän lapsuudestaan saakka, sillä Josefineä oli kiusoteltu Olella. Mutta hän tiesi, että *Ole* pani sille suuren arvon.

Sillä vähällä matkalla, mikä oli jälellä, he kulkivat kumpikin mieltien tätä seikkaa oikein jännityksellä. Heitetäänkö tässä hyvästit, — vai —? Alkujaan niin lapsellinen seikka oli nyt muuttunut tärkeäksi kysymykseksi. Josefine ei päässyt asiasta selville, mutta kun he olivat tulleet tienhaaraan, veti hän hiljaa kätensä Olen käsivarrelta ja ojensi sen hänelle hyvästiksi. Hän huomasi Olen hämmästyksen. Ja sovittaakseen sen heti Josefine loi häneen kiitollisuudesta loistavan, säteilevän silmäyksen, puristi lujasti hänen kättään ja sanoi: "Kiitos tästä illasta!" aivan toisella äänellä ja sävyllä kuin koskaan ennen näiden vuosien aikana! Sanat kulkivat sydäimestä sydämeen kuin koko elämän ajaksi annettu lupaus, ja se oli niiden tarkoituksin. Hän lausui kiitoksensa Olen uskollisuudesta, hänen rakkaudesta nyt ja aina. Ole seiso kalpeana. Josefine huomasi sen ja mietti hiukan, — veti sitten kätensä pois ja läksi. Mäellä hän kääntyi vielä kerran Oleen päin, kiitollisena siitä, että tämä oli sekä sanoissaan että teoissaan vain tahtonut noudattaa hänen tahtoaan. Josefine nyökkäsi hänelle ja Ole nosti lakkiaan.

Hetki sen jälkeen seiso Josefine huoneessaan, liiaksi lämmenneenä ruvetakseen levolle ja sitäpaitsi niin virkeänä. Hän ei oikeastaan halunnutkaan nukkumaan, hän tahtoi joka tapauksessa ensin nähdä auringon nousun tai valvoa vaikka päivään saakka. Hänen ikkunansa oli pihalle päin, tuolle suurelle koulukentälle, jonka toisessa päässä oli voimistelusalu; muutamia voimistelutelineitä oli myös sen ulkopuolella. Kadulta katsoen hänen makuukamarinsa oli ensikerroksessa, mutta kentältä päin toisessa. Pikku tyttönä hän oli satoja kertoja hypännyt ulos ikkunasta, kun ei halunnut mennä oven kautta. Hän avasi ikkunan ja hänen mielensä teki hypätä nytkin ikkunasta ja mennä kävelemään koulukentälle. Kaikista mieluummin hän olisi tahtonut astuskella koko yön Olen kanssa, mutta sitä ei tämä ollut huomannut. Kenties juuri senvuoksi, ettei Ole ollut sitä esittänyt, hän oli jättänytkin hänelle hyvästit jo siellä kadulla.

Mutta lähemmin asiaa harkittuaan hän ei uskaltanutkaan lähteä kentälle. Sattui näet usein, että nuorten miesten, jotka tulivat kylämatkoiltaan, veneretkiltään tai juopottelureissuiltaan, pisti päähän poiketa tänne lapsuutensa leikkipaikoille hyppimään voimistelutelineillä, ja hän ei tahtonut tulla tekemisiin puolihumalaisten nuorukaisten kanssa. Hän otti hatun päästään ja nojautuen puoliksi ikkunasta ulos jäi miettimään tapahtunutta, joka häntä vieläkin houkutteli ulos.

Silloin kuulee hän askelia ulkoportailta ja sitten hiekkakäytävältä, joka toi tänne huoneisiin. Olisikohan se Ole? Oliko hän niin kaihomielinen, että tahtoi tulla katselemaan hänen ikkunoihinsa? Hän ei saisi tulla! Jumala varjelkoon häntä, jos hän tuli! — Hän kuunteli suurella jännityksellä; — ei ... tuo astunta oli liian nopeaa; se oli, ... hän tunsu sen, tuossa hän seisoikin, se oli hänen veljensä.

Niin, Edvard sieltä tuli. Hän ei kummastunut nähdessään sisarensa, hän suuntasi askeleensa häntä kohti. Ja tultuaan avoimen ikkunan alle hän ojensi hänelle tervehdykseksi oikean kätensä, johon Josefine tarttui. Hänen silmänsä vilkuivat hiukan, mikä oli varma merkki siitä, että hänen mielensä oli liikutettu. "Oli hyvä, että olit ylhäällä, minä olisin muuten koputtanut." Hän katsoi tutkistellen sisartaan silmiin eikä päästänyt irti hänen kättään. "Vastako nyt tulit kotiin?" — "Juuri nyt." Josefine oli sillä hetkellä hänen vallassaan, Edvard olisi saattanut kysyä häneltä mitä tahansa ja hän olisi vastannut,

silloin kun hän kerran tuolla tavoin katsoi häntäsilmiin. "Heti, kun sinua ei näkynyt viimeisten joukossa, minä ymmärsin, että sinä olit lähtenyt takaisin, hakemaan Olea." — "Niin kyllä." Edvard oli vähän aikaa ääneti, hänen äänensä värähteli, kun hän sanoi: "Minä tein väärin, te kai olette nyt kihloissa?" — Viipyi hetkinen, vaikka vastaus oli luettavana heti sisaren silmissä. "Niin luulen", lausui Josefine.

Hellästi, mutta murheellisena katsoi Edvard sisarensa. Josefine tunsi painostavaa halua purskahtaa äänekkääseen itkuun. Oliko hän sitten menetellyt pahasti? Hänet valtasi kauhea pelko. Silloin otti Edvard molemmin käsin hänen päästään kiinni, taivutti sen vasten omaansa ja suuteli häntä otsalle. Sisar purskahti itkuun ja kiersi molemmat kätensä hänen kaulalleen ja painoi poskensa hänen poskeaan vastaan.

"Niin, niin, — jos se on tehty, niin ... onneksi, Josefine, rakas Josefine." He painautuivat vielä lujemmasti toisiinsa. Ja irroittautuivat.

"Minä matkustan tänään", kuiskasi Edvard tarttuessaan hänen käteensä, Josefine ojensi hänelle molempansa. — "Tänäänkö, Edvard?" — "Minä olen käyttäytynyt tyhmästi. — Hyvästi, Josefine!" Josefine irroitti kätensä ottaakseen nenäliinan esille ja painaakseen sen kasvojansa vasten. "Minä tulen kyllä jäähyväisille", nyyhkytti hän liinaansa. "Elä suinkaan tee sitä! Ei, ... ei enää toistamiseen!" Ja päästäkseen pian irti tästä, Edvard vielä kerran syleili häntä, suuteli ja läksi, katsomatta taakseen.

2.

Seuraava pari ulos!

Maaliskuussa seuraavana vuonna, juuri valmistautuessaan toiseen lääketieteelliseen tutkintoonsa, *Edvard Kallem* sai vallan toista ajateltavaa.

Se täytyy meidän nyt kertoa. Siihen aikaan, kun hänen yleiset luonnontieteelliset harrastuksensa keskittyivät yhä enemmän ja enemmän fysiologian alalle, — pidettiin etevimpänä fysiologina erästä nuorta todellisuuden ihailijaa, *Tuomas Rendalen'ia*, joka oli hiukan vanhempi Edvard Kallemia. Oli itsessään harvinainen tapaus tuo, että joku muu kuin lääketieteen ylioppilas oli etevin tässä aineessa, sen huomasivat kyllä kaikki, myöskin Edvard Kallem, mutta se ei ollut syynä hänen läheiseen ystävyytensä Rendalenin kanssa, joka ei myöskään ollut niitä, jotka ensimmäiselle parhaalle sylinsä aukaisivat.

Heidän ystävyytensä alkoi vasta myöhemmin, niin, oikeastaan vasta nyt uudenvuoden jälkeen, kun he sattuivat tulemaan joululomalta samalla laivalla. Jo ensi iltana, kun Kallem oli tullut Rendalenin luo, jäi hän sinne yöksi. Ja pari päivää myöhemmin, kun Rendalen oli hänen luonaan iltaa viettämässä, kulkivat he edestakaisin asuntojensa väliä (jotka muuten olivatkin lähekkäin) kolmeen — neljään saakka aamulla. Edvard Kallem ei ollut mokomaa niin nerokasta ihmistä vielä tavannut, ja Rendalen hyökkäsi kerran hänen luokseen aikaisin aamulla, ennenkuin Kallem oli ennättänyt lähteä sairashuoneelle, vain lausuaakseen hänelle, että hän piti Kallemista enemmän kuin kenestäkään muusta, jonka kanssa oli seurustellut.

Rendalen oli luonteeltaan omintakeisempi ja voimakkaampi kuin Kallem, hänessä oli sekä kesytettyä että villiä, intohimoisuutta, synkkämielisyyttä, musikaalisuutta, ja avomielisyyttä, jossa löytyi suljettujakin ovia, joita hän aukaisi harvoin tai ei lainkaan. Hänen työkykynsä oli rajaton — ja joskus hän taas oli niin masentunut, ettei hän kyennyt mitään tekemään, koko koneisto oli pysähtynyt äkkiä, kuin olisi siitä pyörä särkynyt. Ei ainoatakaan tasaista paikkaa, vain yksinomaan epätasaisuuksia oli hänen luonteensa maisemassa, jota valaisi suuri hengen valo. Niin lukemattomat kuin vaihtelut olivatkin, niin epämieluisilta kuin pettymykset tuntuivatkin, — oli hänen persoonallisuutensa kuitenkin avomielisyytensä ja suoruuksensa vuoksi niin puoleensavetävä, että hänestä täytyi väkisinkin pitää.

Kaikki hänen ajatuksensa olivat keskittyneet kouluutuksen ja kasvatuksen ympärille. Erittäinkin hän mietiskeli, kuinka voitaisiin pelastaa jokainen lapsi yli tuon "vaarallisen iän", jolloin niin kovin erilaisia vaikutuksia on tarjolla. Silloin kadottivat monetkin paljon, monet saivat haavoja, jotka vasta myöhään parantuivat, ne, jotka olivat hyvistä vanhemmista ja edullisessa asemassa, voivat päästä vahingoittumattomina sen yli, mutta sellaiset olivat vähemmistönä. Koko kasvatusta ja opetusta oli keskitettävä lapsen kehittämiseen siveelliseksi ihmiseksi, se oli hänen ensimmäinen ja viimeinen ajatuksensa.

Hän esitteli väsymättä opetussuunnitelmiaan ja menettelytapojaan, kertoili koulun ja kodin yhteisvaikutuksesta. Hänen äidillään oli laajalti tunnettu tyttökoulu eräässä rannikkokaupungissa, ja

sen hän ottaisi haltuunsa pannakseen suunnitelmansa toimeen. Suuri päämääränsä oli yhteiskoulu, mutta ensin olisi opetus muutettava kaikissa aineissa helpommaksi, jotta se ei olisi ainoastaan lahjakkaampia varten. Ja sitä hän kokeilisi tyttökoulussa.

Hänellä oli laaja kokoelma Amerikasta ja useista Euroopan maista hankittuja havaintovälineitä ja hän lisäili sitä alinomaan, ja hän omisti kokonaisen kirjaston koulukirjallisuutta. Hän asui yhdessä erään jumaluusopin kandidaatin, Vangenin, kanssa, joka oli valmistunut jouluksi, mutta oli nyt suorittamassa käytännöllisiä kokeita. Mutta vaikka heillä oli yhteensä kolme huonetta, olivat ne kaikki kuitenkin täynnä Rendalenin kirjoja ja kokoelmia.

Hänen ulkonäkönsä oli merkillinen. Punertava, pystyssä töröttävä tukka, kasvot täynnä teerenpilkkuja, vaaleiden, tuskin huomattavien kulmakarvojen alla harmaat, myhäilevät silmät, nenä leveä ja hiukan pysty, suu suljettu, kädet lyhyet ja ruskettuneet, tarmokkaat aina sormenpäihin saakka. Hän ei ollut juuri kookas, mutta kaunisvartaloinen ja astuen jalat ulospäin hän käydä kekutteli keveästi kuin olisi liikkunut pianon koskettimilla. Hän oli joukon paras voimistelija ja teki liikkeet niin kuin ne pitikin tehdä. Myöskin Edvard, joka aina oli pitänyt voimistelusta, tuli nyt kahta vertaa innokkaammaksi, sillä kellään ei ollut sellaista kykyä kuin Rendalenilla saada toinen innostumaan siihen, mikä häntä itseäänkin huvitti. Tähän aikaan oli käsillään käyminen hänen mielistyötään ja sen konstin osasi Kallem oivallisesti. Ehkäpä tämäkin osaltaan lisäsi Rendalenin kunnioitusta häntä kohtaan.

Heillä oli monta yhtymäkohtaa, he olivat kumpikin erikoistuntijoita omalla alallaan, ajatustavoissaan nykyaikaisia ja täynnänsä uudistusintoa, kumpikin mitä suurimmassa määrässä arkoja omasta persoonastaan, he kulkivat aistikkaasti puettuina, panipa Rendalen siihen liiankin suurta huomiota. Heillä oli kummallakin vilkas ajatuksenjuoksu, joka käsittää tarkoituksen, vaikka puoletkin sanotaan, molemmat täydensivät toistensa tietoja. Rendalen oli musikaalinen, soitti mainiosti pianoa ja lauloi koko hyvin. Kallem lauloi vieläkin paremmin ja Rendalen häntä yhä vain kiihoitti.

Vaikka Rendalen saattoikin kiintyä ystävyiden siteillä johonkin ihmiseen, niin piti hän kuitenkin rajan, jonka yli ei kukaan vielä ollut astunut. Hän piti kyllä paljonkin kasvattiveljestään Vangenista, mutta juuri heidän välisestä suhteestaan voitiin paraiten huomata, että jonkunlainen välimatka oli olemassa heidän välillään. Myöskin tässä suhteessa oli Kallem Rendalenin mieleen, hänessä oli samallaista kaukana pysymistä kesken kaikkea ihastustakin.

Mutta olipa erilaisuuksiakin olemassa, jotka sekä ylläpitivät että häitäsivät keskinäistä ystävyyttä. Haitallisuuksiin oli melkein aina Rendalen syyppä, sillä Kallem oli taipuisampi ja mukautuvampi. Sellaisella tuulella ollessaan Rendalen soitti, aivankuin ei ketään olisi huoneessa, soitti tuntikausia. Silloin ei maksanut vaivaa odottaa hänen taukoamistaan, yhtähyvin voi heti lähteä pois. Yleensä hän hallitsi seuran mielialan. Hän oli aika ajoin hiljainen ja synkkämielinen, sellaisina hetkinä häneltä tuskin sai sanaakaan suusta. Hänellä oli hirvittävä työkyky, silloin kun hän oli toimessa, johon hän oli koko sielullaan antautunut, — ja silloinkin: hyvästi, kaikki ystävät! Mutta kun hän taas oli puheliaalla tuulella ja innostunut, niin silloinkos ilma ihan sähköä säkenöi hänen ympärillään.

Joka päivä löysi Kallem lääketiedettä lukiessaan jotain uutta, ja koska heillä oli yhteisiä fysiologisia harrastuksia, kertoilivat he kumpikin toisilleen omia havaintojaan. Tammi- ja helmikuulla he tapasivat toisensa melkein joka ilta, jollei muualla niin ainakin voimistelusalissa kello kuudesta seitsemään ja sen jälkeen he kernaasti söivät yhdessä illallista — mieluummin Rendalenin luona, sillä hänellä oli piano.

Maaliskuun alussa tuli Rendalenin äiti käymään kaupungissa, hän asusti sen ajan poikansa isäntäväen luona. Isäntä, kotoisin Norrlannista, oli sokea ja toinen puoli ruumista oli halvautunut. Hänen vaimonsa oli tavattoman musikaalinen ja aivan nuori, melkeinpä vielä lapsi, — harvinaisen kummallinen avioliitto. Rendalen puhui heistä usein. Niinkauan kun toverin äiti oli kaupungissa, ei Kallem käynyt Rendalenin luona; joka kerta, kun he läksivät voimistelulaitokselta, ymmärsi Kallem, ettei Rendalen toivonut häntä mukaansa. Mutta kun äiti oltuaan kahdeksan päivää kaupungissa matkusti pois, ei muutosta tapahtunutkaan. Sattui joko niin, että Rendalen voimisteli kauemmin kuin Kallem tai lähti kohta tultuaan ja tehtyään vain muutamia liikkeitä; silminnähävästi hän ei halunnut Kallemin seuraa. Tämä taas luuli, että hänen toverinsa oli jälleen saanut synkkämielisyyden puuskan.

Mutta eräänä aamupäivänä, kun Kallem oli tullut kotiin tavallista aikaisemmin, yleensä hänen oli tapana viipyä poissa koko aamupäivän, hän kuuli jonkun soittavan ovikelloa, palvelustyttö avasi, ja käytävästä kuuluivat Rendalenin askeleet. Hän astui nopeasti sisään, oli synkännäköinen ja harvasanainen. Hänellä oli asiana, — eivätkö he vaihtaisi asuntoja!

Kallem tunsikin hänet siksi hyvin ja oli niin hyväntahtoinen, että ei lainkaan tiedustanut syytä; sanoi ainoastaan, että hänen kaksi pientä huonettaan eivät olleet tarpeeksi Rendalenin kokoelmia ja pianoa — ja Vangenia varten? Vai eikö hän enää asuisikaan Vangenin kanssa yhdessä. Tietysti! Mutta olihan Kallemin huoneiden vieressä suuri sali ja sitä oli Rendalen jo kauan ajatellut, rouva sen kyllä vuokraisi.

Se sopisi hänelle mainiosti. Saadapa soittaa siinä salissa! "Oletko *nyt* puhunut siitä rouvan kanssa?" — "En, mutta aion siitä puhua", ja hän läksi. Ja kohta hän tuli rouvan kanssa takaisin; — ja parissa minuutissa oli asia päätetty. Jo iltapäivällä muutettiin! Kun siisti Vangen pitkällä jaloillaan hoippasi kotiin päivälliseltä, istui Kallem ensimmäisessä, käytävästä oikealla olevassa huoneessa viitta yllään ja tohvelit jalassa ja kertoi hänelle, että Rendalen asuikin nyt Sehested-kadun varrella, siellä missä Kallem ennen, hehän olivat vaihtaneet asuntoja! Molemmat nousivat.

"Ja täällä hän kuitenkin viihtyi niin hyvin!" lausui Vangen, mutta muutapa hän ei sanonutkaan.

Edvard Kallem kylläkin mietiskeli syitä tähän nopeaan muuttoon ja aikoi luonnollisesti kysäistä palvelustytöltä, joka kerta kun tämä tuli tulta kohentamaan uunissa tai tuomaan aamiaista tai illallista, jotka hän nautti kotona; tyttö näytti tietävän jotain. Mari hymyili omituisesti, ikäänkuin olisi tahtonut sanoa: Oh, minä tunnen teidät kaikkityyni, — sinutkin, senkin vekkuli! Sen käsityksen oli Kallem hänestä saanut jo silloin kun tyttö ensi kerran aukaisi ovea. Silmät tällä peittyivät enemmän kuin puoliksi silmälautasten alle, nenä oli matala ja pystyyn pyrkivä ja tahtoen suutakin mukaansa, niin että sen molemmin puolin muodostui kaksi syvää hymy-vakoa, joten ylähuuli nauraessa törrötti ylhäällä ja näytti rivin paikoistaan taistelevia hampaita, jotka välähtelivät aina hymyillessä. Kaikessa, mitä hän sanoi, näytti olevan jotain leikkiä ja kujetta alla, sen voi huomata sekä noista hänen luppasilmistään että hymy-vaoistaan suun molemmin puolin. Ääni oli hänellä lempeä. Reipas tyttö muutoin, ja vieläpä viisaskin ja kikattavista arvosteluistaan huolimatta hän ei ollut lainkaan tungetteleva sanoissaan eikä töissään. Hän oli varovainen, mutta oli aina valmiina. Kun Kallem sanoi: "Minä olen Edvard Kallem, sama, joka rupeaa asumaan Rendalenin huoneissa", niin vastasi tyttö hymyillen: "Ohoo! Vai niin!" ikäänkuin hän tietäisi kaikki Kallem salaisuudet poikavuosilta saakka. Jos Kallem mainitsi jotain Rendalenista, näytti tyttö siltä kuin omistaisi hän kokonaisen huoneellisen naurua hänestä, mutta siitä huolimatta, — hän ei saanut mitään tietää.

Hänen nykyinen asuntonsa oli kulmatalossa lähellä yliopistoa. Portti oli samalle kadulle kuin Kallem huoneiden ikkunatkin. Hänen asuntonsa oli toisessa kerroksessa, isäntäväen eteisen kautta pääsi hänen huoneeseensa, nimittäin toiseen, toiseen taas, makuuhuoneeseen oli oma sisäänkäytävänsä. Rendalenilla oli ollut vielä lisäksi kulmakamari näiden huoneiden takana. Eteisen ovelelle asetti Kallem nimikorttinsa, alapuolelle suurta nimikilpeä, jossa oli *Sören Kule*, isännän nimi. Seuraavana päivänä, sunnuntaina, hän meni isäntäväkeään tervehtimään.

Siellä istui tuo sokea, halvaantunut mies suuressa rullatuolissa. Hän oli nuorenpuoleinen, tuskin vielä yli kolmenkymmenen, mutta jäykkätekoinen kasvoiltaan ja kankeapuheinen. Jo hänen huudahduksensa: "Sisään!" silloin kun Kallem koputti ovelelle, kuului kankealta. Kallem ilmoitti itsensä, tuo toinen istui liikkumattomana tuolissaan ja vastasi verkalleen: "Vai niin. — — Niin, minä olen sokea — — enkä voi paljon liikkuaakaan." Tuo sanottiin norlantilaisella sävyllä, tavut tulivat esiin hitain askelin kuin Lontoon rahtihevokset. Hänen lihavassa naamassaan oli suurpiirteistä ankaruutta, ehkäpä miehellä oli hyvä runko. Kallem tunsikin kylliksi lääketiedettä voidakseen käsittää, minkävuoksi hän oli sokeaksi ja halvaantuneeksi tullut. Muutamit espanjalaiset teräs- ja puupiirokset sekä valokuvat, joita oli pitkin seiniä, saattoivat hänet arvaamaan, että kenties hän oli sieltä saanut lahjaksi sen, jota hieno väki siellä niin suurella vierasvaraisuudella jakelee.

"Olkaa hyvä ja istukaa!" tuli vihdoinkin. Terveessä kupeessa huomasi jotain elonmerkkiä hänen kääntyessään vasemmalle: "Ragni!" hän sanoi. Ei kukaan vastannut eikä kukaan tullut. Hänen äänensä, välinpitämätön ulkomuotonsa ja raskas levollisuutensa teki hiljaisuuden harmaaksi. Kallem istui tuolilla ja katseli ympärilleen. Mutta tuossahan oli lasten askareita? Niin, olihan hän tainnut kuulla lasten ääniäkin? Siis *täällä* oli lapsia?

"Ragni!" jyrisi taaskin. Hiljaisemmin hän lisäsi: "Ne ovat kaiketi kyökissä ruokapuuhiissa."

Jälleen sama harmaa hiljaisuus. Kulkusen kilinä kadulla sen keskeytti hetkeksi, mutta sitä painostavammalta se tuntui taas sen jälkeen. Huonekalut olivat liian suuret ja liian tummat norjalaiseen huoneeseen talvisaikaan ja sitäpaitsi ne olivat haalistuneet ja kuluneet. Kuparipiirokset ja valokuvat olivat suurissa kehyksissä, jotka eivät olleet kylliksi tiiviit, niin että tomu ja kosteus oli pilannut paperit. Askareet ja flyygeli erottautuivat kaikesta muusta. Flyygeli näytti aivan uudelta ja olevan parhaasta parisilaisesta tehtaasta, varmasti se oli konserttilyygeli. "Teidän rouvannehan soittaa niin kauniisti?" — "Niin." Kallem tiesi, että rouva oli harjoittanut musiikkiopintoja jo lapsuudestaan saakka ja sanoakseen jotain hän otti sen puheeksi. "Hänhän on ollut Berlinin musiikkiopistossa?" — "Kyllä". Oikeanpuolisessa huoneessa, nurkkahuoneen viereisessä, siirreltiin tuoleja. Nyt otti Kallem tästä puheenaiheen. "Olen kuullut, että minä tulen saamaan naapurin nurkkahuoneeseen?" — "Kyllä".

— "Kuulemani mukaan, erään teidän sukulaisenne."

— "Niin, — eräs tati." Jälleen katsoi Sören Kule vasemmalle ja huusi välinpitämättömästi: "Ragni!" Ei vastausta, eikä kukaan tullut. "Minusta kuului kuin olisi ovea tuolla ulkona avattu", sanoi hän ikäänkuin

anteeksi pyytäen huutamistaan. Kallem nousi ja sanoi jäähyväiset.

Pari päivää myöhemmin hän antoi Rendalenille huvittavan kuvauksen käynnistään. Rendalen nauroi; itse hän oli ollut siellä sisällä hyvin harvoin, mutta oli kuullut paljon "Sören Kulesta". Hän vakuutti välittäneensä viis koko miehestä ja oli mieluummin hänestä puhumatta; — istahti pianon ääreen ja alkoi soittaa.

Muutamia päiviä myöhemmin Kallem tapasi eteisessä — tulevan lankomiehensä, herra Ole Tuftin, joka, nyt jumaluusopin kandidaattina, oli kaupungissa suorittamassa käytännöllisiä kokeitaan. Suuri hämmästyks! Toisella ei ollut vähintäkään aavistusta asunnon muutoksesta, toinen taas ei tietänyt, että Ole Tuft täällä lueskeli. Kallem pyysi hänet sisään, ja nyt hän kuuli, että Tuftkin oli ensi kertaa talossa, isäntäväen täti oli muuttanut tänne eilen ja hänen luonaan kähnäili Ole Tuft. Edvard Kallem kyllä käsitti, millä asioilla Ole täällä liikkui, eikä siitä virkkanut sen enempää. Sitten hän kysäsi, tunsiko Ole hänen isäntänsä Sören Kulen. Ei, ei muuten kuin tädin kautta; koko suku oli Norlannin puolelta kotoisin. Kuka sitten oli tuo Sören Kule? Varakas kalakauppias, joka tultuaan sokeaksi ja osittain halvatuksi möi kotinsa ja kontunsa ja osti sitten tämän talon Kristianiassa ja elää nyt sen tuloilla. Heillä oli täällä useita sukulaisia ja he tulivat tänne vasta viime lokakuussa. — Tiesikö Ole Tuft, mikä hänet oli tehnyt sokeaksi ja rammaksi? Ei. Kallem lausui, että siitä asiasta tuskin voi olla epäilystä. Ole Tuft hämmästytti kovin. "Kuinka hän sitten uskalsi mennä naimisiin! Ja vielä kahdesti!" - "Onko hän toista kertaa naimisissa?" — "On, noin puoli vuotta sitten, tai ehkä noin vuosi takaperin hän meni naimisiin vaimovainajansa sisaren kanssa." — "Siis lapset ovat ensimmäisestä avioliitosta?" — "Niin. Mutta rouva on itsekin vielä aivan lapsi; ajatteles, kahdeksantoista vuotias ja jo melkein vuoden ajan ollut naimisissa!" — "Oliko hän tuollainen jo silloin kun hän meni toisiin naimisiin?" — "Ei, minun luullakseni. Tosin hän oli sairalainen, mutta ei tuollainen. Harva siitä oikein lienee selvillä." — "Oletko nähnyt rouvan?" — "En, mutta hänen pitäisi olla muka 'hienon' pikku olennon ja musikaalisen, on täti minulle kertonut. Hän on esiintynyt julkisestikin soittajana." — "Niin, pohjoisosissa maata?" — "Siellä niiden muka pitäisi olla hyvin ankarointa arvostelemaan." Hän palasi taas avioliittoasiaan. "Kenties ovat vanhemmat saaneet sen aikaan lasten vuoksi." — "Silloin ne lienevät pappisväkeä?" oli Kallem vähällä sanoa, mutta muisti ajoissa. Hän sanoi: "Niin, tuskinpa rouvakaan lienee siitä sen suurempaa lukua pitänyt." He puhelivat kaikenlaisista asioista, sisarta ei keskustelussa mainittu. Hetkisen kuluttua läksi Ole sisälle sen luo, jota hän oli tullut tervehtimään. Kallem oli sattumalta kotona koko sen aamupäivän ja kuuli rouvan soittavan. Ensin skaaloja yhden toisensa perästä, mutta sitten erään kappaleen ja niin mainiosti esitettynä, että hän avasi oven raolleen kuullakseen paremmin. Hän soitti näet niin soinnukkaasti. Kuinka kummalla saattoi noin nuori nainen, jolla sitäpaitsi on tuollainen taideaisti ja noin paljon tunnetta, mennä naimisiin tuollaisen turmeltuneen lihamöhkäleen kanssa? Tässä oli arvoitus, johon hän tiedusteli selitystä Rendalenilta, mutta Rendalen ei tiennyt mitään. Rendalen oli sinä päivänä kuitenkin hyvällä tuulella ja puhui innostuksella rouvan soitosta: siinä oli kovin vähän reippautta, mutta sen sijaan laulavaa soinnukkuutta ja rakkauden tunneväriä, joka joskus oli kerrassaan verratonta. Hän oli oppinut soittamaan erään venäläisen kappaleen, kuten hän sanoi, "vähän sinnepäin" kuin rouva, mutta soitti sen kuitenkin koko mainiosti. Kallem tahtoi tietää, minkä näköinen rouva oli. "Tyhmännäköinen", huudahti hän. "Jumaliste, hän on tyhmännäköinen! Otsa hänet ehkä pelastaisi, mutta sen hän verhoaa hiuksillaan. Minä mainitsin siitä hänelle, 'pois tukka silmiltä', minä sanoin. Silmissä hänellä myöskin olisi pelastuksen toivo. Mutta kenenkään en vielä ole nähnyt olevan niin häpeissään siitä, että hänellä on silmät, kuin hänen." — "Onkos hänellä sitten?" — "Jumaliste, oikein moniääniset! Useimmat silmät laulavat yksiaänisesti, korkeintaan kaksiaänisesti, mutta muutamat harvat laulavat säihkyviä yhteisointuja. Jos hän katsahtaa soittaessaan ylös, niin saat sen havaita! Mutta tavallisesti ne kiintyvät pöydän jalkoihin tai poraavat reikiä nurkkiin tai sytyttävät tulita uunissa. Joskus ne taas hyppäävät seinälle kuin rotta, joka ei voi päästä ulos." Rendalenin tekivät omat mielikuvansa liikutetuksi ja hän rupesi soittamaan tanssin säveltä. "Sepäs nyt hitto, että tuollaisen musikaalisen luonteen täytyy —, niin, no, eipäs nyt ruveta kaihomielisiksi, ukkoseni!" Hän aikoi teatteriin ja sai Kallemin mukaansa.

Asunnon muutoksesta oli jo kulunut kahdeksan päivää eikä Kallem vielä ollut nähnyt rouvaa, vaikka oli sitä varten paljonkin puuhannut. Mutta sitten hän sattui tanssiaisiin eräessä yksityisperheessä, jonka poika oli hänen ylioppilastoverinsa, — ja valintaleikissä tuli tämä kahden naisen kanssa hänen luokseen ja kysyi kummanko hän halusi, "pähkinänsydämenkö" vai "orjanruusun"? Kovin henkeväältä ei näyttänyt kumpikaan valittava, mutta Kallem valitsi orjanruusun. Tällä "orjanruusulla" oli musikaalinen otsa ja kauniskaartoiset kulmakarvat, muuten hän oli vähäpätöinen ja hiljainen. Kookas hän oli, olkapäät vinot, käsivarret kauniit, ei tosin täyteläiset mutta hyvin muodostuneet; samaa sopi oikeastaan sanoa koko ihmisestä. Hän tanssi hyvin, mutta näytti siltä kuin tahtoisi päästä Kallemista niin pian kuin suinkin. Kallem jätti hänet, ilman että nainen oli häneen tuskin katsonutkaan. Mutta hänen kummastuksensa oli suuri, kun tämä seuraavalla kerralla pyysikin häntä! Kenties tällä naisella ei ollut monta tuttavaa täällä, ja kenties hänen tuttavansa olivat juuri tanssin pyörteessä. Orjanruusu katseli arasti ympärilleen, kunnes hän sitten varovasti sipsutti Kallemin luokse ja niiasi, katsomatta silmiin; hän näytti melkein pelokkaalta ja senvuoksi Kallemin päähän pisti olla hänelle kohtelias ja tutustua häneen lähemmin.

Mutta kun vastauksensa kaikkeen, mitä Kallem sanoi, sisälsivät tuskin enempää kuin "niin", "nei", "vai niin" ja "kenties", niin oli se liikaa kavaljeerille, joka oli touhussa, hän jätti "orjanruusun". Hetkisen kuluttua hänen oli taas valittava "pähkinänsydämen" ja "karamellin" välillä ja hän valitsi nyt "pähkinänsydämen". Tämä miellytti häntä enemmän, tämä oli sukkelakielinen lyllerö, joka puhui Ruijan murretta sekoittaen siihen bergeniäistä. Hän sai nyt kuulla, että tytön isä oli bergeniäinen, mutta nykyisin pappina Ruijassa. Tyttö asui nyt sisarensa luona täällä kaupungissa ja kertoi olevansa niin hirveän usein tanssiaisissa, sillä heillä oli niin hirveän paljon sukulaisia, — keskustelu kulki monissa pohjukoissa, oikein ruijalaiseen tapaan; mutta ikävä kyllä hänen täytyisi nyt lähteä pian taas kotiin, siellä Ruijassa ne olivat niin peloissaan hänestä, eikä vanhukset halunneet siellä yksinäänkään olla. Kallem esiintyi tietysti kohteliaana miehenä, niinkuin tämä kaikki häntä suurestikin huvittaisi. He tulivat niin hyviksi ystäviksi, niin, että. — Tyttö lasketteli hänelle, miten hänen oli täytynyt avustaa sisartaan tänne tanssiaisiin lähtiessä, sisaressa ei ollut käytännöllisyyden vikaa, mutta sitä oli hänessä, sisar osasi vain soittaa, oli soittanut jo lapsuudesta saakka ja ollut kaksi vuotta Berlinissäkin. — Silloin heristi Kallem korviaan, — ja sitten hän sai tietää, että sisar oli juuri hän, jonka kanssa hän äsken oli tanssinut ja joka oli tuntunut hänestä niin ikävältä; ja se olikin hänen emäntänsä, rouva Ragni Kule! "Pähkinänsydän" ei muuten ollutkaan hänen sisarensa, vaan sisarpuolensa. Eikä "pähkinänsydän" ollut, kuten hän oli luullut, vanhempi, vaan päinvastoin "sisar" oli kohta yhdeksäntoistavuotias ja hän ainoastaan seitsemäntoista.

Heti paikalla pyysi Kallem rouva Kulea tanssiin ja kummasteli sitä, että rouvahan oli hänen emäntänsä. Tiesikö rouva Kule sen? Senkövuoksi rouva oli äsken tullut häntä pyytämään tanssiin? Ragnista tuntui kuin olisi hänet tavattu luvattomassa työssä; hän ei voinut lausua mitään puolustukseen. "Mutta miks'ette sanonut sitä?" kysyi Kallem kiihkeästi. Tästä uudesta synnistä, ettei ollut sitä sanonut, Ragni masentui kokonaan eikä päästänyt sanaakaan suustaan. Ja sekä ylenkatseellisesti että kärsimättömästi virkkoi Kallem: "Rouvan on kai vaikea puhua?" Ragni sävähti vallan kalpeaksi, hänen säikähtyneissä kasvoissaan kuvastui itkuun valmis tuska. Tietysti perustui Kallemin epäkohteliaisuus jo edeltäpäin langetettuun tuomioon siitä, että hän oli alentunut menemään naimisiin tuon turmeltuneen lihamöhkäleen kanssa. Mutta hänen kalpea avuttomuutensa herätti Kallemissa niin paljon välitöntä myötätuntoisuutta, että hän kiiruhti heti lausumaan: "Tiedänhän, että Te osaatte kieltä, jolla voitte puhua helpommin kuin moni muu —" ja luonnollisesti hän rupesi nyt puhumaan hänen soitostaan, vei hänet istumaan, kertoi kuulleensa hänen soittavan ja mainitsi Rendalenin pätevän arvostelun siitä. Hän johti keskustelun maailmankuuluihin mestareihin, joita hän itse oli kuullut ja hän ymmärsi saada hänet mukaansa, sillä Ragni oli kuullut niitä koko paljon. Ragnin luottamus häneen kasvoi vähitellen niin suureksi, että hän uskalsi jo kysyä, miten Rendalen nyt voi, hän kun ei ollut nähnyt häntä senjälkeen kuin Rendalen oli heiltä muuttanut. Kyllä se poika voi koko hyvin, ja nyt kertoi Kallem Rendalenin omituisuuksista, niin että. Ragnin täytyi nauraa. Ragni ei nauraessaan näyttänyt lainkaan "tyhmältä", kaukana siitä! Silloin välähti aina hiukan sitä "moniäänistäkin" säihkettä hänen silmissään. "Minkävuoksi Rendalen muutti", kysyi Ragni äänellä, jossa oli hiukan laulavaa ruijalaista sävyä, mutta vähemmän kuin sisarellaan. Se kuului tanssin hälinässä jokseenkin heikolta, mutta samalla niin suloiselta. Kallem vastasi kysymällä sitä häneltä itseltään. Ei, Ragni ei sitä tiennyt, ja nyt hän katsoi Kallemin silmiin, — aivan oikein, Ragnilla oli silmät! "Olikohan se huonejuttu syynä?" — "Huonejuttu?" kysyi Kallem. — "Niin, se, että hän sai tietää tädin haluavan sitä huonetta, — minun mieheni tädin", oikaisi hän ja oli taas kainoa. — Olivatko he sitten sanoneet hänet irti? — "Ei suinkaan!" — "Mutta sittenhän hänen ei siitä olisi tarvinnut loukkaantuakaan!" — Ei, siltä Ragnistakin näytti. Mutta Rendalen ei tullut edes sanomaan jäähyväisiä. Kainous ei jättänyt oikein koskaan Ragnia, se sopi hänelle aivan kuin joskus harso. "Olitteko usein yhdessä hänen äitinsä kanssa?" — "Kyllä", sanoi hän ja hymyili. "Miksi te hymyilette?" — "Niin, se ei kai ole oikein, mutta hän oli aivan kuin mies." Sanottuaan sen hän häpesi ja tahtoi ottaa takaisin sen, mitä oli sanonut; hän oli muka vain tarkoittanut, että Rendalenin äiti oli niin muhkea. Kallem piti hänen sanoistaan kiinni ja laski niiden johdosta leikkiä, Ragnin täytyi jälleen nauraa, ja, kuten sanottu, hän oli suloinen nauraessaan. "Mutta Tehän osaatte kyllä puhua!" Ragni tuijotti häneen, pilkkasiko hän häntä? Sitten Kallem muisti, että Rendalen oli sanonut ehdottaneensa Ragnille avointa otsaa ja kas vaan! tänä iltana tukka oli otsalta poissa! Hän oli tosiaankin kaunis! Eikä Kallem ollut sitä heti huomannut! Eikä sitä muutkaan huomanneet ja siitä puhuneet! Kasvot olivat lapselliset, kehittymättömät, se oli kylläkin totta ja hänen solakka ruumiinsa liian hento. Hänen otsansa oli kaunis, kulmakarvat hienosti kaartuvat, mutta ne olivat vaaleat ja tuskin huomattavat. Silmiä oli edelleenkin vaikea nähdä, mutta nyt tiesi hän, että ne olivat viattomat harmaansinertävässä kainouudessaan ja että niissä oli henkevyttäkin! Hentoja ja epämääräisiä olivat hänellä posket, leuka ja suu, joka hänellä oli avoinna. Se oli niin pieni, se suu, ja sen vuoksi niin "suloinen". Nenä ei juuri suurta huomiota herättänyt, oli ehkä hiukan vinossa. Hänen tukkansa ei ollut vahva, mutta sen vaaleassa värissä oli hiukan punaiseen vivahtavaa. Mutta hänen ihonsa väri! Niin puhtaan valkea ja kaunis, ettei sitä malttanut olla katselematta, kun kerran oli sen huomannut; mutta sitä ei älynnyt heti, kun puvun väri ei siihen sopinut ja valaistuskin oli kehno; hänellä ei ollut lainkaan koristuksia, ei edes rannerengasta. Ranteista voi päätellä, että hänellä oli hoikat, kapeat kädet, joita Kallem kylläkin halusi nähdä. "Te siis rakastatte musiikkia yli kaiken?" — "Niin", vastasi Ragni, "enhän minä muutakaan osaa", hän löi katseensa alas. Kallem ei tiennyt, mitä oikein kyselisi, jotta toisen ei

tarvitsisi joutua hämilleen. Mutta hänen sieti varoa itseään, eikös tottavieköön hän istunut siinä juuri rakastumassa! Valitettavasti hänen täytyi jättää rouva Kule, kun piti näet tanssia ja seurustella toistenkin kanssa. Kallemistä tuntui hänen luotaan poistuttua siltä kuin ei hän enää häntä löytäisikään, sillä kauempana muuttui Ragni ikäänkuin näkymättömäksi. Heti, kun soveliaisuus suinkin sen salli, hän meni Ragnin luo jälleen. Tällä ei nähtävästi ollut mitään sitä vastaan, olipa hän tullut hiukan rohkeammaksikin, niin, katsoipa Kallemiin kaksikin kertaa ja hymyili hänelle aivan vasten silmiä! Ai, ai, — tämä oli jo enemmän kuin mitä Rendalen oli saavuttanut! Kallemin rakastuminen sai alkunsa Ragnin kainoudesta ja tunne kasvoi, kun Ragni osoitti hänelle luottamusta. Kallem kysyi, saisiko hän saattaa heitä kotiin. Pitäisihän hänellä olla siihen suurempi oikeus kuin muilla, koska rouva Kule oli hänen emäntänsä. Siihen heti suostuttiin ja ilman vähintäkään arvelua! Ragni tosin sanoi, että heidän sisarensa poika, sama, joka oli pyytänyt Kallemia valitsemaan "pähkinänsydämen" tai "orjanruusun", oli luvannut tulla saattamaan, mutta voisivathan he tulla molemmat. — "Tietysti se kävisi päinsä!" vastasi Kallem iloisesti ja toivoi kaikessa hiljaisuudessa että "sisarenpoika" saisi saatettavakseen "pähkinänsydämen".

Yö oli leuto ja satoi hienosti lunta. Lumihuutaleet leijailivat yksikantaan ja mieltiväisinä, ikäänkuin jokainen valitsisi paikan, johon laskeutuisi ja aivankuin jokaisella olisi oma tehtävänsä. Ei pieninkään tuulenhenkäys niitä häirinyt. Molemmat naiset laittautuivat lähtemään, pukeutuivat lämpimiinsä ja vetivät jalkaansa poronnahkaiset kallokat. Heidän puuhatessaan lähtöä oli soitto ja tanssi vielä täydessä menossa, hilpeän nuorison iloinen nauru kajahteli eteisessä ja portailta. Ulkosalle päästyään kuulivat he kulkusten helinää, siellä oli hevosia vieraita odottamassa. "Sisarenpoika" ei, isäntänä ollen, voinutkaan lähteä näin aikaisin, mutta hän hankki sijaisen. Tämä tarjosi naiselleen käsivartensa ja juosten alkoivat he vilistää mäkeä alas; mutta kun Kallem yritti seurata esimerkkiä, pelästyi hänen nuori emäntänsä kovin, tarrautui häneen kiinni ja rukoili, siinä vierellä juostessaan, hyppi ja rukoili, että Kallem pysähtyisi. Ragni käyttäytyi aivankuin hän ei olisi voinut oikein nähdä silmillään. Kallem seisautui ja kysyi, oliko se niin. Ei, mutta hän pelkäsi niin kauheasti kaatuvansa. "Te taidatte olla kovin pelkuri, rouvaseni?" — "Kyllä, sitä minä olen", hän vastasi empimättä. Hän oli kyllä suloinen, mutta kun katsoi häneen tarkemmin, huomasi, että hänessä oli koko paljon tekokainoutta. He kulkivat ääneti hetken aikaa, toisia ei enää näkynytkään. Pyh, ajatteli Kallem, ei kai maksa vaivaa suuttuakaan, eihän hän voi sille mitään. "Kello ei ole vielä yhtäkään", sanoi Kallem. — "Ei, mutta nuorin lapsista ei ole oikein terve, hänen luonaan valvoo kyllä palvelustyttö, mutta sen täytyy olla jalkeilla jo aamulla varhain." Ruijalainen sävy hänen äänessään herätti Kallemissa mielikuvan merestä. "Minä kaipaen niin kovin avointa merta nyt talvella", hän sanoi, "täällähän näkee vain jäätä. Ja luulenpa, että kaikista rannikkolaisista tuntuu samalta?" Ragni vastasi, että hän Berlinissä, varsinkin aina soittamasta herettyään, oli kuulevinaan meren pauhua. "Mutta eikös se ole merkillistä, että meri läheltä vaikuttaa ihmiseen virkistävästi, mutta kun sitä ajattelee, tulee aina synkkämieliseksi?" — — Joku tuli samassa ajaen täyttä vauhtia, ja heidän täytyi astua syrjään. Ragni veti Kallemin aivan tien kaiteelle saakka, kun reet siitä kiitivät heidän ohitsensa, kolme ajajaa perätysten mitä hurjinta vauhtia.

He jatkoivat matkaansa, kuunnellen kulkusten kilinää, kunnes se kohta häipyi ja lumihuutaleet saivat taas hiljaisuuden, jota ne tarvitsivatkin, jotta ne huomattaisiin.

"Oikeastaan ei pitäisi puhua silloin, kun sataa lunta", sanoi Ragni.

Nyt odottivat ne toiset heitä ja keskustelu kävi jonkun aikaa molempien herrojen ja "pähkinänsydämen" välillä, kunnes tuli taas mäki, jota tuo ensimmäinen pari alkoi kavistaa ylös, minkä jaloista pääsi. Sitten he näkyivät lumisateen läpi, mutta heidän puhettaan ei eroittanut. Heti tultuaan tiheämmin rakennetuille kaduille parit lähenivät toisiaan ja silloin oli tietysti matkan hauskuus lopussa.

Jälestäpäin kiintyi matkasta saatu vaikutus luonnonkuvaan, Ragni joutui lumihuutaleiden joukkoon ja oli hienoin ja valkein, mitä Kallem milloinkaan oli nähnyt. Hänen puheessaan merestä ja lumisateesta oli ollut musikaalista mielikuvitusta ja lopulta häipyi koko hänen olentonsa pehmeään epämääräisyyteen. Sitä mukaa kuin kaikki nämä vaikutushelmet nousivat hänen sielunsa syvyydestä, sitä mukaa hänen aistinsa rakastuivat yhä hurjemmin. Hän oli näkevinään hänet tuolla huoneissa, ja joka kerta kun ovi avautui eteiseen, säpsähti hän, ja kuullessaan keveitä askeleita eteisessä, tiesi hän, että se oli Ragni. Itse asiassa hän pelkäsi kohdata Ragnia, silloin ehkä luomansa kuva katoaisi, nyt se oli niin kaunis. Ja aivan oikein, niin kävikin... Muutama päivä sen jälkeen Kallem tullessaan yliopistolta kohtasi hänet ja hänen sisarensa ja kaksi pikkulasta. Näiden edellä kulki paljon muita ihmisiä, joten hän ei älynnyt heitä, ennenkuin oli ihan heidän edessään. Hän tervehti. "Pähkinänsydän" hymyili ja vastasi tervehdykseen, mutta toinen punastui ja unohti tervehtiä; nyt näytti hän kaikkea muuta kuin lahjakkaalta. Kallem pysäytti heidät ja kiitti viimeisestä ja rupesi puhumaan sisaren kanssa, Ragni kumartui puhuttelemaan lapsia, — kahta sievää nukkemaisesti puettua pikkutyttöä, joista toinen oli kolmen vuoden vanha, toinen kai neljän. Kallem pyysi seuruetta kahvilaan. Osittaisen kursailun jälkeen he suostuivat, mutta rouva ei katsahnut enää ylös, ja kahvilassa oli häntä tuskin saada istumaan. Kainoudessaan hän pelkästä levottomuudesta puuhasi yhtämittaa lasten kanssa, niin että ne tulivat lopulta kärsimättömiksi. Kallem tarjosi heille viiniä ja leivoksia, mutta rouva ei tiennyt, mitä lajia ottaisi



ja antoi lopuksi sisaren valita. Ragnilla oli päässään leukanauhoilla varustettu hattu, joka ei hänelle ollenkaan sopinut, otsaa ei näkynyt lainkaan ja kasvot näyttivät pyöreiltä ja vähäpätöisiltä, ja sitäpaitsi hänen päällysvaippansa oli hänelle liian suuri (sittemmin saikin Kallem kuulla, että se oli sisarvainajan peruja). Vasta sitten, kun Kallem itsekin rupesi lasten kanssa puuhailemaan, johon hänellä oli erikoinen taipumus, sillä hän oli lapsirakas, joutuivat he toistensa kanssa keskusteluun. Se tapahtui aivan lattialla, sillä pienempi tytöistä oli tahrannut itsensä kermavaahtoisella leivoksella, jonka rouva oli neuvottomuudessaan hänelle valinnut. Siinä polvilleen kyykistyneinä he pyyhkivät pikkutyttöä kumpikin liinallaan ja rouva nöyrästi tuntien vikansa kiitteli Kallemia. Tuo pikkuinen, joka oli itsensä niin pahanpäiväisesti tahrannut, tahtoi enemmän samaa lajia eikä ollenkaan mitään muuta, ja siinä oli Kallem hänen kanssaan yhtä mieltä — vaikka hyvin tiesi, ettei lapselle ollut hyvä antaa liian paljon makeaa, — mutta hän otti lapsen syliinsä, pyysi hänelle servietin ja tarjoili hänelle, kunnes viimeinenkin pala oli suussa. Ragni seiso vieressä ja katseli nöyrästi tätä kaikkea. Sitten tahtoi pienokainen vielä samanlaisen leivoksen ja aivan samaa mieltä oli myöskin Kallem. Vanhempi tytöistä, joka oli kärsivällisesti katsellut sisarensa syöntiä, rohkaisi nyt myöskin itsensä ja pyysi lisää. Kallem otti silloin hänet toiselle polvelleen ja ruokki heitä molempia. Tämän tärkeän toimituksen kestäessä oli kaikilla hauskaa; nyt uskalsi jo rouvakin nauraa. Ja kuten jo edellä on mainittu, hän oli "suloinen" nauraessaan. Suuret lapset joivat vielä lasin viiniä; kotimatalla kantoi Kallem pikkutyttöä käsivarrellaan. He tulivat hirveän hyväksi ystäviksi, hän ja tuo pienokainen, ja äitipuoli viinin rohkaisemana virkkoi: "Eikös hän ole herttainen, tuo pikku Juanita?" Ojensi kätensä tytölle, joka iski siihen lapasensa, ja hetken aikaa rouva kulki pitäen siitä kiinni.

Kallem kantoi pienokaisen rappuja ylös, näytti hänelle omat huoneensa ja pyysi heitä molempia huomenna, sunnuntai-aamupäivällä tulemaan luokseen. Heti päivällisen jälkeen hän läksi ostamaan heitä varten appelsiineja, omenia, viikunoita ja muita hedelmiä.

"Eikös hän ole herttainen, tuo pikku Juanita?" — noille sanoille, jotka oli lausuttu tuolla hiukan ruijalaisella äänenpainolla, hän antoi säveleen ja hyräili sitä aina kun ajatteli Ragnia. Silloin hän oli myös kuulevinaan Ragnin äänen, näkevinään hänen katseensa ja hänen lapselle ojennetun kätensä. "Eikös hän ole herttainen, tuo pikku Juanita?" tuli hänen lempilaulukseen, jonka hän myös opetti Rendalenille; he tervehtivät sillä toisiaan iltaisin voimistelulaitoksella. — Mutta sen piti Kallem omana tietonaan, että Ragni oli joutunut hämilleen, silloin kun oli hänet tavannut, — kenties senvuoksi, että silloin oli kirkas päivä. Hän jutteli kyllä, miten rumalta Ragni oli näyttänyt suuressa päällysvaippassaan, joka oli kuin kasvun varalta tehty, mutta ei maininnut sanallakaan siitä, että Ragni oli kahvilassa käynyt levottomaksi, kun hän, Kallem, oli katsonut häneen.

Lapset kävivät usein hänen luonaan, hän antoi heille appelsiineja ja makeisia, käveli käsillään heidän edessään ja huvitti heitä hyppimällä tuolien yli, ja niillä oli hirmuisen hauskaa. Mutta piika turmeli koko asian, Kallem luki selvästi hänen hymyilystään: "Sinä olet aika veitikka! Sinä teet sen vain äidin vuoksi!"

Ja Kallem oli siksi pelkuri, että ei voinut olla sanomatta hänelle: "Jaa, nyt saavat lapset olla jonkun aikaa käymättä täällä minun luonani!" Hänen sydäntään viilsi, kun hän seuraavana iltana istui huoneessaan ja kuuli, että vanhempi tytöistä oli saanut eteiseen menevän oven auki ja oli tulossa hänen luokseen, mutta vietiin itku suussa pois. Hän soitti piian luokseen ja pyysi hänen antamaan lapsille loput siitä, mitä hän oli heitä varten ostanut. Piika otti sen vastaan; "tämähän on liian paljon!" hän sanoi ja katsoi häneen viekkaasti hymyillen. Kallemin teki mieli iskeä häntä korvalle, mutta ajatteli kohta: "Kun hän kerran epäilee kaikkia minun tekojani, niin lapset saavat tulla!" Ja seuraavana iltana hän itse haki ne kyökistä luokseen.

Eräänä päivänä hän tapaa sisaren menossa ulos kadulle. Tämä tervehtii iloisena ja sanoo: "Kiitos viimeisestä! Ajatelkaas, muutaman päivän perästä minä matkustan pois." Silloin esitti Kallem, että he pitäisivät pienet lähtökekkerit, vaikkapa kahvilassa. Sitä mieltä oli hänkin ja he päättivät seuraavana päivänä tavata kuten viime kerrallakin, lapset mukana ja tehtäisi aivan niinkuin silloinkin. Niin kävikin. Rouva ei ollut aivan niin hämillään kuin viime kerralla, mutta *hän*, Kallem, oli vieläkin paremmalla tuulella, lapsia lukuunottamatta. Kaikki rakastumisen hullut ajatukset olivat hänen päässään, kun he hilpeinä sieltä lähtivät, — tanssiaskelin kulki hän katua, kantaen Juanitaa päänsä päällä ja opettaen sisaria laulamaan: "Eikös hän ole herttainen, tuo pikku Juanita?" —

Sisaren lähtiessä Kallem kohtasi heidät asemalla. Siellä oli paljon sukulaisia ja tuttavuuksia sanomassa jäähyväisiä. Molemmat sisaret olivat kovin suruissaan, varsinkin Ragni, joka jäi kaupunkiin, hän itki hillittömästi, vieläpä sittenkin, kun juna oli lähtenyt. Kallem ajatteli vähän vetäytyä pois ja jättää sukulaiset keskenään tarinoimaan, mutta Ragni sanoi: "Oi, ei, elkää menkö!" Kuitenkaan Ragni ei hänestä sen enempää tahtonut, hän kulki Kallemin rinnalla sukulaisten joukossa ja itki koko kotimatkan; ja kun toiset kulkivat omille teilleen ja he kahden seisoivat kotitalon portilla, ei Ragnilla ollut mitään sanomista, vaan läksi suoraa päätä sisälle. Portailta kysyi Kallem, tahtoisiko Ragni lähteä lasten kanssa ajelemaan, se virkistäisi häntä, mutta Ragni vain pudisti päätänsä. "Huomenna sitten?" kysyi hän kunnioittavasti avatessaan hänelle ovea. Ragni meni sisään, mutta tuli takaisin: "Kiitos,

huomenna kyllä!" hän sanoi, ojensi kätensä ja kauniit silmänsä olivat kyyneleissä.

Tästä lohduttomasta surusta tuli Kallem siihen päätökseen, että Ragni tunsu itsensä hyljätiksi. Ehkei juuri jokapäiväisessä olossa, sillä hän vietti aikansa kuvitteluissa, mutta jos sattui jotain tämätapaista, joka herätti hänet siitä, niin silloin huomasi hän yksinäisyytensä.

Seuraavana päivänä Kallem toi hänet ja lapset leveään rekeen, itse oli hän ohjaksissa. Retkeltä palattuaan hän meni heidän mukanaan sisälle Kulen luo, joka kankealla tavallaan kiitti häntä lapsille osoitetusta ystävällisyydestä. Kallem antoi lasten näyttää itselleen kaikki askareet ja kun lapset oli viety pois, pyysi Kule rouvaa soittamaan jotain; itse hän istui tuolissaan ja polttaa pölyytteli pitkää piippua. Se olisi ollut rouvan täytettävä, mutta Kallem vapautti nyt Ragnin siitä hommasta. Ensi kerran näki Kallem nyt lihavan kyökkipiian, vanhanpuoleisen, miehekkään naisihmisen, joka kirkui ruijalais-murretta aivan niinkuin linnut meren pauhatessa. Hän oli kyökkipiikana ja palveli Kulea. Rouva puuhaili epäilemättä vain omissa askareissaan, hoiteli lapsia ja soitteli pianoa. Nyt soitti hän samaa venäläistä kappaletta, jota Kallem oli ovenraosta kuunnellut, mutta soitti sen ehkä nyt vieläkin paremmin. Ei hän muuten sitä juuri kuunnellut, hän katseli rouvaa itseään. Tuo yläpuoli kasvoista, joka nyt kumartui nuottien ja koskettimien yli, oli toinen kuin se, minkä hän tunsu; tämän oli varmaankin Rendalen nähnyt. Millainen kehitys hänen olikaan vielä läpikäytävä, ennenkuin kasvojen alaosakin pääsisi mukaan! Kallem oli juuri näinä päivinä saanut kirjeen serkultaan, joka oli Wisconsinin valtiossa Madisonin yliopiston professorina. Hänellä oli norjalainen vaimo, joka opiskeli hänen johdolla. Jotain sellaista täytyisi vaatia Ragniltakin, jotta nuo raukeat posket ja tuo velto leuka ja tuo tahdoton suu karkeine huulineen saisi jotain luonnetta. Mutta miten liikuttavaa tämä lapsellinen kehittymättömyys itse asiassa oli! Tuossa vieressä näki hän miehen jyrkän nyrkin nojautuvan tuolin kaiteeseen, — koko mies lepäsi tuolissaan kuin housuihin puettu kuollut jokijumala. Soiton kestäessä avautui oikeanpuoleinen ovi ja sisään astui kolmas yliluonnollinen ruijalaisolento, vanha valkohapsinen nainen, suuri pyöreä naama, silmälasit nenällä. Se oli Kulen täti, isompi kuin Kallem ja pituuteensa verraten hyvin lihava. Nuori rouva risteili heidän välillään kuin huvipursi raskaassa lastissa olevien atlantinlaivojen välillä. Nyt katsoi Ragni Kallemiin kuin uskottuunsa. Ragni ei ollut tosin mitään hänelle uskonut, mutta heidän nuoruutensa saattoi heidät yksissä neuvoin asettumaan kaikkea tuota käsittämättömän raskasta ja tiellä olevaa vastaan. Rakkaus teki Kallemin vallan kärsimättömäksi, hänessä heräsi halu saada vapauttaa tuo olento, — huoneessa tuntui hänestä olo tukahduttavalta senvuoksi, ettei hän sitä voinut tehdä. Tuo käsittämätön suhde vaivasi häntä.

Tämän vierailun aiheuttama vaikutus häiritsi hänen tutkintolukujaan, jotka tähän saakka olivat kulkeneet säännöllistä rataansa joka päivä. Hänellä oli mitä hurjimpia suunnitelmia, niin, hän kirjoitti jo serkulleenkin Amerikkaan ja kysyi häneltä, voisivatko he ottaa nuorta naista perheensä. Hän uskoi kaiken Rendalenille, joka ensin suuttui silmittömästi, mutta sittemmin Kallem sai hänet suostumaan tuumaansa. Ragnissa oli herätettävä velvollisuuden tunto itseään kohtaan, hän tulisi vielä näkemään jatkuvan yhdessäolon tuottamat vaarat, ennenkaikkea pitäisi hänen päästä pois, päästä kauas pois, jotta saisi vapautta kehittyäkseen... Kallem tuli yhä varmemmaksi ja hänen rakkautensa tästä huolenpidosta yhä vain yltyi. Jokainen kohtaaminen rouvan kanssa, pikainenkin, niin, yksinpä tervehdyskin kadulla tai eteisessä vahvisti häntä vakaumuksessaan, että Ragni oli hänen eikä kenenkään muun ja että Ragni *täytyi vapauttaa!*

Mutta hän ei ollut lausunut sanaakaan siitä itselleen Ragnille.

Kallem oli ollut monesti ennenkin rakastunut, ihastunut usein, vaikka se tavallisesti oli ollutkin teennäistä, mutta tämä hieno ja epätäydellinen, tämä lahjakas ja hyljätty olento hänen täytyi pakostakin pelastaa ja kasvattaa. Se oli Kallemin luonteen mukaista ja siksi hän antautuikin sen ajatuksen valtaan koko sielullaan. Ragni taas puolestaan tuli joka kerta, kun he kohtasivat toisensa, yhä rohkeammaksi. Kallem tunsu olevansa lohduttajana sisaren matkustamisen jälkeen, niin, jollei hän kokonaan erehtynyt, vielä enempänäkin. Kaikissa tapauksissa oli eräs pettämätön merkki olemassa. Kallem oli sanonut hänelle olevansa iltaisin kotona, etupäässä kuullakseen hänen soittavan, ja avaavansa silloin oven raolleen; — ja Ragni soittikin nyt joka ainoa ilta, usein hyvinkin kauan.

Kun Kallem kohtasi hänet lasten kanssa ja vei heidät kahvilaan, tunsu hän suurta halua puhua suoraan, mutta Ragnin viaton luottavaisuus pidätti häntä eikä hän uskaltanut säikäyttää. Hänen tarmokkuutensa pakoitti häntä kiiruhtamaan ratkaisua, mutta hänen rakkautensa taipui Ragnin haluamaan runolliseen leikkiin, jossa rakkautta ei mainittu, mutta jossa kaikki sitä todisti. Suhteessa oli suloa, jollaista Kallem ei ollut koskaan vielä tuntenut.

Kerta viikossa otti Ragni osaa yksityiskonserttiin eli sen tapaiseen erään hänen miehensä sukulaisen luona, samassa perheessä, jonka luona he kerran olivat olleet tanssiaisissa. Sinne hankki Kallem itselleen pääsyn opintotoverinsa, Ragnin sisarenpojan kautta. Luonnollisesti tuli hän sinne vain saadakseen sitten saattaa Ragnia kotiin. Oli parhaillaan lumen sulamisaika ja kadut olivat iljangolla. Kun Kallem kertoi Ragnille tulevansa mukaan ja pyysi saada saattaa hänet kotiin (miten iloiseksi Ragni

siitä tuli!), oli aivan luonnollista, että he ajaisivat reellä tai vaunuilla.

Pitkän illan jälkeen, kuultuaan aivan liian paljon musiikkia, he vihdoinkin olivat lähdössä kotiin. Ragni kiiruhti ottamaan ylleen päällysvaipan ja riensi nopeasti hänen kanssaan ulos. Täällä tarjosi Kallem hänelle käsivartensa ja sanoi — "sepä hyvä, että kuukin nousi juuri taivaalle." Ragni luuli, että he ottaisivat jonkun noista hevosista, jotka tuolla seisoivat tai nuo vaunut, jotka juuri siihen tulivat. Hän kirkaisi hiukan liukkaalla jäätiköllä portin edessä, mutta meni sentään rohkeasti sen yli. He kulkivat ajurien ohi, toisen toisensa perästä, mutta yksikään niistä ei näyttänyt olevan heidän. "Emmekö aja hevosella?" kysyi Ragni. Leikinlaskija hymyili, hän oli ajatellut että he kulkisivat jalkaisin. Ragni koetti salata pettymystään, mutta muutamien epätoivoisten yritysten jälkeen hän pyysi vallan liikuttavasti päästä ajamaan. Kallem muisti, miten Ragni oli ollut kovin peloissaan silloin ensi kerralla, hän sai omantunnon vaivoja ja vakuutti, että he menisivät lähimmälle ajuriasemalle, joka ei ollut kaukana. Tie ei ollut kovin liukasta, mutta viettoa ja Ragni tarrautui lujasti hänen käsivarteensa, tuijotti eteensä ja kirkaisi aina vähän väliä. Etempänä tie oli pahempaa, sillä se oli paikotellen koko leveydeltään jäätikkönä, joskin siellä oli myös kohtia, joissa voi hyvinkin kulkea. Kallem tuli hiukan alakuloiseksi, varsinkin kun hän ei voinut saada Ragnia laskemaan luikua. Ei hän koskaan ollut nähnyt ketään niin pelokasta, mutta silti he hiipustivat askel askeleelta eteenpäin useiden ja pitkien pysähdysten jälkeen. Puutarhat ja kentät heidän ympärillään olivat paikoin lumesta paljaina, paikoin taas hangen tai iljanteen peitossa, — ja Ragni halusi mennä sieltä kautta; mutta Kallem näytti hänelle, että tuolla oli talo edessä, tuolla taas puutarha suljettu. Eihän täällä ollut niinkuin maalla. Maa näytti aivankuin rääsyihin pukeutuneelta ja taivas myöskin, sillä pitkiä pilvijonoja oli tummansinisellä taivaalla, aivan samoin kuin iljanteita täällä maan pinnalla. Kuu näytti kiitävän hurjaa vauhtia pilvien perästä, tavoittavan niitä, kulkevan niiden lävitse ja taas eteenpäin. Siellä ylhäällä mahtoi olla hirmumyrsky, täällä maan pinnalla oli tyyntä. Kallem tuli erehdyksestään onnettomaksi ja hätäileväksi. Luonnon yli lankeava vaihtelevavärinen valaistus lisäsi yhä tätä mielialaa, nyt tapahtuisi varmaankin jotain hullua. Joka kerran, kun tämä tunne sai hänessä vallan, muistui hänen mieleensä tuo kauhea pelästyksen yö hänen lapsuutensa ajoilta. Seuraisiko tuo omien erehdysten tuskainen aavistus häntä läpi koko elämän? Hän kulki mitä suurimmassa mielenjännityksessä, sillä Ragni ei missään nimessä saisi kaatua. Ilman Ragnin pelokkaisuutta olisivat mäet olleet vain hupaista luunlaskua, nyt teki Ragni hänetkin pelkuriksi. Jokainen iljanne muodostui todelliseksi vaarapaikaksi, josta he pelastuivat ainoastaan pyrkimällä toista vaaraa kohti. He eivät puhuneet mitään, eivät katsoneet toisiinsa, he pelkäsivät ja olivat kärsimättömiä kumpikin. Heiltä kului monta minuuttia siinä, mistä muuten olisi päästy sekunnissa. Toinen syytti mielessään toistaan, ja he kamppailivat melkein kuin elämästä ja kuolemasta. Vain säikähtyneitä huudahduksia: "herrajumala", tai "oh, varokaa nyt!" tai epätoivoinen: "Ei, ei, tämä ei käy päinsä!" — ja "Koettakaahan vielä! Tulkaa nyt!" — Vihdoin ei niitäkään kuulunut. Ragni sai valittaa, olla epätoivossa, melkein itkeä, mutta Kallem ei vastannut enää mitään. Niin kauhun vallassa oli Ragni, ettei sitäkään huomannut.

Silloin he näkivät pitkän matkan päässä pelastuksen, nimittäin korkeita taloja, jotka olivat estäneet auringon paistamasta kadulle, niin että lumi ei siellä voinut sulaa. Sinne oli päästävä, ajuriasema oli aivan siellä lähellä. Viimein sekin onnistui. Ragni pysähtyi hengittämään helpoituksesta ja koetti hymyillä, mutta ei voinut; "seisotaan tässä vähän aikaa", pyysi hän ja hengitti raskaasti. He heittivät toisistaan irti. Kauempaa kuului kulkusten kilinää, he kuuntelivat sitä. "Kunhan vain ei viimeinen ajuri ajaisi matkoihinsa", sanoi Ragni, "nyt on jo myöhä." Hän tarjosi Kallemille käsivartensa ja he läksivät astumaan. Mutta ei täälläkään ollut juuri hyvä kulkea, lumi oli kovaksi poljettu, mutta käytävät olivat kuitenkin hiekoitetut. He astelivat nyt nopeammin ja vähitellen yhä turvallisempina. "Jumalan kiitos!" sanoi Ragni päästään rinnastaan syvän helpoituksen huokauksen, kuin olisi hän pelastunut Jäämeren kauhuista. Mutta tuskin hän oli sen sanonut, kun kaatua keikahti käytävälle pitkin pituuttaan. He olivat tulleet petolliselle paikalle, siihen oli kaadettu vettä, joka sitten oli jäätynyt. Hän luiskahti Kallemin jalkaa vasten, niin että hänkin keikahti kumoon, — ja kaatui Ragnin päälle. Hänen sydämensä yltäkylläisyydestä pääsi kirous, hän hypähti jälleen ylös auttaakseen Ragnia, — mutta tämä lepäsi liikkumattomana, silmät ummessa.

Jääkylmä väristys kulki läpi Kallemin ruumiin. Aivotärähdyskö? Hän nosti Ragnin polveaan vasten, veti hampaillaan kintaan kädestään ja avasi puvun Ragnin leuan alta. Ragnin kädet riippuivat velttoina alas ja kasvonsa olivat kalmankalpeat. Kallem avasi hänen viittansa, jotta raitis ilma pääsisi vapaasti vaikuttamaan. Mutta silloinpa Ragni jo liikahti. "Ragni!" hän kuiskasi, "Ragni!" — hän kumartui lähemmäksi häntä: "Rakas, kulta Ragni! Anna minulle anteeksi!" Ragni avasi silmänsä, "kuuletko, anna minulle anteeksi?" Puna levisi Ragnin poskille ja hän ojensi kättään tavoittaakseen viittaa, joka oli avoinna. Hän oli sen siis tuntenut, ja ainoastaan pelästyksestä mennyt tiedottomaksi. Kallem ei voinut enää hillitä iloaan, hän kohotti Ragnin päätä ja suuteli häntä yhden, kaksi, kolme kertaa: "Oh, miten sinua rakastan, rakastan", hän kuiskasi ja suuteli taas. Kallem tunsu, että Ragni tahtoi nousta ylös, ja heti hän nosti hänet seisomaan. Mutta Ragni ei jaksanut seistä yksin, olipa vähällä kaatua uudelleen. Kallem talutti hänet aivan talon edustalle puutarhan aitauksen viereen. Ragni tarttui aitaan ja nojautui sitä vasten, aivan kuin ei olisi voinut pitää itseään pystyssä. Kallem päästi hänet irti nähdäkseen,

voisiko hän seistä yksinään. Kyllä hän voi. "Minä juoksen hakemaan hevosta", sanoi Kallem, — ja läksi. Juostessaan hän vasta muisti, että tämän hän olisi voinut tehdä heti matkan alussa, eikä silloin olisi mitään tällaista tapahtunut. — Mutta mahtoikohan siellä olla enää hevosta saatavissa? Jollei siellä sattuisi olemaan, niin hän juoksisi kauemmaksi. Kun Ragni vain jaksaisi seistä, kun vain ei ketään tulisi ... hän juoksi, hän laski luikua ja kun hän näki tuolla hevosen, juoksi hän suoraa päätä rekeen ja tahtoi ajurin ajamaan minkä hevonen pääsi, osaamatta sanoa minne. Vasta kun ajuri oli saanut määräyksen, ja reki oli vauhdissa, — hän käsitti, mitä hän oli sanonut ja tehnyt Ragnille, pitäessään häntä sylissään! Hän oli kyllä sen tajunnut koko ajan, mutta vasta nyt hän ymmärsi, mitä oli tehnyt.

"Aja kiireesti! Tuolla hän on, tuolla oikealla! Me kaaduimme, hän loukkasi itsensä. Tuolla, noin!" Hän hyppäsi reestä ja kiiruhti Ragnin luo ajurin kääntäessä hevosta ja ajaessa aivan heidän luoksensa. Ragni nojasi vielä aitausta vasten, mutta puoliksi selin, puoliksi kupeellaan, hän oli sulkenut vaippansa ja vetänyt harson kasvoilleen. Hän ojensi kätensä Kallemia kohti, hän halusi tukea; Kallem tarttui siihen, mutta otti toisella kädellään häntä vyötäisistä kuljettaakseen häntä edellään, sillä Kallem ei halunnut enää kaatua hänen kanssaan. Kaikki kävi hyvin; Kallem auttoi Ragnin rekeen, peitti hänet, maksoi ajurille ja mainitsi osoitteen. Ragni ei pyytänyt häntä mukaansa, ei sanonut jäähyväisiä, ei katsonutkaan häneen. Ragni läksi ajamaan.

Kallem tunsu heti, — että Ragni nyt poistui hänestä — —

Kunnon mieheen ei mikään koske niin kovasti kuin hänen oma tyhmyytensä ja hillitsemättömyytensä. Kallem kuleksi sinä yönä tunnittain katuja ja hiipi kotiin kuin lyöty koira. Seuraavana aamuna hän ei uskaltanut kysyä piialta, mutta iltasella kertoi piika kysymättäkin, että rouva ei ollut terve; rouva oli hiukan pahoinvoipa ja lepäsi vielä sängyssä, oli sentään paranemaan päin. Marin tietoisia hymy synnytti hänessä kiusallista harmia. Tyttö oli vielä niinkin hävytön, että uskalsi katsella häntä tutkivasti. Seuraavana päivänä täytyi Kallemin kuitenkin myöntyä kysymään rouvan vointia. Kyllä, rouva oli ylhäällä ja aivan terve. Mutta Kallem ei sinä päivänä eikä vielä seuraavanakaan nähnyt edes vilaukselta Ragnia eikä kuullut edes lastenkaan ääniä. Ragni ei myöskään soittanut iltasella, vaikka Kallem juuri sitä varten oli jäänyt kotiin. Ei Ragni kulkenut itse eikä lapsetkaan enää eteisen kautta ulos, he kulkivat kyökin kautta. Hän ei tavannut häntä koskaan. Ragni valitsi uusia teitä itselleen.

Tähän saakka hänen rakkautensa oli ollut salaista onnea, täynnä lukuisia suunnitelmia. Nyt oli hän väkivallalla murtautunut pyhättöön, ja loppumaton uinailu, hyödytön mietiskely valtasi hänen valoisat päivänsä ja hänen rauhaisat yönsä. Hän muisteli kaikkea, mitä oli tapahtunut ja tunsu aina silloin vihlova itsekidutusta. Hän halveksi itseään, heittäytyi suin päin hummaukseen ja halveksi sen jälkeen vielä enemmän itseään. Siitä hetkestä saakka, kun oli huulillaan koskettanut Ragnin huulia, kun oli kuiskannut nuo häväistyksen sanat hänen korvaansa, tuntui siltä kuin olisi Ragnin kuva verhoutunut harsoihin. Hän ei nähnyt enää tuota puhdasta kyyhkynvalkoista, musikaalista suloa ja avuttomuutta, — hän näki vain naisen, jota hän himoitsi. Mutta hänen luonteessaan oli ivailijan sävyä ja terveyttä siksi paljon, että hän ei halunnut riutua itsekidutuksesta tai tyhmästä kaipuusta, hän tahtoi heti muuttaa asuntoa ja sanoa syyksi vaikka matkalle lähdön. Sen kautta hän luuli pääsevänsä kaikista vaikeuksista, kuten aidan yli kiipeämällä. Hän ei kestänyt enää sitä, että talo oli suljettu hänelle, hän ei sietänyt enää edes piian hävytöntä hymyilyä. Nyt älysi hän yhtäläisyyden hänen ja Rendalenin muutossa! Eihän Rendalenaan voinut kärsiä edes päivääkään! Eihän se varmaankaan liene tapahtunut samasta syystä? Häneltä pääsi kaikuva nauru: tietysti oli Rendalenin käynyt aivan samoin!

Rendalenin äiti oli ollut kaupungissa ja asunut täällä; silloin oli Ragni ollut usein yhdessä kummankin kanssa, Rendalen ja Ragni olivat soittaneet nelikäsisesti. Tätä oli jatkunut vielä äidin lähdön jälkeenkin, — ja he olivat aina soittaneet Rendalenin pianolla, sen hän tiesi kyllä... Tämä yhtäläisyys tuntui hänestä nöyryyttävältä.

Kallem ei tuntenut jalompaa ja hienotunteisempaa luonnetta kuin Rendalenin oli. Hän ei ollut ainakaan mitään tunnustanut. Mutta että Ragni voi häiritä siihen määrin *hänenkin* rauhaansa, että täytyi muuttaa asuntoa —! Ragnissa siis mahtoi jotain sellaista olla olemassa! Tätä hän piti puolustuksena omalle menettelylleen, ja enempänäkin, hän piti sitä kiihoittavana kiusauksena. Jo samana iltana hän sanoi Marille, että hän matkustaisi pois, joko huomenna tai ylihuomenna, sitä hän ei osannut vielä varmasti sanoa, mutta Mari saisi kysyä, paljoko hän oli velkaa, tietysti hän maksaisi vuokran koko neljännekseltä. Piika katsoi häneen ja arvasi heti, mikä siinä piili: nauroiko hän sille vai oliko hänellä jotain kerrottavaa? — Piika kysyi hiljaisella tavallaan, tahtoiko hän laskun nyt heti. Ei.

Seuraavana päivänä ei muutosta tullut mitään, mutta sen jälkeisenä sen piti tapahtua. Kallem matkustaisi pois pariaksi päivää, mutta ensin hän vuokraisi asunnon ja muuttaisi sinne tavaransa. Iltapäivällä hän sen vuokrasi, mutta aivan toiselta puolen kaupunkia. Sitten hän mietiskeli, mitä hän sanoisi syyksi — nimittäin Rendalenille. Hän tuli siihen johtopäätökseen, että hänen olisi kerrottava *hänelle* koko totuus, muille taas, että häntä häirittiin paljon hänen nykyisessä asunnossaan, niinkuin asianlaita todellisuudessa olikin. Hän palasi kotiin kello viiden tienoissa, meni makuukamarin oven

kautta sisään, otti yllensä viitan ja tohvelit, meni toiseen huoneeseen ja heittäytyi sohvalle, johon hän nukkui raskaaseen uneen; hän oli kylläkin unen tarpeessa. Piika tuli sisään seitsemän aikaan ja laittoi tulen uuniin, ilman että hän tiesi siitä mitään. Hän heräsi kohta sen jälkeen ja kuuli tulen räiskettä ja huomasi uunista tulevan valon, — siitä hän ymmärsi, että kello oli yli seitsemän. Heti johtui hänen mieleensä Ragni tuolla sisällä. Hänellä oli salainen toivo, että kun Ragni nyt tiesi hänen matkustavan pois, hän saisi vielä kerran kuulla hänen soittavan. Tähän asti oli toivo pettänyt, mutta hän ei voinut olla uskomatta, että hänen lähtönsä koskisi Ragniin. Hän lepäsi nyt ja kuunteli. Menisiköhän hän nyt sisälle Ragnin luo hyvästille, niinkuin ei mitään olisi tapahtunut? Sytyttäisikö kynttilän? Vai lähtisikö jälleen ulos kävelemään? Hän nousi sohvalta ja tuijotti räiskyvään takkaan. Silloin kuuli hän ovea avattavan eteiseen ja useita ääniä, siellä oli pari ruijalaissävyistä naisen ääntä; siitä hän päätti, että siellä oli ollut kaupunkiin tulleita sukulaisia vieraina. Ruijalaisia saatettiin ovelle saakka, hän kuuli tädin venyttelevää puhetta, kuuli myöskin erään miesäänen, oliko se Ole Tuft? Mutta hänen ääntään, jota hän kuulosti, ei siellä kuulunut. Tavallinen hyvästi-jättö ja ovi suljettiin, sitten kuului taas tädin ääni, sitten Ole Tuftin, se oli todellakin hän, Ole siis oli tullut samalla kun toiset: olivat lähdössä; — sitten ne menivät tädin huoneeseen, ovi suljettiin heidän jälkeensä ja samalla sulkeutui myös toinen ovi kauempana. Taas soi ovikello, taas avautuu joku ovi ja sieltä tulevat ulos — molemmat lapset riemuissaan, ne ovat käyttäneet tilaisuutta hyväkseen ja tahtovat tulla Kallemin luo, mutta sitä ne eivät saa, ja niitä ajetaan nauraan takaa, ne tavataan ja ovi pauskataan lujasti kiinni heidän jälkeensä. Mutta samalla avataan eteisen ovi, ruijalaisnainen oli unhottanut kalossinsa ja nyt kuuli Kallemin Ragnin äänen, joka lupasi lähteä hakemaan valoa, sillä eteisessä oli aivan pimeä, mutta ruijalainen ääni sen kielsi. Täällä ne olivatkin kalossit, aivan oven vieressä, mutta ne eivät tahtoneet mennä jalkaan, ne olivat "u—uudet!" No niin! Nyt ne olivat jalassa! Taaskin suloiset "hyvästi, hyvästi!" ja vastaukseksi "tervetuloa perjantaina!" Ragni se oli, joka nämä viimeiset sanat lausui. Erehtyikö Kallemin — vai kuuluiko se vaaraa aavistavan tuskanhuudolta —? Eihän se ollut Ragnin tavallinen ääni? Puhuiko Ragni tahtomattaankin hänestä? Hän ponnahti ylös ja oli ovelta, ennenkuin Ragni ennätti sulkea eteisen oven. Jos hän nyt avaisi, seisoisivat he kasvot vastatusten. Avaisikohan hän —? Hän kuunteli kuin odottaen merkkiä. Hän ei kuullut Ragnin poistuvan, kenties hän oli siellä oven takana? Hänen sydämensä jyskytti ankarasti, mutta käsi oli hiirenhiljaa oven rivassa, — äänettömästi hän aukaisi sen. Hän oli tuijottanut takkavalkeaan ja senvuoksi oli hänestä eteisessä pilkkaisen pimeä. Hän tunnusteli pitkin seiniä ovelle päin, tunsii eteisen lukon; tunnusteli eteenpäin, mutta siellä ei ollut ketään. Olisikohan Ragnikin mennyt ulos? Ei, hänhän oli sanonut ja pyytänyt tulemaan perjantaina. Kuinka hän ei voinut kuulla hänen poistumistaan? Eikä hänen oven avaustaan? Ragni siis oli täällä eteisessä.

Sydän löi kuuluvasti, mutta eteenpäin hänen täytyi. Nyt hän sipui vaatteita, häntä värisytti, mutta hän palasi taas järkiinsä, sillä vaatteissa ei ollut ketään. Nyt rykäsi joku sisällä, se oli Kule, sitten kuului rupatusta kyökissä tai ruokasalissa, ne olivat lapset. Hän seiso hiljaa kuin rosvo kuullessaan nuo säännöllisen elämän turvalliset äänet. Hänen ei olisi pitänyt tähän ryhtyä. Tuolta kuului tädin pitkävetiset kysymykset ja Olen selvät vastaukset, hän kuuli heidän äänensä, mutta ei eroittanut sanoja. Olikohan Ragni eteisessä? Hän voi ehkä olla jotain etsimässä ja seiso nyt pelästyneenä nähdessään Kallemin. Jos hän menisi etemmäksi, voisi hän säikäyttää hänet, niin että Ragni hyökkäisi lähimmälle ovelle ja avaisi sen. Silloin hän seisoi siinä kirkkaassa valossa! — —

Ei, Ragni oli siihen liian pelkuri. Taas muutama askel eteenpäin. Hän kulki tohveleissa, joiden ääntä tuskin kuului, mutta hän jo toivoi, että Ragni ei olisi siellä. Lapset rupattelivat aivan eteisen takana, heidän puhelunsa kuului nyt niin selvästi, hän tuli heitä lähemmäksi, hän oli näkevinään ne polvillaan istumassa kummatkin tuolillaan ja rakentamassa taloja pöydälle. Häntä hävetti, mitä hän oikeastaan tahtoi? Kysyessään tätä itseltään hän kulki yhä etemmäksi, tunnusteli kummaltakin seinältä, kosketti vaippaa ja saalia, hapuili ovenpeiliä ja ikkunaa, joka häämöitti hänen edessään. Vaunut ajoivat ohi, vähän sen jälkeen kuului kulkusten helinää, tällaisella kelirikolla käytettiin sekä vaunuja että rekeä. Jotain putosi kyökissä, Kule rykäsi taaskin, hänestä mahtoi aika tuntua pitkältä, hänhän ei tarvinnut valoakaan! Lastenkamarin ja kyökin välillä oli ovi varmaankin avoinna, sillä nyt olivat lapset siellä kysymässä, mikä oli särkynyt. Kuului ruijalaistytön äänekäs, mitä ystävällisimmällä äänellä lausuttu vastaus, "te—ee—vati" oli särkynyt, se oli luiskahtanut "hy — yllyltä". — Eteenpäin yhä. Jos Ragni oli täällä, niin seiso hän perimmässä pohjukassa. Kuinka Ragni mahtoi olla peloissaan! Mitä mahtoi hän ajatella Kallemin! Jos Kallemin nyt kääntyisi takaisin, näyttäisi hän varkaalta, joka ei onnistunut yrityksessään. Nyt saattoi hän nähdä hiukan tässä ikkunan vieressä, mutta ei etäälle, ei pienintäkään valoviirua näkynyt ovien ylä- eikä alapuolelta, eikä avaimenreijistäkään, eikä edes tältäkään, juuri hänen edessään olevan lastenkamarin ovelta. Eiköhän Ragni seisonutkin tuossa? Se oli vain kuvittelua, kyllä hän hänet siitä voisi huomata.

Ehkäpä hän oli mennyt käytävään, josta pääsi tädin huoneeseen? Tai seiso hän aivan Kallemin oven poskessa? Tai hän aivan yksinkertaisesti oli eteiseen tullessaan jättänyt joko lasten kamariin tai Kullen huoneeseen menevän oven auki ja mennessään sen sulkenut samalla kertaa kuin Kallemin aukaisi omansa? Ja nyt hän ehkä istui siellä sisällä uneksimassa? Kallemin tuli siitä melkein vakuutetuksi, sillä hän toivoi sitä. Mutta meni sentään etemmäksi. Nyt oli hän vihdoinkin aivan oven luona, hän kuuli lasten puhelua

ja ruijalaistytön askartelua kyökissä vasemmalla. Nyt kääntyi hän takaisin ja häneltä pääsi helpoituksen huokaus. Käsillään hapuillen eteensä hän läksi menemään takaisin nopeammin kuin oli tullut. Silloin tapasi hänen kätensä lämpöiseen käsivarteen. Hän vavahti, väristys kulki läpi hänen ruumiinsa, silmänsä säkenöivät. Hän pysähtyi. Mutta tuo käsivarsi tuskin liikahti ja silloin palasi rohkeus häneen jälleen. Hän antoi kätensä hitaasti liukua alas Ragnin vyötäisille. Se tuntui niin lämpimältä ja pehmoiselta; Ragni seiso hiljaa, mutta hänenkin ruumiinsa vavahteli. Kallem veti hänet likemmäksi itseään, toisella kädellään hän tarttui hänen käteensä ja puristi sitä, myöskin se vapisi. Ja nyt he hiipustivat askel askeleelta eteenpäin. Ragni kulki vastustamatta, joskaan ei aivan mielellään. Kallem kuuli juuri omat askeleensa, mutta ei Ragnin; lapset puhelivat hiljaa. Kulen ja tädin huoneessa oltiin nyt aivan hiljaa. Kallem oven raosta kuuli heikko valoviiru, he saapuivat sen luo, Kallem aukaisi hiljaa oven ja tahtoi viedä Ragnin kamariinsa, mutta siinäpä Ragni seisahtuikin ja tahtoi vetää kätensä pois. Kallem kuuli hänen hengityksensä, näki hänen kalpeat kasvonsa siinä viedessään häntä varovasti kynnykselle ja sen yli, ovea vetäsi hän jälkeensä tulemaan kiinni. Nyt päästi hän hänet irti voidakseen sulkea oven niin hiljaa kuin mahdollista. Ragni seiso samassa asennossa, johon Kallem oli hänet jättänyt, selin ja molemmat kädet kasvoillaan. Ja kun Kallem palasi hänen luokseen, purskahti hän itkuun. Kallem otti häntä vyötäisiltä vetääkseen häntä lähemmäksi itseään, mutta silloin muuttui itku nyyhkytykseksi, niin hillittömäksi, niin sydäntäsärkeväksi, että Kallem sillä hetkellä selvisi huumauksestaan ja toisenlaiset ajatukset heräsivät hänessä. Tahtomattaan antoi Ragni viedä itsensä sohvalle, hän itki niin rajusti, että Kallem rupesi kaipaamaan valoa, aivankuin joku olisi tullut sairaaksi. Hän kiiruhtikin sytyttämään lamppua, mutta muisti, että uutimet olivat ensin laskettavat. Hän teki sen, ja pani tulen lamppuun.

Ainoastaan se, joka öin päivin on salannut suruaan, voi itkeä tuolla tavoin. Pöytäkin, jota vastaan Ragni nojautui, vapisi.

Varmaankin oli Kallem satoja kertoja nauranut rakastajille, jotka romaaneissa ja näytelmissä laskeutuvat polvilleen; — nyt työnsi hän pöydän toista päätä hiukan syrjään ja vaipui polvilleen Ragnin eteen aivankuin nöyrin syntinen. Ragnin kasvoja hän halusi nähdä, mutta tämä piti molemmin käsin nenäliinaa niiden edessä. Päänsä, povensa ja olkapäänsä vavahtelivat tuosta rajusta nyyhkytyksestä, Kallem tunki joka vavahduksen ja rukoili lakkaamatta Ragnia antamaan hänelle anteeksi! Hän ei voinut mitään sille, jonka hän oli tunnustanut siellä jäisellä tiellä. Hän rakasti häntä, he kuuluivat toisilleen. "Oi, elä itke noin", hän rukoili, "minä en voi sitä kestää!" Hän tarttui Ragnin käsiin, istuutui hänen viereensä, painoi hänen päätään rintaansa vasten ja kietoi käsivartensa hänen ympärilleen. Hän suuteli Ragnin tukkaa, painoi hänen kyynelistä kostuneen poskensa vasten omaansa, mutta Ragni itki siinäkin hillittömästi. Hän tahtoi antaa hänelle lasin viiniä. Ei, ei! — Mutta tämä itku oli hirvittävää. Itkikö hän siksi, että Kallem oli tuonut hänet tänne sisälle huoneeseen? Kallem oli kaivannut Ragnia niin kovin, että ei voinut hillitä itseään, kun kuuli hänen olevan käytävässä. Ei suinkaan Ragni tahtonut, että hän matkustaisi heittäen hyvästi? Eikä koskaan enää näkisi häntä? Ragni vain pudisti päätään, irroittautui hänestä ja heittäisi pöytää vasten itkemään entistä rajummin. "Tahdotko, etten muuttaisi?" kysyi Kallem, mutta Ragni ei sitä kuullut. Kallem antoi hänen itkeä itkunsa loppuun, vasta jonkun ajan kuluttua kumartui hän hänen ylitsensä ja virkkoi: "Minä teen aivan niinkuin sinä tahdot." Silloin kohotti Ragni päätään ja painoi sen hänen rintaansa vasten. Kallem kiersi molemmat käsivartensa hänen ympärilleen ja siinä syleilyssä Kallem tunki, että Ragni otti tämän kauniimmin ja syvemmin kuin hän itse.

Samassa kuului askeleita oven takaa ja se aukeni, piika toi illallista. Kallem päästi säpsähtäen Ragnin irti ja nousi seisomaan, mutta Ragni painausi jälleen pöytää vasten ja nyyhkytti. Piika asetti tarjottimen varovasti siihen päähän pöytää, joka oli vapaana, nostettuaan ensin yhtä varovasti lampun syrjään. Kasvoillaan oli punastus eikä hän katsonut heihin kumpaiseenkaan, mutta se iänikuinen hymyily niissä asuskeli ja se sanoi selvästi: tätä olen jo kauan odottanut! Niin ihmeellisesti eri tavalla voidaan samaa asiaa katsoa, että Kallem näki nyt keskellä äänettömyyttä siinä veitikkamaista iloa. Hiljaa oli tyttö tullut huoneeseen ja hiljaa hän poistui ja sulki oven jälestään yhtä äänettömästi kuin hän itsekin äsken.

"Mutta herrajumala, Ragni!" virkkoi Kallem. Ragni ei vastannut, sanathan voivat niin vähän ilmaista, surunsa valtasi hänet kokonaan. Kallem istahti jälleen hänen viereensä ja painoi hänet uudelleen rintaansa vasten, silloin lausui Ragni: "Voi, miten minä olen onneton!" — ja nämä olivatkin ainoat sanat, jotka hän täällä lausui. Kallem ei voinut vastata mitään, joka ei hänestä itsestään olisi ollut tyhmää. Hän koetti kyllä hyväilyillään lohduttaa häntä, mutta Ragni vain irroittautui niistä ja tahtoi mennä. Kallem ei tuntenut voivansa pidättää häntä, vaan saattoi häntä ovelle. Ennenkuin avasi sen, kääntyi Ragni Kallemia kohden niin tuskaisen antautuvasti kuin olisi kuoleman hetki ollut käsissä. Kallem sammutti lampun ja hiipi hiljaa ovesta ulos.

Mutta samassa kun hän sulki oven jälestään, lankesi häneen himmeä valo, se tuli solasesta, joka vei tädin huoneeseen. Sillä samalla hetkellä aukeni tädin ovi ja hän itse seiso sen edessä, — Ragnin säikähtyneissä silmissä suurena kuin pystyyn nostettu valas. Tietysti — täti oli kuullut Ragnin itkun Kallem huoneesta ja käsittänyt heti hänen kummallisuutensa näinä viime aikoina. Nyt oli hän vartunut

ovensa edessä ja juuri kun Ragni astui ulos Kallemin huoneesta, avasi hän ovensa, niin että valo lankesi tulijata vastaan. Täti ojensi kätensä häntä kohden, se merkitsi samaa kuin: "tätä tietä, lapseni!" Ragni tuli ja täti antoi hänen mennä ohitsensa sisään. Eikä täti ollut yksin. Kallemin huoneen viereistä seinää vasten oli sohva, sen nurkasta kohosi kookas, vaaleaverinen ja lempeäkatseinen mies, se oli Ole Tuft. Hän se oli ensin kuullutkin Ragnin itkun ja käynyt myös heidän ovensa takana. Ragni vaipui tuolille sohvaa ja oven välillä.

\* \* \* \* \*

Seuraavan päivän lepäsi Ragni vuoteellaan. Mutta ennen kaupungille lähtöään sai Kallem häneltä kirjelijun, jossa hän ilmoitti, että täti oli kuullut hänen itkunsa, samoin kandidaatti Tuft, joka oli käynyt myöskin oven ulkopuolella kuuntelemaan. Enempää siinä ei ollut, tosin kyllä, aivan alareunassa melkein näkymättömillä kirjaimilla: "ei koskaan enää."

Keskellä pelon kauhua, joka nyt valtasi Kalleminkin, olivat hänestä nuo sanat "ei koskaan enää" niin sydämeen käyviä, että ne täyttivät hänen silmänsä kyynelillä, mutta myöskin hänen rintansa rohkeudella. Nyt täytyi jotakin tehdä! Täti ja Ole Tuft olivat kuulustelleet Ragnia! Sitä hän ei ollut kuullut, se oli kai tapahtunut hiljaisella äänellä tai jossakin toisessa huoneessa. Ragni, Ragni parka!

Kallemin rinnassa riehui nyt mitä syvin sääli ja suurin harmi, pelko, kostonhimo, rajaton rakkaus, pettymys ja raivo!

Hän pukeutui ja riensi kadulle. Minne? Ole Tuftin luo, tuon kirokun hurskailijan, joka sekaantui hänen asioihinsa! Olipa vielä vakoilija ja ilmiantaja? Mitä hittoa hän tahtoi? Mikä oli hänellä tarkoituksena? Oliko tämäkin "Jumalan teillä" kulkemista? Tirkistellä avaimen reijistä ja väijyä ovilla? Se mies oli "Jumalan teillä" riistänyt häneltä sisaren, ryöstäisikö hän nyt häneltä rakkaudenkin? Minkävuoksi hän ei tullut hänen itsensä luo? Miksi hän kertoi sen juuri tädille?

Kallemilla oli ääretön halu mennä hänen luokseen ja löylyttää häntä, lyödä hänet puolikuoliaaksi. Jumalavita, sen hän ansaitsisi? Hän kääntyi todellakin menemään sinnepäin, mutta silloin oli hän näkevinään sisarensa suuret silmät, jotka katsoivat terävästi häneen. Niin, ne katsoivat, ja minne päin hän kääntyikin, aina kohtasi hän edessään nuo syvät silmät. Ja sitten oli hän tuntevinaan hänen poskensa vasten omaansa aivankuin silloin lähtöiltana. Lopputulos oli, että hän kulki Olen asunnon ohitse. — Mutta täten hän oli tullut lähelle entistä asuntoaan ja hänen mieleensä johtui Rendalen. Hänen luokseen hän menisikin! Hän ei salaisi häneltä mitään, hänestä oli suurinta onnea saada kertoa Rendaleni kaikki. Vähän matkan päässä hän näki portista tulevan jonkun kadulle. Olisikohan se —? Ole Tuft! Hän juuri, senkin roisto!... Kallemin sisässä kiehuu, mutta Tuft läksi toiselle suunnalle eikä huomannut lankomiestään. Kallem ei tuntenut Tuftia sellaisena kuin hän nyt oli. Jos hän olisi tuntenut, niin olisi hän käsittänyt, että hänellä oli nyt kysymyksessä kahden sielun pelastaminen perikadosta. Näiden kahden kalliin sielun puolesta oli Ole Tuft nyt kuumeentapaisessa tuskassa ja huusi apua, hän ei ennen saanut rauhaa eikä lepoa. Itse mennä Kallemin luo, — niin siinä oli omat vaaransa, ja siitä ei luultavasti olisi mitään hyötyä. Tässä täytyi toisten käydä asiaan käsiksi. Jos Kallem olisi tämän aavistanut, niin olisi hän — sen sijaan että nyt meni Rendaleni luo — seurannut Tuftia kotiin ja lyönyt häntä, siksi kuin Tuft ei olisi paikaltaan liikahtanut!

Mutta kaikeksi onneksi hän ei aavistanut mitään sellaista ja hän soitti Rendaleni ovikelloa — hautoen mielessään, mitä hän olisi sanova. Rendalen avasi aivan samassa oven, sillä hän oli juuri lähdössä ulos, hänellä oli hattu päässä ja päällysnuttu käsivarrella, kaikin puolin mitä huolellisimmin puettuna. Nähdessään Kallemin edessään hän nosti päätään kuin hevonen, joka äkkää vihollisen. "Sinäkö siinä?" hän huudahti. Kallem katsahti häneen kummastellen ja pujahti nopeasti sisään. Rendalen sulki oven, vieläpä lukitsi sen ja viskasi pois päällystakin ja lakin. "Minä olin juuri lähdössä sinun luoksesi!" hän kähisi, hänen kasvonsa olivat kesakkojen väliltä liidunvalkeat, ohuet huulet olivat lujasti yhteen puristettuina ja harmaat, pienet silmät säkenöivät. Hän puristi leveät, lyhyet taistelijakätensä nyrkiksi, niin että ne tärisivät valkeina. Hänen punainen pysty tukkansa näytti säihkyvän kilpaa silmien kanssa, tuo kauhea persoonallinen voima tuossa miehessä synnytti Kallemissa levottomuutta ja pelkoa. "Mitä saakelia tämä on?" Rendalen vastasi rajatonta raivoansa hilliten: "Tuft on ollut täällä ja kertonut kaikki. — Niin, minä näen, että sinä kalpenet." Hän astui lähemmäksi: "Rouva Kule oli viattomin olento koko maailmassa, — senkin lurjus!" Hänen äänensä vapisi.

"Mutta, kuulehan nyt!" sanoi Kallem kylmästi. Toinen ei voinut itseensä hillitä ja keskeytti: "Luuletko, ettei asia minuun koske? Sellainen koskee kaikkiin! *Ja tiedätkös, minkävuoksi minä muutin? Luuletko sinä, ettei minulla ole valtaa ihmiseen yhtä paljon kuin sinulla? Sinä kurja, kirottu konna!*" Nämä erityisellä äänenpainolla lausutut sanat kuuluivat rajulta huudolta, vaikka hän lausui ne hiljemmin kuin edelliset. Sellainen raivo ja sellainen pilkka on tarttuvaa.

"No, elähän ole mustasukkainen, poika!" huudahti Kallem. Vaikka sangollinen verta olisi kaadettu Rendaleni päälle, ei hän olisi voinut tulla punaisemmaksi kuin nyt. Mutta samalla hän lävähti jo

kalpeaksi. Hän koetti turhaan saada sanaa suustaan, mutta kun ei sitä voinut, meni hän aivan Kallemin nenän eteen, iski säkenöivän katseensa häneen ja änkytti: "Minulla on, on ... ääretön halu lyödä sinua!"

"Lyö vaan!" sanoi Kallem ja ojensihe vastarintaan. Heti nämä pilkkaavat sanat kuultuaan Rendalen iskeä sivautti oikealla kädellään. Mutta Kallem kumartui ja lyönti suhahti sivu. Ärtyneenä iski Rendalen uudelleen, mutta Kallem väisti sen nokkelasti nytkin. "Oletko sinä tullut hulluksi?" hän huusi kovalla äänellä.

Aivankuin joku olisi häneen takaapäin tarttunut, pysähtyi Rendalen ja hänen raivonsa alkoi masentua. Kalpeana ja jäykkänä hän tuijotti eteensä, kunnes hän kooten kaiken tahdonlujuutensa kääntyi ympäri ja asteli verkalleen ikkunan luo, seisautui sen eteen ja jäi katsomaan avaruuteen. Hän hengitti niin kiivaasti, että Kallem luuli hänen saavan halvauksen. Kallem itse seiso i liikkumattomana paikallaan, sillä siksi kuohuksissa hänkin oli, ettei voinut mennä Rendalenin luo. Rendalen oli hänelle arvoitus, äsken juuri mitä nurjimman kiihtymyksen vallassa ja nyt kuin tajuttomaksi lyötynä. Hengitys kuului yli huoneen, muuten oli siellä hiljaista, hänen kasvonsa olivat niin onnettoman näköiset, niin uskomattoman onnettomat. Mitä kummaa tämä oikeastaan merkitsi? Kallem katsoi toveriinsa ja hänessä heräsi entinen hyväntahtoisuus. Ilman mitään sen enempää hän meni ikkunan luo ja jäi siihen seisomaan, hänkin. "Ei sinun tarvitse tätä ottaa niin kovasti", hän sanoi, "eihän asiat ole niin hullusti kuin ehkä sinä luulet." Toinen ei vastannut, kenties hän ei sitä kuullutkaan, hän katseli vain yhäti ulos ikkunasta. Taikka hän ei uskonut häntä, arveli ehkä, että tämä kaikki oli vain pilkkaa. Silloin hymyili Kallem hänelle, — eikä sitä hymyilyä voinut epäillä, se tuli rehellisen ystävän sydämestä. Rendalenin kasvojen sävy ja väri muuttui samalla, hän käänsi päätään. Kallem virkahti iloisesti: "Näetkös, minä en ole hänelle mitään tehnyt." Rendalen ei heti tajunnut sitä, hänen käsityksensä ei voinut heti paikalla muuttua. Mutta kun Kallem tuli yhä lähemmäksi häntä: "Kunniani kautta, minä en ole tehnyt!" niin silloin välähtivät Rendalenin silmät ja hän sulki toverin syliinsä.

Kun he molemmat olivat hyvin liikutetut, oli ystävyys nyt aivan rajaton. Rendalen sai tietää kaikki, aivan tarkalleen, miten se oli tapahtunut ja kuinka he olivat tulleet rakastamaan toisiaan. Se teki Rendaleniin syvällisen vaikutuksen, hän ei voinut eikä tahtonutkaan sitä salata. Sitten vielä Kallem kysyi suoraan, rakastiko Rendalenkin häntä? Silloin Rendalen taas kalpeni ja tuli surulliseksi ja Kallem katui ajattelemaututtaan, mutta sitä ei voinut enää korjata. Keskustelu pysähtyi, Rendalen vältti katsoa toveriinsa. Vihdoinkin keksittyään sanottavalleen muodon hän virkkoi: "Minulla ei ole oikeutta rakastaa ketään. Senvuoksi minä muutinkin."

Nämä sanat kulkivat väristyksenä läpi Kallemin ruumiin. Rendalen istui nojaten käsivarsillaan pöytää vasten, käsissään hänellä oli kirja, jota hän lakkaamatta käänteli ja tarkasteli. "Meidän suvussamme on mielenvikaisia ... on paljonkin. Minun isäni oli mielisairas. Minä itse ... niin, sinä tunnet kyllä minun hillittömyyteni ... minä olen aivan sillä rajalla. Samallinen juuri oli isäni. Siksipä, kun sanoit ne sanat ... minun hulluudestani, osuitkin oikeaan. Niin sanoi minulle äitinikin, ne olivat hänen sanansa. Minä en voi antaa myöten. En siis myöskään rakkaudessa. — Enkä kuitenkaan ole aina voinut sitä tehdä. Niin, mitäpä minä tunnustuksiani latelemaan. Minä käytän musiikkia sitä tukahduttaakseni, mutta tässä asiassa petti sekin minut. Onpa se tehnyt sen ennenkin." — Hän pani kirjan pois, otti toisen, pani ne päälletysten ja käänteli niitä pöydällä. — Silloin kuuli hän Kallemin puoliksi hymyillen sanovan: "Ja minut sinä valitsit sijaiseksesi?" — "Mitä hittoa minun olisi muutakaan pitänyt tehdä? Pidinhän sinua kunnan miehenä."

\* \* \* \* \*

Iltapäivällä kirjoitteli Kallem kirjettä apteekkarille, jonka hän toivoi auttavan. Kuta enemmän hän kirjoitti, sitä mahdottomammalta hänestä tuntui saada tuo vanhapoika ja omituinen luonnontutkija käsittämään, mitä oli rakkaus ja kuinka tukalassa asemassa oli Ragni, jonka tähden hän pyysi nyt apua. Hän repi kirjeen palasiksi. Nopeasti päätti hän kääntyä isänsä puoleen. Hänenhän ei tarvinnut enää auttaa Ole Tuftia, kenties hän tahtois i nyt auttaa jotain toista? Hänen isänsä oli luonteeltaan omituinen, mutta lämminsydäminen mies, joka vihasi kaikkea vääryyttä. Ja sen suurempaa vääryyttä kuin Ragnin kohtalo ei Edvard Kallem tietänyt, hän oli melkein varma siitä, että isänsä oli samaa mieltä. Ja hän kertoi isälle aivan peittelemättä heidän rakkaudestaan, hän lupasi että, jos isä tahtois i auttaa Ragnia, heidän liittonsa tulisi ikuiseksi. Tästälähin hän ryhtyisi todenteolla harrastamaan opintojaan, hän tahtois i koettaa saavuttaa etäisimmätkin päämäärät. Ja joskin heidän, kehityksensä tähden, täytyisi viivästä naimisiinmenoaan, — niin odottais i hän kyllä Ragnia yhtä uskollisesti kuin Ragnikin häntä, tämä oli hänen juhlallinen lupauksensa. Ja hän toivoi, ettei hänen isällään olisi syytä luulla hänen pettävän lupaustaan, vaan pikemminkin ottais i hänen pyynnöstään vaarin ja auttais i Ragnia.

Tässä hän ei pettynytkään. Kolme päivää myöhemmin hän sai sähkösanoman, että kaikki oli järjestetty hänen toivomuksiansa mukaan, ensi postissa tulisi apua. Tämä voitonsanoma kädessä hän ryhtyi panemaan omaa ja Rendalenin suunnitelmaa täytäntöön: hommaamaan Ragnia Kallemin serkun luo Madisoniin. Heti kirjoitti hän sinne ja pyysi saada sähkö teitse myöntävän tai kieltävän vastauksen.



Piian avulla, johon Ragni täydellisesti luotti, tapahtui heidän ensimmäinen salainen kohtauksensa: tiellä, kaupungin ulkopuolella, ja se kesti vain vähän aikaa, sillä piika oli mukana. Kallem kertoi heti Ragnille, mistä oli kysymys ja miten se voitiin järjestää ja ketä siinä puuhassa oli mukana. Ragni hämmästytti niin kovin, että Kallem luuli olevan aivan mahdotonta päästä pitemmälle, ja lapsia Ragni ei missään nimessä tahtonut jättää. Tämän kohtauksen jälkeen Kallem oli epätoivoissaan ja meni Rendaleniille valittamaan asiaa. Tämä ehdotti heti, että lapset saisivat tulla hänen äitinsä luo, hän kirjoittaisi siitä kyllä hänelle. Kun Kallem ensi tapaamalla ilmoitti tämän Ragnille, tuntui Ragni mieltävän asiaa, ja nöyrästi hän tunnusti, että niin hyvin hän ei niitä puolestaan osaisi kasvattaa. Mutta sen, mitä hän yhtenä päivänä oli jo puoliksi luvannut, peruutti hän jo toisena. Ja joka kerta kun hän taas oli ollut lasten kanssa yhdessä, oli se tuntunut aina uudelleen hänestä mahdottomalta. Ja kun Ragni joka tapaamalla tuli niin liikutetuksi, että ohikulkijat heihin töllistelivät, eivät he enää voineet tavata toisiaan kadulla. Silloin ei muista yhtymäpaikoista voinut olla puhuttakaan kuin joko Rendalenin tai Kallemin luona, mutta Ragni oli jälleen tullut niin araksi, että Kallem alkoi epäillä, tokko hän suostuisi ollenkaan. Kirjeellisesti selitteli hän asiaa, saipa vielä Marinkin yllyttämään Ragnia ja pyysi Maria seuraamaan mukana. Viimein sekin onnistui. Sitten he tapasivat pikaisesti pari kertaa Kallemin huoneessa ja kerran Rendaleninkin luona, mutta aina oli Ragni mielipiteissään sinne tänne hapuileva ja mitä suurimman epätoivon vallassa. Hän kauhistui jo itse matkaakin, ajattele nyt, mennä yksin Amerikkaan! Ja yksin New Yorkista Madisoniin, se oli hirveintä kaikista! Mahdotonta, aivan mahdotonta! Mari tahtoi kyllä mielellään lähteä mukaan ja Kallem lupasi hänellekin piletin, mutta millään ehdolla eivät he kumpikin voisi jättää lapsia, ei, oli sulaa vääryyttä edes ajatellakaan sellaista. Senvuoksi päätettiin, että Mari jäisi tänne kotiin, siksi kun lapset olisivat hyvässä turvassa.

Jos Ragni itse lähtisi, niin olisi hänen mentävä laivalle kenenkään tietämättä. Senvuoksi olisi vain välttämättömimmät matkatarpeet ostettavat, mutta valmistukset olisi tehtävä kaikessa hiljaisuudessa. Tässä luuli Kallem taas kohtaavansa vastustusta, mutta Ragni oli vielä niin lapsellinen, että antoi, jo ennenkuin itse matkastakaan oli vielä varmaa päätöstä tehty, narrata itsensä ostamaan matkavaatteita, se huvitti näet häntä kovasti. Kunhan Kallem vain saisi häntä kauan puhutella tai vaikkapa hiukan joka päivä, — mutta Ragni oli kovin varuillaan. Sitten kirjoitti hän kyynärämittaisia kirjeitä, mutta Ragni ei uskaltanut vastata, sillä hän luuli tädin ja ruijalaistytön häntä vahtivan, mutta kun kirjeet uhkuivat täynnänsä Kallemin rakkautta, — ja kun ne myöskin käyttivät rakkauden vilppiä, ne kun näet kiihdyttivät mielikuvitusta, niin vaikuttivat ne enemmän kuin keskinäiset puhelut. Viekkään Marin ansiota oli se, että kirjeet saapuivat perille, sillä hän voitti kekseliäisyydessä sekä tädin että ruijalaistytön. Näiden neuvottelujen aikana Kallem eli kokonaan sen asian hyväksi. Utteruus lisää rohkeutta, ja kun sähkösanoma vihdoinkin toi myöntävän vastauksen, heräsi Kallemissa rohkea tuuma. Kaikki piti näet hommata valmiiksi siksi päiväksi, jolloin suuri englantilaislaiva ensi kerran lähtisi, hän ei puhuisi siitä Ragnille itselleenkaan mitään, pyysi ainoastaan että Ragni ilmoittaisi lähtevänsä sinä päivänä aikaiseen ulos ja viipyvänsä sillä tiellä kauemman aikaa ja että hän hommaisi myöskin Marille vapautta. Kaksi tuntia ennen laivan lähtöä he tapasivat toisensa Kallemin huoneessa, siellä oli matkakapineet ja piletti valmiina.

Määräajalla ilmestyi huoneeseen Ragni ja Mari. Ragnin matkavarustukset oli viety laivalle jo varhain aamulla ja hevonen tilattu tänne häntä noutamaan. Huoneissa ei mikään muistuttanut matkalle lähtöä, mutta Kallemin vastaanotto herätti Ragnissa pelon, että jotain oli tekeillä. Kallem oli tätä ennen ollut hyvin kainosteleva, — jo senkin vuoksi, että Mari oli ollut mukana, nyt syleili hän Ragnia koko sydämensä hellyydellä ikäänkuin ei olisi tahtonut häntä päästääkään irti. Kallemin tuska ei ottanut mitään lukuun, eikä hän valinnut kiertoteitäkään, vaan Ragnin molemmat kädet omissaan hän kertoi nopeasti, että kapineet olivat jo laivalla, kahden tunnin päästä lähtisi laiva, — ja tässä oli piletti.

Ragni ymmärsi heti, että nyt oli valittava Kallemin tai kaiken muun välillä — eikä hänellä nyt ollut rahtuakaan mieltimisaikaa. Siksipä Kallem nyt voittikin. Ensin seisoi Ragni siinä äänetönnä ja avuttomana, — sitten hän hiljaa nojautui Kallemiin ja jäi siihen asentoon. Kallem suuteli häntä: "tervetuloa", he syleilivät toisiaan ja itkivät kumpikin. Piika näki jonkun astelevan ikkunain editse, veti uutimet alas, joten huoneeseen tuli hämärä, ja he kuuluivat hänenkin itkevän toisessa huoneessa. Heidän syleilynsä muuttuivat viimein kuiskailuiksi, ensin katkonaisiksi, mutta sitten niitä seurasivat hillityt nyyhkytykset, jotka vaikenivat ja yltivät aivankuin sordinosoitto. Siinä kuiskailtiin päivästä, jolloin Kallem matkustaisi jälestä yhtyäkseen ikuisesti hänen kanssaan, siinä kuiskailtiin, kuinka Kallem olisi hänelle uskollinen ystävä, kuinka se tulevaisuus, jota he odottivat, oli nykyisten uhrauksien vertainen, ja kuinka kummankin kirjeet tulisivat olemaan päiväkirjoja, — lyhyitä, pikaisia rakkauden tunnustuksia. Kaikki nämä lupaukset tulivat Kallemin huulilta, hillitty nyyhkytyksellä oli Ragnin.

Vaikka tämä olikin nyt hyvästijätön hetki, antoivat he nyt vasta ensikertaa rakkaudelleen täyden vallan. Uutuuden viehätys loisti läpi tuskan, niin että se muuttui auringonsäihkyksi heidän ympärilleen. Ragnin hiljainen nyyhkytyksellä muuttui kohta sekin kuiskailuksi, ensi sanat kuultuaan Kallem tahtoi nähdä hänen katsettaan, mutta sitä hän ei saanut. Jos hän istuisi hiljaa eikä katsoisi häneen, niin virkkaisi Ragni hänelle jotain. Kallem oli valkea pasha! Ragni ei tahtonut ilmaista mitä hän tällä tarkoitti, sen

kertominen veisi liaksi aikaa. Mutta hän oli odottanut valkeata pashaa jo lapsesta saakka, jo siitä lähtien kun hänen isänsä kuoli, hän oli silloin kahdentoista vanha. Hänen elämänsä oli ollut tukalaa, varsinkin silloin kun hän oli tullut Berlinistä eikä hänellä ollut rohkeutta esiintyä taiteilijana yleisön edessä, mutta siitäkään hän ei halunnut kertoa, sekin veisi liaksi aikaa. Koko ajan hän oli unelmoinut valkeasta pashasta, — oi, jospa hän vielä saapuisi! Hän oli aivan varma siitä, että se kerran saapuisi. Sittenkin, kun hän oli tullut tänne "valaskalojen" luo, hänellä oli tietoisuus, että se tulisi perästä, se löytäisi kyllä tien. Kerran hän luuli, että Rendalen oli se valkea pasha, mutta kun se ei ollut hänkään, täytyi Rendaleninkin väistyä, jotta se oikea voisi tulla. — Ensi iltana he kohtasivat toisensa hiljaisessa lumisateessa. Miksi juuri siinä? Silloin hän oli katsonut Kallemiin ja ajatellut: onkohan *hän* se valkea pasha? Seuraavan kerran, kun he toisensa kohtasivat, kantoi Kallem pikku Juanitaa, ja silloin hän tuli melkein varmaksi siitä, että kukaan muu ei sellaista tekisi. Mutta sitten oli kaikki mennyt niin hirvittävän nopeasti ja kaikki tapahtunut tykkäänään toisin kuin hän oli ajatellut. Kallem kysyi — myöskin kuiskaten — kertoisiko Ragni, mikä sai hänet vuosi sitten lähtemään tänne "valaskalojen" luo; Ragnia värisytti, kun Kallem tätä kysyi. — Ja voiko hän vielä avioliitossa ollessaan odottaa valkeata pashaa? — Enemmän kuin koskaan sitä ennen. — Eikö hän sitten ollut tiennyt, mitä oli avioliitto? — Ragni painautui lujemmin Kallemin rintaa vasten ja vaikeni.

Vaikka Kallem oli nyt päässyt siihen, jota hän kernaimmin halusi tietää, keskeytti hän kysymyksensä.

Hän kertoi Ragnille, että asia on järjestetty siten, että Rendalen kohtaisi Ragnin laivalla, hän matkustaisi samalla tiellä muutamiksi päiviksi kotiinsa, hän kyllä pitäisi Ragnista huolta. He nousivat kumpikin ylös.

Eikö sitten Kallem tulisi häntä saattamaan laivalle? Hän syleili Ragnia, painoi päänsä häntä vasten ja sanoi, ettei hän uskaltanut. Tämä oli kovinta kestää. Ragni antautui kokonaan hänen valtaansa. Jälleen he istuutuivat ja nyt ottivat he toisiltaan kauan kestävät ja liikuttavat jäähyväiset. Mari seisoikin kuin tulisilla hiilillä. Vaunuihin saakka Kallem joka tapauksessa tahtoi tulla saattamaan, mutta sen kielsi Mari jyrkästi, ei kukaan saisi heitä nähdä yhdessä.

Kallem kuuli vaunujen vierivän pois näkemättä niitä lainkaan ja kaikkien seuraavien vuosien aikana oli hänen mielestään tämä hetki julmin koko hänen elämässään.

Hän ei mennyt ulos nähdäkseen laivaa kaukana ulapalla, hän meni iltapäivällä sinne, jossa se oli seisonut. Sieltä teki hän pitkän kävelymatkan, kulki sellaista tietä, että tati hänet näkisi. Hänellä oli omat tarkoituksensa.

Se poistikin joksikin aikaa epäilykset hänestä. Ei voitu ajatella, että se, joka oli syynä Ragnin pakoon, olisi jäänyt kotiin.

Jokainen, joka tämän tapauksen muistaa, muistaa myöskin, että Ragnia ankarasti tuomittiin. Ollen erilläänpysyvä ja ujo ei hänestä ollut muuta muistoa jäänyt kuin hänen tunteellinen, sointuva soittonsa, mutta se ei nyt voinut häntä täällä puolustaa. Vuosi takaperin hän oli ottanut elääkseen sisarensa lapsien hyväksi, nyt karkasi hän heidän luotaan. Tuon sokean miehen, jonka kanssa hän oli naimisissa, hän oli itse valinnut, se ei suinkaan häntä kaunistanut.

Jos hän sitä katui, niin miksi ei sanonut sitä suoraan? Miksi piti hänen kulkea niin kavalia teitä?

Kallemin oli vaikea tätä kuulla. Oliko hän pilannut Ragnin maineen? Jo nytkin pitivät kaikki päivänselvänä, että Ragni oli ollut suhteissa johonkin toiseen ja se hetki ei olisi kaukana, jolloin jokainen tietäisi, että *hän* oli syyllinen.

Eräänä päivänä hän kohtasi Marin lasten kanssa yliopiston edustalla ja ne kumpikin hyökkäsivät hänen luokseen. Mitä olisikaan hän antanut, jos olisi saanut nähdä Ragnin tulevan hymyillen heidän perästään? Hän vei tietysti lapset kahvilaan, kuuli heidän kertovan, että "mamma" oli matkustanut suurella laivalla, ja että "mamma" tulisi jouluksi kotiin ja toisi uusia mekkoja ja uusia nukkeja.

Siellä oli pöydällä kuvalehti, Juanitan mielestä jokainen naisen kuva oli "mamma" ja kun vanhempi sisar sanoi, ettei se ollut se, niin siirsi hän vain pikkuisen sormensa toiselle kuvalle ja sanoi: "tuossa on mamma!"

Kallem oli samana päivänä ollut läsnä epäonnistuneessa leikkauksessa, jossa sairas oli vähällä vuodattaa verensä kuiviin. Hänen hermostuneeseen mieleensä se oli vaikuttanut kovasti. Mutta kun hän lapsista erottuaan meni päivällistä syömään, tuntui hänestä kuin olisi hän itse ollut tuon onnistumattoman leikkauksen tekijä. Hän oli tahtonut vapauttaa Ragnin, mutta menetellyt hullusti. Nyt vuoti Ragnin hyvä maine verta. Olihan yhteiskuntaelämäkin kutoumus lihaksista, jänteistä, suonista...

Muutama päivä myöhemmin hän istui yliopiston kirjastossa ja tutkiskeli edessään olevia kuvia, kun hän äkkiä huomasi Ole Tuftin astuvan sisään hymyilevänä ja oudonnäköisenä. Hän ei tietänyt Kallemin

nykyistä asuntoa ja etsi häntä senvuoksi täältä. Kallem nousi ylös ja seurasi häntä ulos kadulle.

Ei Kallemilla ollut enää vähintäkään halua lyödä lankoaan "puolikuoliaaksi", eikä edes luonut häneen nuhtelevaa katsettakaan. Hän oli enemmän kuin tyytyväinen, jos Ole ei häntä nuhtelevasti silmäilisi. Nähtävästi Ole tiesi sen, jonka pian kaikki asiata lähemmin seuraavat tulisivat tietämään, nimittäin, että Edvard Kallem oli syyllinen. Hän oli varmaankin saanut sen tietää Josefinelta, jolle isä oli ehkä asian kertonut. — Taikka erehtyikö hän? Eikö Olen ystävällisyydessä piillyt jotain epäilystä? Epäluulo hänen kunniallisuudestaan? Aavistus, että sellainen alku ei johtanut hyvään? Vai oliko tämä sydämellisyys oikeaa, puhdasta "veljeyttä", — nuoren teologin kuuliaisuutta käskylle: "rakastakaa kaikkia"?

Ole tuli ilmoittamaan, että hän oli valmistunut tutkinnoissaan ja oli nyt lähdössä kotiin. Hänen ilonsa tästä oli teeskentelemätön. Hän kysyi, saisiko hän viedä terveisiä, sanoi toivovansa kohta päästä "työalalleen", ja hän antoi ymmärtää, mitä sitten tapahtuisi: — Tie oli viitottu, päämaali korkealla. Kirjastossa kulkijat katsoivat tuota komeata miestä.

Edvard seisoj avopäin kirjaston portailla ja katseli Ole Tuftia, joka hiukan raskaalla tavallaan asteli poikki torin. Todellakin: tuolla kulki mies, joka oli varma itsestään, *hänen* alkunsa oli eheä samoin kuin hänen luonteensakin.

## MIEHUUDEN AIKANA.

1.

"— — Vanhurskauttaminen tapahtuu Jumalan armosta. Sen alku ei ole syntisessä itsessään, hänen siveellisessä itsensä kehittämisessään, sillä hän on väärintekijä. Sellaisena ei hän sitä ansaitsekaan. Ainoastaan Jumalan ylevä tahto voi hänet vanhurskauttaa."

Pappi kulki edestakaisin lattialla, lukien ulkoa kädessään olevasta vihkosta. Aurinko paistoi sisään kirkaasti, ikkunat olivat lounaasen päin ja selkiselällään, nurkimmaisesta lankesta maidonvalkea valo harmaalle, kiiltävälle lattialle. Lepattavia haapoja kasvoi piha-aidan vierustalla ja niiden levottomat lehdet kuvastuivat ikkunaruuuihin. Puutarhasta lehahteli huoneeseen tuoksu kevätolikoista, sireeneistä ja näsiäpensaista. Pappi saattoi eroittaa jokaisen tuoksuvivahduksen, sillä hän oli itse istuttanut puut ja kukkaset, ja ne oikein hyväilivät häntä. Kun ilmavirta sattui olemaan hiukankin voimakkaampi, saapui kartanon lähellä olevista, juuri lehteen-puhjenneista koivuista ja raikkaista kuusista väkevä tuoksuaalto, joka säälimättä kulki yli puutarhan. Joka kerta sen jälkeen tuntui raikas, keväinen mullantuoksu kohoilevan paljastuneilta pelloilta.

Vaiti!

"— — Mikä sitten saattaa Jumalan niin armolliseksi väärintekevää ihmisparkaa kohtaan, joka ei itsestensä voi niin mitään? Hänen käsittämätön rakkautensa syntistä kohtaan, hänen suuri armeliaisuutensa hänet siihen saattaa."

Nyt vihelsi laiva kolmatta kertaa. — Ei, tämä kävi vastustamattomaksi, papin täytyi katsoa laivaa, joka suuressa kaarteessa eteni laiturista vuononselälle, jonka tyvenen pinnan se leikkasi kahtia. Suurempi osa siitä jäi tuolla kauempana olevan saaren puolelle, pienempi kaupungin puoleiselle rannalle. Pappi otti kiikarinsa pöydältä. Laituri tuolla alhaalla oli täynnä kirjavia päivänvarjoja, niiden välillä näkyi miesten hattuja, enimmäkseen tummanvärisiä, siellä täällä vilkuttivat jotkut nenäliinaansa jäähyväisiksi.

Hän kuuli askeleita oikeanpuoleiselta hiekkakäytävältä, ne saapuivat hänen äitinsä puutarhasta ja olivat nähtävästi tulossa tännepäin, — aikaihminen askeleita ja lapsen tepsutusta. "Äiti, mitä sillä laivalla on vatsassa?" — "Ha, ha!" — Sieltä tuli näkyviin voimakkaan näköinen nainen. Kaula tanakka ja rinnat pyylevät, tavattoman hyvin muodostuneet, kookkaanlaiset kasvonsa olivat tummahkot, nenä kaartuva, tukka melkein musta. Yllään oli kellervä, tulipunaisilla kukilla koristettu musliinipuku, sen

olkakannattimet olivat tulipunaista silkkiä, samoinkuin vyökin. Tämä oli jyrkkänä vastakohtana hänen tummalle iholleen, mustalle tukalleen ja syville silmilleen. Hän kunnioitti lämmintä kevätpäivää asiaankuuluvalla väriloistolla. Mutta heti huomattuaan hymyilevän Melanchton-pään ikkunassa, hän laski punaisen päivänvarjon kasvojensa eteen. Hän talutti kädestä neljävuotiasta poikaansa, tuon ikkunassa seisovan näköistä, vaaleatukkaista pientä vekkulia. Poika päästi äidin käden ja avasi puutarhojen välisen portin ja juoksi ikkunan sivuitse avatakseen myöskin tielle vievän. Rouvan tullessa jälestä kuiskasi pappi: "Onneksi olkoon! Oletpa sinä kaunis!" Tuo kuulosti happaman-imelältä. Voiko papin rouva pukeutua tuolla tavoin?

Laskematta päivänvarjoaan hän riensi avatulle portille ja edelleen tietä pitkin kaupunkia kohti. Poika pani kiireesti portin kiinni ja juoksi perästä. "Minnekäs te menette?" — "Tuonne alas katsomaan!" huusi poika juostessaan. Rouvan niska hatun alla, hänen ruumiinsa muodot auringon paisteessa, käyntinsä ja värit... pappi katsoi ikkunasta, rummutteli sormillaan ikkunalautaan ja vihelteli hiljaa. Hänen lämmin katseensa seurasi rouvaa, — kunnes hän voimakkaasti riuhtasihe taas kävelemään.

"— — Jumala ei rankaise, hän säälii, hän tahtoo vapahtaa. Kuitenkaan ei sillä tavoin kuin sotapäällikkö, joka lahjoittaa vapauden, eikä kuten kuningas, joka suo amnestin; jaa, kenties kaikki eivät ymmärrä sanaa 'amnesti', sanoisinkohan — unhoituksen?... Ei, se ei vastaa sitä, ehkäpä: 'armounhoituksena', no niin — kuitenkin ei sillä tavoin kuin sotapäällikkö, joka lahjoittaa vapauden, eikä kuten kuningas, joka suo armounhoituksen, niin, sillä tavoin ei Jumala voi vanhurskauttaa, ei, se sotisi Jumalan iankaikkista pyhyyttä vastaan. Vanhurskauttaminen on tosin armo, mutta se on myöskin tuomio. Siinäkin täytyy olla oikeudellinen perustus olemassa, s.o. jumalallista lainvaatimusta *täytyy noudattaa*."

Oikeastaan tämä kuulostaa aika lailla lakitieteelliseltä.

Pappi kurkisti kirjaan, joka oli avattuna ikkunainvälisellä pöydällä, hän vertaili sitä kädessään olevaan vihkoon. Silloin kuuli hän vuonon selältä höyrylaivan kohinaa, se oli juuri menossa pappilan kohdalla. Hänen täytyi katsahtaa nurkkaikkunasta ja siihen hän sitten jäikin nojailemaan. Päivä paistoi laivan valkeaan katokseen, aaltolinja mantereen ja saaren välillä oli kuin pingoitettu nuora, taivaalla ei näkynyt niin pilvenhattaraa, savu kohosi selkeätä taustaa vasten ja melukin sieltä kuului aivan selvästi. Papin katse siirtyi laivasta kaupunkiin, rannalle, yli selän ja kohti kaukana siintäviä tuntureita, joiden laella vielä näkyi lunta. Laivan kohina levisi yli maiseman kuin sanatulva, joka ei antanut hänelle suunvuoroa. Vieno tuoksu puutarhasta houkutteli hänen silmänsä kaikesta tästä suuremmoisesta alas vähäpätöiseen. Tuon olivat hän ja pikku Edvard tehneet, kaiken tuon, elikä toisin sanoen hän sen oli tehnyt ja pikku Edvard oli ollut mukana häiritsemässä. Pappi tarkasteli varsinkin niitä lavoja, joissa ei vielä taimia näkynyt, sitten hän silmäili aikaisempia, jotka olivat jo täydellä taimella ja kitkemisen tarpeessa. Siinä työssä saattoi Edvard-vekkulikin olla mukana. Vaivaloistahan se työnteko kyllä oli, mutta nyt hän oli luvannut itselleen, että tänä vuonna ei kukaan muu saisi koskea puutarhaan, sitäpaitsi olihan sellainen kuukkiminen terveellistä, sappea sekoittui silloin vereen. Tahtomattaankin johtui hänen mieleensä, kuinka hänen vaimonsa silloin oli aina tuonut hänelle lasin viiniä ja hiukan leivoksia, naisen luontoonhan kuuluu aavistaa meidän heikkoutemme ja sitä mielitellä. Hän katsahti sinne, johon vaimonsa oli kadonnut, ja oikasihe seisomaan:

"— — Jumalallista lainvaatimusta täytyy noudattaa. Jos syntinen itse sen voisi tehdä, niin ei vanhurskauttaminen olisi mikään armo, sen täytyy niinmuodoin tapahtua *Hengen* kautta."

"Mutta myöskin tämä toisen kautta tapahtuva laintäyttämys saa alkunsa Jumalan vapahtavasta armosta, jotta sen kautta vanhurskauttamisen armo ei tulisi kumotuksi (uh, niin lakitieteellistä!). Ja jotta siis tämä uusi armontyö tulisi *kaikkien* hyväksi, täytyy laintäyttämysten koskea *koko syntistä ihmiskuntaa*. Ainoastaan Jumala itse voi sellaisen laintäyttämysten saada aikaan, sellaisen 'liiton', sellaisen 'sovinnon'. Kristityllä on uskonkappaleena, että tämän sovinnon on koko ihmiskunta kerta kaikkiaan *saavuttanut Jesuksen Kristuksen kautta*, ja että sen voi jokainen syntinen saavuttaa."

Pappi katsahti ulos. Kuinkahan kauas se höyrylaiva ... kas, eikös se vielä olekin tuolla? Hän meni ikkunaan ja jäi katsomaan. Laiva kulki suoraan kohti niemen kärkeä, joka ulottui melkein saareen asti. Siellä niemessä, oikealla kädellä, näkyi loivasti viettävällä rinteellä suuri maalaiskylä. Siellä lekotti auringon paisteessa maatila toisensa vieressä vihreänä ja hedelmällisenä, talojen välillä oli laajoja peltoja. Mutta vasemmanpuolinen, saarta kohti iskevä niemenkärki oli matalaa suikaletta ja tuon salmen kautta katoaisi laiva suur-vuonoon.

Höyrylaivan kumea kohina kuulosti siltä kuin olisi luonto saanut puhekyvyn. Nimittäin koko maisema, eikä vain osa siitä. Kuvitelkaamme, että jos maiseman yli viritettäisiin kieli ja siihen jousella vedettäisiin, niin antaisi se saman äänen kuin laiva. — —

Vaiti!

"— — Se on ollut Jumalan tahto, ja hän on myös asettanut niin, että Jumalan armosta syntinen voi tulla vanhurskautetuksi, senkautta että Kristus on täyttänyt lain. Kristuksen ansiosta, Kristuksen vanhurskauden kautta on kaikki sovitettu. Jokainen voi ikäänkuin leikata osan siitä vanhurskaudesta, jonka Kristus on maailmalle voittanut." — Ei, tämä kuulostaa kenties liian ylimalkaiselta? Vaikka tarkoitus kylläkin on oikea.

Kohta hän taaskin meni katselemaan ikkunasta, ja jäi siihen nojaamaan kyynärpäitensä varaan, ikäänkuin ei enää tahtoisi siitä noustakaan. Hän katseli tielle, jonne Josefine pojan kanssa oli hävinnyt, ja vuonon selälle, ja hänen katseensa kiintyi saareen. Hän ajatteli mielessään pikkusaarta, joka oli kauempana vasemmalla, täältä hän ei sitä nähnyt, mutta hän tiesi, että se oli siellä ja että se oli niin hupaisa. Tuntureista hänen silmänsä siirtyivät jälleen laivaan, se pyrki nyt juuri salmea kohti. Tuolla saarella oli päässään metsähattu ja nyt sai se höyrylaivalta itselleen kaikuharson. Ilmavirta kulki varmaankin toista suuntaa tuolla kaukana? Kas, nyt kulki se täälläkin samaan suuntaan! Tähän aikaan se vaihtelee niin usein. Nyt se ei tuonut enää mukanaan tuoksuja puutarhasta, ei puista eikä mullasta, kohta kai saisimme nähdä vihurin tekevän mustia väreitä veden pintaan. Höyryputki sähisi ja puhkui rannalla, siellä oli varmaankin matkustajajuna lähdössä tai koottiin siellä vaunuja tavarajunaan.

Herranen aika, miten hiljaista oli muuten ja äänetöntä! Hän kuuli kaukaa lasten puhelua, niin, saattoipa erottaa joka äänenvivahduksenkin siitä. Alituista jyskettä ja sahaamista kuului tuolta alhaalta rantakadun ja tänne kulkevan tien kulmassa olevalta uudisrakennukselta, äänet kajahtelivat kuin tyhjiä huoneista ainakin. Etäältä kuului yhäti heikkenevää laivan koneen sytkytystä. Tämä talo oli erillään muista, tästä oli avara näköala ja ympäristön äänet kuuluivat tänne hyvin, mutta sitten kun ympäristö jaettaisiin tonteiksi, olisi sekin lysti pian lopussa.

Hän joutui miettimään tätä, eikö hänen pitäisi itsensä ostaa maata? Mielellään hän sen tahtoisi tehdä, mutta hänen vaimonsa huostassahan se oli heidän kotinsa ja kontunsa ja koko omaisuutensa. Hänen oma, pieni omaisuuden tähteensä oli tuossa oikealla olevassa vähäisessä kartanon tapaisessa, jossa hänen äitinsä asui.

Kyllähän rikkaasta vaimosta on monta etua, vaikkapa naimasopimuksessa sanottaisiinkin, että hän yksin hoitaa omaisuuttaan, siinä on kuitenkin monta hyvää puolta, jotka tekevät elämän valoisammaksi ja helpoittavat työehtoja, se suo yhtä ja toista mahdollisuutta päästä arvoon — varsinkin papille. Siinä voidaan tehdä paljon sellaista hyvää, jota muut eivät voi, ja sellainen lisää arvoa. Hän oli sen tuntenut, se oli hänestä hauskaa ja mieleistäkin.

Mutta —. Jokainen "mutta" syntyy siitä, millainen vaimo sattuu olemaan omaisuuden hoitajana. "Niinkuin seurakunta on Kristukselle alamainen —"

Vaiti! — Hän ryhtyi taas lukemaan, tällä kertaa ääneensä:

"Ulkonainen perustus vanhurskauttamiselle oli siis siinä, että Kristus täytti lain, sisäisenä ehtona siihen on se, että syntinen *uskoo tämän*. Niin sovinnossa kuin Jumala onkin maailman kanssa, voi hän armonsa antaa ainoastaan sille syntiselle, joka *uskolla Vapahtajaan* on liitossa Kristuksen kanssa."

Vihko vaipui alas, pappi ei itsekään tiennyt, mitä hän luki. Hänen mielessään pysyi yhä tuo kohta efesolaiskirjeessä. Jos vaimo ei ole miehellensä alamainen kaikessa, ... niin, siinäpä juuri, että vaimo vallitsee omaisuuden, onkin erimielisyyden siemen olemassa.

Niin syvä oli nyt hänen vakaumuksensa siitä, niin järkähtämätön oli hän todistuksiansa oikeutuksesta, ettei enää kuullut eikä nähnyt mitään siitä, mitä tapahtui hänen ympärillään, sekä lähellä että kaukana — ei muuten kuin jos toinen siitä olisi kertonut. Hän rummutti sormillaan ikkunalautaan ja katseli tielle. Kaksi vastasyntynyttä perhosta liihoitteli tehden lukemattomia käänteitä hänen ikkunansa ylä- ja alapuolella, mutta niillä ei ollut vähintäkään aavistusta kaikista niistä tukaluuksista, joita aiheuttaa omaisuus, jota ei voi hallita. Vähän loitompana, Edvardin suuren pallon suojassa, jota poika ei ollut moneen päivään muistanut, soitteli viehkeä *dicytra* runsailla kukkaskelloillaan, häihin, häihin — välittämättä vähääkään efesolaiskirjeen 5 luvun 24 värssystä. Siksipä ylenkatsoikin pappi sen. Niin, eipä hän kallistanut korvaansa puutarhuri Nergaardilta saatujen mehiläistenkään surinaan — kenties ne olivat ensi kertaa tänä vuonna ulkosalla (niin, mutta muistivatkohan ne tiensä nyt, kun ilmavirta muutti suuntaa, tuoksuhan niitäkin kiihoitti!) — ei hän kuullut niidenkään ryntäämistä ulos uudesta tyynenpuolella olevasta kolosta. Aviolliset huolet tuon efesolaiskirjeen 5 luvun 24 värssyn johdosta ajavat veren päähän, varsinkin kun päivä paistaa tukkaan. Tuolta loivalla rinteellä olevasta kylästä loisti kolmenlaista vihreää: nurmen, pellon ja metsän, mutta sekin häipyi hänen silmissään näkymättömäksi kuin ilmojen tuuli. Juuri nyt hyökkäsi järvelle vihuri, ensin kuin koetteeksi, vain muutamia tuuliaispäitä, — hän tuijotti sinne eikä sitä nähnyt. Lehmän-mullikka lönkytti metsästä kotiin ja ammui tullessaan: vettä, vettä! Kaikki hänen ympärillään odottivat, mutta sitä hän ei nähnyt, ... kunnes äkkiä sydäntä vihlova lapsen kirkuna kuului halki lämpimän kevätilman, ... vain yksi pitkä kirkaisu. Hän kuuli siitä joka äänenvärein, se koski kuin olisi voimakas käsi tarttunut hänen rintaansa, hän säpsähti ja jäi

hengitystään pidättäen kuuntelemaan, vieläkö sieltä kuuluisi huutoa. Mutta mitään ei kuulunut enää, lapsi oli kai kuollut sillä hetkellä ... ei, nyt se taas parkasi! Ensi kirkaisu oli ollut epätoivoinen, tämä toinen oli jo pelästyksen kauhua, ja samoin sitä seuraavat...! Pappi seisoj kalpeana, kaikki aistit jännityksessä. Silloin kuului nopeita askeleita oikealtapäin tulevalta hiekkakäytävältä, hänen äitinsä tuli puutarhojen väliselle portille. Äiti oli jo vanha ja laiha, musta myssy liidunvalkeilla hiuksillaan, jotka kammattuina alas poskille reunustivat varovaisia, kuivahkoja kasvoja.

"Ei", huudahti pappi, "se jumalankiitos ei olekaan Edvard, tuo tyrskivä rinkuminen ei ole hänen tapaistaan, hän ulvoo pitkissä äänenvedoissa!"

"Se on kuitenkin hyvin ikävää, olkoonpa se sitten kuka hyvänsä", vastasi äiti.

"Olet oikeassa, äiti", ja hän rukoili heti sydämessään pienokaisen puolesta, joka parkui niin surkeasti. Sen tehtyään hän kiitti luojaansa, ettei se ollut hänen oma poikansa, siihen hänellä toki täytyi olla oikeus.

Muuan pitkä herrasmies vaaleassa puvussa ja Stanley-hattu päässä tuli nyt kävellen tietä pitkin. Hän katseli tullessaan taloa ja puutarhaa, pappi silmäsi häneenkin mutta ei tuntenut häntä. Mies näytti suuntaavan askeleensa tännepäin, nyt asteli se aivan kohti portaita, — pitkä mies, lyhyet, päivettyneet kasvot, silmälasit nenällä, käyntinsä omituisen reipasta. Mutta herrannimessä —? ... Pappi vetäytyi samassa sisään, parilla harppauksella oli mies portailta, nyt kuului askeleita jo eteisestä. Ovelle koputettiin.

"Sisään!"

Ovi aukeni selkiselälleen — mutta mies seisoj sen ulkopuolella.

"Edvard!"

Toinen ei vastannut. "Ei, mutta Edvard! Sinä täällä! Ja ilmoittamatta edeltäkäsin mitään? Sinäkö se todellakin olet?" Pappi meni häntä vastaan, ojensi hänelle molemmat kätensä ja veti hänet sisään. "Tervetuloa! Rakas ystävä, olet sydämellisesti tervetullut!" Hänen kasvonsa loistivat punaisina ilosta.

Edvard pudisti päivettyneillä käsillään lankoaan käsistä, hänen silmänsä lasien takana loistivat, mutta hän ei vielä ollut virkkanut sanaakaan.

"Eikö sinulla ole sanaakaan minulle sanottavaa!" huudahti pappi, irroitti kätensä ja laski ne hänen olkapäilleen. "Etkö tavannut sisartasi?" — "Kyllä, hän se neuvoi tänne, teidän asuntoonne." — "Ja sitten sinä lähdit juoksemaan hänen luotaan? Tahdoit tulla pikemmin perille? Kävi kai liian hitaasti pojan kanssa?" kyseli pappi katsellen häntä ilosta hehkuvin kasvojin. — "No, ei juuri senvuoksikaan. Sinulla on täällä kaunis asunto."

"Niin, yhtä kaunis tulee sinunkin asuntosi olemaan, vaikka minä olisin kernaammin valinnut kaupungin pohjoisosan kuin keskustan." — "Mutta eihän minulla ollut valtaa valita?" — "Niin kylläkin, sinulla ei ollut valitsemisen varaa. Kun kerran ostit sairashuoneen, täytyi sinun ostaa lääkärin asunto myöskin, nehän kuuluvat yhteen. Hyvä kauppa se muuten oli, sitä mieltä ovat kaikki. Ja onhan siellä koko lailla mukavaa, kun niin paljon maatakin on mukana! — Niin, kylläpä sinä nyt olet ollut kauan poissa näiltä mailta. Todellakin kauan yhtämittaa. — Mutta minkävuoksi sinä et kirjoittanut niin halaistua sanaa, miksi et ilmoittanut edeltäkäsin tulostasi? Herrajumala sentään, kun en sinua heti tuntenut! Etpä ole tosiaankaan entisestäsi paljoa muuttunut." Hän katseli lankonsa laihoja kasvoja, jotka hänen mielestään olivat tulleet lempeämmän näköisiksi. Ja hän puheli lakkaamatta. He astelivat siinä rinnakkain tai seisoskelivat ikkunan ääressä. Nyt kääntyi Edvard hänen puoleensa: "Mutta sinä, Ole, *sinä* olet muuttunut." — "Niinkö? Luultavasti. Niinhän ne sanovat kaikki minusta." — "Sinuun on tullut jotain papillista." — "Papillista? Ha, ha! Tarkoitat kai, että minä olen lihonut hiukan? Vakuutan sinulle, että minä teen voitavani sitä ehkäistäkseni, minä työskentelen puutarhassa, juoksen pitkiä matkoja, mutta ei!... Niin, katsos, se on minun vaimoni vika, hän pitää minua liian hyvällä. Ja ihmisetkin ovat täällä aivan liian ystävällisiä minua kohtaan." — "Tekisitpä kuten minä." — "Mitä sitten?" "Minä kävelen käsilläni." — "Ha, ha, ha, kävelläkö käsilläni? Minun asemassani?" — "Sinun asemassasi? Kävelisitpä yli koko kirkon lattian käsilläsi, niin se se vasta saarna olisikin!" — "Ha, ha, ha! Osaatko sinä todellakin vielä käydä käsilläsi?" — "Josko osaan?" Hän kävi heti samassa toimeen; hänen lyhyt, raakasilkkinen takkinsa kääntyi yli pään, pappi seisoj ja katseli sitä ja liivin selkämystää, paitaa sen ja housunkauluksen välillä, katseli kannattimia ja housunlahkeita aina sukkiin ja ruskeisiin, guttaperkapohjaisiin vaatekenkiin saakka. Kohta oli Kallem kulkenut ympäri koko huoneen. Pappi ei oikein tiennyt, miltä kannalta tämän ottaisi. Kallem nousi punoittavana ja hengästyneenä, otti silmälasit nenältään ja rupesi niitä puhdistamaan, meni sitten lyhytnäköisillä silmillään tarkastelemaan kirjahyllyjä.

Silloin tunsj pappi, että tässä oli jotain kieroä olemassa. Lankomies oli jostain syystä huonolla

tuulella. Olisikohan sisar sanonut veljelleen jotain loukkaavaa? Mitähän kummaa se voisi olla? Kuinka olisi Josefine sillä tavoin menetellyt, hänhän ihaili veljeään? Pappi tahtoi kysyä suoraan, parastahan oli päästä siitä heti paikalla selville? Kallem oli saanut silmälasit nenälleen ja kulki nyt hänen ohitsensa pöydän luo. Sen yläpuolella riippui Michel Angelon puupiiirros Kristuksesta, hän katsahti sivumennen siihen ja sitten kirjaan, joka oli avattuna pöydällä. Ja ennenkuin pappi ennätti kysyä mitään, sanoi Kallem: "Johnsonin järjestelmällinen jumaluusoppi? Sen ostin minä heti tultuani Kristianssundiin." — "Senkö? Ja sinä?" — "Niin, sitä en ole vielä koskaan ennen tavannut käsiini. Nyt se oli siellä kirjakaupan pöydällä. Se tuntui niin meikäläiseltä." — "Ei, se ei kuvasta enää Norjaa", lausui pappi. "Suurin osa siitä on vain pelkkää lakitiedettä." — Kummastuneena papin vastauksesta ja sävystä, millä se lausuttiin, Kallem kääntyi häneen päin: "Onko se yleinen mielipide nuorempien norjalaisten teologien keskuudessa?" — "On. Minä otin kirjan tänään esille voidakseni huomenna esittää kaikki eri mielipiteet sovituspöydästä." — "Vai niin, se oli oiva keksintö." Kallem katsoi ulos ikkunasta, varmaankin jo neljännen tai viidennen kerran. Jotain kieroä oli kuin olikin nyt olemassa. "Tuolla ne tulevat!" hän huudahtaa. Hän seisoi nurkkaikkunassa ja pappi riensi toiseen ja siitä hän näki vaimonsa punaisen päivänvarjon ja musliinipuvun. Hän tuli sieltä verkalleen taluttaen kädestä poikaa, joka varmaankin koko ajan puheli, sillä kasvonsa olivat äitiin päin siinä tepsuttaessaan epätasaisella tiellä. He kulkivat tien toista laitaa. Mutta tuolla aivan aidan viertä asteli eräs toinen nainen. Nyt juuri kohotti hän vihreätä päivänvarjoaan (miten kaunis se oli!), ei hän aivan Josefinen pituinen ollut, mutta solakka, hän asteli katsellen ympärilleen ja liikkui niin sanomattoman keveästi. Hän oli vaaleaverinen, tukkansa hiukan punaiseen vivahtava, yllään ulkolaiskuosinen skotlantilainen matkapuku. Se oli varmaankin joku tuntematon nainen. Eipä siis kumma, että Edvard oli rientänyt edellä, tahtoi tietysti tulla yksin ja antaa heidänkin kulkea kahdenkesken. "Kuka on tuo nainen Josefinen seurassa? Tuliko hän samalla laivalla?" "Tuli." — "Sinä tunnet hänet?" — "Tunnen kyllä, hän on minun vaimoni." — "Sinun —? Oletko naimisissa?" — hän sanoi sen niin kovaa, että molemmat naiset katsahivat ylös. Hän veti päänsä pois ikkunasta, mutta tapasi huoneessa ainoastaan tyhjää, tohtorin pää oli yhä ikkunasta ulkona. Sieltä myöskin vastattiin: "Olen ollut jo kuusi vuotta." — "Kuusi —?" Papin pää pistäytyi taas ulos, Kallemia kohtasi perin hämmästyntynyt katse. Kuusi vuotta. Kuinka kauan siitä oli kun...? Hyvä ystävä, eihän siitä ollut tuskin kuutta vuotta kun...?

Naiset olivat nyt siinä aivan lähellä, vieras nainen oli vielä tiellä, kun Josefine ja poika olivat tulleet jo portista pihalle: "Äiti hoi, minkä vuoksi pieni poika putoo päälle?" Ei vastausta. "Äiti hoi, minkävuoksi hän ei putoa jaloilleen?" Ei vastausta. "Sentähden, että ruumiin yläosa on raskaampi, poikaseni!" Kallem hänelle vastasi. Kaikki kolme katsahivat ylös.

Samassa hän poistui ikkunasta mennäkseen ulos heitä vastaan. Pappi tuli perästä, mutta hän pysähtyi kuistin alimmalle portaalle.

Kallemin tullessa pihalle vieraan naisen silmät olivat kyneleissä, hän koetti turhaan salata sitä katselemalla ympärilleen. Josefinen katse oli kylmä. Pikku Edvard oli juossut isänsä luo ja kertoi nyt, että Nikolai Andersen oli kiivennyt tikapuille (poika viittasi uutisrakennusta kohti) ja sieltä "jytkähtänyt" alas. "Tuo vieras nainen" oli sitonut nenäliinansa pojan pään ympärille. Tähän ei pappi näyttänyt kiinnittävän niin suurta huomiota kuin poika oli odottanut, siksiäpä riensikin poika siitä kertomaan mummolle.

"Ei kai minun tarvitse häntä esitellä?" sanoi Edvard Kallem pitäen vaimoaan kädestä ja katsoen pappia silmiin. Tämä koetti löytää sanoja, mutta ei voinut ja iski katseensa Josefineen, joka puolestaan ei liioin näyttänyt haluavan häntä auttaa.

Tuskin vielä kahdeksaa päivää oli kulunut siitä, kun tuo innokas pappi oli kirjoittanut kaikkia niitä avioeroja vastaan, joita seuraa uusi avioliitto, kirjoittanut artikkelinsa "Morgenbladet'in" nimellä: "Avioliittoa vaiko huoruutta?" Ja siinä hän oli todistuksilla koettanut näyttää, että raamattu ei hyväksy muita syitä avioeroon kuin uskottomuuden. Se, joka oli tavannut puolisonsa huorinteossa, oli vapaa menemään uuteen avioliittoon. Mutta jos henkilöt, jostain muusta syystä avioeron otettuaan menivät toisiin naimisiin entisen puolison vielä eläessä, niin ensimmäinen avioliitto oli siitä huolimatta voimassa, toinen oli huoruutta. Tuskin kahdeksaa päivää sitten hän oli puolisonsa täydellä suostumuksella kirjoittanut tämän. Ja juuri senvuoksi, että tuo tapaus Kallemin ja Ragni Kulen välillä oli hänellä vielä niin tuoreessa muistossa, hän oli kirjoittanut, että kerran oli sairaan miehen vaimo väsynyt siihen asemaan, jonka Jumala oli hänelle valinnut ja salaa antautunut rakkaussuhteisiin toisen kanssa, mutta heti kun se tuli ilmi, paennut ja ottanut eron miehestään. Olettakaamme, oli hän siinä lausunut, että sellainen nainen päälle päätteeksi meni naimisiin sen kanssa, joka oli auttanut häntä pettämään miestänsä. Kuka voi sanoa sellaista avioliittoa muuksi kuin jatkuvaksi huoruudeksi?

Näin oli hän sanasta sanaan kirjoittanut. Hänen vaimonsa oli täydellisesti samaa mieltä, Josefine vihasi jo edeltäpäin sitä naista, joka oli vietellyt hänen veljensä. Tuossa ne olivat nyt kumpikin hänen edessään. Ja nyt oli Ragni hänen veljensä vaimona.

Tämä oli odottamattomin kohtaus, mitä saattoi ajatella. Ja kun he kumpikin olivat olleet niin vakuutettuja siitä, että veli oli parantunut kaikesta kevytmielisyydestä! Oli nyt oppinut mies, häntä oli pyydetty professoriksikin, ja kaikista nuoremista lääkäreistä ehkä se, johon toverit kiinnittivät suurimpia toiveita.

Tämä oli masentava pettymys. Ja ajatelkaas, että näiden kanssa olisi seurusteltava ja esiteltävä heidät seurapiirille herra ja rouva Kallemina? Sen jälkeen, kun Ole Tuft oli nimellään varustetussa artikkelissa julistanut heidän yhteiselämänsä huoruudeksi?

Tietysti oli Kallem sen lukenut, hän kun niin uutteraan seurasi Norjan nykyisiä oloja, että oli lukenut Johnsonin jumaluusopinkin, ... tietysti hän oli ennen kaikkea seurannut sanomalehtiä? Hän oli sen lukenut ja se selittikin nyt kaikki! Ragni seisoi siinä eikä tiennyt, minne mennä, painautui vain lähemmäksi miestänsä. Ja Kallem —? Hänen oikea kätensä oli vaimonsa vyötäisillä, kuin tahtoisi hän siten lausua hänelle tunnustuksensa. Oikealla kädellään piti Ragni itsepintaisesti päivänvarjoaan ylhäällä, jotta se peittäisi hänen kasvojaan, mutta sekään ei ajanpitkään käynyt päinsä, nenäliina oli otettava esille ja kun ei hänellä itsellään ollut, otti hän salaa Kallemilta.

Pappi sanoi koneellisesti: "Eikö mennä sisälle?" Hänen tahtonsa tapahtui. Hän näytteli heille koko huoneuston sillä aikaa kun Josefine laitteli virvokkeita. Puutarhan puolella olevasta kansliasta he menivät suureen perhehuoneeseen, sieltä ruokasaliin, sieltä kartanon pohjoispuolella olevaan, erityisellä kuistilla varustettuun kyökkiin. Samalla puolella oli ruokahuone ja vierastupa seinätysten pastorin kanslian kanssa, sen ulkopuolella oli parveke, joka vastasi pääsivustan toisessa päässä olevaa kuistia. Yläkerrassa oli useita makuuhuoneita y.m. Tämä kiertokulku kesti tuskin viittä minuuttia. Pappi puheli vain sellaista, mikä oli välttämätöntä, Kallem taas lausui pisteliäitä huomautuksiaan, sillä hän näki kaikista merkeistä, että pappi nukkui nykyisin vierastuvassa ja Josefine pojan kanssa yläkerrassa. Lisäksi hymähteli hän merkilliselle kuuluisien teologiiden valokuvanäyttelylle, joka oli järjestetty suurelle seinälle Lutherin kuvan ympärille. Josefinen tarjoamista virvokkeista hän ei huolinut, jätti hyvästit ja läksi.

Ragni oli seurannut mukana aivankuin näkymättömänä. Nyt lopuksi solahti hänen solakka, hento kätensä langon ja kälyn käden lävitse aivan kuin karpän häntä kivenkoloon. Silmänsä vilkasivat heihin hätäisinä kuin siipien varjot. Pappi saattoi heitä portaille saakka, Josefine jäi seisomaan suuren ikkunan luo.

Kallem kulki niin nopeasti, että Ragnin täytyi oikein harpata joka kolmannella askeleella. Pappi seisoi ja katseli sitä. Tuo nopea vauhti lisäsi yhä Ragnin mielenliikutusta, niin että, kun he olivat tulleet noin puolitiehen pappilan ja rantakadun välillä, hän pyysi saada seisautua. Hän purskahti itkuun.

Kallemia hämmästytti Ragnin tunnelaatu, sillä se erosi niin suuresti hänen omastaan. Hän tunsi vain suuttumusta, mutta ymmärsi kohta, että Ragni ehkä itki hänen omituisen käytöksensä johdosta. Hän veti Ragnin lähemmäksi aitaan, ja asettui itse selin sitä vasten: "Olenko minä käyttäytynyt tyhmästi?" — "Sinä olit niin paha, — oh, niin paha, eikä ainoastaan heitä kohtaan, vaan myös minuakin, niin, etupäässä minua kohtaan. Et katsonut minuun, etkä ottanut lainkaan minun läsnäoloani lukuun." — "Mutta, rakkaani, juuri sinun tähtesihän minä —!" — "Niin, mutta mieluummin tahdon minä matkustaa takaisin! Sellaista minä en voi kestää!" Hän heittäytyi Kallemin rintaa vasten. "Mutta, rakas Ragni! Näitkö sinä, millainen oli Josefine?" — "Näin kyllä", vastasi Ragni nostaen päänsä ylös, hattu niskassa ja tukka epäjärjestyksessä: "Hän vielä tappaa minut kerran!" Ja uudelleen painautui hän Kallemia vasten. — "No, no", sanoi Kallem, "hän ei saa tehdä sinulle vähintäkään pahaa. Mutta enkö minä sitten saisi sinua puolustaa?" — Heti oli hän taas pystyssä: "Ei sillä tavoin! Minä en olisi luullut sinua sellaiseksi! Tämä oli niin ... niin epähienoa, Edvard", hän pudisti miestänsä takin kauluksesta. — "Kuules nyt", sanoi Kallem levollisesti, "se, mitä tuo mies on kirjoittanut meistä, se oli epähienoa. Entä Josefinen äänettämyys? Minusta se oli vielä pahempaa kuin koko Ole Tuftin kirjoitus." Tähän ei Ragni vastannut mitään. Hetkisen kuluttua Kallem kuuli hänen lausuvan: "Minä en sovellu tällaiseen." Kallem kumartui hänen päänsä yli, hattu putosi nyt maahan, mutta kumpikaan ei sitä huomannut, Kallem puheli hänelle hiljaa, eihän hänen pitäisi masentua eikä heti paikalla ruveta puhumaan kuolemasta tai paluumatkasta. "Meidän täytyy kestää kaikki rohkeasti, etkö sitä ymmärrä?" — "Kyllä", hänen pörröinen päänsä kohosi taas ylös. "Mutta sinun täytyy muistaa, että minä olen nyt sinun kanssasi, sinä et saa käyttäytyä niinkuin olisit yksinäsi." Ei, sen Kallem kyllä ymmärsi, paha omatunto häntä siitä kylläkin soimasi.

\* \* \* \* \*

Tällä aikaa seisoi Josefine jälleen tienpuoleisessa huoneessa. Siinä oli yksi ainoa ikkuna, suurempi kuin kaksi tavallista ja hän nojasi nyt päätänsä yhtä sen poikkipuuta vasten. Pappi seisoi hänen takanaan. Hänen mielestään oli onneton sattuma se, että hän oli kirjoittanut tuon artikkelin "Morgenbladetiin". "Veljesi kertoi olleensa naimisissa jo kuusi vuotta." — Josefine pyörähti ympäri. Mutta hiukan ajateltuaan hän virkkoi ainoastaan: "Lorua!" — ja kääntyi jälleen ikkunaan päin. Pappikin oli sitä mieltä, että se mahtoi olla leikkiä. Ei suinkaan heitä voitu vihkiä, ennenkuin Ragni oli saanut



laillisen eron? — "Hän oli niin omituinen", sanoi pappi, — "hän rupesi kävelemään käsillään." Taas käännähti Josefine ja katsoi silmät suurina häneen. "Hän kulki käsillään", vakuutti pappi, "koko kanslian ympäri hän kulki. Ja tahtoi, että minä kulkisin samalla tavoin alttarille. Pilkatessaan Lutheria hän pilkkaa tietysti minuakin." Josefine ei silminnähtävästi toivonut enää tällä hetkellä tästä keskusteltavan, se koski häneen liian kovasti. Pappi vetäytyi takaisin kansliaansa, mutta hän näytti muultakin kuin tyytymättömältä täyttäessään siellä piippuaan.

Josefine oli toivonut niin äärettömän paljon veljensä takaisintulosta ja seurustelusta hänen kanssaan. Hän ei ollut kärsinyt viittaustakaan siihen suuntaan, että kaikki voisi ehkä tapahtua kokonaan toisin kuin hän oli odottanut. Kenties hän oli nyt ansainnutkin sen kärsimyksen, jonka hän nyt sai kestää.

Oliko hän, Ole, sitten käyttäytynyt tänään niinkuin piti? Niin hän itse ainakin luuli. Kunpa hän aina voisi olla yhtä rauhallinen, sillä tähän se ei päättyisi, sen hän kyllä ymmärsi.

Piippu maistui hyvältä ja saarnavihko otettiin esille, — mutta ajatukset tahtoivat pyöriä Josefinen ympärillä. Hän ei uskonut koskaan saavansa avioliitossa sitä rauhaa, jota muut siinä nauttivat. Josefinellä oli tukalat aikakautensa ja tämä viime aika oli ollut perin vaikeaa. Tietysti senvuoksi, että hän ajatteli alinomaa veljeään, jonka piti tuleman.

"No niin!"

"— Vanhurskauttaminen on meissä hetken työ, joka pysyy ijankaikkisesti. Kaikki meidän syntimme pyyhitään pois, Jumalan edessä me olemme yhtä puhtaita ja pyhiä kuin Kristus."

2.

Nuo kaksi, jotka olivat tiellä rauhaa rakentaneet, kulkivat nyt käsikädessä eteenpäin.

Tien ja rantakadun nurkkauksessa seisoi muurari *Andersen* ylhäällä rakennustelineillä. Hän oli vankka, ruskeapartainen mies, siniset silmälasit nenällä, — kokomies valkeana kalkan pölystä. Nähtyään tuon vaaleapukuisen naisen, joka oli auttanut hänen poikaansa, tulevan käsikädessä silmälasiherran kanssa, jonka oli äsken nähnyt menevän sinne ylöspäin, hän arvasi, että se oli kai uusi tohtori. Pappihan oli hänen lankonsa, ja sieltä ne nyt olivat tulossa. Andersen lakkasi työstään ja tervehti heitä. Ragni pysäytti miehensä ja sanoi jotain, sen saattoi Andersen huomata. Hän käski loiskajien olemaan hiljaa ja kysyi, mitä rouva oli sanonut. Rouva tahtoi tietää, oliko poika nukkunut. Kyllä tietenkin, mutta he halusivat — kernaasti, että tohtori tulisi häntä katsomaan, kun hän heräisi, "sillä kyllä kai tämä on se uusi tohtori?" — "Olipa niinkin." Työmiehet siellä sisällä tulivat heti ikkunaan, samoin pari henkilöä seuraavassakin talossa, eräs ohikulkija pysähtyi ja katsoi heihin, meni edelleen ja kertoi sen kaikille vastaantulijoille. Andersen käytti tilaisuutta hyväkseen ja mainitsi omista kivuloisista silmistään, niitäkin voisi tohtori katsoa sitten myöhemmin. Katsojia ilmestyi avonaisiin ikkunoihin ja kaduille, missä he kulkivat, monet tervehtivätkin. He olivat nuoria ihmisiä, eikä enempää tarvittu, kun he jo unhottivat äskeisen tapahtuman ja heistä tuntui jo siltä kuin voisivat he täällä viihtyä.

Tervehtivien joukossa oli eräs aivan nuori, tuuheatukkainen mies. Hän oli vaaleaverinen, pitkä ja kaunisvartaloineen, hänessä oli jotain hienoa ja kainostelevaa. Kun he katsoivat häneen, punastui hän. "Kas nyt teit sinä valloituksen", kuiskasi Kallem. Samassa tulla köykkysi heidän vastaansa kummallinen mies, pitkä ja kumaraharteinen hän oli, työpaita päällään ja edessään nahkainen esiliina. Tukka oli musta ja pölyä täynnä, kasvat likaiset, vieläpä nokisetkin. Hän kantoi joitain työkaluja hoikkasormisissa käsissään, käsivarret olivat tavattoman pitkät, ne heiluivat kaaressa hänen takanaan, jos ne olisivat hujautaneet samalla kertaa, olisivat ne tavanneet toisiinsa. Hän kulki paljain päin, lyhyeksi leikattu tukka paljasti koko pään muodon, Otsa ei ollut leveä eikä korkea, mutta tavattoman hyvin muodostunut, kasvat pitkähköt ja poskiluut ulkonevat. Jotain pilkallista välähti hänen jääkylmistä, pienistä silmistään ja yhteen puristetuilta huuliltaan. Nenä oli pieni ja matala ja leuka pitkänlainen. "Mutta katsoppas tuota, Ragni!" kuiskasi Kallem. "Hyi!" vastasi hän. Nyt kulki mies heidän ohitsensa, katsoen tutkivasti heihin. Kallem katsoi taaskin häneen ja kun he olivat sivunneet toisensa, katsoivat he kumpikin taakseen. Eräs vanha vaimo tulla lyyhensi heitä vastaan. "Kuka tuo mies on?" kysyi Kallem. Hän katsahti Kallemiin ja sitten mieheen. "Kukako? Se on Kristen Larssen." — "Onko hän hienotakoja?" — "Mikä?" — "Hienotakoja!" — "On kyllä. Mutta hän on kelloseppä myös — ja pyssyseppä ja vaikka mitä." —

Rantakadun toisella puolen oli aukeata rantaan saakka eikä katua oltu kivitetty. Siellä oli rannassa mätänemässä kaikellaista rojua aivankuin maaseudulla. Koko kaupunki näytti ikäänkuin puolitekoiselta, suuri kartano oli pikku talon vieressä, sitten kivirakennus, sitten puutalo ja kaikki näyttivät kuin kiireessä ja huonoista aineksista tehdyiltä. Talotkaan eivät olleet suorassa linjassa ja kadut olivat

ainoastaan siedettävässä kunnossa. Ihmiset, joita he nyt kohtasivat, eivät olleet oikein kaupunkilaisväkeä, eikä liioin enää maalaisiakaan, kauttaaltaan ne olivat "varovaisia ja ystävällisiä" eli kuten Kallem sanoi: — "sellaista keskilajin tavaraa".

Sitten he tulivat torin luo, siitä lähti tie kirkolle, joka seisoi yksinään kummulla, korkeana ja juhlallisena. Täällä he olivat tavanneet Josefinen juuri kun he olivat menossa ylöspäin, sillä tuolla kummulla sijaitsevassa puistossa, kirkon oikealla puolen, oli heidän talonsa ja puutarhansa, täältä he eivät vielä voineet sitä nähdä.

Katu nousi aivan kirkon edustalle ja jatkui edelleen sen molemmin puolitse, oikealle kädelle menevän tien varressa oli heidän talonsa. Lähestyessään kirkkoa he näkivät heidän oman talonsa takaisen puiston ja sairashuonerakennusten kattoja. Vihdoinkin — he astelivat verkalleen ja jännityksessä, virkkamatta sanaakaan — vihdoinkin näkyi tuo suuri puutarha ja heidän talonsa sen keskellä! Se oli sveitsiläiskuosinen puukartano, hiukan liiaksi leveä, ikkunat suuria ja nyt kaikki avoinna. Avokuistista johti portaat hiekoitetulle aukeamalle. Tämän aukeaman vieressä oli kukkatarha ja kauempana vihannestarha, sivustoilla ja alempana kaupungin puolella suuri hedelmäpuutarha. Molemmat omistajat näkivät sen samalla hetkellä. Täällä se siis oli! Kuusi pitkää vuotta he olivat kumpikin puolellaan työskennelleet sen saavuttamiseksi, unelmoineet sitä monenlaiseksi, mutta ei tällaiseksi, sijoittaneet sen jos jonnekin, vaan ei suinkaan tänne. Kaikki unelmat saivat siirtyä nyt tämän tieltä, jonka he nyt näkivät edessään! Kumpikin kääntyi katsomaan maiseman avaruutta ja loistoa, sitten he hymyilivät toisilleen. Kummallista, ettei juuri tällä hetkellä näkynyt niin ihmistä, ei kuulunut niin vähintäkään ääntä, joka olisi muistuttanut mitään läheltä tai kaukaa. Vain he ja heidän kotinsa! Toinen näki kaiken sen, mitä toinenkin, ja oli näkevinään sen vielä selvemmin siksi että toinenkin sen näki. Ragni otti kätensä Kallemin käsivarrelta, meni aidan luo (se oli katajista tehty), kumartui sen välitse ottaakseen muutamia heinäkorsia ja ruohoja, nämä kädessään hän tuli takaisin ja kiinnitti ne Kallemin rintaan. Kallem näki kauempana muutamia vuokkoja, meni sinne, poimi niitä ja toi ne Ragnille. Ragni otti ne ja keräsi lisää. Kun niitä oli paljon yhdessä, näytti se kauniilta.

Talon seinustalla ja pihamaalla oli laatikoita, saapuneita huonekaluja, olkia, sahajauhoja, mattoja. Ragnin suuri flyygeli oli juuri otettu ulos laatikosta ja jalat väännetty kiinni, mutta ei niin ihmistä näkyvissä.

Tuolla oli suuri kyyhkyslakka. "Ajatteles, jos sieltä nyt lentäisi ulos kyyhkysiä! Meillä täytyy olla kyyhkysiä!" — "Ei, mutta ajatteles, jos nyt koira juoksisi meitä vastaan! Koira meidän täytyy hankkia!" — Tällä puolen ei ollut porttia, se oli vasta tuolla puiston ja puutarhan välisen tien varrella. He seisautuivat tässä ja kääntyivät vielä kerran katsomaan avarata maisemaa. Kentiespä maan rikkaimmassa, valoisimmassa ja iloisimmassa seudussa oli heidän oma kotinsa, kompassin keskus. Ragni kurkotti katsomaan näkyisikö pappila tänne. Ei vähintäkään siitä! Kallem arvasi, mitä Ragnin katse haeskeli, ja hän hymyili. Avonaisten ikkunain kautta kuului työmiesten ääniä huoneista, nyt kuuluivat ne menevän avokuistin portaista meluten ja nauraen, tuolta ne tulivat ja menivät suoraan flyygeliiä kohti, huomaamatta noita kahta, jotka kunnaalla seisoivat. Ne lorusivat, koettelivat ja siinä puuhaillessaan melusivat tarpeettomasti niinkuin ainakin outoa työtä tehdessä. Sitten ne kulettivat flyygelin avokuistiin ja heidän askeleensa kuuluivat jälleen sen portailta. Kallem ja Ragni katsahtivat puistoon, siellä oli korkeita, kauniita puita ja runkojen välitse näkyi sairashuone, korkealle kivijalalle rakennettu suuri puurakennus, jossa oli pieniruutuiset ikkunat. Sitten he astuivat portista puutarhaan ja kohti omaa kotiaan.

He kohtasivat ensin pienen ulkorakennuksen, muuten oli talo aivan erillään muista.

Hedelmäpuut olivat juuri täydessä kukassa, niin että mahtoi siellä kaunistaa olla. Entäs kukkatarha! Ragnilla ei ollut aavistustakaan siitä, että tämä kuntoon laitettu kukkatarha oli Josefinen työtä, hän iloitsi mielessään siitä, että pääsi itse sitä hoitamaan. Talo oli maalauksen tarpeessa, toinen väri sillä täytyi ollakin kuin tuo kehno keltainen. *Heidän* talonsa, *heidän* oma kotinsa! Kallem polki kolmasti jalallaan maata, se oli nyt hänen omaansa. Hän tahtoi heti mennä sisälle, ei, mutta Ragni tahtoi kiiruhtaa ennemmin, ja he juoksivat kuistin portaita ylös. Talo oli pituuteensa ja leveyteensä nähden matalanlainen, katto ulottui pitkälle seinästä ja näytti raskaalta. Mutta se oli hyvä.

Myöskin avokuisti oli epäsuhteellinen, mutta se oli avara ja portaat mukavat.

He astuivat portaita ylös käsikädessä, mutta tässä heitä kohtasi pettymys, lasiovi ei ollutkaan keskellä seinää, vaan aivan salin etelänurkassa. Pian he kuitenkin huomasivat, ettei toisin voinut olla, avokuistin piti olla keskikohdalla taloa, oikealla oli nimittäin vielä kaksi huonetta salin vieressä. Miehet, jotka olivat kantaneet flyygelin sisään, tulivat kaikki heitä vastaan ja ymmärsivät heti, keitä he olivat ja kun Ragni katsoi heihin, otti ensin yksi ja sitten kaikki muut hatun päästään. Kallem tervehti heitä, Ragni vetäytyi syrjään flyygelin luo, joka oli keskellä lattiaa, otti esille avaimen ja aukasi sen, ikäänkuin olisi sitä nyt juuri koeteltava. Eikä hän voinut olla koettamatta, oliko se pysynyt vireessä. Hansikkaat kädessä alkoi hän soittaa Longfellowin "Sweet home'a". Tämän kodin ylistyshymnin ensi sävelten

kaikuessa otti Kallem hatun päästään. Toiset tämän nähtyään luulivat, että se oli virsi ja seurasivat esimerkkiä.

Ragni seisoj selin oveen, eikä siis nähnyt, että kaksi henkilöä tuli oikealta puolen. Toinen oli pyöreänaamainen, sileäkasvoinen mies, toinen taas pieni eukko, joka tahtoi kurkistaa ja tehdä sen samalla niin, ettei sitä huomattaisi. Mutta nyt avautui myöskin Ragnin vastapäätä oleva ovi ja maalaistyttö tirkisti sieltä sisään, hän oli kuullut tuon kauniin säveleen. Ragni ymmärsi paikalla, että se oli heidän palvelustyttönsä, joka tuli kyökistä, ja hän meni tyttöä vastaan. "Oletko sinä Sigrid?" — Kyllä niinkin. — "Ja me taas olemme tohtorin väkeä." — "Minä arvaan sen", sanoi tyttö ja tuli saliin. Hän oli sievä ja hauskanäköinen tyttö. "Ensi kertaako sinä nyt olet vieraassa palveluksessa?" kysyi Kallem. — Aivan niin, ensi kertaa hän oli. — "Ja ensi kertaa mekin alotamme omaa taloutta", sanoi Kallem, "siitäpä tulee hauskaa!" Ragni meni tytön mukana kyökkiin, siellä näki hän heidän uuden pöytäkalustonsa, joka oli juuri otettu ulos laatikoista ja pesty puhtaaksi. Enempää ei Ragni voinut katsella, hän meni ulos käytävään ja nousi portaita ylös saadakseen hetken olla yksin. Aivan hänen edessään oli heidän makuuhuoneensa ovi auki, hän meni sinne ja sieltä avokuistin yläpuolella olevalle parvekkeelle. Millä oli hän näin suuren onnen ansainnut? Mitä olivat hänen työnsä ja kaipauksensa siihen verraten, mitä täällä, hänen rikkaan miehensä kodissa, oli häntä varten valmiina? Mutta kesken tätä suurta, ansaitsematonta onnea hän tunsu tuskaista pelkoa. Täältäkin katseli hän pohjoista kohti — näkyisikö pappila tänne? Ei, se ei näkynyt.

Josefinellä oli kaunaa häntä vastaan, hän oli huomannut sen kohta. Ja vaikkapa veljen mielestä se olikin paha, — rakasti hän kuitenkin sisartaan. Niin, Josefinessä oli jotain, josta Kallem piti tavattomasti, Ragni ei koskaan sellaisissa asioissa erehtynyt.

Kallem kulki huoneesta huoneeseen siellä alhaalla. Nuo kaksi ovessaseisoojia olivat vetäytyneet takaisin ja miehet olivat ryhtyneet työhönsä. Sali oli suuri, ikkunoita oli sekä kirkolle että puutarhaan päin, mutta kirkonpuoleiset hän ehdottaisi tukittaviksi. Seinät olivat vaaleanharmaat, vaaleansinisessä laipiossa oli kultatähtiä, värit näyttivät jo vanhoilta, lattia vain oli vasta maalattu, sekin vaaleanharmaaksi. Tuolla vasemmalla olevaa huonetta laitettiin vielä. Johan nyt jotakin, eikö täällä vieläkään ole valmista! Eikö seuraavakaan huone ollut vielä kunnossa! Vain kaksi henkilöä oli siellä työssä, mies ja vaimo, jotka äsken olivat olleet siinä ovelta. "Päivää!" tervehti Kallem. "Päivää!" vastasi pyöreänaama tanskalaisella murteella. Kallem meni lähemmäksi pöytää, jonka ääressä mies seisoj leikkelemässä seinäverhoja, vaimo pysyttelihe hänen kupeellaan, nyt vetäytyi hän miehen taakse. "Onko tämä teidän vaimonne?" — "Onhan se, hän on myös mulla sällinä, sekä sällinä että vaimona." Eukontyyppikkä hänen takanaan hihitteli, mutta melkein kuulumattomasti. Miehen ulkonevissa, pyöreissä silmissä välähteli veitikkamaisuutta. "Minä luulin, että kaikki olisi täällä jo valmista." — "Esteitäkin sattuu työntekijälle, herra tohtori." Vaimo nauroi täyttä kurkkua, mutta se kuului kuin vaatenyytin sisästä. "Onko vaimonnekin tanskalainen?" — "Ei, hän on norjalainen, mutta kyllä me silti sovimme." Vaimo kumartui yhä alemmaksi, aina vain nauraa hihittäen.

Huone, jossa he nyt olivat, oli soikea. Kallem huomasi kohta, että tämä oli varmaankin ruokasali, mutta luultavasti myöskin sairaiden odotushuone. Tuo seuraava huone, jonka ikkunat olivat pihalle ja kaakkoon päin, oli luonnollisesti hänen työhuoneensa. Siellä hän ottaisi vastaan, silloin kun ei olisi sairashuoneella. Hän ei mennyt sinne, vaan läksi ruokasalista eteiseen. Täältä meni ovi oikealle kyökkiin. Kyökin pöydällä hän näki kasan baierilaisia olutpulloja, sekä tyhjiä että täysinäisiä. "Kenen pulloja nuo ovat?" — "Satulamaakarın". — "Verhoilijan kai tarkoitatte?" — Nyt käsitti Kallem, minkälaisia "esteitä" täällä oli ollut ja että mies oli tällä hetkellä humalassa ja eukko vielä enemmän. Siksipä ne miehet viipyivätkin niin kauan sisällä, ennenkuin tulivat flyygeliä noutamaan, niille oli tarjottu olutta. "Olkaa hyvä ja käskettä se tanskalainen tänne!" Palvelustyttö lähti paikalla, ja kohta tulikin tuo pyöreänaama sata pirua silmissä kyökkiin ja hänen takanaan vaimo kurkaillen väliin yhdeltä väliin toiselta puolen.

"Nuo pullo tuossa ovat teidän?" — "No kuinka sen ottaa." — "Onko teitä useampia porukassa?" — "Kyllä, niitä juomassa kylläkin." — "Mutta te olette ne ostanut?" — "Niin, oluen kyllä, mutta en pulloja, ne ovat vietävät takaisin". Vaimo kuului tirs kuvan.

"Saanko luvan kysyä nimeänne?" — "Sören Pedersen, totisesti se on minun nimeni". — "Kuulkaa nyt, Sören Pedersen, saanko minä ostaa nuo pullo teiltä?" — "Oluen kai tarkoitatte?" — "Niin, oluen." — "Hyvin kernaasti!" — "No, sitten on meillä yötä varten jotakin juotavaa, sillä meidän täytyy ensi yönä tehdä työtä, huomeneksi on saatava kaikki valmiiksi. Me autamme mukana. Suostutteko siihen?" — "Kun tohtori niin käskää." — "Sitten kai syötte illallista meidän kanssamme?"

Nyt hyppäsi Kallem kolmella neljällä harppauksella portaita myöten yläkertaan. Ragni seisoj auringon paisteessa parvekkeella. Hän kääntyi miestään kohden. Kallem kysyi oliko hän jo rukoillut ruokarukouksensa. Kyllä, nyt oli hän sen lopettanut.

Myöskin Kallem jäi hetkeksi parvekkeelle katselemaan tuota pientä saarenpoikasta, joka leikkitteli

aitinsä vieressä, tänne se näkyi — ja näkyipä tänne koko lahdelma, jossa hienot vihurit puhaltelivat, ja tunturit tuolla juhlallisessa kaukaisuudessa. Hän katsahti tuonne oikealle, jossa pastorin asunto sijaitsi, Ragni huomasi sen. "Eihän ne sentään, piru vieköön, voi meitä kohdella niinkuin emme olisi naimisissa? Vai mitä? Onpa se hauskaa nähdä!"

Ragni veti hänet sisään ja osotti seinän väriä heidän makuuhuoneessaan, se oli aivan hänen toivonsa mukaan, maalattu öljyvärillä himmeänvalkeaksi. Kaikki tulisi olemaan valkoista täällä ylhäällä, kaikki paitsi ikkunan uutimet ja verhot, jotka riippuivat laipiosta verhoten molempia sänkyjä, ja samoin ne, jotka olivat oven ja parveke-ikkunain edessä. Ne olivat väriltään siniset ja soveltuivat hyvin yhteen söngyissä ja muissa huonekaluissa olevien koristeiden kanssa. Nyt tuli Ragni puheliaaksi, mutta Kallemin täytyi lähteä katsomaan sairashuonetta ja Ragni tahtoi mukaan.

Kun he seisahtuivat puistossa katselemaan, huomasi Kallem, että muutamia vanhoja, kauniita puita, jotka olivat liian tiheässä sairashuoneen edustalla, täytyisi hakata pois. Niiden paikalle hän kuvitteli suurta kenttää suihkulähteineen ja siitä lähtemään teitä eri haaroille puistoon. Sairashuone oli kaksikerroksinen, keltaiseksi maalattu puurakennus, ikkunat siinä olivat tavattoman suuret, mutta pieniruutuiset. Tiilistä tehdyssä kivijalkakerroksessa oli asuntoja palvelusväelle ja taloudenhoitajalle, ne olivat hauskanäköisiä, uutimet ja kukkia oli ikkunoissa. Portti oli talon vasemmalla puolen, suurta pihamaata ympäröi tiheä, korkea aita. Kallem oli iloissaan siitä, että vaahterapuita oli istutettu pitkin aidan vierustaa, hän tiesi, että parin viikon päästä täällä olisi amerikkalaisia telttoja sairaille kesäajaksi.

Portti oli auki eikä minkäänlaista portinvartijaa näkynyt. Vartijan ikkunalla oli jumalasia kirjoja ja vihkosia myytäväksi. Portilla ei näkynyt mitään ilmoitusta, milloin sairaita saisi käydä tapaamassa. Portinvartijan he tapasivat sitten pihalla, hän oli vanhanpuoleinen mies, katseensa vakava ja tutkiva, hän käytti silmälasia, mutta katsoi niiden ylitse ja otti ne pois, kun huomasi, keitä tulijat olivat. "Oletteko se uusi tohtori?" — "Kyllä." Silloin otti hän hatun päästään: "tervetuloa!" Sairas, jonka kanssa hän oli keskustellut, läksi menemään edemmäksi, hän oli kalpea ja piti paksua villahuivia kaulassaan nyt kesäisenä päivänä, pysyttelihe kauempana eikä tervehtinyt. Portinvartija seurasi heitä.

Rakennuksessa oli huone toisensa vieressä molemmin puolin valoisaa käytävää, puistonpuoleiset olivat suuria, pihanpuoleiset pieniä, samalla tavoin kummassakin kerroksessa. Portinvartija ei ollut ainoastaan portinvartija, hän oli samalla taloudenhoitaja ja vanhin vahtimestari, tämän virkansa nojalla hän esitteli muun palveluskunnan, sitä mukaa kuin niitä tavattiin. Kunnan väkeä kaikki, sekä miehet että naiset, joukossa myös kaksi perin ystävällistä hoitajatarta. Ensi työkseen tahtoi Kallem poistaa rakennuksesta nuo vanhat lavantautisten huoneet ja rakennuttaa talveksi erityisen sivurakennuksen heitä varten. Leikkaussali oli hyvin valoisa, mutta sen lattia oli heti uudestaan vahattava. Ilmanvaihtolaitos oli kerrassaan kehno. Mutta näitä ja useita pienempiä puutteellisuuksia lukuunottamatta — kuten esim. nuo pieniruutuiset ikkunat — sairashuone oli mainion hyvä, huoneet korkeita, käytävät tilavia, kokonaisuudessaan teki se iloisen vaikutuksen ja Kallem oli siitä hyvillään.

Vuodenaikaan nähden sairaita oli jotensakin paljon. Hänen erikoisalaansa, keuhkotautia, edusti kolme henkilöä, kaksi poikaa ja yksi kymmenvuotias tyttö, laihoja ja kalpeita raukkoja. Hän iloitsi jo siitä, että saisi heidät pian muuttaa amerikkalaisiin telteihinsä. Sairashuoneen entinen omistaja, vanha tohtori Kule — Ragnin entisen miehen setä — oli kuollut, Kallem oli sen ostanut hyvin huokealla, koska sillä hetkellä ei muitakaan halukkaita ostajia ilmaantunut. Täällä hänellä oli nyt valta järjestää kaikki mielensä mukaan ja hänellä olikin suuria tuumia. Hallitus antoi avustusta, komitea, johon kuului piirilääkäri ja eräs toinen, piti laitosta silmällä, mutta hän oli kuitenkin oma herransa. Tämä ensi käynti siellä ilahutti sekä Ragnia että häntä itseään. He tulivat kotiin hyvällä tuulella, mutta hirveän nälkäisinä, söivät kyökissä iltasensa ja joivat lasin viiniä ja vielä toisen lasin sen kunniaksi, että saivat ensi kerran syödä omassa kodissaan.

Salissa oli kaikki sikin sokin, mutta sentään meni Ragni pianon ääreen. Hän oli yrittellyt tehdä käännöksiä vieraskielisestä kirjallisuudesta, — jota hän viiden, kuuden vuoden ajalla oli saanut omanaan pitää —, ja varsinkin runoja hän oli kääntänyt. Hiukan lämpimänä viinin vaikutuksesta ja hiukan kainostellen hän alkoi soittaa, — pyysi, ettei Kallem seisoi häntä vastapäätä, — ja säestäen sointuvasti hän heikolla äänellään pikemmin lausui kuin lauloi:

Maja meidän on tää! Ilo taas elohon meissä nouseva on, — sävel uus' helähtää! Aina muistossa säilyen, kodin-ilmassa häilyen valovirroissa päilyen se onnemme luo.

Ja mun sieluni saa sun luonasi uutta nähdä ihanuutta, — surut kaikk' katoaa. Ja riemun ja turman mä mieleesi liehdon, mutt' sydämesi kiehdon mä hetkellä hurman leikkihin lemmen.

Aamulla he heräsivät kajahtelevaan kuminaan. Päästyään täysin hereille he huomasivat, että se tuli kirkonkelloista, jotka kutsuivat jumalanpalvelukseen. He olivat nukkuneet kauan, mutta olivathan he työskennelleet ainakin kello kolmeen saakka, ja menneet levolle vasta sitten kun aurinko oli jo hetken ollut ylhäällä.

Tuossa tuokiossa oli Kallem pystyssä ja suoraa päätä hän hyökkäsi viereiseen kylpyhuoneeseen ottamaan suihkua, olipa vanhalla lääkäriellä ollut senverran mieltä päässä! Tuskin vielä puoliksi pukeutuneena hän riensi ulos parvekkeelle ihailemaan avarata näköalaa. Hän huusi Ragnille, että hänkin juoksisi ottamaan suihkukylpyä ja tulisi sitten tänne katsomaan. Mutta edellisenä päivänä oli Ragni saanut tuntea, miten hirvittävää oli kylmä vesi ja siksi hän nyt lepäsi sängyssään ja tuumiskeli, laiskottelisiko vai rohkaisisiko luontonsa. Hän päätti laiskotella ja kohta seisoikin hän aistikkaassa aamupuvussa Kallemin rinnalla. Mutta vaikka hän kuinka viattomasti olisi katsellut miestänsä ja kuinka innokkaasti ylistellyt kaunista näköalaa, — niin ei sittenkään hänen miehensä unohtanut suihkukylpyä. Ragni oli edellisenä päivänä juhlallisesti luvannut ottavansa suihkua säännöllisesti heti seuraavasta aamusta alkaen. Hän kun oli niin herkkä vilustumaan, täytyisi hänen tehdä sitä joka päivä, ja varsinkin täällä, jossa kylmä ja lämmin alituisen vaihtelevat. Siis —! Ragni pani liikkeelle hellimmän hyväilytaitonsa ja koetti kääntää koko jutun leikiksi, — mutta hänen miehensä viittasi suihkua kohti, tahtoisiko hän syödä sanansa? Jos hän rikkoisi nyt lupauksensa, rikkoisi hän sen usein vatedeskin. Ragni suuteli miestänsä, ja sanoi, että Edvard oli paha, Edvard suuteli häntä ja sanoi, että Ragni oli suloinen, mutta se suihku! Silloin Ragni hyppäsi sisään, riisui aamupuvun yltään ikäänkuin lähteäkseen suihkukylpyyn, mutta ykskaks hän olikin sängyssään. Kun Edvard tuli sisään, veti Ragni peitettä korviinsa, mutta empimättä otti Edvard peitteen sisällyksineen ja kantoi sitä ovea kohti, silloin rupesi Ragni niin liikuttavasti rukoilemaan ja niin säikähtyneellä äänellä, että Edvardin täytyi viedä hänet takaisin. Ragni kietaisi kätensä hänen kaulalleen ja veti hänet sänkyyn, Ragni suuteli häntä ja kuiskasi jotain hänen korvaansa, ja silloin hänen lämpimän ruumiinsa ääressä unohtuivat johdonmukaisuuden säännöt.

Kirkonkellot soivat yhäti, ohitse kulki ajajia, pois päin kaupungista. Niitä kulki toinen toisensa perästä. Ovi oli avoinna, joka kerran kun kellojen kolmea lyöntiä seurasi hiljaisuus, kuului karpästen surinaa huoneesta ja lintujen viserrystä ulkoa. Silloin he kuuluivat myöskin pienen laivan kohinaa lahdelta, he olivat nähneet sen tulevan selän toiselta puolen, varmaankin siinä oli huviretkeläisiä. Jossain taisi olla juhlat, koska noin väkeä virtaili.

Hieno tuulihenki kävi lounaasta, ja joka tuulahduksella virtasi huoneeseen suloinen tuoksu metsistä ja pelloilta. Kumahtelujen välillä kuului kuiskauksia ja hyväilyjä; ilma oli huumaavaa.

Jonkun ajan kuluttua he seisoivat jälleen ulkona parvekkeella ja katselivat kirkkoon menevätä kansaa. Mutta yhä ajoi ihmisiä, vaunut kukkuranaan, kirkon ohitse ja siitä vielä eteenpäin. Laiva oli tullut aivan lähelle, nyt kuului junankin vihellys. Heidän katseensa kiintyi kahteen pääskyseen, jotka silmännähtävästi leikkivät varjonsa kanssa avokuistin edustalla. Ne lentelivät toistensa ylitse ja sivuitse ja varjot hietikolla tekivät samoja liikkeitä, linnut sujahtivat alas niiden luo ja vilahtivat jälleen ylemmäs, ja kun ne olivat kohonneet liaksi korkealle, hävisivät varjot, mutta ne laskeutuivat uudelleen maanperään ja löysivät varjonsa jälleen. Ragni kuiskasi, että ensi vuodeksi he laittaisivat niille pesäanalustoja.

Pukeuduttuaan he menivät alakertaan aamiaiselle. Sören Pedersenin vaimoineen oli jo aikoja sitten tullut, he olivat jo syöneet aamiaisensa ja työskentelivät nyt ahkerasti.

Nyt he saivat kuulla, että kaikki, jotka kynnelle kykenivät, olivat nyt menossa naapuripitäjään, sen johdosta, että pastori *Meek* siellä vietti viisikymmen-vuotisjuhlaansa ja piti jäähyväissaarnaansa. Kaiken aamua oli mennyt jalkamiehiä, nyt tuli hevosella-kulkijoita, ja höyrylaiva toi täyden lastin ihmisiä selän toiselta puolen. Meek oli ollut viisikymmentä vuotta virassaan, — hän oli "hirveän hyvä mies".

Kallem ja Ragni söivät suuressa salissa, mutta kesken aamiaista koputettiin ovelle ja sisään astui vanhahko ja laiha, silmälasia käyttävä mies hymyilevänä ja kohteliaana. Se oli tohtori *Kent*, sama, joka tähän aikaan hoiti sairashuonetta, sieltä hän tuli nytkin. He nousivat kumpikin häntä tervehtimään. Hänen äänensä oli miellyttävä ja hiljainen, puhuessaan hän hymyili ystävällisesti. Hän istahti hiukan syrjemmälle, toiset jatkoivat syöntiään. Ja hän antoi lyhyitä tietoja "parantolan" sairaista ja yleisestä terveydentilasta paikkakunnalla. Kallem kyseli häneltä yhtä ja toista ja Kent luetteli hänelle ne viranomaiset, joiden luona Kallemin olisi käytävä tervehdyksellä, ja ne puheenjohtajat ja oikeusvirkamiehet, jotka hänen olisi tunnettava. Tohtori Kentin suussa kuuluivat kuivatkin asiat hauskoilta. Kun hänen vaununsa tulivat oven eteen — hänen oli näet mentävä maaseudulle sairasmatkalle —, pyysi Kallem saada lähteä mukaan, mutta Ragni halusi myöskin. Silloin piti heidän lainata suuremmat vaunut ja kohta he kaikki kolme istuivat niissä. Lähtiessä muisti Ragni, että flyygeliä olisi hiukan viritettävä ja hän kysyi Sören Pederseniltä, tuntisiko hän ketään, joka osaisi viritää jotta se kestäisi ainakin jonkun aikaa? Kyllä, Kristen Larssen oli sellainen mies. Kent kertoi, että Larssen oli

kasvanut hyvin huonomaineisella paikkakunnalla ja jonkin vähäpätöisen asian vuoksi olivat viranomaisetkin häntä vainonneet, — hän oli muistavinaan sen tapahtuneen siitä syystä, että Larssen oli kutsunut erästä soittokappalettaan "syntien anteeksi annoksi". Kristen Larssen oli keksijä, hänen keksintöään oli eräs nykyisin hyvin yleisessä käytännössä oleva kutomakone ja sitäpaitsi hän oli keksinyt kaikenlaisia työkaluja. Hän oli luonteeltaan kylmä mies, — kylmä kuin rauta pakkasessa. Muita seurakumppania hänellä ei ollut kuin Sören Pedersen ja hänen vaimonsa. Millaisia ne sitten olivat? Heidän entisyyttään ei tohtori Kent tuntenut, vaimo oli täältä Norjan tuntureilta, mies Fyenistä. He olivat kumpikin kelpo työntekijöitä, mutta pian tuli yleiseksi tiedoksi, että he joivat. Siitä tavasta oli pappi koettanut saada heitä luopumaan, hän oli tullut tuntemaan heidät, silloin kun he olivat olleet työssä hänen uudessa talossaan. Merkillistä kyllä, pappi siinä onnistuikin, he eivät ainoastaan lakanneet juomasta, vaan tulipa vielä Sörenistä innokas raittiusmieskin ja lisäksi hyvin jumalinen, raamatunkin osasi hän ulkoa! Hän jutteli usein itse, kuinka hänen suurimpia ilojaan oli se, että Aase kuunteli häntä, ja pienemmissä seuroissa hän luki kokonaisia lukuja ulkoa raamatusta, toisten seuratessa kirjasta. Pappi ilmoitti hänet eräisen raamattukouluun, ja hänen suurin toivonsa olikin päästä sinne, mutta hän tahtoi Aasen mukaansa. Siihen kun ei kuitenkaan suostuttu, jätti hän koko raamattukoulun ja rupesi epäilemään kaikkea.

Sitten kohtasi hän tuon tuhattaiturin, Kristen Larssenin, joka juuri silloin oli asettunut tänne asumaan. Kristen Larssen oli kuullut Sören Pedersenin kyvystä oppia ulkoa ja sen koneiston tahtoi hän saada selville. Mutta minkäänlaista koneistoa hän ei Sörenin päästä löytänyt, kaikki oli vain jumalan armolahjaa, sillä eihän jumalalle ole mikään mahdotonta.

Tuo on Matheuksen evankeliumissa, sanoi Kristen Larssen, mutta tuomarein kirjassa sanotaan, että herra oli Judan kanssa, mutta Juda ei voinut karkoittaa vihollista laaksosta, sillä vihollisella oli rautavaunuja.

Tuo kelpo Sören Pedersen oli kovasti kauhuissaan siitä, ettei juutalaisten jumala voittanut rautavaunuja. Samassa kirjassa — jatkoi Kristen Larssen — sanotaan: "ei sinun pidä tappaman", mutta siellä sanotaan myöskin, että herra yhä edelleenkin käski lyödä kuoliaaksi. Sellaisia ristiriitoja sieltä löytää.

Tämä oli aivan uutta Sören Pedersenille, ja kuitenkin hän osasi raamatun ulkoa. Hän tahtoi tietää, kuinka tämä oli käsitettävä, ja jokaisessa uskovaisten kokouksessa vaati hän selitystä. Vihdoin oli hänellä ainakin sata ristiriitaa kysyttävänä, häneltä ei saatu enää rauhaa. Toiset nauroivat hänelle läikähtykseen, toiset suuttuivat. Vihdoin viimein hänet suljettiin pois kokouksista, sekä hän että Aase. "En tiedä uskaltaisinko teille kertoa", sanoi tohtori Kent, "että teidän lankonne on omin käsin viskannut ulos sekä Sören Pedersenin että hänen vaimonsa Aasen — ulos rukoushuoneesta! He olivat tulleet ennen muita sisään eivätkä tahtoneet poistua. Teidän lankonne on hyvin vahva mies, mutta Sören Pedersen piti puoliaan, kunnes pappi vihdoin hoksasi, että ensin oli Aase saatava ulos, ja sitten he raastoivat häntä kuin halkopuuta." Kallem ja Ragni olivat katketa naurusta. "Minä olen omin silmin nähnyt erään yhteentörmäyksen", sanoi tohtori Kent. "Pastori oli koululla toimittamassa kuulustelua, ja minä kuulun muiden mukana koulun johtokuntaan. Sören Pedersen ja hänen vaimonsa Aase olivat saapuvilla ja kaikki aavistivat, että jotain kummaa vielä tapahtuisi". "Jumala ei voi valehdella", sanoi pappi. Silloin nousi Sören Pedersen seisomaan: "Sanassa sanotaan, että herra johdatti profeteihin valheen hengen." Taas pakoitettiin Sören Pedersen poistumaan.

Näille hupaisille jutuille naureskellen he ajoivat nyt läpi ylävän, heleässä vihreässä loistavan tasangon, jossa siellä täällä rehoitti suurempia ja pienempiä metsikköjä, — tai oikeammin sanoen, siellä oli metsää, jonka keskellä oli siellä täällä viljeltyjä maatilkkuja. Talot olivat hyvästi rakennettuja, pellot hedelmällisiä, tie kulki halki metsien ja peltojen, poikki mäkien ja purojen. Kiviraunioita nähtiin mitä merkillisimmissä paikoissa, teitä ja polkuja kulki ristiin rastiin. Tulipa Amerikan lakeuksiin ja keski-Europan tasankoihin tottunut oikein hyvälle tuulelle nähdessään kaikkea tätä vaihtelua. Aurinko paistoi yhtä kirkkaasti ja säteilevästi kuin eilenkin, yhtä voimakas oli myös niityiltä ja metsästä leyhyvä tuoksu, — ja entäs tuo kukkasloisto ja lintujen laulu, — tuolla kukkui käki!

Juhannus oli juuri tulossa ja kukkia oli senvuoksi runsaasti, Ragnia niiden paljous riemastutti. Kasvitiede miellytti häntä kaikista aineista eniten, ja häntä huvitti suuresti vertailla tätä kasvistoa siihen, jota hän oli tutkinut. Hän kysyi, kasvoiko akileia ja berberis villinä, monessakin kohden Norjassa? Tohtori Kent oli sitä mieltä, että ne olivat tulleet maahan jo aikoja sitten, ehkäpä olivat tuolla alhaalla olevan luostarin munkit niitä aikoinaan tuoneet.

Kun he taas olivat niityltä saapuneet pieneen viidaktoon, näki Ragni kolmannen kerran vanamoita, silloin hän ei voinut enää pysyä vaunuissa ja he nousivat kaikki niistä ulos.

Vanamo oli juuri alkanut avalla vaaleanpunaisia kellokukkiaan, sen hieno tuoksu tuntui läpi metsän. Ragni joutui kohta supatuksille sen kanssa, kunpa hän nyt vain saisi olla yksin! He eivät olleet nähneet toisiansa kuuteen vuoteen, tai oikeammin kuuteen ja puoleen, sillä kevähän silloin oli, kun hän läksi

matkalle. Hän poimi muutamia vanamoita ja huomasi silloin myöskin yksinäisen ja kaihomielisesti kumartuneen *pyrola unifloran*. Kallem oli myös löytänyt samallaisen ja Ragni kysyi, miksi sitä nimitettiin Norjassa? Kallem kysyi Kentiltä, eikö se ollut pyhän Olavin kynttilänjalka, — hän kysyi kuin apteekkari ja vastaus tuli kuin kasvikoelmasta. Ragni poistui heistä yhä kauemmaksi haeskelemaan kukkasia. Poimimiensa kukkien tuoksu kiihoitti häntä yhä syvemmälle metsään, se oli lähetetty houkuttelemaan häntä yhä edemmäksi. Siis yhäti syvemmälle metsään, mutta myös — kauas toisista. Ragni kuuli kukkien tarinoivan, metsässähän kuulee niin hyvin, hän kuuli myös miten pari pelästynyttä pikku lintua pyrähti lentoon. Mutta hänen ympärillään ei kuulunut muita ääniä kuin hänen omain askeltensa ripsettä. Yhden ainoan ketunleivän hän tapasi kukalla. Se näytti niin alakuloiselta korttiristin muotoisten lehtiensä keskellä, — tiesikö se kadottaneensa kaikki toverinsa?

Edemmäs vaan, sanoivat kaikki. Niin, tuonnehan ne houkuttelivat vanamotkin ja metsän pyhät kynttilälajalat ja ketunleipä. Ja nyt oli Ragni siellä — metsätähtien joukossa suuressa perhekokouksessa, ne odottivat kaikki häntä nähdäkseen, tänne ei ollut ihmisjalka vielä tänä vuonna astunut. Ragni laskeusi polvilleen niiden joukkoon ja kertoi niille, että hän oli tullut hyvin, hyvin kaukaa, niin, hän kertoi, kuten nekin, lausumatta sanaakaan, sehän ei ollut heidän kesken tarpeellista. Nyt oli hän avannut oven toisensa perästä päästäkseen oikein Norjan sisään, niinpian kun hän oli avannut yhden, oli toinen taas edessä, ... kunnes hän nyt oli päässyt heidän luokseen. Hän käsitti kohta vanamon nähtyään, että nyt oli hän viimeisellä ovella. Täällä hän oli nyt sisimmässä pohjukassa. Kaikki tuo suuri, ulkoa uhkaava vaara aina mereltä alkaen, kaikki tuo voima ja viha, tuo särkynyt ja keho, kaikki tuo ihanuus ja pelko ... viittasi astumaan syvemmälle sisään. Tänne täytyy meidän tulla voidaksemme käsittää, että ei suinkaan kaikki mene tuhansiksi pirstaleiksi. Nämä täällä sisällä kaiken kulkua ohjaavat.

"Me olemme sinua odottaneetkin. Syvin salaisuus on täällä." — "Oi, kertokaa se minulle?" — "Ole kiltti!" — "Niin, ainoastaan siihen luulen itselläni taipumusta olevankin. Mutta kun nyt ne muut eivät —?" — "Anna toisten olla sellaisia kuin tahtovat, mutta ole sinä kiltti."

Nyt Ragni sen ymmärsi, sillä hän oli tullut aivan sisimpään pohjukkaan. Nyt hän ymmärsi, missä suurin voima oli. Metsätähdissä.

"Ragni", kuului kaukaa Kallemin huuto, hänen kirkas äänensä kaikui metsässä. "Jaa!" Muutamat tästä metsätähtien perheestä tahtoivat päästä mukaan, hän poimi ne käteensä.

Sitten hän kiiruhti taas tielle päin. Metsän laidassa oli muuan *actaea*, — hänelle näyttämässä tietä metsään, jos hän olisi sattunut sen kohdalla astumaan ulos vaunuista. Nyt tahtoi se mukaan. Ja aivan tien vieressä oli lontama ja sinne oli piiloutunut joukko kieloja, missä olivat olleet hänen silmänsä? Kielot ymmärsivät, mistä hän nyt tuli, myöskin ne olivat siinä näyttämässä hänelle tietä metsään. Heti kun olivat toisensa nähneet, he ymmärsivät toisiaan. Niin, sellaistaahan se on niiden tunne-elämä, jotka ovat sukua toisilleen. Muutamat kieloistakin tahtoivat päästä mukaan.

"Ragni", huusi Kallem. "Kyllä — kyllä!" ja hän tuli nyt tielle ja näki, että oli jäänyt paljon toisista jällelle. Molemmat herrat seisoivat vaunujen luona ja puhelivat keskenään, tuolta kummun harjulta eroitti selvästi Kallemin suoran vartalon ja tuon toisen pienen ja hinteliään olennon. Molemmilla oli kädet täynnä kukkia. Ragni kiiruhti askeleitaan ja kuuli jo kaukaa Kallemin esitelmöivän ukonhatusta, jota hän heilutteli kädessään, hän mainitsi saksaksi erään saksalaisen kasvitieteilijän lausuman ihastuksen tästä komeasta kukasta, jonka hän oli tavannut Norjassa. Tohtori Kent ojensi Ragnille kohteliaasti *polygala amaran*, hän tiesi tuon sinisen kukan olevan uuden Ragnille, joka tuli Amerikasta. Ragni lausui sydämelliset kiitöksensä. He astuivat vaunuihin ja alkoivat heti järjestellä löytöjään ja pyysivät Ragnia, että hän valitsisi itselleen. He olivat käyneet pienellä suolla, Kentillä oli suopursun kukka napinlävessä ja he olivat ottaneet mukaansa kaikki mitä olivat tavanneet, yksinpä kihokinkin, — "tuon petoeläimen", kuten Ragni sitä nimitti, hän ei tahtonut sitä, sehän oli sitäpaitsi niin "likainen". — "Sinä olet kaunosielu kaikessa", huomautti Kallem, — ja sai vastaukseksi katseen, joka muistutti vanamoiden tuoksua. "Huomaatteko, että me olemme yksiksemme koko tiellä?" kysyi tohtori Kent ja hän kertoi, että kaikki olivat rientäneet kirkkoon, jossa vanha Meek piti jäähyväissaarnaansa, oltuaan virassa viisikymmentä vuotta. "Kahdenkymmenen vanhana hän oli tullut kappalaiseksi isänsä seurakuntaan — se oli niitä aikoja, ja kirkkoherran virka oli mennyt sitten perintönä hänelle. Nyt seitsemänkymmenen vanhana — hän aikoi lähteä ulkomaamatkalle tyttärensä tyttären kanssa!" — "Reipas ukko siis?" — "Onpa kylläkin, mutta hyvin hän pitääkin terveydestään huolta, aina on hän liikkeessä. Hän oli välittäjänä täällä." — "Välittäjänä?" — "Niin, joka seudullahan on välittäjänsä tieteen ja käytännön välillä. Hänestä johtaa alkujuuressa tämän seudun ja koko lähitiennon varallisuus." — "Hänestä pidetään siis?" — "Enemmän kuin kenestäkään muusta näillä seuduin." — "Minkälainen hän on saarnatuolissa?" — "No niin, hän on nyt seisonut siellä viisikymmentä vuotta kertomassa juttuja. Aikoinaan sille naurettiin ja muutamat pitivät hänen juttujaan pyhyttä loukkaavinakin, nyt on jo paljon sellaisia, jotka pitävät niistä." — "Minkälaisia juttuja hän sitten kertoo?" — "Se tarina, jonka tohtori Kent oli viimeksi kuullut, oli eräästä vaimosta, joka St. Louis'issa Amerikassa oli ollut kolmekymmentä

vuotta vankeudessa, hän oli jo seitsemänkymmenen vanha ja kuitenkin pahin kaikista vangeista. Sattuipa sitten niin, että vangit piti muutettaman toiseen vankilaan, jonka johtajattarena oli kveekari. Vanhus ei tahtonut muuttaa, hän teki kaikin voimin vastarintaa, hänet täytyi panna köysiin ja kantaa pois tuoliin sidottuna. Kun he toivat häntä, seisoi vankilan johtajatar ovella ottamassa vastaan tuota hurjaa vanhusta. 'Päästäkää hänet irti!' sanoi johtajatar. 'Mutta kuinka se käy päinsä?' — 'Päästäkää irti!' Se tehtiin. Heti kun vanhus oli päässyt kahleistaan, kumartui johtajatar hänen puoleensa, kiersi käsivartensa hänen kaulaansa ja suuteli hänet tervetulleeksi aivankuin sisar tekee sisarelle. Silloin vaipui vanha vaimo polvilleen ja kysyi: 'Uskotko todellakin minussa olevan jotain hyvää?' Siitä lähtien hän totteli johtajatarta."

Nyt astuivat Kallem ja Kent ulos vaunuista, heidän oli poikettava eräisen talonpoikaistaloon, joka oli vähän matkaa syrjässä tiestä. Talon kuistin edestä nousi musta koira seisomaan, se katsoi vaunuja kohti ja haukahti, mutta vain pari kertaa, kulki sitten muutamia askeleita tulijoita vastaan ja nuuskittuaan heitä meni takaisin ja paneutui maata.

Ketään muita eläviä olentoja ei näkynyt. Poika käänsi hevoset ja ajoi ne tien laidalle. Molemmat lääkärit menivät sairaan luo, Ragni käveli edestakaisin pihalla. Ikkunasta näki hän vanhan ukon makaavan sängyssä, hänen vierellään istui hänen vaimonsa. Vaimo lauloi värisevällä äänellä sairaalle, ja jatkoi lauluaan vielä sittenkin, kun ovi avattiin hänen takanaan.

Ragni tarkasteli ympärilleen pihalla, sitten hän laskeutui istumaan aitan rapulle.

Ei mikään tee ihmistä niin äänettömäksi kuin rauhallinen talonpoikaistalo. Ei edes metsäkään, sillä siellä rasahtelee alituisen: siellä täytyy kuunnella ja tähystellä, eikä myöskään meri, sillä se ei koskaan saa täydellistä rauhaa, eikä niittykään, sillä siellä versoo elämä ja me näemme sitä toisaalta. Mutta toista on talonpoikaistalossa, kanaparvi siellä kaakattaa ja tarinoi keskenään ja synnyttää turvallisuuden tunteen, ja pihalla nukkuu koira ja kissa astuu pari askelta, pysähtyy ja kulkee pari askelta jälleen, ja aurat nojaavat vasten karhia, tahkokivet seisovat kuivina, vaunujen aisannenät nojaavat maahan, ruokakello lepää äänettömänä. Kaikki, mikä on ollut liikkeessä, lepää kuten sinä itsekkin, ja se, mikä vielä liikkuu ja äännähtelee, lisää vain rauhaa. Katsoppas sikaa, joka tuolla seisoo ja tonkii maata, kuinka se on tyytyväinen, ja jos hevonen tuolla syö ja huiskauttelee hännällään pois karpäsiä, osoittaa sekin hyvinvointia, ja jos taas pikku linnut tulevat tervehtimään, niin synnyttää se suruttomuuden tunnetta, joka rauhassa aina piilee.

Keskelle tätä rauhaa hiipi se levottomuus, jonka kohtaaminen Josefinen kanssa oli synnyttänyt. Syyttikö omatunto Ragnia? Ei, tuhat kertaa ei! — Eikä myöskään hänen sisarensa lapset? — Ei, sellaisilla ehdoilla hän ei olisi voinut niiden hyväksi elämätään uhrata. Mitä se sitten oli? Mitä oli hän tehnyt? Rakastanut Kallemia. Minkävuoksi hän ei olisi saanut rakastaa?

Hiljaisuus oli kadonnut. Ragni meni rakennusten toiselle puolen, sieltä hän löysi kaksi *orobus*-lajia, jotka olivat aivan lähekkäin, ensin linnunherneen niityltä ja sitten vielä toisen, jonka nimeä hän ei muistanut. Tielle päin kulkiessaan hän löysi komean kukonharjan ja kolmannenlaisen orvokin, toiset kaksi hän oli saanut Kallemilta ja Kentiltä. Mikä loistava kasvisto! Katsos tuolla! Mitä kaunein *veronica*, voi sentään, siitä putosi kukka, mutta tuolla oli toinen, siinä pysyi kukka. Hän sai sittemmin kuulla, että tätä hentoa kukkaa kutsuttiin täällä "miehen uskollisuudeksi".

Hän meni taas pihalle. Ikkunasta näki hän Kallemin kuuntelevan sairaan vanhuksen rintaa. Kohta tuli tohtori Kent ja miehen vaimo ulos tuvasta, tohtori puhui hyvin kovalla äänellä, mutta vaimo ei sittenkään tahtonut kuulla mitään. Kallem seisoi ovella niin juhlallisen kookkaana, ja nyt tuli hän Ragnia vastaan. Kuinka Ragni häntä rakasti!

\* \* \* \* \*

Iltapäivällä he istuivat kahdenkesken tohtorin työhuoneessa, jonka ikkunat olivat kaakkoon päin. He lukivat kumpikin kirjaansa ja kaikki oli niin kuin olla pitikin. Sören Pedersen tuli sisään vaimonsa kanssa, he olivat tulleet eteisestä ruokasalin läpi. Sören näytti viekkaalta, akka taas säikähtyneeltä: pappi tuli juuri rouvineen portista!

Kallem huomasi, että Ragni kalpeni. Vieraiden läsnäollessa ei Kallem voinut muuta kuin sanoa kehoittavasti: "Tule siis!" — meni saliin ja sieltä eteiseen heitä vastaan.

Kohtaaminen oli jäykkä. Pastori pyysi anteeksi, että he tulivat tällaiseen aikaan, mutta tämä aika sopi hänelle parhaiten, hän tuli iltakirkosta. He aikoivatkin vain tulla kysymään, eikö lanko voisi tulla rouvineen heille illalliselle? Sunnuntaina ei pappi juuri tahdo olla oma herransa ennenkuin iltasella. — Äänessä oli hiukan saarnantapaista juhlallisuutta, kasvot ja koko olento muistuttivat kirkkoa. Josefine seisoi ja katseli ympärilleen, jonkun ajan päästä ei pappikaan muuta neuvoa keksinyt.

Hänestä täällä oli "hauskannäköistä", flyngeli oli "oiva kapine".



Sitä heidän katsellessaan sanoi Josefinekin sanansa kääntyen äkkiä Ragnin puoleen: "Tehän soitatte niin hyvin?" — "Ooh!" — "Etteköhän voisi soittaa meille vähän?" — "Niin, tehkää se!" lisäsi pappi.

Ragni katsoi mieheensä, — kuin hukkuva, joka etsii apua. "Ragnin täytyy olla sillä tuulella voidakseen soittaa", sanoi Kallem. "Hän on tietysti väsyksissä", sanoi pappi puolustukseksi. He istuutuivat, pappi ja Kallem vastatuksin, Josefine hiukan syrjemmälle, Ragni jäi seisomaan.

"Onhan luonnollista, että te molemmat olette väsyksissä", jatkoi pappi, "olettehan tulleet niin pitkältä matkalta ja nyt järjestäneet täällä kotianne, minähän kuulin tohtori Kentiltä, että täällä on melkein valmista?" — Kyllä niinkin, mutta heillä oli ollut sellaisia oivallisia avustajia kuin Sören Pedersen ja tämän vaimo Aase. Ragni pelkäsi heidän vielä olevan ruokasalissa ja kiiruhti sinne. Ei, poissa ne olivat, eikä niitä näkynyt tohtorinkaan huoneessa.

Papin kasvoille oli tullut isällinen ilme. "Meidän täytyi ottaa Sören Pedersen ja hänen vaimonsa työhön, kun emme onnistuneet saamaan niitä, joita olisimme halunneet. Mutta sellaisille ei pitäisi koskaan antaa työtä." — "Kuinka niin?" — "Kyllähän he ovat reipasta työssään, mutta juovat kaiken mitä ansaitsevat ja ovat kokonaisia päiviäkin pois työstä, kuten ovat täälläkin tehneet. Sellaiset herättävät suurta suuttumusta seurakunnassa." — "Sepä merkillistä." Ragni kulki aivan Kallemin sivuitse silitellen kädellään hänen päätänsä, oli ottavinaan jotain pianon päältä. Pappi ei antanut kuitenkaan Kallemin ylenkatseellisen äänen itseänsä säilyttää. "Me olemme koettaneet tehdä kaikki voitavamme heidän hyväkseen — niin, vaimo on yhtä suuri juomari kuin mieskin. Te hämmästyisitte, jos kuulisitte, miten hyviä ihmiset ovat olleet heitä kohtaan. Mutta kaikki on ollut turhaa ja enemmän kuin turhaa. — No niin, en tahdo tähän asiaan nyt syvemmälle kajota", hän katsahti vaimoonsa, joka siinä istui ruumiinmukaisessa puvussa, voimakkaana ja läpitunkemattomana, lujaluontoisena kiireestä kantapäähän. Harjaantuneiden luomien alta katsoivat silmät, vaikka ne eivät olleet katsovinaan. Kallemin teki mieli hyökätä hänen luokseen ja ärjäistä hänelle. Mutta taampana, vastapäätä miestänsä seisoi Ragni, toisten häntä näkemättä.

"Minua harmittaa, että se vanha lääkäri on rakentanut talonsa aivan sairashuoneen viereen", sanoi Kallem. "Siinä on vieraita ihmisiä aivan nenän edessä." — "Niin, hän rakensi sen langollensa. Ja nyt on hänkin kuollut." — "Olen kuullut sen. Jos minulla olisi varoja panna enemmän rahaa likoon, niin ostaisinpa sen, vaikka minä en sitä tarvitsekaan." Josefine käänti hiukan päätään, epäilemättä nähdäkseen, seisoi Ragni siellä. "Minä en luule sen olevan myytävänä", hän sanoi, "minä tunnen perilliset". Tuli hetkisen kestävä hiljaisuus.

Pappi siirsi keskustelun toiseen aineeseen. Hän oli aamupäivällä lukenut "Morgenbladetista" kirjoituksen, jossa kuvailtiin Amerikassa kaikilla aloilla vallitsevaa epävarmuutta. Hän puhui kuin olisi hän asian hyvinkin tuntenut ja kääntyen aina vaimonsa puoleen. Jos hän sattui luomaan katseensa toiseen — kuten nyt Ragniin, joka oli tullut Amerikasta —, tapahtui se vain sivumennen, ja hän kääntyi taas vaimonsa puoleen.

Pastori Tuft oli komea ja kaunis mies, varsinkin nykyisin, kun jonkunlainen hyvinvointi oli tasoitellut kasvojen epätasaisuuksia, ääni oli selkeä ja Melanchton-silmät säteilivät hänen puhelunsa mukaisesti. Hänen sanansa ja olentonsa tekivät melkein uskottelevan vaikutuksen, mutta lempeyden alta pilkisti esiin oman arvon tunto.

Aivan odottamatta tekee hänen vaimonsa päällään merkitsevän liikkeen. "Niin, tietysti on aika jo lähteä!" sanoi pappi ja nousi tuoliltaan, "olin jo aivan unohtaa. — No, — te lähдете mukaan?" — Josefine nousi seisomaan, samoin Kallem. Mutta oli Kallemillakin vaimo, joka loi silmäyksiä, harmaita ja hyvin lempeitä. "Kiitos, me olemme väsyksissä. Mutta pidämmehän muistissa."

Ja niin saatettiin vieraat ulkosalle. Kallem meni ikkunaan katselemaan, kun he kookkaina ja voimakkaina astelivat pois. Kohta olivat he jo kirkon tuolla puolen, kaikki ohikulkijat tervehtivät heitä kunnioittavasti. Hän seisoi siinä vielä, vaikka heitä ei enää näkynytäkään, asteli pari kertaa yli permannon, käännähti sitten äkkiä ympäri: "Jaa, kutsuppas Sören Pedersen ja hänen vaimonsa Aase tänne!" — ja hän läksi itse niitä hakemaan. Mutta niitä ei löytynyt mistään, Sigrid kertoi niiden lähteneen heti, kun pastorin herrasväki oli tullut. "Saadaanpas nähdä, ne juovat itsensä humalaan! Juokse hiidessä niiden jälestä ja pyydä heitä tulemaan luoksemme illalliselle. Sano, että vieraat ovat lähteneet." Palvelustyttö läksi. Kallem huusi vielä hänen jälkeensä: "Tuo ne mukasi, joko ne sitten tahtovat tai ei!"

"Kuulkaas nyt, verhoilija!" sanoi tohtori, kun Pedersen seisoi taas salissa Aase takanaan, "kuulkaas nyt —: pastori sanoo, että te juotte, sekä te että vaimonne ja ettei hän saa teitä siitä tavasta taukoamaan". — "Pastori on siinä puhunut totta." — "Mutta se on paha tauti, Pedersen." — "Kyllä niinkin, — sitten jälestäpäin." — "Tahdotteko antautua minun parannettavakseni?" — "Hihii, aivan kernaasti, herra tohtori! — mutta vakavasti sanoen: se vie paljon aikaa!" — "Kaksi minuttia." — "Kaksi

minuttia?" Hän hymyili, mutta ennenkuin hymy oli poistunut hänen kasvoiltaan, seiso i Kallem hänen edessään luoden häneen terävän ja läpitu nkevan katseen. Verhoilijan kasvot muuttivat väriään, hän hätkähti taapä in. Tohtori seurasi häntä ja käski hänet istumaan. Pedersen teki sen paikalla. "Katsokaa minuun!" Aase oli vähällä joutua päästä pyörälle. "Istukaa tekin!" sanoi tohtori Aaselle, ja tämä lysähti istumaan tuolille. Tohtori oli jo eilen nähnyt, minkäl aatuisten ihmisten kanssa hän oli tekemisissä. Sören Pedersen tarvitsi tuskin kahtakaan minuttia kun oli jo hypnoottisessa unessa, eikä vaimo sen enem p ää, vaikka tämä oli vain katsellut, mitä tapahtui. Tohtori käski heidän avata silmänsä jälleen, he tottelivat kumpikin heti. "Kuulkaa nyt, Sören Pedersen! Nyt lakkaatte te juomasta viinaa ja muita väkijuomia missä muodossa hyvänsä, te ette maista viiniä, eikä oluttakaan — yhteen kuukauteen. Kuulkaa! Kun kuukausi on kulunut — nyt on kello puoli seitsemän, niin te tulette tänne täsmälleen samaan aikaan."

"Ja te myöskin, Aase. Joka kerta kun miehene tahtoo juoda, niin te huudatte. Ja sitten te molemmat rupeatte laulamaan." — "Mutta me emme osaa laulaa." — "Yhdentekevä, te laulatte kumminkin."

#### 4.

Josefine matkusti pois kaupungista. Hän otti poikansa mukaan länsirannikolle nauttimaan meriky lpyjä. Hänen miehensä tulisi kohta perästä, hänellä ei ollutkaan sitten papiksi tultuaan vielä ollut virkavapautta. Hän oli heti tutkinnon suoritettuaan tullut tänne apulaiseksi ja saavuttanut siihen määrin seurakunnan luottamuksen, että kun kaupunki kaksi vuotta takaperin eroitettiin maaseurakunnasta, hänet valittiin kaupungin papiksi. Hän oli työskennellyt hartaasti lähes kuusi vuotta, siksipä hän kaipasikin hiukan lepoa. Josefine oli eräänä päivänä veljensä luona, mutta tämä ei sattunut olemaan kotona. Hän oli silloin kertonut lähtevänsä matkalle, sanonut jäähyväiset ja pyytänyt sanomaan veljellensä terveisiä.

Ragnille selvisi heti, että koko matkatuuma oli päätetty yksinomaan senvuoksi, ettei heidän tarvitsisi esitellä häntä tutuilleen, he eivät tahtoneet saada kärsimyksiä hänen tähtensä. Kallemille, joka oli vähemmän epäluuloinen, hän ei virkkanut siitä mitään. Kallem unohti koko suhteen, sillä hänellä oli niin tavattoman paljon työtä ja touhua. Tohtori Kent halusi lähteä ulkomaille ja Kallem in oli hoidettava oman virkansa ohella hänenkin tehtäviään palkkioksi siitä, että hän oli ennen Kallem in tuloa ollut lääkärinä sairashuoneella. Kolmantena lääkärinä paikkakunnalla oli nuori sotilaslääkäri. Hänen nimensä oli Arentz ja hän herätti huomiota tavattoman suuren rintansa vuoksi. Kallem tuns i hänen täsmällisissä tiedoissaan oppikirjan sanat, alussa Kallemia halutti kutsua häntä Niemeyeriksi, mutta ei tehnyt sitä kuitenkaan hänen jalomielisyytensä vuoksi. Kun elämä tuolla maanteillä ja kaduilla alkoi käydä Kallemille sietämättömäksi, tuumi hän ottaa Arentzin apulaisekseen. Jos hän itse tahtois i olla vapaana, täytyisi hänen järjestää toimintansa toisella tavalla.

Ragni näki hänen hotaisevan kiireesti päivällisensä ja tulevan kotiin vasta illalliselle. Saattoipa hän istua sitten hetkisen Ragnin kanssa avokuistissa tai astella puutarhassa, ja auttaa Ragnia jossakin hommassa, mutta se tapahtui harvoin, — kirjojensa luo hänen täytyi päästä. Olihan se sitten toisenlaista, kun virkatoveri palasi taas kotiin. Kallem halusi nyt voittaa takaisin sen, minkä oli laiminlyönyt ja siksi hän olikin nyt alinomaan joko laboratoriossaan tai virkahuoneessaan. Sinne muutti vihdo in Ragnikin, hän sai oman tuolinsa ja oman kirjahyllynsä, virkahuone muuttui heidän asuinhuoneekseen.

Tuntikausia he lukivat kumpikin kirjaansa ja vaihtoivat tuskin kymmentä sanaa keskenään. Kallem oli syventynyt laajaperäiseen tutkimukseen eikä aavistanut, miltä näytti, kun hän siinä lukemisensa väliaikoina lepäsi pitkin pituuttaan sohvalla ja katsoi vaimoonsa lausumatta sanaakaan, tai, kuten tavallisesti, seiso i ikkunan edessä tuijottaen ulos. Jos hän sattui tulemaan Ragnin eteen, kääntyi hän ympäri ja meni taas ikkunan luo. Hän väitti, että hänen ajatuksensa liikkuivat silloin monta vertaa paremmin kuin muulloin, se tapa oli perintönä hänen isältään.

Koti oli hänen ihastuksensa ja aina hän sinne tullessaan ylisteli sitä. Silloin hän asteli ympäri huoneita, huoletonna ja iloisena kuin pääskynen. Päivällisen jälkeen hän halusi mielellään kuulla musiikkia, mutta ei silloin monestikaan huomannut, mitä Ragni soitti.

Entä Ragni? Joka päivä kiintyi hän yhä lujemmin kotiin ja kotiaskareihin. Miestään hän kutsui taaskin "valkeaksi pashaksi", flyygeliä "saduksi". "Nyt taas yksi satu!" sanoi hän aina soittamaan ruvetessaan ja totutti miehensäkin siihen. Sänkykamar ia hän kutsui nimellä: "tähtien keskellä", kyyhkysiä, jotka oli saanut helluntaiksi, nimitti hän "hellunta iljoikseen", Sigridiä "seitsenkätiseksi". Kun hän Kallem in kanssa istui virkahuoneessa lukemassa, tuntui hänestä siltä kuin he purjehtisivat kauas pois, kumpikin omalla purrellaan, kumpikin omaan maahansa. "Mennäänkö nyt sisälle purjehtimaan?" oli hänen tapansa sanoa.

Ragnin taipumukseen käyttää vertauksia oli Kallem tutustunut jo Amerikan-kirjeissä. "Me työskentelemme maailmantunnelin päissä, kumpikin puolellamme ja lähestymme hitaasti toisiamme", oli Ragni kirjoittanut, ja tätä tunnelivertautta oli hän käyttänyt monesti. Vihdoin "he olivat niin lähellä toisiaan, että hän saattoi jo kuulla Kallemin puhelua!" — Höyrylaivoista, "jotka uivat heidän yläpuolellaan" kuljettaen heidän kirjeitään, kirjoitti hän "että niitä toisen kaipaus veti ja toisen työnsi takaa".

Eräänä sateisena iltana heidän istuessaan kuivina kuistin katon alla, sanoi Ragni: "Tällaisilla rakennuksilla pitäisi olla pää." — "Pääkö?" — "Niin, pää siipien välissä niinkuin kiltillä kanalla ainakin." — "Vai niin, vai sillä tavalla!" — "Minusta tuntuu aina siltä kuin olisin kahden siiven alla ja hautuisin." — "Kuule, mikäs siihen oli syynä kun sinä et lapsuudessasi tottunut raamatun vertauksiin?" — "Syynä siihen oli se, että minulla oli isä, joka jutteli minulle lajien synnystä jo kymmenvuotiaana, kasvit, eläimet ja ihmiset kuuluivat samaan perheeseen, — sellainenhan sopi minun luonteelleni! Kun minä sitten sain isäpuolen, joka, pappi kun oli, väitti, että maa ja ihmiset olivat alusta pitäen olleet täydelliset, niin minä en uskonut sitä. Sitäpaitsi oli isäni hiljainen ja kivuloinen mies ja minä rakastin häntä, isäpuoleni oli tulinen ja voimakas, häntä minä pelkäsin."

Kallem kysyi, eikö hän tahtois erota lapsuudestaan ja kehityksestään. Siihen antoi Ragni jyrkästi kieltävän vastauksen.

\* \* \* \* \*

Kristen Larssen oli saanut tohtorilta työkseen kalustaa laboratorio ja laittaa ilmanvaihtolaitos kuntoon ja sitäpaitsi muita pienempiä hommia. Kallem ei ollut vielä elämässään joutunut tekemisiin niin vaiteliaan ja epäluuloisen, mutta samalla viisaan miehen kanssa kuin Larssen oli. Hän tuli eräänä sunnuntaina elokuun alussa Kallemin luo paraimmassa puvussaan: pitkä, ruskea takki, hihat tavattoman ahtaat, liivi ruudukas ja liian lyhyt, housut harmaat ja valmistetut n.s. englantilaisesta nahkista. Arkipäivinä hänellä oli tapana kulkea avopäin, kaupungille hän meni pitäen hattua kädessään, hän ei sietänyt mitään päässään, jollei ilma sattunut olemaan hyvin kylmä. Hän seiso virkahuoneessa, pitkänä, laihana, tukka lyhyeksi leikattuna, kasvot puhtaaksi pestyinä, leukaa tummensi musta parransänki. Valkea paidan kaulus oli käännetty punaruutuisen kaulahuivin päälle. Tohtori pyysi häntä istumaan ja kysyi, mikä häntä vaivasi. Hän sai vastaukseksi — ensin tutkivan silmäyksen, sitten selityksen, ettei hän koskaan ollut valittanut vaivojaan.

Kallem huomasi, ettei Kristen Larssenin ollut helppo tuonlaisen vastauksen jälkeen ilmoittaa asiaansa, mutta Kallem ajatteli: se tekee hänelle hyvää.

Viimein sai hän lausutuksi, että hän oli kuullut "tohtorinnan" olleen viisi kuusi vuotta Amerikassa, tokkohan hän lainaisi hänelle englantilaisia kirjoja? Ehkäpä voisi rouva vielä neuvoa, miten hänen olisi meneteltävä, hän oli hiukan opiskellut omin päin.

Aikoiko hän siis muuttaa maasta? — No, vaikkapa niinkin, "mutta norjalaisten orjaksi hän ei halunnut mennä ... siihen leikkiin hänen mielensä ei lainkaan tehnyt". — "Miten vanha te olette?" — "Hjaa, neljäkymmentä vuotta ja ylikin." — Hän näytti jo ainakin viidenkymmenen vanhalta. "Luullakseni minun vaimoni mielellään opettaisi teille englanninkieltä, vaikkapa iltapuhteilla." Ei, sitä hän ei millään muotoa tahtonut. Mutta Kallem selitti hänelle, että oli mahdotonta oppia ääntämään omin päin. Ragni tuli samassa sisään ja tohtori selitti hänelle, että Kristen Larssenille englanninkieli merkitsisi samaa kuin kaksi siipeä. Ragni ensin hiukan punastui, sillä se ei ollut nimittäin ainoa epämieluisen tehtävä, jonka Kallem oli hänelle antanut, varmaankaan Kallemin mielestä ei Ragnilla ollut kylliksi työtä ja puuhaa. Itse hän olisi mieluummin ollut vapaana. Mutta kun hän katsoi Kristen Larsseniin ja muisti Kallemin sanoneen häntä viisaammaksi mieheksi, mitä oli tavannut, rupesi häntä sääliittämään. Larssen tutki paraikaa erästä englantilaista kirjaa ja ymmärsi töintuskin, mistä siinä puhuttiin. Ragni ei ainoastaan tarjonnut hänelle apuaan, vaan vieläpä pakoitti hänet apuansa vastaanottamaan. Jo saman päivän iltana kello viiden ajoissa tuli Kristen Larssen ja siinä he sitten istuivat tavailemassa erästä helppoa kappaletta. Kallem näki kotiin tultuaan nuo molemmat päät kumartuneina yli saman kirjan, toinen pitkulainen, mustatukkainen ja kulmikas, — toinen taas hienomuotoinen ja tukka punaiseen vivahtava, hän näki Larssenin jääkylmät, ryppyiset ja likaiset kasvot ja Ragnin keväiset, hohtavat ja terveet. Ragni piti nenäliinaa suunsa edessä ja kärsi huomattavasti siitä, että täytyi istua Larssenin vieressä. Silloin muisti Kallem, että hänkin oli huomannut, miten epämiellyttävältä Larssenin henki löyhkyi. Kallem hommasi kohta heille kaksi kirjaa ja he saivat istua kumpikin omalla puolellaan pöytää. Ragni toimitti tehtävänsä niin nopeasti kuin suinkin voi. Tätä peittäääkseen Kallem pyysi Larssenia illalliselle ja hän koetti sulattaa hänen jääkylmää luontoaan, mutta hän oli lähtiessään yhtä kylmä ja varovainen kuin tullessaankin. Larssen antoi hänelle ajattelemisen aihetta. Mikä hän oikeastaan mahtoi olla miehiään ja kuinka hän oli tuollaiseksi tullut?

Sopivan tilaisuuden sattuessa Kallem läksi asialle hänen asuntoonsa. Täällä tapasi hän laihan naisenkäppyrän, pää käärittynä suureen huiviin, se oli Larssenin vaimo. Jos mies piti liian vähän

päässään, niin oli tällä sen sijaan liian paljon. Ei yhtään lasta. Ei tulta takassa, vaimo sanoi keittävänsä ruokaa moneksi päiväksi yhdellä kertaa. Vaimo käveli huoneessa ja kutoi sukkaa, varovaisena ja epäilevänä. Kallemissa heräsi ajatus, että he olivat päättäneet elää näin puutteellisesti säästääkseen matkaravoja. Vain yksinomaan sitä varten, että olisi jotain asiaa, oli Kallem ottanut mukaansa revolverin, joka ei tahtonut laueta, se oli lippaassa ja hän oli ottanut lippaankin mukaansa, mutta huomasi vasta nyt, että ampumavaratkin olivat tulleet siinä mukana. Kallem näytti sitä vaimolle. "Tällaisia täällä on kosolta", vastasi vaimo, asetti sen lippaaseen, sulki ja pani sen miehensä työpenkin yläpuolella olevalle hyllylle. Sekä penkki että hylly oli täynnä korjauksen alaista tavaraa. "Hänellä on nykyisin paljon ulkotyötä", sanoi vaimo, "tuollaiset pikkutyöt saavat odottaa". Tämä heidän huoneensa oli samalla kertaa työpajana, kyökkinä ja makuuhuoneena. Seinäkello, pöytä, sänky, penkki ja kolme puujakkaraa, siinä koko huonekalusto, — ja sitäpaitsi ilettävä löyhkä.

Kotimatalla hän kulki Sören Pedersenin verhoiluliikkeen ohi. Kallem oli avustanut häntä liikkeen aloittamisessa ja se menestyi hyvin. Siellä seisoivat Kristen Larssen pitäen toisessa kädessään lasia ja toisessa pulloa ja Sören Pedersenin vaimoineen huusi ja lauloi siinä lasin ja pullon ääressä, — se muistutti pitkää, surkeata koirien ulvontaa. Kristen Larssen nauroi sydämensä pohjasta. Tässä naurussa oli jotain leveää, ääretöntä onnentuntoa, se oli ilkeän sydämen syvintä paljastusta, se oli keksijän hurjinta riemuhuutoa. Kenties nuo kaksi herättivät hänen mielenkiintoaan, kukapa sen tietää? Tekikö hän tätä joka päivä?

\* \* \* \* \*

Kallemin kykyä panna ihmisiä työhön sai Ragni vielä voimakkaammin kokea.

Pienessä seurassa tohtori Kentin luona piti heidän tavata vanha pastori Meek ja hänen tyttärensä tytär Tilla Kraby, he olivat palanneet ulkomaamatkaltaan lähteäkseen uudelleen. Lyhyellä täällä oloajallaan, joka luultavasti oli viimeinen näillä seuduilla, kestettiin heitä kovasti. Tämä illanvietto oli myöskin heitä varten ja Kallemkin vaimoineen, vaikka he muuten pysyivätkin erillään seuraelämästä, menivät sinne ainoastaan nähdäkseen heitä. Kunniavieraat antoivat itseänsä odottaa ja sillä välin esiteltiin Ragnille muuan hyvin lihava nainen, tuskin kolmenkymmenen ikäinen, vilkas ja kaunis. Hän säikäytti Ragnia sanomalla: "En tiedä tuntuneeko teistä ikävältä, mutta minä olen Sören Kulen sisar." Nähdessään Ragnin joutuvan kovasti hämilleen hän vei hänet nopeasti syrjään: "Älkää nyt luulkokaan muuta kuin että minä olisin tehnyt aivan samalla tavoin kuin tekin", kuiskasi hän. "Ja kun sitäpaitsi löytää sellaisen miehen kuin teidän on", — hän puristi Ragnin käsivartta. Hän oli reipas ja vilkas eikä ollenkaan aavistanut, miten hän kiusasi tuota hienotunteista ihmistä, jonka käsivarsi oli hänen kainalossaan. Jo se seikka, että hänen kasvonsa ja ruumiinsa muistuttivat sitä "valasrotua", oli jo kylliksi, Ragni tunsikin halua lähteä karkuun, mutta seisoivat ja ajatteli: kiduta vain! Silloin nähtiin vanhan Meekin tulevan tyttärensä tyttären kanssa, isäntä sisarineen — tohtori Kent ei ollut naimisissa — meni heitä vastaan ja melkein koko seura jälestä. Etumaisten sanoessa "hyvää päivää" ja "tervetulua" kuuluivat takimaisten kuiskaukset: "Kas, miten reippaalta hän näyttää!" ja "kyllä se Tilla saa nyt matkustaa!" —, ja sillä aikaa seisoivat Kallem ja Ragni ihmetellen, ketä nuo kaksi muistuttivat, kasvot näyttivät tutuilta.

Pastori Meek oli tavallista kookkaampi, leveähartiainen ja hiukan kumaraselkäinen. Päänsä piti hän pystyssä, se oli leveä ja huomiota herättävä, sitä ympäröi tuuheaa, valkoinen tukka. Ragni kuiskasi: "Nyt minä tiedän! He ovat varmaankin sukua sille nuorelle miehelle, jonka me tapasimme ensi päivänämme täällä. — Muistathan hänet, joka oli niin kaunis?" — "Niin, siinäpä se onkin! Samat kaartuvat kasvot. Saattaisipa luulla heidän olevan bourbonein sukua." Vanhus lausui matalalla, sointuvalla äänellään kiitokset kaikista "tervetulon" toivotuksista. Hänen silmissään ei ollut mitään iloista, pikemmin niissä oli jotain tarkastelevaa ja kohtaloonsa alistuvaa. Hän ei näyttänyt vanhalta, mutta sangen hyväntahtoista ja mietiskelevältä. Joka kerta, kun pari korkeampaa virkamiestä puhutteli häntä, tuli hän vanhan tavan mukaan juhlallisen kursailevaksi. "Uusi tohtori" esitettiin ja rouva Lilli Bingin päähän pälähti sanoa Ragnille: "Mutta tähän sopisitte varmaankin yhteen! Saanko esitellä: rouva Kallem, neiti Kraby." Hiukan hämillään he tervehtivät toisiaan ja johtuivat puhelemaan siitä nuoresta miehestä, joka oli niin neiti Krabyn näköinen. Nuori mies olikin hänen serkkunsa ja hyvin musikaalinen. Tästä johtui keskustelu musiikkiin ja he olivat yhdessä koko illan.

Harvoin — niin, Kallemia lukuunottamatta — oli Ragni tavannut ihmistä, johon olisi niin ihastunut kuin häneen. Tämä samalla kertaa hiljainen ja eloisa, vaaleanverinen tyttö oli niin rakastettava käytökseltään ja hänen ajatuksensa olivat omintakeisia. Ja nyt piti hänen muutaman päivän perästä lähteä kaupungista ainiaaksi! Tunne siitä, että tämä olisi ainoa kerta, jolloin he tapaisivat toisiaan, kiinnitti heitä kaihoisalla tavalla toisiinsa. Tämä oli syynä siihenkin, että Ragni halusi nyt soittaa, kun kerran isäntä oli häntä veitikkamaisesti pyytänyt. Hän tahtoi antaa uudelle ystävälleen itsestään niin paljon kuin suinkin.

Ragni kuiskasi hänelle: "Rakas ystäväni, seisokaa sellaisessa paikassa, että minä voin nähdä tutut

kasvot edessäni", ja alkoi soittaa Solvejgin laulua "Peer Gyntistä". Oltiin kyllä odotettu jotain loistokappaletta eikä tällaista yksinkertaista laulua, mutta kun flyygeli oli sen "laulanut" loppuun, olivatkin kaikki niin ihastuksissaan, että kaupunginvouti, joka tällaisissa tilaisuuksissa mielellään oli johtavana sieluna, pyysi sen toistettavaksi ja he saivatkin sen kuulla vielä kerran. Sitten seurasi noitamarssi samasta kappaleesta ja Ragni soitti sen verrattoman pontevasti, heti sen jälkeen tuli Selmerin "lastenleikki" — mitä hienoimpana ja ihanimpana vastakohtana, hän soitti sen yksityiskohtiin saakka menevällä kuvailutaidolla, sitten kauniin, vanhanaikaisen laulun Sindingiltä, jossa jokainen sävel oli kuin erityinen sana, lisäksi vielä iloisen ja reippaan kappaleen Svendseniltä ja lopuksi Selmerin juhlararssin. Nyt hän ei pelännyt lainkaan, hänen katseensa toivat sanomia satumaailmasta Tillaalle ja hänen kauttaan monelle muulle. Seura oli hurmaantunut, kaupunginvouti kulki yli lattian riemuissaan kuin räikkövä torvi. Vanha Meek tuli vanhanaikaisen kohteliaana kiittämään, Tilla kuiskasi: "Isoisä on hyvin musikaalinen."

Tunnin perästä vanha Meek poistui, hän ei koskaan ollut kauemmin vieraisissa. Hänen tyttärensä tytär lähti myöskin, Kallem ja Ragni liittyivät heidän matkaansa.

Ilta oli lauha ja leppoisa siihen nähden, että elokuu oli loppuillaan, jolloin auringon laskettua ilma niin nopeasti muuttuu, kuitenkin se oli senverran viileä, että täytyi syysviitta heittää hartioille. Kävelijöitä oli kaikkialla. Kun he tulivat Kallemin portille, kysyi Ragni, joka muuten oli niin kainoluontoinen, eivätkö he tahtoisi astua sisään, ja vanhus vastasi kohteliaasti, että jos oli toivoa saada kuulla enemmän musiikkia, niin he mielellään ottaisivat kutsun vastaan. Salissa sytytettiin lamput, flyygeli avattiin, ja avonaisten ikkunain kautta kajahteli ulkoiseen ilmaan italialainen barcarole. Vanha Meek riemuitsi ja uskalsipa vielä kysyä, saisiko hänen poikansa poika, joka kävi täällä koulua, tulla kuulemaan rouvan soittoa, — tietysti ainoastaan silloin, kun hänestä ei olisi vastusta. Hän oli ikävä kyllä niin kiintynyt musiikkiin, että vaikka oli jo yhdeksäntoista vuotias ei vielääkään ollut suorittanut ylioppilastutkintoaan, mutta kun kerran oli niin onnettomasti laita, pitäisi hänen saada mieluummin kuulla hyvää musiikkia. Ragni vastasi, että se huvittaisi häntä. Kallem kysyi, voisiko hän mennä siitä hänelle puhumaan. Vanhus oli siitä hänelle kovin kiitollinen ja vielä enemmän hän olisi, jos tohtori samalla tutkisi, mikä poikaa vaivasi, sillä jotain hänellä oli. Kallem sanoi sen jo huomanneensa ja luuli tietävänsä, mitä se oli.

Vanhus istuutui flyygelin ääreen: "Nyt saatte kuulla yhden hänen lauluistaan", sanoi hän. Ja vähemmän jäykällä sormilla kuin olisi, odottanut, ja matalalla äänellä, joka oli sellaista kuin olisi kirkonkelloja koskettanut, hän alkoi laulun:

Milloin on oikea aamu? Silloin, kun sätehet vuorella väikkyvät, kultana sen lumihuipulta läikkyvät kohden lahdelman kukkaista rantaa. Siellä se antaa virvelle voiman suureksi suortua, korrelle uskon uudeksi nuortua. Silloin on aamu, oikea aamu. Vaan, kun synkkä on sää ja mieli pilvinen, en aamua nää minä, en!

Silloin on kylläkin oikea aamu, kielot kun auki on umpunsa luoneet, pienoiset linnut syöneet ja juoneet, — laulaneet: vieläpä koivut ja haavat lahjaksi saavat uljahan latvan, ja virtujen tyrskyt toivehen kohdata viel' meren myrskyt. Silloin on aamu, oikea aamu. Vaan, kun synkkä on sää ja mieli pilvinen, en aamua nää minä, en!

Milloin on oikea aamu? Silloin, kun myrskyissä, suruissa palaa hehkuen voimat ja auringon valaa sieluusi, niin että riemuisinta lämpöä rinta taas tuntee ja kuulee kutsua syvää: ain' ole kaikille, kaikille hyvä. Silloin on aamu, oikea aamu. Voima suurin se on, — vaan ei tuhoton —, sä tahdotko sen? Juuri sen!

Sekä sävel että säestys olivat omituisia. Ragni huudahti: "Kas vaan, miten se kajahtelee!"

Kallem kysyi, mikä naisten laulu se oli. Tilla vastasi, että se oli sanomalehdessä, se oli varmaankin joku käänös. Mutta kun vieraat olivat poistuneet, uskoi Ragni miehelleen, että tuo "naisten laulu" oli hänen kääntämänsä! Kallemin serkku oli sen antanut erääseen norjalais-amerikalaiseen lehteen, sieltä se kai oli sitten levinnyt. Tämä sattuma teki sen, että Kallem jo seuraavana päivänä meni Karl Meekin luo, — ja kolmen päivän perästä tämä oli pianoineen, kirjoineen ja vaatteineen muuttanut Kallemin taloon, suureen puistonpuoleiseen ullakkokamariin. Ragni oli ollut kovasti sitä vastaan, mutta Kallem oli saanut hänet myöntymään.

5.

Sitten siellä istui pöydässä pitkätukkainen pojanvetkale jalat kiedottuina tuolin jalkoihin, punertavat, hoikat sormensa olivat niin jääkylmät ja hikiset, ettei Ragni voinut niihin koskea. Ei hän voinut tätä nuorukaista puhutellakaan senjälkeen, kun oli Kallemilta saanut kuulla hänestä yhtä ja toista, ensi

näkemällä saatu kaunis vaikutuskin sen kautta hävisi. Hänen tulonsa huoneeseen oli kiireellistä aivankuin olisi hän sitä opetellut, hänen nuttunsa tai hihansa takertui oven ripaan tai hän ei saanut ovea kiinni ensi vetäisyllä, taikka hän liukastui, survaili tuolia tai törmäsi palvelustyttöä vastaan, kun tämä tuotuaan jotain pöydälle oli menossa pois huoneesta. Hän ei katsonut silmiin, hänen kauniit silmänsä olivat uneliaat ja puoliummessa, poskien väri oli tuhkanharmaa, hän tarkasteli lautasiin maalattuja kuvia ja kiinalaista leipäkoria, joka oli hänen edessään. Hän ei puhunut sanaakaan, kun joku hänelle sanoi jotakin, säikähtyi hän ja vastaili "niin" tai "ei", aivankuin olisi hän saanut hehkuvia hiiliä suuhunsa. Mutta hän söi — Ragnin käsitystavan mukaan — kuin hevonen. Kun hän siveli hikisillä sormillaan housujaan tai tuuheaa, rasvaista tukkaansa, oli hän ilettävämpi kuin Kristen Larssen.

Tämä epämiellyttävä poika pöydässä jok'ikinen päivä ja Kristen Larssen joka ilta! Sitäpaitsi vielä vanhat akat, joita Kallem haalasi sisään, jotta Ragni niille antaisi villavaatteita, ja kakarat, jotka monestikin olivat puettavat kiireestä kantapäähän, — ne olivat Kallemin keuhkotautisia ystäviä!

Mutta ei ainoastaan henkilöiden epämiellyttäväisyys häntä kiusannut, mutta kun kaikki ovetkin olivat avoinna eikä hänellä ollut rauhallista paikkaa, eikä aikaa omia hommiaan varten. Kallemille ei olisi maksanut vaivaa siitä puhua niinkauan kuin se, mikä Ragnille oli suurinta tuskaa, oli hänelle suurinta hupia. Siihen sekottui hiukan vielä mustasukkaisuuttakin, Kallem ei olisi nähnyt häntä ja hänen harrastuksiaan. Suhde hänen ja sisaren välillä jäi entiselleen, papin perhe oli aikoja sitten tullut takaisin, Josefine oli eräänä aamupäivänä pistäytynyt heidän puutarhassaan tuomassa kukkia vanhan Kallemin haudalta, langokset tapasivat toisensa kadulla ja sairasvuoteiden ääressä, siellä kohtasi Kallem joskus myöskin sisarensa, joka oli avulias köyhiä kohtaan. Mutta Kallem luu hän ei tullut eikä Kallem hänen luokseen, — eikä papin perhe pitänyt tuliaisiakaan heidän kunniakseen, niinkuin kaikki olivat odottaneet, eikä sinne muuten enää vieraita kutsuttukaan. Ragni ei hetkeäkään epäillyt, mikä siihen oli syynä. Kallem ei käsittänyt, miten suurella määrällä tämä selvittämätön suhde piinasi Ragnia ja kuinka se tavallaan sulki hänet kaupungista, eikä hänkään halunnut sillä Kallemia kiusata. Kallemilla oli paljotöisen miehen vapaus viskata syrjään kaikki, joka ei häntä miellyttänyt. Hänen jokapäiväisessä keuhkotauti-metsästyksessään olivat akat ja kakarat, joita hän kuletti mukanaan, hänestä suurempiarvoisia kuin "kaikki uskonnolliset rettelöt", — ja paha kyllä suurempiarvoisia kuin se ilo ja kauneus, jota Ragni välttämättä kaipasi.

Sairaalan suuren pihamaan äärimmäisessä laidassa oli pitkä varastorakennus puuliitereineen y.m. Sinne laittoi Kallem voimistelusalin, jossa hän joka ilta voimisteli kello kuudesta saakka tuon tuhkanvärisen pojan kanssa. Niinkauan kuin tätä kesti, tuli hän säännöllisesti kotiin, hän teki itsekin liikkeitä, perusti voimisteluseuran ja toimi siinä johtajana. Alussa oli se kehonlaista, luonnonomaisella pontevuudellaan hän sai sen kuitenkin järjestykseen ja vauhtiin. Tuo nuhjotteleva poika oli tuskin avannut pianoaan tulonsa jälkeen, hän ei uskaltanut soittaa Ragnin kuullen. Silloinpa pälähti Kallemin päähän mennä istumaan kirjoineen puoleksi tunniksi pojan huoneeseen, hänen siellä lukiessaan piti Karlen soittaa. Lääkärinä oli hän saavuttanut pojan luottamuksen, ystävällisellä huolenpidolla hän vaali häntä, ja siitä olikin kohta tuloksena, että poika rupesi tulemaan levollisemmin sisään hiipimättä heti ulos jälleen. Vihdoin rohkaisi Ragnikin mielensä — Kallemin alituisten kehoitusten vaikutuksesta — ja sanoi eräänä sunnuntaiaamuna pojalle: "Ei, elkäähän menkö ylös, — tulkaa, niin koetetaan soittaa vähän nelikäteisesti! Otetaan helppoja kappaleita", lisäsi hän. Poika oli aivan epätoivon partaalla, mutta kaikeksi onneksi kaatoi hän istumaan ruvetessaan tuolinsa ja oli vähällä kaataa Ragninkin tuolin, kun rupesi omaansa nostamaan, — ja silloin he nauroivat kumpikin. Se auttoi voittamaan pahimman kainostelun.

Niin, Ragni istui siinä reippaana ja solakkana punaisessa silkipuvussaan, pitsit verhosi käsivarsia ja kaulaa, hänen valkeat, pitkät soittajansormensa lähestyivät pojan punoittavia ja hoikkia, hänen henkevät kasvonsa kääntyivät useasti poikaan päin, resedan lemu virtaili hänen leningistään ja tuoksu hänen tukastaan... poika vapisi ujoudesta. Ja miten epämiellyttävä hän oli nyt omasta mielestäänkin! Entäs hänen tukkansa haju! Hän koetti soittaa, kunnes hän jo kohta meni päästä pyörälle ja teki tyhmyyksiä. "Te ette varmaankaan ole soittotuulella tänään", sanoi Ragni ja nousi ylös.

Poika luikki matkoihinsa kuin lyöty koira, väentelihe tuskissaan, ja tahtoi juosta karkuun, maksoi mitä maksoi. Päivälliselle ei häntä kuulunut, häntä ei löytynyt koko talosta ja Kallemin täytyi kysyä Ragnilta, mikä siihen mahtoi olla syynä. Ragni kertoi silloin, miten hullusti soitto oli mennyt, poika oli väsynyt jo puolessa tunnissa. Nuorta miestä, joka ei sen enempää jaksanut, hän ei voinut sietää. "No sinä olet se ainainen kaunosieli!" — Kallem meni etsimään poikaa, hukkasi siihen koko kauniin sunnuntai-iltapäivänsä ja tuli vasta illan suussa kotiin, poika mukanaan. Silloin kuiskasi Ragni miehellensä heidän istuessaan virkahuoneessa, että hän tästä lähin olisi kiltimpi. Kristen Larssen tuli ja nöyrempanä kuin lyöty koira istui Ragni lukemaan englanninkieltä hänen kanssaan.

Alusta pitäen oli häntä säälistänyt tämä merkillinen mies, mutta hän oli jääksi jäätymäisillään hänen seurassaan ja saadessaan tuntea hänen hengityksensä hajua. Senvuoksi pitikin hän itseään suurena raukkana, kun jatkoi yhä vaan nurkumatta lukuja, sillä säälistä hän ei sitä olisi tehnyt. Säännöllisesti ja

täsmälleen määrättyllä kellon lyömällä tuli Kristen Larssen pitkässä, ruskeassa, kaitahihaisessa nutussaan, tuoden mukanaan työmiesten ijänikuista, inhoittavaa hien hajua vaatteissaan ja ruumiissaan. Hengityksen haju löyhkyksi pöydän toisellekin puolen. Ragni tunsu sitä silloinkin, kun se sinne asti ei ulottunutkaan. Larssen otti tuolin, istui ja aukaisi kirjansa ja löydettyään paikan hän suuntasi kylmän, hirvittävän katseensa Ragnin arkoihin, lempeisiin kyyhkys-silmiin, jotka säikähtyneinä hapuilivat sinne tänne huoneessa. Larssen tarttui pitkällä ja mustilla, tukasta likaantuneilla sormillaan kirjaan, toisen käden sormet toimivat luvun osoittajina, sitten selvitti hän kurkkunsa ja aloitti vihdoin, tavallisesti kysymällä jotain viime kerralla puheenaolleesta aineesta. Tämän hän teki aina hyvin viisaasti, epäillen Ragnin erehtyneen tai luullen, että Ragnilta puuttui tarpeellisia tietoja tai johdonmukaisuutta. Hän saattoi tehdä Ragnin epävarmaksi silloinkin, kun Ragni oli täysin varma asiastaan. Kun hän hitaasti ja tyystin ajateltuaan sanoi sanan toisensa perästä ja Ragni uskalsi häiritä häntä hänen tehdessään virheitä, — niin painoi hän lujemmin sormensa kirjaan nähdäkseen, missä hänet oli keskeytetty, sitten katsahti hän ylös vastahakoisesti ja epäilevästi. Ragni toisti epävarmasti oikaisunsa, mutta koskaan hän ei onnistunut tekemään sitä kyllin selvästi, Larssenin täytyi aina pyytää seikkaperäisempää selvitystä. Ragni sanoi silloin sen kolmannen kerran ja armosta tyytyi siihen Larssen. Joka kerta häntä keskeyttäessään tiesi Ragni, mitä sitten seuraisi — ja tiesi myös, että nyt se taas tuo inhottava hengen haju löyhähteli häntä vastaan.

Mahtoi olla tälle miehelle ääretön työ ja vaiva esiintyä sellaisella varmuudella eikä koskaan tehdä virhettä, joka kerran oli jo oikaistu. Ja mahtoipa hän olla lahjakaskin, sillä hän teki kysymyksiä, jotka olisivat tuottaneet kielentutkijallekin kunniaa. Ragni huomasi kaiken tämän, mutta Kristen Larssen oli hänestä niin äärettömän vastenmielinen. Hän muistutti niin tavattomasti erästä vanhaa apinaa, jonka hän oli nähnyt syövän hopealusikalla. Tuo kuva häilyi alinomaa Ragnin mielessä.

Ragnin jokapäiväisessä elämässä oli yksi huvittava puoli, se oli työskentely palvelustytön kanssa ja heistä tuli tavattoman hyvät ystävät. Ja he olivatkin koko reippaita työskentelemään yhdessä, — Ragni keksi kaikellaista ja toinen taas pani ne toimeen. Ragni työskenteli mielellään ja oli käsistään aika sukkela, palvelustyttö oli taitava ja halusi mielellään oppia. He viihtyivät varsin hyvin toistensa seurassa. Pari viikkoa tuon onnistumattoman soittokokeen perästä sanoi Ragni Karl Meekille: "Mitäs luulette? Jos koettaisimme vielä kerran?" — "Ei, kiitoksia, se ... se ei luonnista!" vastasi poika kuin puusta pudonneena. — "No, mutta minullapa sattuu olemaan nelikätistä, jota te varmaankin osaatte." Ragni otti nuotit esille, Karl Meek seisoi parin kyynärän päässä ja kurkisti niihin, — punastui ja sipasi nopeasti tukkaansa. "Tunnetteko tämän?" Hän ei vastannut, sehän oli eräs hänen omia kappaleitaan, jolle hän oli antanut nimen "tunturipuro" ja jota hän oli usein siellä huoneessaan soittanut Kallemille. Nyt oli se sovitettu nelikätiseksi, Ragni tahtoi sillä tavoin hyvittää hänet jälleen.

"Tulkaa nyt!" Samassa punaisessa silkipuvussa, jossa samat pitsit verhosivat pitkiä soittosormia, istui Ragni siinä, samat rinnat, samat kummallisen uinailevat silmät, jotka joskus katsoivat häneen niin, että häntä ihan värisytti. Mutta istuipa hän itsekkin uudessa puvussa Ragnin vieressä ja tukkansa oli nyt leikattu ja hyvässä kunnossa samoinkuin koko hänen olentonsa. Ja tunturipuro riensi hypähdellen Ragnin reippaiden sormien alla, jos hän ei voinut seurata, odotti Ragni häntä. Viimein alkoi se mennä, joskaan ei hyvin, niin kaikissa tapauksissa kuitenkin sillä tavoin, että Ragni lupasi armollisesti vatedes jatkaa harjoituksia.

Karl Meek kumarsi ja aikoi lähteä. "Nyt on sunnuntai", sanoi Ragni, "ei suinkaan teillä ole mitään tekemistä?" — "Ei." — "Eikö mennä kävelemään?" — "Niin, jos rouva Kallem ... mennään!"

Nuolen nopeudella riensi hän alas palttoossa ja karvalakissa, Ragni oli heittänyt ylleen kauniin viitan, päässään hänellä oli reipas, ameriikkalainen, sulilla kaunistettu barettilakki.

"Menkäämme tohtoria vastaan." He läksivät. Koko ajan täytyi Ragnin ylläpitää keskustelua ja hän kertoi lumimyrskyistä Amerikan preerioilla ja ikävistä seurauksista, joita ne aiheuttivat ihmisille ja eläimille. Karl Meek näki, miten Ragni sai vähitellen punaa poskilleen, näki myös hänen pienten jalkojensa liikkeit. Oli pilvinen, vaikka ei tosin kylmä lokakuun päivä, pelot olivat mustia ja surullisen näköisiä, lehtiä putoili puista. Mutta Karl Meek ei huomannut lainkaan tätä, hän oli vallon pyörällä siitä, että Ragni tahtoi kävellä hänen kanssaan, Ragni, joka oli hienoin ja musikaalisin nainen, mitä hän oli tavannut. Hän olisi ollut valmis iloisena kiemurtelemaan tomussa ja tuhkassa, ampumaan itsensä pistoolilla tai hyppäämään järveen hänen kunniaksensa. Tämä ei ollut mikään kuviteltu nainen, tämä oli rouva Ragni Kallem punaisessa silkipuvussa ja yllään pehmoinen viitta, ja päässä tuo sulilla kaunistettu ameriikkalainen barettilakki, — tämä oli se, josta hänen toverinsa haaveilivat. Nuo silmät katsoivat *häneen*, eikä hän uskaltanut niiden katseeseen vastata. Kaikkien ihmisten nähden kulki rouva Kallem hänen kanssaan ja puheli hänelle. Rupesipa hänkin kertomaan, kun he Amerikan talvesta johtuivat juttelemaan saloseutujen talvesta. Hänen isänsä, pastori Meekin poika Otto, oli tohtori, mutta joutunut kotivävyksi eräsen saloseudun suurimpaan taloon ja eleli siellä talonpojan tapaan. Karl oli käynyt isoisänsä kanssa joen takana tunturimetsien äärettömässä yksinäisyydessä, oli ollut mukana tukin hakkuussa, ansapyydyksiä kokemassa, ja metsästävässä, hän kertoi sellaisista maisemista ja

havainnoista, joista Ragnilla ei ollut aavistustakaan. Hän kuvasi teeren ulkonäön, kosinnan, leikin ja kuherruksen niin elävästi, että Ragni kutsuikin häntä sittemmin "teereksi".

He eivät tavanneetkaan Kallemia ja palasivat sentähden samaa tietä takaisin. Uudelleen soittivat he nyt sen nelikätesen kappaleen ja se meni jo paremmin, heidän täytyi harjoitella voidakseen soittaa se jonakin iltana hyvin, kun Kallem istui virkahuoneessaan! Kallem oli korkeinta, mitä Karl Meek tiesi.

Vähitellen sai Ragni "teeren" valtaansa, tottui hänen soikeisiin kasvoihinsa, hänen vaihtelevaan mielialaansa, joka ilmausi milloin uhkuvana ilona, milloin alakuloisuutena, kärsimättömyytenä, nöyränä tottelevaisuutena, lyhyinä ahkeruuden puuskina ja pitkinä *dolce far niente*-uinailuina, tottuipa myöskin hänen koreilevaan pukeutumishulluuteensa, jossa oli kuitenkin paljon huolimattomuutta. Ragnin mielestä hän oli jo kauniskin ja hänen käteensäkin voi jo tarttua. Ragni auttoi häntä läksyjen luvussa, varsinkin englanninkielessä. Pojan tiedot olivat epätasaiset ja siksipä ehdottikin Kallem, että hän eroaisi koulusta ja ottaisi yksityistunteja niissä aineissa, joissa oli heikoin ja hän kirjoitti siitä heti paikalla Karlen isälle. Siitä lähtien istui sitten Karl suuressa salissa kirjojensa ja kirjoitustensa ääressä, soitti ja luki ja luki ja soitti, — sekä yksin että Ragnin kanssa.

Iltapäivin he tekivät pitkiä kävelymatkoja. Heti kun lumi oli verhonnut maan, — ja se tapahtui tänä vuonna marraskuun alussa —, oli heillä tapana mennä Kallemia vastaan ja kotimatalla he seisoivat reen kannoilla. Vuonon jäädyttyä he olivat jäällä, ja vieläpä ahkerimpain joukossa. Mutta yhtä urheilua harrastivat Kallem ja Karl kahden, nimittäin käsillään kävelemistä. Mitä suurimmalla vakavuudella nosti tohtori hänen pitkät koipensa ylös ja piti niistä kiinni, toisen koettaessa parastaan, kunnes tämä ei enää jaksanut. Alussa ainoastaan voimisteluhuoneessa, mutta sittemmin myöskin salissa, käytävässä, niin, vieläpä kuistissakin juuri ennen päivällistä ja illallista: "Koivet ylös, poika!" Kylläpä kelpasi Ragnille nauru joka kerta kun poika kaatua rumahti! mutta toivoi kuitenkin, että se kerrankin onnistuisi, — se ei nimittäin onnistunut koskaan: poika oli "liian veltto". Sitten muuttui tämä Karlelle kunnia-asiaksi ja oikeastaan myöskin Ragnille. Ragni näet halusi kovasti, että poika "miehistyisi", hänen velto olentonsa, hänen taipuvaisuutensa haaveiluun ja kuhnailuun suututti Ragnia, hän sanoi sen pojalle itselleenkin. Mutta poika ei kärsinyt paljoa ja tuli kohta epäkohteliaaksi. Silloin Ragni häntä rankaisi pysymällä hänestä erillään. Vaikka Karl oli aivan masentunut, vaikka hän satoja kertoja lupasi parantaa käytöstään, niin, vaikka hän itkikin, — ei Ragni antanut perään, ja saattoi hänet aivan kuolemantuskaan, kun uhkasi valittaa Kallemille. Hän ei auttanut häntä sanallakaan, joka ei kuulunut oppiaineisiin, hän kieltäytyi lähtemästä kävelyille hänen kanssaan, hän ei ollut häntä näkevinäänkään, — kunnes taas Kallemin läsnäollessa hän puheli, kuin ei mitään olisi tapahtunut. Näistä heidän jokapäiväisen elämänsä varjopuolista ei Kallemilla ollut vähintäkään aavistusta. Kallem ei seurustellut kenenkään kanssa, siihen ei hänellä ollut aikaa. Ei hän joutanut edes kaikkia sairaitaankaan hoitamaan, jonkavuoksi hän teki toden tuumastaan ja pyysi tohtori Arentzin, tuon nuoren sotilaslääkärin, apulaisekseen. Se tapahtui loppupuolella marraskuuta ja siitä päivästä lähtien hän otti enemmän osaa opetukseen ja kotielämään, joka sen kautta tulikin eheämmäksi.

Karl Meekin isä tuli kaupunkiin heitä kiittämään ja pyytämään tulemaan pojan kanssa salokylään jouluksi. Otto Meek oli pitempi ja tukevampi kuin hänen vanha isänsä, kasvunjuonteet olivat selvemmat, enemmän "bourbonilaiset", mutta kasvojen ilme oli alakuloinen tai pikemminkin synkkämielinen. Kutsumukseen suostuttiin ja Kallem sopi kohta virkatoveriensä kanssa loma-ajasta. Mutta kun lähtöaika läheni, sairastuikin tohtori Kent ja Ragni sai matkustaa yksinään Karlen kanssa, Kallem tulisi jällestäpäin. Ragnille ostettiin matkaturkki, karva-lapikkaat ja jalkapeitto, sitäpaitsi hän oli Karlelta saanut lahjaksi kallisarvoisen karvalakin. Hän muistutti näissä pukimissaan grönlantilaista.

Kallem saattoi heitä asemalle. Ragni oli hiukan itkenyt — erosivathan he ensi kertaa naimisiinmenonsa jälkeen. Kun hän jo istui vaunussa ja Kallem seisoj ulkopuolella, tahtoi hän välttämättä palata kotiin jälleen, Kallemin täytyi mennä sisään häntä torumaan. Niinpian kuin suru oli lauhtunut, astui Kallem ulos ja katsahti Karleen, joka istui siellä vaunussa terveenä ja iloisena. "Kuuleppas, sinä rakas teeri, tästälähin minä sinuttelen sinua ja sanon sinua Karleksi, sillä sinä olet kelpo poika!" Silloin hyppäsi Karl alas ja heittäytyi Kallemin kaulaan.

Sitten he läksivät.

Kallem lueskeli eikä hänestä ollut lainkaan ikävää istua rauhassa, viime aikoina olivat ne häirinneet häntä koko lailla. Mutta kolmantena päivänä, joka oli jouluilta, tuntui sentään kurjalta, hän aikoi vallon odottamatta hämmästyttää heitä tulollaan, olihan tohtori Kent jo paranemaan päin. —

Kun hän joulupäivän iltana tuli juuri Kentin luota ja oli menossa sairashuoneelle, huomasi hän jo kaukaa joukon ihmisiä portin edessä. Joku ajoi juuri matkareellä portista ulos, reki oli täynnä olkia ja sänkyvaatteita. Varmaankin oli tuotu joku sairas. Hän kuuli sieltä lapsen itkua. Kukahan oli vahingoittunut! Se oli muurari Andersen, — sama mies, joka uutisrakennukseltaan oli tervehtinyt Kallemia ja rouvaa silloin kun he olivat ensi päivää kaupungissa. Muurari Andersen piti pientä kulkukauppaa talvisin, kun ei ollut muuraustöitä, ja erällä metsäharjanteella hän oli eksynyt tiestä,



kaatuessaan satuttanut itsensä eikä päässyt paikalta liikahtamaan. Sattumalta oli hänet löydetty. Hoitajattarien luota tapasi Kallem hänen surusta masentuneen vaimonsa ja sai tältä kuulla, että hänen ahkera miehensä oli ollut kaupustelumatkoilla aivan nyt jouluun saakka ja oli aikonut oikoteitse tulla kotiin jouluillaksi, sillä Andersen oli niin "kotiarakastava". Mutta hänellä oli huonot silmät, oli liukastunut ja katkaissut jalkansa ja siellä hän oli levännyt voimatta paikaltaan liikahtaa. Sellaista se oli hänen joulunsa ollut. "Me uotettiin ja uotettiin", sanoi hän, "ja entäs lapset sitten!"

Kallem kiiruhti sairaan luo, joka oli nyt sängyssä, lämpimässä huoneessa. Tuota suurikasvuista, ruskeapartaista miestä tuskin saattoi tuntea, silmät olivat sisäänpainuneet, luomet jäykkinä ja turvoksissa. Silmän limakalvo oli tulehtunut; sarveiskalvoa uhkasi tulehdus myöskin ja kun pieninkin valon vilahdus tuotti tuskaa, oli tässä suuri vaara uhkaamassa sairasta. Kasvoissa oli sinipunervia turvonneita läikkiä, kummankin käden sormet olivat valkeat ja tunnottomat, käden selät paisuneet ja täynnä vesirakkoja. Oikea jalka oli pohjeluun yläpäästä poikki ja murto ulottui polvinivelen sisään, haava oli suuri ja luusiru tökötti siitä ulos kuin mikäkin sormi. Tähän verraten olivat kaikki muut jalan kärsimät vauriot vähäpätöisiä.

Andersenin oli vaikea puhua, mutta vähänväliä hän murisi jotain siitä, että jalkaa ei saisi sahata poikki. Kallem vastasi, ettei sitä voisi päättää ennenkuin huomenna päivän valossa, ja auttoi häntä mukavampaan asentoon. Huone tehtiin heti hämäräksi, silmille pantiin boorivesikääreitä ja niiden vaihdosta käskettiin pitämään tarkkaa huolta, kasvot voideltiin öljyllä ja peitettiin hienolla pumpulikerroksella, samoin kädet, jalassa oleva haava puhdistettiin karbolivedellä, pieni vertavuotava valtasuoni sidottiin, haavaan pantiin jodoformia, käärittiin pumpulia ympärille ja lastoitettiin. Jos hän heräisi ja olisi väsynyt, olisi käytettävä naftaa joka toinen tunti ja jos tuskat lisääntyisivät, morfiniruiskutusta.

Tämän jälkeen sairaskuusi ja valittiin aina herätessään äärettömiä kipuja — ei niin paljon itse luunmurroskohdalla kuin säärikuussa ja jalkapöydässä, hän oli alituisessa pelossa, että jalka sahattaisiin poikki.

Kello yhdeksän aikaan seuraavana aamuna hän oli Kallemin mielestä kaikin puolin parempi. Ajatuksetkin olivat nyt selvemmat, mutta pyörivät aina jalassa ja sen säästämässä. Hän tahtoi nähdä hyvää ystäväänsä pappia. Hänen vaimonsa oli läsnä ja lähti heti hakemaan pappia sinne ennenkuin tämä ennättäisi mennä kirkkoon. Sillävälillä tarkastettiin sairaan silmiä, ne eivät olleet enää niin turvoksissa, mutta valoa ne eivät vielä sietäneet, käytettiin atropiinia ja vesikääreiden sijaan pantiin kevyttä harsoa. Kun Andersenin vaimo saapui pappi mukanaan, meni Kallem heitä vastaan. Hänen mielestään Andersenin jalka oli ehdottomasti *exarticulerattava*, sahattava poikki polven kohdalla, mutta siitä ei sairaskuusi saisi toistaiseksi tietää. Vaimo, joka tähän saakka oli ottanut asian jotenkin rauhallisesti, masentui kokonaan, niin ettei Kallem uskaltanut päästää häntä sisälle papin kanssa.

Papista tuntui vaikealta seistä sairaan ystävänsä luona tässä hämärässä huoneessa, varsinkin nähdessään tuon vahvan miehen näkönsä kadottaneena, kasvot tuntemattomina, kädet kääreissä, ja kuullessaan hänen: valittavan. Mutta kohta sai hän ihmetellä sairaan mielenlujuutta ja hänen lujaa uskoaan. Andersen tahtoi, että hänen puolestaan rukoiltaisiin kirkossa, "kaikkihan ne minut tuntevat", hän sanoi. Pappi lupasi sen, mutta rukoili tässäkin tilaisuudessa hänen ja hänen perheensä puolesta. Rukous elähytti sairasta, hän kuiskasi: "Minä olen tehnyt liiton jumalan kanssa jalastani." — ja lepäsi hiljaa sen aikaa, kun pappi lausui Paavalin siunausta. Tuskin tunti sen jälkeen tuli tohtori Arentz ja Andersen vietiin leikkaussaliin. Hänet piti nukuttaa, jotta voitaisiin perinpohjin tutkia jalkaa, sanottiin hänelle, ja kun tuska siinä yhä oli sietämättömän suuri, suostui hän siihen heti paikalla, "mutta jalkaa ei saisi leikata poikki".

Tutkimuksesta kävi selville, että pohjeluun yläpää oli katkennut vinoon kohti polviniveltä, sekä, paha kyllä, suuri verisuoni puristunut luupalasten väliin, niin että oli tapahtunut veren seisaus, se ulottui muutamia tuumia ylös reiteen.

Luonnollisesti sahattiin jalka poikki, se oli tehty neljänneksitunnissa.

Kaikkien, joilla mahdollisesti oli jotain tekemistä hänen kanssaan, piti varoa, ettei hän saisi siitä mitään tietää. Hän ei saanut joutua mielenliikutukseen, jotta hän ei nousisi istumaan, tarttuisi jalkaansa tai muuttaisi asentoaan, sillä jos pisarakaan seisahtuneesta verestä pääsisi tipahtamaan, olisi kaikki lopussa. Jalka lastoitettiin lanteesta saakka, jalan tynkä käärittiin karbooliharsolla ja vahakankaalla ja sidottiin hyvin.

Sitten herätettiin hänet vuoteellaan ja varoitettiin olemaan hiljaa. Hän sai viiniä, mutta vain lusikalla, jottei hän millään tavoin tulisi liikahtaneeksi, myöskin annettiin hänelle lihalientä ja munanruskuaista ja kohta sen jälkeen hän nukkui.

Heti muutettuaan toiset vaatteet ylleen meni Kallem hoitajattarien huoneeseen, jossa Andersenin

vaimo odotti, kertoi hänelle, mitä oli tapahtunut ja kuinka vaarallista oli, jos Andersen joutuisi mielenliikutukseen. Kallemia ihan miellyttivät nuo leveät, viisaat kasvot kotkannenineen. "Jos käy hullusti", hän sanoi, "niin on teillä monta ystävää". — "Jumala elää", kuiskasi vaimo.

Kello kolmen ja neljän välillä heräsi Andersen, sai taas lusikalla viiniä, lihalientä, munanruskuaista ja maitoa, hän vakuutti voivansa hyvin paitsi että pohkeeseen koski, väliin oli hän tuntevinaan kipuja kantapäässään. Iltapuolella hän oli virkeämpi ja tahtoi pappia taas luokseen. Juuri kun vaimo aikoi lähteä hakemaan, tuli hän itsestensä. Kallem oli vaatinut häntä puhumaan niin kuin jalka olisi vielä paikoillaan.

Huomattiin kohta, että Andersen levätessään ajatteli vain sitä. "Nyt luulen voivani sanoa, että jumala on kuullut rukoukseni", hän sanoi, "senvuoksi on jumalaa kiitettävä arvokkaalla tavalla".

Tämä liikutti pappia ja hän lähettikin sydämellisen kiitoksen siitä, että jalka oli tullut sairaalle pantiksi jumalan armosta ja yhdistänyt hänet vielä lujemmilla siteillä vapahtajaansa. Andersen näkyi miettivän tätä, hetken kuluttua hän virkkoi: "Rukoilkaa, ettei hän ottaisi jalkaa myöhemminkään." Kuinka hän nyt sitä ajatteli? — "Siksi, että siihen niin koski." — "Mutta juurihan hän uskoi, että rukouksensa oli kuultu?" — "Niin, mutta auttaa paremmin, jos rukoilee lakkaamatta." Pappi kieltäytyi, mutta heti tuli tuo vakaa mies levottomaksi ja silloin kuiskasi vaimo papille, että Andersenin tahtoa olisi noudatettava. Pappi teki sen. Mutta enemmän vaimon vastuulla kuin omallaan. Kallem oli juuri tullut kotiinsa, kun pappikin tuli sinne hyvin kalpeana ja kertoi, mitä oli tapahtunut. "Tätä minä en tee enää toista kertaa", hän sanoi.

"Voin vakuuttaa sinulle, että olet tehnyt hyvän työn." Pappi seiso palto yllä ja lakki päässä, käsi oven rivassa. Kallemin sanat ja ääni loukkasivat häntä. "Ainoastaan totuudessa me voimme lähestyä totuuden jumalaa. Hyvästi!" Tohtori meni hänen perästään: "Sinä uskot siis että, jos nyt sanot Andersenille jalan olevan poikki sahatun, jumala voi hänet pelastaa!"

"Niin", vastasi pappi vihoissaan, taaksensa katsomatta.

Nyt ei Kallem uskaltanut matkustaa. Hän kirjoitti pitkän kirjeen Ragnille ja lupasi tulla niin pian kuin voisi.

Seuraavana aamuna oli kaikki hyvässä kunnossa, mutta Kallem määräsi sairaan olemaan hiljaa eikä hän saisi puhua niin paljon. Iltapäivällä pyysi Andersen herran-ehtoollista, mutta hoitajatar vastasi, ettei hän kestäisi mielenliikutusta. "Minä tahdon uudistaa liittoni jumalan kanssa", vastasi Andersen.

Tätä pyyntöä he eivät uskaltaneet hylätä, mutta eivät uskaltaneet täyttää sitä kysymättä lupaa tohtorilta ja hänet oli aamupäivällä haettu eräälle synnytykselle. Hoitajatar neuvotteli silloin portinvartijan kanssa, joka jo kauan oli ollut kaikkivaltias sairashuoneella. Hänelle toisti Andersen pyyntönsä yhtä jyrkästi ja portinvartija ei luullut sitä voitavan kiertää, hän lupasi ottaa sen vastuulleen. Jonkun ajan kuluttua lämmitti hän asunnossaan papin kanssa viiniä, ilta oli muuttunut aika kylmäksi. Sitten he kumpikin menivät ylös sairaalaan. Andersen ilostui kuullessaan, kuka sieltä tuli, "tiesinhän minä sen", hän sanoi.

Pappi kysyi, oliko hänellä jotain erikoista asiaa.

"Oli kyllä."

Toiset poistuivat huoneesta. Silloin lausui Andersen, että hän nuorena oli vahingoittanut erästä poikaa samalla jalalla, joka nyt oli kipeänä. Ei suinkaan häntä nyt siitä syystä rangaista? — "Ei." Mutta hän oli ruvennut sitä ajattelemaan ja haluamaan ehtoollista. — Eikö siis ollut mitään muuta sitä estämässä? — Ei. — Pappi pyysi häntä kokoamaan ajatuksiaan, he rukoilisivat nyt yhdessä. Andersen vaikenä ja he rukoilivat. Rukouksen jälkeen ilmoitti pappi hänelle synninpäästön ja sanoi nyt antavansa leivän ja viinin. — "Odottakaahan vähän! — Olen saanut syntini anteeksi ja nyt on tauluni kirkas. Nyt me kirjoitamme siihen minun jalkani, jotta se luettaisiin taivaassa. Minä tunnen itseni niin iloiseksi, niin, minä olen niin äärettömän iloinen!"

"Koko ihminen on mukana liitossa, rakas Andersen." — "Niin, mutta tällä kertaa jumala lupaa minun vaimolleni ja lapsilleni, että jalkani tulee terveeksi. Tulkaa nyt!" — Hän ojensi paleltuneet kätensä.

Pappi oli kuin tulisilla hiilillä. "Tätä minä en voi", hän kuiskasi — aivan tietämättään.

Andersenin huulet vavahtelivat, hänen kääreiset kätensä hapuilivat, hän vei ne silmilleen, mutta tapasi niissäkin kääreen. "Me emme voi tunkeutua jumalan sallimukseen", sanoi pappi, "ajatelkaas, jos meidän tahtomme olisikin mahdotonta".

Oliko jotain papin äänensävyssä, vai oliko se pelkkä vastustelu, joka pani Andersenin epäilemään?

Mitään vastaamatta repi hän kääreet silmiltään, nousi äkkiä istumaan, viskasi peiton syrjään ja putosi takaisin tyynylle, tarttui rintaansa ja huusi olevansa tukehtumisillaan, hengittäen kiivaasti. Keuhkoissa oli syntynyt veren seisaus.

Pappi oli lähettänyt kapineet käsistään, juoksi ovelle, jonka ulkopuolella portinvartija ja toiset seisoivat, nämä juoksivat hakemaan tohtoreita Arentzia ja Kentiä, mutta ennenkuin kumpikaan heistä ehti saapua, oli Kallem palannut. Silloin oli pappi jo mennyt. Andersen kuoli sitten yöllä.

6.

Portinvartija sai ensiksi kärsiä tapahtuman johdosta. Hänen täytyi muuttaa samana päivänä.

Sitten lähti Kallem Andersenin lesken luo: "Te olette kelpo ihminen. Jos tahdotte, saatte ruveta portinvartijaksi ja taloudenhoitajaksi sairashuoneella. Ottakaa toimi vastaan ja ruvetkaa jo huomenna panemaan kokoon tavaroitanne ja muuttamaan lastenne kanssa, niin ajattelette vähemmän suruanne. — Onko teillä kunnon palvelustyttö?" — "On." Ottakaa hänet mukaan! Enempää ei tarvita. Kaikki muu on valmista ja hoitajattaret auttavat teitä.

Ylihoitajatar sai ankarat nuhteet, mutta siihen se jäi. Erehdyksensä hän sai palkita auttamalla Andersenin eukkoa parhaimpansa mukaan.

Pappia ei Kallem mennyt tapaamaan, eikä pappikaan hänen luokseen tullut. Toisilta hän sai kuulla, että pappi oli sairastunut, mikä olikin luonnollista. Pari päivää sen jälkeen tapasi Kallem Josefinen kadulla, mutta sisar ei ollut häntä näkevinäänkään.

Tämän tapauksen vaikutusta ei ole helppo kuvata. Koko kaupunki joutui kuuhuksiin. Eikö usko ollut sentään kummallista, kun usko valheeseenkin saattaisi pelastaa miehen varmasta kuolemasta?

Portinvartija suuren perheensä kera joutui tietysti papin ja hänen vaimonsa niskoille. Josefinen täytyi antaa rahoja kirjakauppaa varten, — ja vieläpä enemmän kuin olisi haluttanutkaan.

Siitä miehestä tuli Kallemin luja ja todellinen verivihollinen. —

Heti tämän jälkeen matkusti Kallem salokylään. Hän ei ollut ilmoittanut tulostaan mitään, hän ajoi eräänä kuutamoilta asemalta ja saapui kartanolle juuri pihamaan ja tiensuun ollessa täynnä rekiä, mitkä tyhjinä, mitkä taas väkeä täynnä, vanhat ja nuoret olivat lähdössä rekiretkelle, he läksivät täältä ja aikoivat palata tänne takaisin tanssimaan.

Ei kukaan kiinnittänyt huomiota tuohon asemalta tulijaan: luultiin hänenkin kuuluvan seurueeseen. Vasta hänen seisoessaan eteisessä, jossa talon väki ja vieraat juuri pukivat päälleen, huomasivat muutamat, että hän oli vieras, mutta eivät siitä sen enempää välittäneet. Ragni oli juuri saanut turkin yllensä, kun tunsu jonkun syleilevän itseään takaapäin, hän huudahti ja katsahti taakseen. Voi, mikä ilo siitä nousi! Entäs Karl, joka seisoj nurkassa, puuhaten suurten saappaittensa kanssa, sanaakaan sanomatta otti ne jalastaan, heitti turkin yltään, viskasi koipensa ilmaan ja kiiti käsillään tervehtimään Kallemia, — nyt hän oli tuon taidon jo oppinut! Isä seisoj siinä tuuheine hiuksineen ja synkkine kasvoineen, hän esitteli Kallemin vaimolleen, joka oli kalpea ja kohtelias, puhui heikkolla äänellään seutukunnan murretta — siinä kaikki, minkä Kallem huomasi. Nyt hän ei ehtinyt muuta kuin kiiruhtaa mukaan.

Hevosten hirnuntaa, huutoa, naisten kirkaisuja ja nauruja kajahteli ennenkuin koko jono oli lähtövalmiina ja ensimmäinen reki, jossa oli nainen ja turkkiin puettu mies takana, lähti kiitämään. — Sitten seurasi reki reen perästä, leveitä ja kapeita resloja, joiden edessä oli yksi tai parikin hevosta. Koko jono näytti pitkältä, mustanharmaalta, solmuiselta nuoralta, joka lumisten seutujen kautta kuutamossa kiemurteli metsään, jossa kohta puiden välillä kajahteli kulkusten helinä, koirien haukunta, nauru ja puhelu. Joku heläytti lauluksi, toiset yhtyivät siihen, mutta oli mahdotonta pysyä tahdissa ja se raukesi. Kallem istui vaimoineen tilavassa reessä, Ragni oli niin tavattoman suloinen noissa turkiksissaan, että Kallemin täytyi monta kertaa pyytää saada suudella häntä, — mikä oli hyvin tukala tehtävä. Voi, kuinka paljon Ragni oli kokenut! Kuunnellessaan häntä Kallem tajusi, että Ragni vasta nyt eli nuoruuden elämää. Hän ei ollut koskaan aavistanut, että Ragnissa piili niin paljon ilon tarvetta. Samaa johtui hän ajattelemaan myöhemminkin iltasella, kun he tanssivat, leikkivät, rupattelivat ja aterioivat, — Ragni iloitsi nyt monen vuoden edestä. Joko sitten joku jäykkä maanviljelijä oli kiertänyt kätensä hänen hoikan vartalonsa ympärille ja vei häntä niin, että tuskin varpaan nenät lattiaan tapasivat, tai oli hän tavannut jonkun lapsista ja valssasi hänen kanssaan, tai Karl tai joku muu koululainen tai ylioppilas häntä pyöritteli, — alati säteilivät hänen kasvonsa, aina oli hän yhtä riemuitsevana ja villinä ilosta. Tanssittiin ja leikittiin talon suuressa tuvassa, mutta kuhina virtasi sieltä

muihinkin huoneisiin, jopa talon toisessa päässä olevaan kyökkiinkin, sen ovi oli avoinna. Jotkut vanhemmat herrat yrittivät kortinlyöntiä eräässä nurkassa, mutta se ei sujunut, sillä heitäkin pyydettiin vähänväliä tanssiin. Iloon ottivat osaa sekä vanhat että nuoret.

Kello yhdentoista aikaan seuraavana päivänä Ragni vielä nukkui, ja kun hän keskipäivällä tuli ulos huoneestaan hiukan väsyneenä, vähän päästään sekavana ja kovasti kummastuksissaan siitä, ettei ollut kuullut Kallemin ylösnousua, saikin hän kuulla, että Kallemin olikin jo matkustanut! Sähkösanoma tohtori Kentiltä, joka taas oli tullut huonommaksi, teki hänelle mahdolliseksi jäädä kauemmaksi aikaa. Aamiaista syödessään hän oli kirjoittanut muutaman rivin Ragnille ja ne lohduttivat Ragnia hiukan. Kallemin näet kirjoitti, ettei hän ollut voinut herättää häntä niin rasittavan yön jälkeen, vielä vähemmän ottaa häntä mukaansa, mutta koskaan hän ei ollut tuntenut niin rajatonta riemua kuin eilen illalla nähdessään Ragnin niin iloisena.

Heti kotiin tultuaan Kallemin löysi kutsumuksen eräaseen "yhdistyksen iltamaan". Ja sinne tahtoi hän mennä. Kutsu oli hänen sisarensa kirjoittama (hän kuului johtokuntaan) ja se oli osoitettu "tohtori Kallemin rouvineen". Kas vaan!

Sähköttäsiköhän hän tästä Ragnille? Hän päätti antaa Ragnin olla siellä, missä hän oli, siellä hän viihtyi niin mainiosti.

Sillävälän sotkeutui hän sangen vakavaan juttuun. Ensi työkseen hänen oli samana iltana lähdettävä sairasmatkalle kaupunkiin, erään köyhän pesijättären, Sissel Aunen luokse, jolla oli paljon lapsia, hän oli saanut keuhkotulehduksen. Etupäässä hänen tähtensä oli tohtori Kent lähettänyt sähkösanoman Kalleminille. Seitsemäs vuorokausi oli kulunut ilman ratkaisua, ja kun tämä yö oli kulunut puoleen, oli yhdeksäskin vuorokausi ohitse. Eläisikö vaimo sen yli? Tulehdusta oli keuhkojen sekä ylä- että alapäässä, sydän tykytti epätasaisesti, valtimo löi heikosti ja muitakin huonoja merkkejä oli olemassa, — koettaisikohan hän atropiinilla keventää sydämen toimintaa? Sitä keinoa ei oltu käytetty tällaisissa tapauksissa, mutta se oli kuitenkin järkevä ajatus. Tämä kysymys seurasi häntä, menipä hän minne tahansa, tekipä mitä hyvänsä. Sairaana viisi lasta olivat Sören Pedersenin ja hänen vaimonsa Aasen luona. Tällaisissa tapauksissa nämä kaksi olivat verrattomia.

Toistamiseen meni hän sairaan luo, ja jäikin sinne samalla, nyt oli taisteltava kuolemata vastaan.

Huone oli pieni, mutta siisti, siinä oli kolme sänkyä, geranium raukka ikkunalla ja kuningas Kaarlo viidennentoista kuva oli seinällä kehyksissä, sitäpaitsi pari nuppineulalla kiinnitettyä valokuvaa ja niiden vieressä viulu, jossa oli vain kolme kieltä viritettynä, neljäs oli katkennut. Nainen, joka tuossa makasi sairaana, oli ollut aikoinaan kaunis, terveeksi ja reippaaksi tulisi hän varmasti, jos paranisi. Nyt hän lepäsi tuossa kuihtuneena, karheat työkädet kuluneella peitteellä. Mutta mies, joka istui vuoteen vieressä, ei ollut yhtä vahvatekoinen kuin hän, ei, hän oli hyvin heikko ja hinteliäs! — kasvonsa olivat miellyttävät, niissä oli jotain samallaista sävyä kuin viulussa tuolla seinällä, niin ehkäpä olikin hänessä itsessään joku kieli särkynyt, koska tuo viulun neljäs kieli sai riippua käppyrässä. Väsyneenä ja valvomisesta riutuneena hän siinä yksinänsä istui, ei siksi, etteivät naapurit olisi tahtoneet auttaa häntä, vaan sentähden, että se henkilö, joka tässä viimeksi valvoi, lepäsi nyt, kunnes pahin hetki alkaisi. Kallemin oli liikutuksella katsellut, miten naapurit lähitaloissa vartioivat, etteivät iloiset jouluvieraat saisi kulkea tästä ohi; vartioita vaihdettiin pitkin yötä. Hän kuuli tämän vaimolta, joka yhdentoista tienoissa tuli taas valvomaan. Tässä ei ollut juuri mitään tehtävää muilla kuin tohtorilla, eikä hänkään tiennyt, uskaltaisiko tehdä mitään.

Ruiskutettiin aluksi 1/3 milligrammaa, ja suonen tykytys vilkastui. Kallemin alkoi jo toivoa, mutta ei uskaltanut virkkaa vielä mitään miehelle, sillä saattoihan toivo pettääkin. Suonen tykytys pysyi samallaisena noin parin tunnin ajan, mutta heikkeni sitten. Ruiskutettiin uusi annos ja se taas vilkastui. Kallemin odotti mitä suurimmalla jännityksellä. Hänellä oli mukanaan kirja, hän koetti lukea sitä, jonkun ajatuksen hän siitä kyllä tajusi, mutta se unohtui kohta. Ei lausuttu sanaakaan, ainoastaan hiljaisia huokauksia kuului. Viimeinen huudahdus jossain kaukana, viimeinen kulkusen helähdys oli jo kauan sitten häipynyt, viimeinen ovi suljettu, yö oli synkkä ja hiljainen. Viisi lasta, joista vanhin kymmenvuotias, oli menettämäisillään huoltajansa, ja hän, joka tuossa istui milloin torkkuen milloin polviaan sivellen milloin taas kuukottaen kyynärpäitensä varassa — ja tuijottaen väliin sairaasen, väliin tohtoriin, niinpä niin, huoltajansa oli kadottamaisillaan hänkin.

Heti kun suonen tykytys alkoi heiketä ruiskutettiin uusi annos ja hyvällä tuloksella, joten näytti todellakin siltä kuin olisi tämä keino oikea. Mutta käännettä ei vaan näyttänyt tapahtuvan, keskiyö oli jo ohitse ja sen mukaan, mitä oli sanottu, yhdeksäskin vuorokausi kulunut, mutta sentään kesti vaan tuota kauheaa kamppailua. Kallemin pelkäsi ja toivoi, nousi seisomaan, istuutui jälleen, otti kirjansa, piti sitä edessään, pani sen pois — ja meni taas koettamaan valtasuonta. Niin, nyt olivat voimat kohta lopussa, mies näki sen tohtorin silmistä ja taisteli itkua vastaan. Tohtori pyysi häntä olemaan hiljaa. Jälleen uusi yritys, ja hetken päästä sairas vaipui uneen. Niin, mutta olikohan se todella unta? Kallemin kuunteli. Toiset valvojat katsoivat häneen ja hän heihin. Hän poistui hetkiseksi sängyn luota rauhoittuakseen ja

voidakseen tarkemmin ottaa kaikki huomioon: kyllä se oli oikeaa, levollista unta! Hän loi katseensa mieheen ja tohtorin kasvoista säteilevä elämän valo siirtyi hänen kasvoihinsa. Mies nousi ylös ja voimakas mielenliikutus tahtoi purkautua kyyneltulvaksi. "Menkää nukkumaan!" kuiskasi tohtori. Mies heittäytyi läheiseen sänkyyn, kasvonsa painoi hän tyynyä vasten ja — purskahti rajuun nyyhkytykseen.

Takan ääressä istuva vaimo nousi ylös ja kuiskaten antoi tohtori hänelle määräyksiä. Kallem lupasi tulla taas aamupäivällä. Vaimo auttoi palttoota hänen ylleen, hän aukaisi oven ja sulki sen hiljaa jälkeensä. Äsken oli taivas ollut pilvessä, nyt oli ruvennut satamaan kovasti lunta. Ei niin valon välkähdystä näkynyt mistään ikkunasta, ainoastaan sieltä näkyi tulta, missä valvottiin ja vaalittiin uudelleen syttynyttä elämän kipinätä. Kallem ei voinut olla kulkiessaan verhoilukaupan ohitse koputtamatta ovelle, mutta siellä nukuttiin sikeästi. Hän koputti uudelleen, sillä hän oli varma siitä, että he olivat antaneet pienen lämpöisen huoneensa lapsille ja nukkuivat nyt itse puodissa. Aivan oikein. "Kuka siellä?" kysyi Sören Pedersenin fyeniläinen ääni. "Sanokaa lapsille, kun he heräävät, että heidän äitinsä tointuu." — "Sepä mainio asia", vastasi fyeniläinen ja hänen takanaan kysyi Aasen norjalainen ääni: "Elähän, mitäs hän sanoo?" — Kallem: "Tulkaa siis lasten kanssa huomenna minun luokseni päivälliselle!"

7.

Koko sen yön ja seuraavan päivän satoi tavattomasti lunta, illansuussa rupesi pyryämään ja lumi kasaantui suuriin kinoksiin. Pyry laimeni, mutta lumen tuloa jatkui yhä. Ne, jotka maaseudulta saapuivat tanssiaisiin, saivat kaupunkiin saakka ajaa lanattua tietä myöten. Kaupungissa vedettiin lanaa jo toista kertaa sinä päivänä. Tanssiaisiin, tanssiaisiin! Ensimmäiset suuret tanssiaiset jouluaikana.

Tanssiaisiin, tanssiaisiin! Suurissa kaupungeissa, joissa tanssi on perheissä ja yhdistyksissä niin tavallista, ei ole käsitystäkään siitä, miten suurta riemastusta tieto ensimmäisistä joulutanssiaisista herättää pikkukaupungissa ja niissä maaseudun nuorukaisissa ja neitosissa, jotka sinne rientävät tanssipuku turkin alla. Mutta samoin kuin lana hyväntahtoisesti työntää liian lumen syrjään, samoin myös poistaa kaavamainen seurustelu ja luonnollinen kursailu enemmän kuin puolet siitä, mitä nuoret ovat mielessään kuvitelleet. Siellä nähdään vain kainostelevaa, siivoa nuorisoa, ja alussa näyttää siltä kuin eivät he tuntisikaan toisiaan.

Kallem lepäsi sohvalla ja oli hyvällä tuulella. Tuo kelpo Sissel Aune rupesi taipumaan, mies kulki tänään päihtyneenä ilosta ja viinasta, jota naapurit hänelle tarjoilivat. Lapset olivat olleet Kallemin luona päivällisellä, vaikka palvelustyttö ei ollut siitä hyvillään, hän oli siinä suhteessa Ragnin kaltainen, jota hän yleensäkin tavoissaan hyvin paljon muistutti.

Lapset eivät olleet yhtä ujostelevia kuin muurari Andersenin, jotka myös olivat olleet mukana. Kallem oli soittaa rimputellut heille pianoa kehnonlaisesti, mutta sen sijaan kävellyt mainiosti käsillään. Verhoilija oli surkutellut Andersenin kuolemaa: muurari Andersenin oli surmannut totuus, niitä on niin monta, jotka elävät valheesta, joten kyllä voi käydä laatuun, että joku kuolee totuudestakin, — arveli hän ja lasketteli muutakin samanlaatuista, joka Aasen mielestä kuului varsin merkilliseltä.

Pitkä, hirmuisen hupaisa kirje Ragnilta lepäsi Kallemin vatsan päällä, hän oli lukenut sen jo toistamiseen. Karl oli liittännyt siihen ilmoituksen Ragnin voinnista tohtorin lähdön jälkeen, huvittava oli sekin, varsinkin kuvaus Ragnin ensimmäisestä hiihtoretkestä (joka myöskin oli hänen viimeisensä). Tavallinen pelkuruutensa siihen tietysti oli syynä.

Nyt aikoi Kallem tanssiaisiin, joissa papin rouva oli johtavana sieluna! Josefine ja hänen elämänhaluinen ystävättärensä, rouva Lilli Bing. Olikohan Josefine tässä hommassa vastoin miehensä tahtoa? Julkinen salaisuus tiesi kertoa, että niin oli asianlaita, Lilli Bing oli siitä jutellut Kallemille. Papin rouva oli ensimmäisenä kaupungin tanssiaisissa! Herrat kilpailivat yksin siitäkkin, kuka saisi häntä viedä vaikka yhden ainoan kerran salin ympäri kotiljongissa. Hän oli näkevinään hänet edessään, komeana, avokaulaisena, tummasilmäisenä ja tanssista lämminneenä. Niin, Kallem tahtoi tanssia hänen kanssaan. Hän kaipasi sisartaan, hän ei sitä itseltään salannut. Ragnin ja Karlin kirjeet pani hän syrjään, ja myöskin kirjan, jota hän oli lukenut, nousi ylös, sammutti lampun, ilmoitti palvelustytölle lähdöstään — ja suoraa päätä yläkertaan pukeutumaan!

Lunta tuli kuin turkin hihasta, se ei putoillut valkeina tähtinä, vaan suurina höytäleinä, jotka ajelivat toisiansa takaa. Jollei olisi ollut tyyni, olisi ollut mahdotonta löytää tietä. Lyhdyt valaisivat himmeästi, valo pääsi tuskin lasia edemmäksi ja ympärillä vallitsi hiljaisuus. Kun sataa vettä, niin kuuluu edes pisaroiden ropina ja näkyy maisema, mutta lumi peittää kaiken, eikä milloinkaan ole ihminen niin yksin kuin lumisateessa. Ei edes aita ollut Kallemilla seuralaisena, ei yksikään kivi häntä tien varrella tervehtinyt, ei yksikään puistikon puu hänelle kumartanut, hän ei nähnyt niitä enää, ne oli kääritty

verhoihin ja viety pois. Kirkko kyllä oli vielä pystyssä, mutta se oli muuttunut kiviraunioksi, josta kohosi valkoinen patsas. Hän ja kirkko, kirkko ja hän, mietiskeli Kallem, ketään muita ei ollut olemassa.

Talot alhaalla kadun varrella vetäytyivät syrjään, ne istua kyyröttivät muuttuneina aaveiksi, joiden kápälät lepäsivät maassa. Ennen nämä kápälät olivat olleet portaina. Ja rantakadun vierustalla oli pari kumoonkaadettua venettä, ne muistuttivat levolle käyneitä valkeita elefantteja. Ulappa oli yhtenä lumimerenä, mutta merkillistä kyllä, saari oli irtautunut paikaltaan ja uinut pois, sitä ei näkynyt enää. Almanakan mukaan piti nyt olla täyden kuun aika, eikä nyt pimeä ollutkaan, vaikkakin kuuvalo oli hävinnyt näkymättömiin tästä loihditusta maailmasta.

Kallem itse astella humppasi eteenpäin kuin alassuin käännetty sokeritoppa. Hän ja lumihöytäleet vain nyt olivat liikkeessä. Ei niin ainoatakaan tulisilmää näkynyt taloista, vaikka kello vielä oli tuskin kymmentä. Sammutettu oli nyt kaikki tulet, suljettu jo kaikki ikkunat ja ovet ja verhottu lumiseen vaippaan. Himmeästi palavien lyhtyjien sydämet yksin todistivat, että tässä kerran oli ollut elävä kaupunki.

Mutta nytpä hän kuulikin klarinetin vingutusta ja bassoviulun murinata, — varmaankin kettu ja jääkarhu oli jossakin tanssailemassa. Kuului hipsutusta ja humpsutusta, lumihöytäleet leijailivat ja talot istuivat ja haaveksivat.

Hän asteli edelleen ja näki vihdoin valoa jostakin suuresta talosta. Sieltä se vingutus ja murina kuului. Sinne hän suuntasi askeleensa.

Menikö hän väärään paikkaan? Hän tulla tupsahti ravintolaan tai sentapaiseen, — tupakan savuun, punsilöyhkään, ruuan hajuun ja näki edessään muutamia läskinaamaisia herroja. He eivät olleet juhlapuvuissa, mutta tuolta tuli eräs, joka oli. Ja kun hän vihdoinkin osui oikeille portaille, näki hän ohitsensa kulkevan useita juhlapukuisia herroja, ne olivat tietysti menossa tupakoimaan ja punssia juomaan. Kallem vihasi ja halveksi tupakkata, punssia ja kapakkaelämää, mutta varsinkin herroja, jotka eivät jaksaa tanssia nauttimatta kiihoittavia aineita.

Tanssiaisiin ei ole kenenkään tultava myöhään. Kallem vilkaisi kelloonsa, se oli jo yli yksitoista, eikä kymmenen, niinkuin hän oli kuullut. Hän oli joko tullut kotiin liian myöhään tai oli hän lukenut liian kauan. Muutamia lämpimänsä saaneita hiestyneitä nuoria miehiä tuli juuri huuruudesta salista ulos — sieltä näet pöllähti joka kerta huurua, kun ovea avattiin, — ne tervehtivät Kallemia ja merkitsivät senkautta muistiinsa, että hän oli tullut. Kallem meni vaistomaisesti eteenpäin ja vei paltoonsa naulaan. Eteisessä oli paljon lämminneitä, hiestyneitä ihmisiä. Yksi näkyi rientävän jonnekin siksi että toinenkin meni, heidän keskustelunsa oli joutavanpäiväistä, silmänsä hehkuivat ja naurunsa kuulosti siltä kuin olisi se lähtenyt tyhjästä tynnöristä. Tulipa sieltä naisiakin, kolme neljä yhdessä joukossa, olivat kuin puhjenneita ruusuja, nauroivat tyhjälle ja puhuivat tyhjänpäiväistä, — valmiita vietäviksi soiton ja tanssin kuhinaan. Soitto oli kurjaa, lamppuja verhosi tomuharso ja kattokruunut himmottivat keltaisen punervina.

Liiaksi oli tänne väkeä kerääntynyt, suurella vaivalla saattoi pujottautua kaikkien noiden kavaljeerien välitse, jotka siinä seisovat joutilaina oven edessä, aivankuin ahdettuina yhteen kasaan. Siinä oli samalla hienoutta ja raakuutta, — oikea norjalainen sekoitus.

Tanssittiin paraikaa kotiljonkivalssia. Pitkä mies kun Kallem oli, saattoi hän nyt pyyhittyään silmälasinsa nähdä, että hänen sisarensa ei ollut tanssivien joukossa, tuskinpa koko salissa. Mutta hän unhotti hänet, sillä tämä näky täällä oli joissakin suhteissa hänelle uutta, hän nimittäin tunsii Norjasta vain rannikkoseudun ja Kristianian. Norjalaisen sisämaan kaupungin tanssiaisilla on ominainen leimansa. Naisia ja herroja, jotka saattaisivat esiintyä vaikkapa hienoissa Parisin tanssiaisissa, liitelee välitse neitosten ja nuorukaisten, joissa kuvastuu arkipäiväisyys ja jotka eivät ole oppineet tanssitaureiksi, mutta noudattavat kuitenkin hartaasti tahtia aivankuin olisivat he vakavassa työssä. Miehiä takissa, miehiä frakissa, naisia avokaulaisessa tanssipuvussa, naisia yksinkertaisessa, mustassa surupuvussa, nuoria ja vanhoja, kaikki huvittelemassa omalla tavallaan.

Vahingossa jouduttuaan ravintolan puolelle tai sen läheisyyteen ja senkautta punssin löyhkään ja tupakan savuun, jota hän inhosi, tuli hän huonolle tuulelle ja näki kaikki mustissa väreissä. Mutta täällä tanssisalissa se katosi, kun hän sai nähdä niin paljon hilpeätä omintakeisuutta. Tuossa valssasi muuan pari ohitse, herra frakissa ja neiti tummassa soljilla varustetussa villapuvussa, pysyttelevät lujasti toisissaan, eivätkä pysähtyneet, jatkoivat vain menoaan, vakavina ja varotellen. Tuossa sujahti heidän ohitsensa pitkä, vaaleaverinen merimiehen mekkoon puettu nuorukainen, varmaankin joku nuori merimies, joka vietti jouluaikaansa kotipuolellaan. Hän vei yli neljäkymmenvuotiasta naista, epäilemättä omaa äitiään, joka näytti vielä vallan hyvin voivan olla mukana navakassa tuulesa. Tuolla tanssi eräs tunnettu rautatienvirkamies pää pystyssä, mustatakin miehenkoikelo, keikuttaen kummallisesti ruumistaan, astuessaan oikealla jalalla heilahti hän oikealle ja astuessaan vasemmalla heilahti hän vasemmalle, aina vaan mitä omantunnon-mukaisimmassa tahdissa ja niin iloisena, niin

viheltävän rautatie-iloisena. Nainen, jota hän: tanssitti, hymyili kaiken aikaa, mutta ei suinkaan ujoudesta, kaukana siitä, vaan hauskuuden tunnosta. Ja he tanssivat lakkaamatta, pääsivät tuskin istumaan, kun jo taas pyörähtelivät permannolla. Tuossa kiiti ohitse muuan kauppias, hänen jälestään upseeri, kumpikin moitteettomasti pirteän, nuoren, tuoreen tanssipukuisen neitosen kera, sitten seurasi hassunnäköinen pitkätukkainen mies rotevan, mustapukuisen naisen kanssa. He hyökkäsivät halki pitkän tanssisalin, edes ja takaisin, ihmiset pelkäsivät ja pakenivat heidän tieltään aivankuin hurjien hevosten edestä. Tuossa taas liukui ohitse kuin mikäkin torni, leveä, pyöreä, korkea torni, sivullaan pieni hontelo nainen, joka nojasi häneen kuin tikapuut ikään. Tornin yläosa ei liikkunut, pyöri vaan, jos hänen päänsä päälle olisi pantu soppalautanen, ei siitä olisi niin pisaraa läikähtänyt. Sitten tuli kaksi, jotka pitivät käsiään ylhäällä kuin purjeita, kaksi kookasta ihmistä vallaten tilan, joka olisi hyvin riittänyt kolmellekin tavalliselle parille. Mutta tanssitapa näytti täällä olevan sellainen, että kaikilla oli oikeus vallata niin paljon tilaa kuin jaksoivat ottaa, ja mennä sellaista vauhtia kuin halusivat: jokaisella oli oikeus tanssia omalla tavallaan ja tulla tänne sellaisessa puvussa kuin halusi. Täällä tanssi kukin oman itsensä vuoksi, kukaan ei tanssin tähden, kaikki vain omaksi hauskuudekseen.

Mutta kas, tuossa tuli kaksi, jotka osasivat tanssia! Ne tulivat syrjähuoneesta, reipas, parraton ratsuväen luutnantti ja kookas... Josefina! Hän oli mustalla reunustetussa punaisessa silkissä, hänen lujarakenteinen kaulansa, hänen paljaat, lämminväriset käsivartensa, hänen viljava tukkansa ominaisessa sykerössään, hänen intohimoiset silmänsä, sillä sitä ne olivat, ja tuo vartalo, niin, hän oli totisesti tanssiaisten kuningatar. Ja entä hänen tanssinsa! Nytpä sen saattoi huomata, miten voimakas ja luontaisen notkea hänen vartalonsa oli. Ja nyt kuohuili kiihkoisa veri, tuo oli Josefina, tuo! Veli pyrki lähemmäksi, hän tuskin saattoi hengittää. Ja hänestä näytti kuin katselisivat kaikki näitä kahta, jotka liitelivät ympäri väliin oikealle, väliin vasemmalle, sitten pyörivät samalla paikalla, ja taas hurjaa kyytiä ympäri salin. Ei yhtään uutta tanssijaa astunut lattialle, kaikki katselivat, ja vähitellen taukosi moni niistäkin, jotka olivat tanssimassa, hekin tahtoivat nähdä. Luutnantilla oli se vika, ettei hän ollut naistaan pitempi, mutta hän oli vankka ja uhkea mies ja vei naistaan kerrassaan komeasti. Tanssi oli näillä kahdella perin terveellä ihmisellä intohimoa ja huumausta, siltä se ainakin näytti. Ja se huumasi muitakin. Kallem ei voinut sitä vastustaa, hän tahtoi tanssia, hänkin, ja tanssia Josefina kanssa, ja kernaimmin nyt heti. Kun he seuraavan kerran loistavasti pyörivät hänen ohitsensa, katsoi hän sisarensa ja katsoi niin, että hän tiesi siasaressaan heräävän halun katsoa sinne, missä hän seisoi. Ja niin kävikin. Josefina pysähtyi aivankuin joku olisi ottanut häntä vyötäisiltä ja pysäyttänyt hänet. "Tuhannet kiitokset!" sanoi hän kavaljeerilleen. Heti paikalla oli Kallem hänen vierellään, mutta samassa myöskin Josefina ystävänsä Lilli Bing. "Tule istumaan viereeni!" sanoi tämä ja kääntyen heti Kallemiin: "Olipa hauska nähdä teidätkin täällä." — "Saan kiittää kutsumuksesta", vastasi Kallem kumartaen molemmille. "Mutta minä olen saanut sellaisen halun tanssia kanssasi, Josefina", hän veti hansikkaat käsiinsä, "sallitteko?" — hän kumarsi luutnantille, joka kohteliaasti kumarsi vastaan. "Haluttaako *sinua*?" sanoi hän Josefina. Josefina oli hengästynyt kiihkeästä tanssista, mutta hänen tummat silmänsä säteilivät. "Kyllä", vastasi hän hiljaa. Lattia oli taas täynnä tanssijoita, he seisoiivat senvuoksi hetkisen ja odottivat. Mutta kun tungoksesta ei tullut loppua, otti Kallem sisartaan vyötäisiltä alkaakseen. "Ei se käy!" kuiskasi Josefina. — "Kyllä käy!" sanoi Kallem ja läksi viemään. He pyörivät tanssijoiden ohitse tuuppimatta ketään ja pysähtymättä vaarankaan uhatessa. Niin, Kallem enemmän kanto sisartaan kuin ohjasi. Mutta kohta hän huomasi, kuinka tarpeetonta se oli. Josefina seurasi mukana ja noudatti hänen käsivartensa pienintäkin viittausta. He eivät olleet siksi paljon samankaltaisia, että heidän tanssinsa olisi sulautunut kokonaisuudeksi, eivätkä niin erilaisia, että se olisi näyttänyt epämiellyttävältä, he olivat nyt mieltyneet toisiinsa ja nauttivat aselevosta ennen taistelua. He katsahivat toisiinsa, aina samalla aikaa, Kallem punoittavana ja Josefina kalpeana.

Nyt loistivat lamput kirkkaina, soitto oli vilkasta, ihmiset iloisia ja luonnollisia, tanssisali mainio. He eivät olleet tanssineet toistensa kanssa sen jälkeen, kun Kallem oli ensimmäinen mies tanssiaisissa, ja Josefina epämiellyttävä tytönheilakka, jota hän armosta vei pari kertaa salin ympäri. Mutta ryhdissä, tahdissa ja tanssimistavassa olivat he kuin yksi ja sama, heidän tanssinsa oli kevyttä, he olivat onnellisia. Pitäessään kiinni toisistaan he eivät voineet ajatella eri tavalla, heidän ajatuksensa olivat kietoutuneet yhteen. He kuuluivat toisilleen luonnon lujien siteiden kautta — nyt, kun he olivat löytäneet oikean pohjan. Kaikki, mikä heitä erotti, häipyi pois aivankuin olisi se ollut jotain vierasta ja tilapäistä. Ja kun heidän yhteiset kokemuksensa oikeastaan kuuluivat lapsuuden aikaan ja toiseen maahan, siirtyivät he kumpikin ajatuksissaan sinne. Päivän kuumasti paistaa hellittäessä merelle ja rannikolle olivat he ratsastavinaan kummallisen isän vierellä, kumpikin omalla pikku ponillaan, isä oli niin kaunis hevosen selässä.

Veli, joka oli pitempi, katseli sisaren leveätekoista päätä, sellainen oli heidän isälläänkin ollut. Josefina ajatteli myöskin isää katsellessaan veljensä teräviä kasvojen piirteitä, mutta kuitenkin muistutti veli enemmän äitiä kuin hän. Josefina tunsikin hänessä äidin viisauden ja hyvyden, joskin hänessä kuvastui myöskin isän ankarat piirteet. Josefina olisi voinut luottavasti nojautua häneen kuin äitiinsä, — niin, aivankuin tuona erojaisiltana siellä heidän vuonokaupungissaan. Eikä hän mitään koko maailmassa sen enempää halunnut.

Nyt päättyi valssi.

Käsitysten kulkivat he sinne, jonne Lilli oli heille paikat varannut, — lämminneinä, kiitollisina. Siellä oli Lilli ratsuväkiluutnantin seurassa, Lilli aivan hurmautuneena ja luutnantti tapansa mukaan säädylisenä ja kohteliaana.

Hetkisen kuluttua oli Kallemilla palttoo yllä. Hylkeennahkaiset tohvelit jalassa ja kädet syvälle taskuihin painettuina hän riensi taas ulos lumisateeseen. Joko täytyi hänen saada olla sisarensa kanssa kahden, tai oli hänen poistuttava. Tämä koski häneen kovasti. Hänen kiintymyksensä sisareen oli syvällistä, ja sisaren kiintymys häneen ehkä vieläkin voimakkaampaa. Niinä hetkinä, jolloin hän oli saanut katsahtaa sisaren koko olemukseen, oli hän nähnyt, miten se muokkaantui aivan omien vaistojensa mukaiseksi. Jokapäiväisissä oloissa sitä sitoi jokin voima, kristinusko se tuskin oli, mutta mikä sitten? Josefine teki vallan mitä tahtoi, mistään välittämättä, — ja kuitenkin hän oli enemmän sidottu kuin monet muut.

Lunta vaan satoi ja satoi. Valoisata sentään oli, vaikka kuuta ei näkynytäkään. Hän oli näkevinään sisarensa leijailevan edessään ilmassa, avopäin ja paljain käsivarsin, silmät tulta säikkyvinä. Kaukaa kuului soitto.

Mutta kun hän oli tullut valkoiseen makuukamariinsa, jonka kelpo palvelustyttö oli pitänyt lämpimänä, lensivät hänen ajatuksensa salokylän tanssiaisiin. Ragnia tanssitti muhkea metsänomistaja, niin että tuskin hänen varpaansa lattiaan tapasivat, — hän kieppui ympäri salia pikku lasten kera, lenteli "teeren" tai jonkun pääkaupunkilais-nuorukaisen kanssa; — Kallem oli näkevinään hänet onnesta säteilevänä jokaisen tanssin jälkeen ja kuulevinaan hänen huudahtavan: "Oi, miten hauska minulla on, Edvard!" ja siihen hän nukkui.

Ja seuraavana päivänä — hän oli juuri syönyt päivällisensä yksin ja noudattaen totuttua tapaansa mennyt suureen saliin, sillä silloin Ragni tavallisesti kävi soittamaan, — aukenikin ovi ja Ragni, — hän ei uskonut omia silmiään! — niin, Ragni se oli tuo, jonka silmät loistivat kaiken tuon turkispaljouden sisästä! Kallem antoi hänen tulla luokseen pehmoisena, lumivalkeana ja hyväilevänä — ja nosti hänet käsivarrelleen ja kantoi hänet...

"Ei", sanoi Ragni, kun he hetken kuluttua istuivat rauhassa, "nyt siellä alkoi jo käydä yksitoikkoiseksi ja minä kaipasin sieltä pois." — "Sinulla on vino nenä!" — "Ja entäs sinä kun olet ollut tanssiaisissa!" — "Sinulla on vino nenä!" — "Sitä tuskin huomaa. Mutta tiedätkös, Karl ei olekaan niin kiltti? Nyt minä sanon sen sinulle." — "Karl?" — "Niin, minua kohtaan kyllä! Minulle hän on kovin kohtelias, et voi kuvitellakaan, miten hyvä hän on minua kohtaan. Mutta sisaruksiaan hän kohtelee aivan toisin, hän on kiivas, hyvin kiivas, oikkuileva ja itsevaltainen." — "No sen minä kyllä uskon." — "Tiedätkös mitä, senkin vuoksi minä halusin nyt tulla: me tahdomme olla kahden, eikö niin? Muuten hän on aina meidän kintereillämme." — "Mutta herranimessä, oletko sinä häneenkin jo kyllästynyt?" — "Sitä minä en lainkaan ole sanonut. Mutta se, että hän on aina meidän läheisyydessämme, se käy — "— ikäväksi?" — "Vaikkapa niinkin, ikäväksi kyllä, se on totta. Niin, minä olen paha. Kuules, minä tahdon pyytää suita vielä yhtä, mutta ole nyt kiltti eläkä sano minua kaunosieluksi!" — "Mitä sitten?" — "Älä anna Kristen Larssenille tietoa, että minä olen tullut. Kuule, ethän tee sitä! Olkaamme kerrankin oikein rauhassa." — "Mutta nyt on tullut muutamia lapsia, jotka —" "Ei, ei! Ei lapsiakaan! Voi eihän!" — Ja hän purskahti itkuun.

"Rakas, pikku Ragniseni —!" — "Niin, — niin, se on niin itsekästä, mutta minusta tuntuu kuin en jaksaisi, se ei sovi minulle." —

Hetkisen kuluttua kajahteli flyygelistä rikkaina sävelsointuina riemuhymni Ragnin kotiintulon johdosta; kauneuden henget leijailivat talossa. Ne liioittelivat ylhäällä laipion rajassa, laskeutuivat ikkunoihin, kulkivat ovien kautta, ylös makuuhuoneeseen, kyökkiin, virkahuoneeseen ja lauloivat, lauloivat, lauloivat, niin että keuhkotautibasillit, joita tohtori tutki, karkelotahdissa kieppuivat vasten surmaajaansa; — laulu aukaisi kyökin oven, niin että kaikki pestävinä olevat astiat joutuivat tanssimaan, kahvipannu kiehui yli ja tuolla ylhäällä vinnillä uusi samettikoristeilla varustettu leninki, jonka Sigrid oli rouvalta saanut jouluna, ja nyöreillä ja tupsuilla koristettu päällysvaippakin vaipuivat tanssiajatuksiin.

8.

Seuraavana päivänä Kallem tuli Sissel Aunen, tuon pesijättären luota. Hän oli purkanut vihaansa miehelle, joka ylenpalttisessa ilossaan oli laittanut viulunsa kielet kuntoon, soitteli nyt kapakoissa ja joi itsensä humalaan. Kallem halusi koettaa hänen suhteensa samaa keinoa kuin Sören Pederseninkin ja meni sentähden Sörenin luokse päästäkseen hänen avullaan käsiksi tuohon tunteelliseen Auneen.



Mutta hän tapasikin ainoastaan Aasen yksinään puodissa auttamassa yhtä Sisselin lapsista satulaan istumaan, niitä oli neljä kappaletta puodissa, viides nukkui sisähuoneessa. Sören Pedersen ei ollut kotona, hän oli Kristen Larssenin luona, joka oli tullut sairaaksi. Kristen Larssen? — Niin, hän oli ollut kovissa tuskissa ja oli jo sylkenyt vertakin, mutta hän ei halunnut puhua siitä tohtorille. Kallem aikoi heti lähteä sinne, mutta tahtoi ensin täällä vähän rahallisesti avustaa lasten ylläpitoa. Tarjousta ei kuitenkaan otettu vastaan. Tänäpäin oli Aase saanut myydyksi kahdet silat ja yhden vieterisängyn. Nyt oli heillä työssä lisänä eräs Aasen serkuista, nainen, jonka nimi oli myöskin Aase; eroittaakseen heidät toisistaan Sören kutsui serkkua Aasen Aaseksi.

Kallem tapasi Kristen Larssenin vuoteen omana, karvaisissa käsissään hänellä oli joku työ ja Sören Pedersen luki hänelle ääneen. Ikkunan ja pöydän välisessä nurkassa, aivan perimmässä sopessa kyyrötti vaimo ja neuvoi sukkaa, huivi silmillä niin että kasvot olivat varjossa. Huoneessa oli tavattoman huono ilma. Nähdessään sairaan Kallem vallan säikähtyi, hän oli raihnaampi, harmaampi ja laihempi kuin tavallisesti. "Oletteko syönyt rasvaista jouluna?" — "Hm, meillä oli syyntä." — "Oletteko ennen tuntenut samallaisia kipuja?" — "Kyllä, välistä." — "Ei, ei niin kovia kuin nyt", sanoi sukanneuloja nurkasta — "Onko teillä nyt tuskia?" — "Ei tällä hetkellä! Mutta tuontuostakin." — "Sydänalassako ja vatsassa?" — "Niin." — "Ja tuskat uusiintuvat usein?" — "Aivan niin." — "Se on kasvanut nopeasti", sanoi vaimo penkiltään. Kallemin mieliala kiihoittui. Miksi hän ei ennen ollut ruvennut tutkimaan Larssenin terveydentilaa? Vaimon katse seurasi häntä, hänen puikkonsa liikkuvat hitaammin, hän ikäänkuin jäähmettyi. Tohtori koetti näyttää levolliselta, mutta vaimo ei antanut pettää itseään. Myöskin Kristen Larssenin kylmät silmät tarkastelivat tutkivasti tohtoria. Kallem käski avata pellit ja antaa niiden olla auki yöt ja päivät. Sören Pedersen nousi avaamaan ne kiiruusti. Sekä Kristen Larssen että vaimo katsoivat häneen paheksuen, eiväthän polttopuut olleet tohtorin. Voittaakseen aikaa ja rauhoittuakseen Kallem otti ylös kirjat, jotka olivat siinä lattialla. Ne olivat hänen omia englantilaisia kirjojansa ja muuan konetaito-oppi, sitten hän rupesi tuijottamaan sairaan käsissä olevaan työhön. "Mikä se on?" Sören Pedersen selitti, että se oli parannus Kristen Larssenin tekemään kutomakoneeseen. Tämän selityksen aikana Larssen liikkui sormillaan pyöriä ja puikkoja niin kätevästi ja hiljaisesti hyväillen, että helposti huomasi, miten rakas tuo keksintö hänelle oli.

Kaikkiällä huoneessa, työpöydällä, lattialla, pöydällä oli paljon korjattavaa tavaraa, — kelloja, pyssyjä, ompelukoneita, kahvimyllyjä, lukkoja, särkyneitä työkaluja. Kallemin revolveri oli otettu ulos kotelosta ja hänelle sanottiin, että se oli ainoa, minkä Kristen Larssen oli joulun tienoissa saanut laitetuksi kuntoon. Sörenin puhellessa tästä oli Kallemilla tilaisuus miettiä, mitä tässä olisi tehtävä. Nyt hän oli siitä selvillä. Hän puheli ruokajärjestyksestä ja kipua huoventavista lääkkeistä sekä pyysi Sören Pederseniä mukaansa hakemaan viimeainittuja.

Heti kadulle päästyään Kallem lausui, että Larssen oli mennyt miestä ja että hänellä oli epäilemättä pitkälle kehittynyt syöpä vatsassa.

Itsetyytyväinen sukkeluus hiipi esille Sören Pedersenin naamasta kaikenlaisia takateitä myöten, kasvonsa olivat tyhjat, ovet ja ikkunat niissä selkosellään.

"Kohta voin sen varmuudella sanoa, ja silloin on teidän, joka tunnette hänet paremmin kuin minä, ilmoitettava se hänelle!" Kallem unhoitti kokonaan puhua Aunesta.

Muutaman päivän kuluttua tiesi koko pikkukaupunki, että tuhattaituri Kristen Larssen lepäsi kuoleman omana syöpä-taudissa, olipa siitä uutinen sanomalehdessäkin. Siinä nimitettiin häntä "paikkakunnallamme hyvin tunnetuksi konesepäksi ja keksijäksi". Jokaisessa talossa, johon Kallem vain pistäisi, kyseltiin sairaasta, ja jokainen tuttava, jonka hän kadulla tapasi, tiedusteli häneltä Kristen Larssenin vointia. Kun Pedersen oli ilmaissut sairaalle hänen tilansa toivottomuuden ja Kallem ensi kertaa tämän jälkeen tuli Larssenin luo, ei siitä mainittu sanaakaan. Larssen lepäsi vuoteellaan käsitellen yhä keksintöään, jotenkin heikkona tavattoman ankaran tuskakohtauksen perästä. Parta oli saanut kasvaa, koko näky teki muuten vastenmielisen vaikutuksen. Vaimo kutoi nytkin, mutta oli siirtynyt hiukan lähemmäksi vuodetta. Englantilaiset kirjat oli pantu toiseen paikkaan ja tämä olikin ainoa ulkonainen merkki siitä, että tulevaisuuden tuumista oli luovuttu.

Kallem meni sieltä Sören Pedersenin luo ja sai tältä kuulla, että sairaalan entinen portinvartija oli käynyt Larssenia käännyttämässä, hän ei muka saisi missään nimessä joutua suoraan helvettiin. Larssen ei ollut vastannut mitään, pyytänyt vain, ettei häntä häirittäisi, hänellä oli käsillä työ, joka oli juuri valmistumaisillaan. Sitten tuli pappi sinne. Tämä rupesi puhumaan asiastaan kauniimmin ja varovaisemmin, mutta kentiespä senvuoksi juuri Larssen sillä kertaa kadottikin kärsivällisyytensä, hänen kiehuva sappensa purkausi kiivaiksi sanoiksi ja vaimo huivi silmillään ja sukankudin käsissään asettui merkitsevästi oven luo. Pappi ymmärsi ja lähti sävyisästi ulos. Muurari Andersen-jutun jälestä pappi ei ollut enää sama mies kuin ennen. Se suututti sentään jonkun verran seurakuntalaisia.

Nuorten miesten yhdistyksen kokouksesta tuli lauluseura Kristen Larssenin asunnon edustalle ja viritti hiljaisella äänellä virren. Sinne kerääntyi muitakin ihmisiä, mutta kaikessa hiljaisuudessa. Tämä

tapahtui juuri, kun sairaalla sattui olemaan ankara tuskakohtaus, hän sanoi tuntuvaan siltä kuin olisi tuhat nuppineulaa häntä alinomaan pistellyt, — ja näiden kärsimysten aikana laulu häntä vaivasi, niin että Kallemin täytyi sekaantua asiaan ja kieltää kaikki semmoiset. Kaksi maallikkosaarnaajaa, entinen portinvartija ja eräs toinen kävi sairashuoneella tohtorille selittämässä, että tämä kaikki oli tapahtunut hyvässä tarkoituksessa ja että ei käynyt laatuun kuolevalta kokonaan jumalansanan kuulemista riistää. Kallem kiivastui ja vastasi heille kovia sanoja.

Kun hän eräänä iltana tavalliseen aikaan oli Kristen Larssenin luona, oli hän varmasti näkevinään ihmiskasvoja ikkunassa. Sairas kysyi juuri tohtorilta kuinka kauan hän eläisi ja lisääntyisivätkö tuskat aina vaan ankarammiksi, — niin ettei Kallem välittänyt sen enempää ulkona olijoista, pyysi vain ripustamaan jotakin ikkunan eteen. Hän mietti, voisiko hän lausua Larssenille sulan totuuden, ja tuli siihen johtopäätökseen, että se kävisi päinsä. Hän kertoi siis, että se voisi kestää vielä noin kolme neljä kuukautta ja että tuskat tulisivat uusiintumaan yhä useammin, — joskaan ei joka päivä yhtä usein eikä yhtä ankaroina. Vaimo kuunteli.

Ketään ei ollut ikkunan ulkopuolella, kun Kallem tuli ulos, mutta hiukan kauempana asteli kadulla eräs nainen, — verkalleen, aivankuin odottaisi hän jotakin. Huomattuaan hänet nainen kääntyi tulemaan häntä vastaan. Se oli hänen sisarensa. "Sinäkö se katsoit Kristen Larssenin ikkunasta?" — "Minä?", vastasi Josefine, — ja Kallem näki hänen punastuvan, "minulla ei ole tapana kurkistella ihmisten ikkunoista." — "Anteeksi, mutta minä näin varmasti, että joku sieltä katsoi." — "Niin, kyllä minä näin."!

— "Tunsitko sinä heitä?" — "Tunsin kyllä. Mutta minä olen tullut puhuakseni sinun kanssasi, Edvard. Minä tiesin, milloin sinun oli tapana käydä täällä." "Mitä sinä minusta tahdot?" — nyt vasta hän huomasi, että sisarensa oli kiihoittunut.

"Onko totta, että sinä olet sanonut ottavasi vastuun niskoillesi siitä, että Larssen joutuu helvettiin?" — "Enhän minä edes helvettiä uskokaan."

— "Ei, mutta oletko sanonut niin?" — "En tiedä. Mutta luulen, että en ole sanonut sellaista." — "Niin näetkös, löytyy sellaisia, jotka ovat toista mieltä kuin sinä, ja niitä loukkaa tuollainen puhe. Tuollaisten sanojesi kautta sinä revit alas kaiken sen, mitä olet täällä rakentanut, sen minä sinulle sanon." Kallem tunsu hänet taas näistä sanoista. "Niin, on tietysti mielettöntä lausua sillä tavoin. Mutta totisesti on myöskin mielettöntä kiusata sellaista miestä kuin Kristen Larssen. Niinkauan kun hänellä on ymmärrys päässään ei kukaan saa häntä uskomaan helvettiin, joten voivat kernaasti antaa hänen olla rauhassa." — "Eihän ne sitä hänelle tahdokaan." — "No, mitä sitten?" — "Sinä, Edvard, tiedät sen yhtä hyvin kuin minäkin, ja sinun itsesi vuoksi minä pyydän, ettet pilkkaisi vakavia ja kelpo ihmisiä." — "Minä en ole tahtonut ketään pilkata, minä sanon vain, että saisivat säästää vaivat sekä itseltään että häneltä". — "Hän on liian kylmäkiskoinen?" — "Kylmäkiskoinen tai lämminsydäminen, se riippuu itsekunkin luonteesta ja siitä, miten hän on elänyt." — "Mutta ihmiset voivat elää niin, että sielu tulee kylmäksi, ja niin juuri on hän tehnyt." — "Kenties, mutta minä tunnen henkilön, joka on kylläkin lämminsydäminen, mutta ajattelee aivan samoin kuin Kristen Larssen. Siis se ei siitä johdu." — "No, mistä sitten?" — "Tuhansista eri seikoista. Se nainen, joka tässä muistui mieleeni, ajattelee mieluummin vertauksissa, siitä hetkestä saakka, kun hän näki vanhan piirroksen kolminaisuudesta: suuren kolmipäisen ruumiin, ja kuuli, että keskimäinen oli noiden kahden, isän ja äidin poika (tiedät kai, että pyhä henki oli alkujaan nainen), ei hän koskaan enää ole uskonut kolminaisuuteen, hän nauraa sille. Ja hän on, kuten sanoin, kylläkin lämminsydäminen." "Äsjh!" sähähti Josefine koko harminsa voimalla, "lämmin hän ehkä voi olla, mutta hänen täytyy olla *saastainen!*" Kallem tunsu piston sydämessään, Josefine tähtäsi Ragnia. Sisar oli ilkeä ja näytti epämiellyttävältä aivan kuin tyttöaikoinaan, — ja heti muuttui Kallemkin sen ajan poikanassikaksi —: läiskis! — Josefine sai korvapuustin. Se osui hattuun, mutta tarkoitus oli rehellinen.

Säihkyvin silmin Josefine hyökkäsi häntä kohti aivankuin heidän entisinä tappeluajoinaan. Sisar kähisi: "Minä luulen, että sinä —!" ja vallan säkenöiden kiukkua ja ylenkatsetta kääntyi ympäri ja meni matkoihinsa.

Oliko joku heidät nähnyt? He olivat yksin kadulla. Kallem tunsu epä määräistä pelkoa: tämän saisi ehkä Ragni vielä maksaa.

Kallem luuli, että sana "saastainen" Josefinen suussa tarkoitti Ragnin entisyyttä — ja siksi se kiukuttikin häntä kovin. Mutta mitä olisikaan hän tehnyt, jos olisi tietänyt, että se vielä enemmän tähtäsi Ragnin nykyisyyttä? Kun papin perhe kotiin tulonsa jälkeen oli pysyttäytynyt heistä erillään oli siihen syynä ollut sekin, että Jumalan pilkkaajaa Kristen Larssenia oli suosittu Kallemin kodissa ja että Ragni oli opettanut hänelle englanninkieltä ja että Kallemilla oli ollut tapana keskustella hänen kanssaan. Useimmat seurakuntalaiset pitivät Kristen Larssenia jonkinlaisena perkeleenä ja kun nyt nämä uudet tulokkaat, sekä mies että vaimo olivat lyöttäytyneet Larsseniin samoin kuin sitä ennen Sören Pederseniin, niin pidettiin sitä tahallisenä ärsytyksenä. Heti sen jälkeen oli Karl Meek tullut

taloon ja sitten oli Ragni nähty aina vain hänen seurassaan. Vihdoin he olivat yhdessä matkustaneet salokylään, — enempää ei tarvittu, varsin kun oli kysymys miehensä luota lähteneestä naisesta, joka oli sitäpaitsi vapaa-ajattelija ja ennenkin tehnyt aviorikoksen.

Josefine oli tullut rehellisesti varoittamaan veljeänsä. Jos hän olisi saanut rauhassa puhua, olisi hän kertonut kaiken tämän, hän ei peljännyt veljeänsä ja hän piti hänestä paljon. Nyt meni hän kotiin tuskastuneena veljensä ylenkatseesta.

Hänen salattu kärsimyksensä puhkesi esiin, ensin katkerana vihana sitä naista kohtaan, joka eroitti veljen sisaresta, mutta sitten kaikkea vastaan, joka oli siihen syynä. Muurari Andersenin kuolema, — mitä syvemmin se vaikutti hänen mieheensä, sitä selvemmäksi tuli heidän välinen eronsa — ja vieläpä niin sopimattomaan aikaan. Kaikki, mistä Tuft itseään soimasi, oli oikeastaan myönnytyksiä vaimolleen, ja nyt juuri tahtoi hän tehdä siitä lopun. Pahemmin ei olisi voinut sattua.

Viereisessä talossa asusti vanha mummo, papin äiti. Hän halveksi vastapäätä olevaa taloa. Ei hän koskaan sinne jalallaankaan astunut silloin kun siellä oli vieraita, harvoinpa hän muulloinkaan sinne tuli, ainoastaan kotihartaushetkiin ja päivällisille kirkollisina juhlapäivinä. Miniän koko olento, tanssiminen, puvut ja ystävättäret olivat hänelle kauhistus ja papin ainainen liehakoiminen syntiä. Pikku pojasta sai hän vakoilijan. Josefine istui eräänä kesäpäivänä avatun oven toisella puolen ja kuuli hänen kysyvän pojalta, ketä siellä edellisenä päivänä oli ollut vieraina, mitä he olivat syöneet, olivatko juoneet viiniä ja monenkolaista. "Mummo kysyy, meneekö äiti tänäänkin kaupungille", sanoi poika kerran. "Ja sitten hän kysyy, mitä isä sanoo äidille, kun äiti tulee kotia, ja onko isä nukkunut meidän kanssamme ylhäällä."

Josefine kesti sen rauhallisesti. Mutta se seikka, että hän tiesi anopin olevan papin kristillisten neuvojen takana, ei hänen luonnettaan tehnyt ollenkaan taipuisammaksi. Hän aikoi elää niinkuin itse halusi, mies saisi tehdä samoin.

Sillä Ole Tuftille tämä oli samaa taistelua kuin nuoruudesta lähtien, taistelua, joka oli alkanut silloin, kun hän oli Josefinen vuoksi hylännyt lähetystyöunelmansa, ja aina oli tulos ollut sama: rakkaus sortii hänet. Ei senvuoksi, että Josefine häntä viekoitteli, ei, päinvastoin! Kun Josefine joskus kyllästyi sekä häneen että kaikkeen — sillä siinä naisessa kulki voimakkaat vihurit —, niin silloin oli hän Olen mielestä kaunein, himoittavin, aivankuin tarujen naiset. Silloin hän ei voinut vastustaa.

Mutta se suuri tehtävä, jonka Jumala antoi hänelle ystävän sairastuoteen ääressä, se näytti hänelle, mitä hän elämässään oli laiminlyönyt: siinä oli hedelmä hänen myöntävyydestään!

Kun hän itsensä koettelemisessa oli päässyt niin pitkälle, että hän voisi puhua asiasta vaimolleen, oli Josefine juuri oman sisällisen kamppailunsa vallassa. Tuon saamansa korvapuustin jälkeen hän oli heti selvillä, mitä nyt oli tehtävä — kosto oli hänen mieltäytöksensä —, mutta samalla hän käsitti, että veli oli havainnut hänenkin kieron asemansa. Siitä saakka, kun oli tanssinut veljensä kanssa, hän tiesi, ettei kukaan häntä ymmärtänyt niin hyvin kuin Edvard, ja heidän viime kohtauksensa selvitti hänelle, että veli halveksi hänen sekaantumistaan uskontoasioihin. Ja siihen hänellä olikin oikeus. Ei koskaan hän ollut tehnyt suoraa tiliä, aina vain tyytynyt siihen, että hänen miehensä uskoa ja toimintaa kunnioitettiin ja että hän itse sai olla rauhassa. Niin ei saanut enää jatkua, hän ei sietänyt veljensä ylenkatsetta.

Pappilassa pidettiin hartaushetkiä aamuin ja illoin, silloin astui aina mummo ensin sisään, hänen jäljestään palvelustytöt ja viimeksi pappi. Josefine ei tullut aina aamurukoukseen, iltarukouksenkin hän laiminlöi, silloin kun sattui olemaan vieraita. Pappi aloitti ja lopetti hartaushetken sopivalla rukouksella. Viime aikoina olivat rukoukset olleet pitkiä ja hartaita, — ja Josefine jäi niistä pois.

Nämä juhlalliset toimet kiusasivat häntä, yleiset vielä enemmän kuin yksityiset. Viimemainitut tapahtuivat aina nukkumaan käydessä, kun poika oli jo unessa, ja yhteinen hartaushetki päättynyt. Jos Josefine sellaista edeltäkäsini aavisti, meni hän sänkyynsä, eikä pappi häntä silloin aina seurannut. Mutta tänä iltana hän tuli. Josefine oli kuullut sen jo hänen askeleistaan kansliassa ja hän kuuli nyt hänen astuvan portaita ylös. Hän ei avannut ovea ja antoi suuren lampun palaa. Mutta kun nyt Ole tarttui oveen, sanoi hän: "Sinä et saa tulla sisälle." — "Kyllä." - "Ei ennenkuin minä olen riisuutunut." — "Minä odotan." — Ole meni alas jälleen ja Josefine jatkoi verkalleen riisuutumistaan.

Tämä huone oli yläpuolella pastorin kansliaa, ikkunat olivat puutarhaan päin. Sen oikealla puolella vieraskamarin yläpuolella oli Josefinen pukeutumishuone ja vasemmalla pukuhuone. Tämän sein'vierelle nousivat portaat kanslian eteisestä. Nyt kuuli Josefine toista kertaa miehensä askeleet portaissa, mutta silloin hän oli jo sängyssä. Ovi oli keskellä seinää, vastapäätä ikkunoita, heidän vuoteensa olivat oven oikealla puolen, Josefinen lähinnä. Poika nukkui oven vasemmalla puolen, pukuhuoneen seinän vieressä.

Pappi ei enää kysynyt, saisiko tulla, vaan avasi oven. Josefine lepäsi valkeassa yöpuvussaan, musta

tukkansa oli tavanmukaisesti solmittuna. Pää oli vasemman käden nojassa, aivankuin olisi hän ponnahtamaisillaan istumaan.

Pappi istahti hänen sänkynsä laidalle, Josefine, siirtäytyi heti hiukan syrjemmälle, ikäänkuin ei olisi sietänyt hänen lähestymistään. Pappi oli synkkä. "Josefine, sinä et välitä minusta, se ei ole oikein tehty, minä kaipaen lohdutusta ja neuvoja. Tuo entinen levottomuus on vallannut minut, eikä selvitystä voida nyt pitemmälle lykätä." — Hän katsoi surullisesti vaimoonsa, Josefine katsoi häneen, mutta ei vastannut mitään. "Sinä tiedät, mikä minua vaivaa. Minä elän täällä luonasi onnessa ja nautinnossa ja seurakunnassa minua kunnioitetaan. Mutta tällaisessa elämässä ei jumalanmies kehity luonnollisella tavalla. Äsken minut punnittiin ja löydettiin köykäiseksi." Hän kätki kasvot käsiinsä ja istui kauan hiljaa, aivankuin rukoillen. "Rakas, rakas Josefine!" — nyt katsahti, hän ylös - "auta minua! Minun täytyy muuttaa kaikki ympärilläni, minun täytyy elää ja toimia toisella tavalla." — "Millä tavalla?" — "Niin, minä en ole pappi, etkä sinä ole papin vaimo, meidän tahtomme turmeltu!" — "Kaikki sinun yrityksesi alottaa toisenlaista elämää, Ole, alkavat aina minusta ja minun talostani. Alota itsestäsi! Minä olen sellainen kuin haluan, ole sinä sellainen kuin sinä haluat. Ja koti, niin, se on ainoastaan sellainen kuin pitääkin olla perheellä, jolla on makua ja varoja. Jos se ei sellaisenaan sinua miellytä, niin onhan sinulla omat huoneesi, järjestä ne miten vain tahdot. Jos tahdot elintapaakin muuttaa, niin sano vaan!" — "Niin", vastasi pappi, "sinä voit sen saada supistumaan yksistään huoneiden tai jonkun ruokalistan muutokseen." — "Tuollaisille yleisille valituksillesi minä en anna vähintäkään arvoa." — "Siksi, ettet ymmärrä niiden henkistä perustusta." — Josefine kalpeni. "Minä en tiedä muuta", vastasi hän kylmästi, "kuin että minä en tahtonut olla niin aistillinen kuin sinä, — ja siitä se alkoi." — "Tuota sinä annat minun kuulla joka kerta. Mutta minä en häpeä sitä, että ensimmäinen ristiriita syntyi liian voimakkaan lihanhimon ja sinun vastustuksesi johdosta, se minut juuri herätti. Minä en häpeä sitä. Sillä kun minä tahdoin, että me uudistaisimme —" — "Kielsinkö minä sen ehkä sinulta?" keskeytti Josefine. "Niin, alkaakseni itsestäni kielsin sen, — alota sinäkin itsestäsi, Ole!" — Pappi nousi seisomaan: "Sinä et käsitä minua, sinä et käsitä Jumalan tahtoa meidän suhteemme. Minä pysyn siinä mielipiteessä, että sinussa, Josefine on jotain epähengellistä, sinä et ole koskaan heltynyt katumaan tai rukoilemaan, et koskaan antautunut autuaallisesti ylistämään Jumalaa, sinun mielesi ei halaja tuonne äärettömyyteen, vaan ainoastaan maailmaan. Sinulla on kylliksi tahtoa olla kristitty, mutta sinä et tee mitään sen hyväksi. — — Sinä et vastaa? Etkö siis tahdo sitä koettaa? Nyt, minun kanssani? Josefine! Voi, miten minä kärsin — sinunkin tähtesi." Hän istuutui taas nöyrästi vaimonsa viereen. — "Tarkoitatko, että minun pitäisi seurata sinua zulujen maahan?" vastasi Josefine kylmästi. — "Minä tarkoitan, että me yhdessä tulisimme täydellisiksi kaikessa hyvässä, rakas Josefine, sitten saa Jumala meitä johtaa." — "Lörpötyksiä minä en ymmärrä", vastasi Josefine, "sano suoraan, mitä meidän olisi tehtävä?" — "Meidän pitää uskossa Jeesukseen elää vähäosaisten hyväksi ja heidän keskellensä." — "Kuule, Ole, sitä minä osaan paremmin kuin sinä. Sinä et ole koskaan valvonut öitä sairassuuteen ääressä köyhissä kodeissa, mutta sen teen minä useinkin. Ja minä olen perustanut 'keskinäisyyden'" (näin sanottiin kaupungin parempiosaisten naisten yhdistystä, siinä oli jokaisella jäsenellä omat köyhänsä, joille hän hankki työtä ja apua. Josefine oli yhdistyksen johtaja ja jakoi toimet). — "Niin", vastasi hänen miehensä, "sinulla on hallinnollista kykyä — kuten veljelläsikin. Mutta se ei ole sitä, jota minä tarkoitan: elää itse isosti ja vain joskus alentua käymään vähäosaisten luona, ei, minä tarkoitan, että meidän on elettävä heidän keskellensä ja omistettava koko elämämme heidän hyväkseen." — "Pitääkö meidän myydä talo? Muuttaako tuonne kaupunkiin? Sano, mitä sinä oikein tahdot!" — "Jos Jumala meidät siihen pakoittaa, on sekin tehtävä! Mutta se on tehtävä uskossa, Jeesuksen tähden, Josefine, muuten se ei merkitse mitään." — Josefine ei vastannut sanaakaan.

"Mitä sanot sinä, Josefine? Etkö tahdo, että me alottaisimme oikeata kristityn elämää?" Hän katsoi rukoilevasti vaimoonsa, hänen kätensä haki vaimon kättä: "Josefine!" Tämä veti kätensä pois. "Ei, sinä tiedät, etten minä käsitä, minkävuoksi minun olisi tehtävä oma elämäni viheliäiseksi, se ei hyödyttäisi ketään ja minua se vain vahingoittaisi." — "Elä sano niin! Jospa koettaisimme? Elää uskossa Jeesukseen, yksinomaan tehdäksemme hyvää toisille?" — "Joutavia! Niin, samantekevää, vaikka se sinua loukkaisikin, mutta se, mitä minun olisi uskottava Jeesukseen auttaakseen köyhiä, on turhaa puhetta. Niin, se ei hyödytä. Minä sanon, mitä ajattelen." — "Jos sinä *uskoisit* Jeesukseen, niin ymmärtäisit myöskin perusteen." — "En minä ole koskaan sanonut, etten usko Jeesukseen." — "Oi, Josefine, tuollainen ei ole mitään uskoa! Ethän sinä edes käsitä, mitä usko onkaan! Tuohon sinun suureen puutteellisuuteesi olen minä vikapää, minä sinun kanssasi elän vuodet läpeensä pääsemättä sen pitemmälle!" Hän kumartui vaimonsa ylitse, hänen silmänsä olivat kyyneleissä. "Miten ihanata meidän yhteinen elämämme olisikaan, jos sinä tahtoisit taipua Jumalan edessä, — sillä piilehän sinussa suuria voimia, — oi, miten sinua rakastan" — hän tahtoi syleillä hellästi vaimoaan. — "Osjh!" sanoi Josefine ja ponnahti istumaan.

Pappi hypähti ylös kuin neulan pistämänä. Josefinen silmät säkenöivät, — sitten hän laskeusi taas pitkäkseen vuoteelle molemmat kädet pään alla. Hänen rintansa kohoili kiivaasti, hänen mielensä oli kuohuksissa. "En tiedä, uskallammeko Jumalan silmien edessä jatkaa näillä ehdoilla", sanoi pappi. — "Tee niinkuin tahdot."

Pappi kääntyi pois päin, sillä hän katsoi arvoaan alentavaksi vastata mitään. Pikku poikanen äännähti unissaan ja väentelihe aivankuin häntä olisi häiritty. Tuft katseli häntä, pienokainen nukkui käsivarsin päällä ja suu puoleksi avoinna. Tuft tunnusteli hänen otsaansa, sellainen oli ollut hänen isällään ja sellainen oli hänellä itselläänkin, hiukset myöskin, vieläpä pienen käden rakenne, sormet ja kynsien asemakin. Mutta kerran kai tulisi sekin päivä, jolloin tämä poikakaan ei olisi enää hänen omansa, — jos tällaista jatkuisi.

"Niin, Josefine, — näin tämä ei saa jatkua. Jumala auttakoon meitä molempia, mutta taistelua ei enää lopeteta."

Hänen sydämellisen hyvytensä takaa oli hänen luonteensa mahtava puoli astumaisillaan etualalle. Josefine tunsu sen ja hänenkin sisässään kuohahti. Pappi asteli kansliassaan edestakaisin kauan ja levähtämättä, hän ei tuntenut mielessään epäilystä. Josefine ei voinut nukkua.

Kun Kristen Larssen oli saanut tietää tilansa toivottomuuden, tappoi hän jo seuraavana päivänä itsensä. Tämä säikäytti ihmisiä hirveästi, oltiin kuin kummituskauhun vallassa, tuskinpa uskallettiin kulkea hänen asuntonsa ohi. Levisipä huhu, että Kallem olisi muka lainannut revolverinsa Larssenille sitä varten, mutta sen julistivat perättömäksi Larssenin vaimo, Sören Pedersen ja Kallem itse.

Kristen Larssen oli päättänyt päivänsä ilmoittamatta siitä edeltäkään kenellekään ja kiittämättä ketään. Vaimolleen hän oli sanonut, että pikainen kuolema olisi parasta hänelle. Mutta ei siitä heidänkään välillä oltu mitään päätetty eikä sovittu eikä Larssen ollut hänellekään hyvästiä sanonut. Larssen oli lähettänyt vaimonsa hakemaan Sören Pederseniä, sillä välin kömpinyt ylös ja hänelle ominaisella perusteellisuudellaan tehnyt tekosensa.

Tavanmukainen haudaus kiellettiin, haudausmaan pohjanpuoleisessa kiviainan nurkkauksessa osoitettiin paikka, ja sinne kaivoi kolme miestä hänelle haudan. Hautajaispäivänä oli ilma hyvin kolea, ja oli paljon sellaisia ihmisiä, jotka sitäkin sanoivat jumalan lähettämäksi. Epätavalliseen aikaan, iltapäivällä näet, laskettiin Kristen Larssen maan poveen ilman kellojen soittoa, ilman pappia, ilman veisuuta. Läsnaöljoista oli Aune enimmänsä huomiota herättävä, sillä hän oli humalassa ja keppelehti joka paikassa, — niin vähissä vaatteissa, että ihan värisytti katsellessakin tuota sinertynyttä miestä. Sören Pedersen pyysi häntä monesti olemaan hiljaa, mutta siitä ei ollut apua. Sörenin kiiltävästä naamasta ei näkynyt muuta kuin nenä, silmät ja vähän poskia, alaosa oli suuren, moneen kertaan kaulan ympäri kierretyn villahuivin ja yläosa silmille painetun karvalakin peitossa, käsissä hänellä oli norlantilaiset rukkaskintaat — sellaiset, joita kalastajat käyttävät, ja jalassa kallokat. Sören Pedersen oli lihonut, paltto oli käynyt ahtaaksi, noine laitoksineen hän näöltään muistutti hummeria. Aase, jolla oli yllään lyhyt vaippa ja päässä karvalakki, pysytteli lesken rinnalla. Tämä oli pitkä ja laiha nainen, jalassa kallokat ja puettuna pitkäliepeiseen vaippaan, joka oli yhtä leveä ylhäältä kuin alhaaltakin, päässä hänellä oli musta villahuivi, ja selvästi huomasi, että hän koki peitellä kasvojaan. Aune kekkelehti kertomassa jokaiselle, että hän oli ollut "viemässä lesken tavaroita asemalle". Ja nyt hän oli "sulkenut talon, hik", ja näytteli "avainta thaskustaan". Täältä aikoi leski mennä suoraa päätä asemalle ja matkustaa erään parin peninkulman päässä asuvan sukulaisansa luo, sieltä jatkaisi hän matkaa synnyinkyläänsä. Paitsi näitä neljää oli länä kaksi haudankaivajaa, toinen seisoi lapioonsa nojaten, takkisillaan ja rukkaset kädessä, seisoi siinä ja pureskeli koko ajan tupakkamallia, toinen tirkisteli ruskean partansa sisältä, oli kumaraselkäinen ja näytti nyrpeältä.

Kiviainan vierustalle oli tuisunnut lunta ja pakkautunut siinä kovaksi hangeksi. Karl Meek ja Ragni tulivat kävellen ja asettuivat seisomaan hangelle. Kaikki odottivat Kallemia, joka oli viivästynyt, mutta saapui nyt kiirettä pitäen paikalle. Hän nosti lakkiaan leskelle ja muiden häntä tervehdittä astui hän haudan ääreen. Hän tahtoi kernaasti lausua muutaman sanan, mutta odotti, että sitä ennen tapahtuisi jotain. Kun mitään ei kuulunut, lausui hän:

"Minä en tunne sen miehen entisyyttä, jonka me nyt hautaamme, enkä tuntenut häntä itseäänkään. Olen kuullut, että hänellä oli toisellaiset mielipiteet uskonasioista kuin niillä, joiden keskuudessa hän eli ja hän on niiden vuoksi saanut kärsiä rangaistuksen. Sekä hänen että vaimonsa elämän päämääränä oli päästä vapaaseen Amerikkaan." (Amerikka mainitessa alkoi kuulua nyyhkytyksiä.) "Hän yritteli opiskella englanninkieltä, se merkitsi hänelle samaa kuin siipien hankkiminen.

"Mutta tämän lausuttuani ja lisättyäni vielä, että hän totisesti oli lahjakkain mies, jonka täällä olen tavannut, niin olen lausunut jotenkin kaikki, mitä hänestä tiedän.

"Senpavuoksi minä en voikaan häntä tuomita. Minuun teki hän usein sellaisen vaikutuksen kuin olisi häntä paleltanut. Kylmyys hänen ympärillään oli tunkeutunut hänen olemukseensaakin.

"Niin on siis käynyt, että ainoastaan me viisi kuusi henkeä olemme hänelle jäähyväisiä lausumassa. Mutta kaikki ne, joita hänen kekseliäs toimintansa on hyödyttänyt, ja varsinkin kaikki ne tuhannet, joiden elämää hänen keksintönsä ovat keventäneet ja senkautta tuottaneet suurempaa iloa kuin muuten

olisi ollut mahdollista, — kaikki ne ovat hänelle kiitollisuuden velassa ja heidän kiitoksensa tahdon minä julkilausua."

Tuli hiljaisuus, kylmä lumi narahteli jonkun liikhtaessa, mutta kukaan ei halunnut lähteä. Silloin hoiperoi Aune haudan reunalle. "Niin, niin, kiitoksia paljon myöskin viulusta! Ja — ja syntien-anteeksiannosta, ja, ja voi hyvin", — hän oli vähällä pudota hautaan. Sören Pedersen tarttui harmistuneena hänen käsivarteensa, kääntyi vaimonsa puoleen ja sanoi: "Kuules nyt, pikku Aase, sinä luet niin kauniisti isämeidän, tee se nyt!" Ja Aase astuikin esille, riisui kintaansa ja pani kätensä ristiin. Kaikki miehet paljastivat päänsä ja loivat katseensa maahan ja Aase luki isämeidän-rukouksen.

Tämän jälkeen putosivat ensimmäiset multamöhkäleet arkun kannelle, kuului siltä kuin olisi se murskautunut niiden painosta.

Vaimo astui Kallemin luo. Nyt vasta sai hän nähdä lesken läheltä, kyynelten murtamana, valvonnasta rasittuneena, melkein kaikki voimansa ja viimeisen toivonsa kadottaneena. Mutta lujasti puristi hän Kallemin kättä, katsoi häneen syvin ja ääretöntä tuskaa kuvastavin silmin ja liikutustaan pidättäen nyökäytti hänelle päätään, hän ei voinut puhua. Sydämellisempää kiitosta ei kukaan ole osakseen saanut. Myöskin pudisti hän Ragnin kättä, josta tämä säikähtyi kovin, sillä Ragni ei tiennyt sitä ansainneensa. Leski läksi kiiruhtamaan toisten ohitse kaupunkia kohti, Sören Pedersenin ja Aasen oli vaikea seurata. Mutta Ragni tarttui Kallemin käsivarteen, hän olisi tahtonut heittäytyä miehensä kaulaan ja itkeä ääneensä.

9.

Kristen Larssenin taio jäi autioksi. Ei kuulunut ostajia eikä vuokraajia ja samoin kuin taloa kartettiin myöskin hänen ystäviään. Jos Sören Pedersenin toimeentulo olisi riippunut enemmän kaupungista kuin maaseudusta, olisi hänen käynyt huonosti. Ragni ei tietänyt mitään siitä, että häntä näihin aikoihin pidettiin silmällä enemmän kuin ennen ja että hänestä puhuttiin enemmän kuin tavallisesti, eikä osannut olla lainkaan varuillaan. Yksistään jo se seikka, että papin perhe kieltäytyi seurustelemasta hänen kanssaan, saattoi hänet alttiiksi panetteluille. Ja hän tahtoi olla lisäämättä vettä myllyyn.

Kaikkea sitä vastaan, mitä nyt keksittiin, ei Ragni saattanut puolustautua, sillä hän ei sellaista aavistanut. Jos hän ja Karl Meek jäällä pitivät toisiaan kädestä tai jos Karl sai hänet hymyilemään kiinnittäessään luistimia hänen jalkaansa, tai jos Ragni koetti tyrkätä Karlea hankeen, heidän seisoessaan kumpikin jalaksellaan Kallemin reen kannoilla, tai jos he laskivat yhdessä mäkeä tai soittivat nelikäntistä, kun joku sattui olemaan vieraisilla heidän luonaan, — niin aina oli joku huomannut silmäyksen, josta ei muka voinut erehtyä, kuullut sanan, jolla muka oli salainen merkityksensä, tai nähnyt heidän suovan toisilleen vapauksia, jotka olivat muka mahdottomia muiden kuin niiden kesken, jotka olivat tottuneet vielä suurempiinkin. Vuokralaisen kanssahan Ragni edelliselläkin kerralla, ja nyt samoin, mitä Kallem voisi muuta odottaakaan? Siinä sai hän oikeudenmukaisen rangaistuksensa.

Sören Kulen suku juurusi eniten. Se oli laajalti levinnyt suku täällä sisämaassa, ja sillä oli vilkas mielikuvitus — varsinkin aistillisissa asioissa.

Olisipa vain kuultu, miten Lilli Bing lasketteli Ragni Kulen aikoinaan "joka ilta" menneen Kallemin huoneesen, sinnehän pääsi samasta eteisestä. "Mutta, hyvä ystävä, mitäpä pahaa siinä oli, kun he kerta pitivät toisistaan? Kukahan siinä nyt olisi voinut elää yhdessä tuon illettävän Sörenin kanssa?"

Ettei nykyisen rouva Kallemin tarvinnut mennä edes eteisenkään taakse, oli itsestään selvää. Kerran sanoi Lilli Bing: "kun ei hän koskaan saa lapsia, niin mitä pahaa siinä sitten on?"

Eivätkä asianomaiset kuulleet tästä mitään! Eivätkä saaneet edes noita tavallisia nimettömiä kirjeitä! Edellinen sattuma riippui kai siitä, että he seurustelivat tuskin kenenkään kanssa, jälkimäisen aiheutti kai ihmisten luulo, ettei Kallem siitä sen enempää välittänyt, vapaa-ajattelijoilhahan on höllät käsitteet siveellisyyssasioissa. Kevätpuolella nähtiin Kallemin saattavan vaimoan ja Karl Meekiä laivalle, heidän piti näet mennä selän toiselle puolelle, nähtiinpä myös, että hän oli laiturilla heitä vastassa maanantain aamupäivällä. Tiedettiinpä edelleen, että Kallem oli poissa kotoa koko päivän ja nuo toiset sillä aikaa kahdenkesken joko puutarhassa tai sisällä huoneissa.

Karlen tutkinto meni jotenkin hyvin, vaikka hän oli ollut koko lailla jännityksessä. Se päivä lähestyi, jolloin hänen olisi erottava isäntäväestään. Yleensä oli Ragnista ollut tämä yhdyselämä hauskaa, mutta Karlen epäsäännöllinen lukuhalu oli tuottanut hänelle tukaluuttakin ja Karlen intohimoinen luonne kehittyi samalla kun ruumiskin voimistui. Hänen syvällinen kiintymyksensä Ragniin sitä hiukan vaimensi, mutta jo sen ilmenemistapakin kiusasi usein Ragnia. Rakastihan Ragni tasaisuutta ja rauhaa.

Hän ennusti, että Karlen kävisi kerran vielä huonosti, sillä Karl käytti liian suuria purjeita.

Ragni kaipasi yksinäisyyttä. Hän puhui siitä Kallemille, mutta tämä vain kiusasi häntä sillä, että tuskinpa kolmeakaan viikkoa kuluisi, niin Ragni jo kaipaisi Karlea. Karl Meek aikoi ensin viettää kesälomansa kotona, mutta lähteä sitten Saksaan antautuakseen musiikki-alalle. Vaikka hän oli tottunut elämään ja ajattelemaan Ragnin läheisyydessä, totellut ja alati ihailut häntä, — oli hänestä kuitenkin mieluista lähteä kulkemaan omin päin. Eron hetki ei tulisi olemaan kovinkaan tukala.

Mutta sitten hän eräänä päivänä vähää ennen lähtöään sattui olemaan erään toverinsa luona, — ainoan, jonka luona hän silloin tällöin oli pistäytynyt koko sinä aikana, jolloin hän Kallemilla oli asunut —, ja lähdöstä puhuttaessa virkkoi toveri: "Sanoppas nyt oikein, millaisissa väleissä sinä olet rouva Kallemin kanssa?" Karl ei käsittänyt hänen tarkoitustaan ja alkoi ylistellä Ragnia. Toinen keskeytti: "Niin, tuon minä kyllä tiedän, mutta suoraan sanoen, — etkö sinä ole jonkinlaisissa suhteissa häneen? Ihmiset juttelevat sellaista." Karl kysyi, millä oikeudella hän sellaista sanoi! Hän saisi vastata sanoistaan! Mutta ystävällä oli vain vakava tarkoitus varoittaa Karlea, sillä hän oli itse vasta äskettäin saanut tiedon tästä huhusta, joka ei vielä ollut yleinen. Kärsivällisesti kesti hän Karlen raivon ja sai hänelle sanotuksi, että olihan aivan luonnollista, että ihmiset jotain arvelivat, siksi varomattomia he olivatkin olleet. — —

Kallemilla ei voitu käsittää, mikä Karlelle oli niin äkkiä tullut. Parina viimeisenä päivänä ei hän ollut sisällä, pistäytyi harvoin kotona ja oli käynyt yhtä hiljaiseksi, araksi ja synkäksi kuin oli ollut sinne tultuaankin. Lähinnä oli otaksuttavissa, että hän oli suruissaan pian tapahtuvan erohetken johdosta ja varsinkin siksi, että täytyi erota Ragnista, mutta merkillistä oli, että suru valtasi hänet juuri kolmen ja viiden välillä keskiviikkoiltana! Kolmen ajoissa he olivat mitä hilpeimmällä tuulella soittaneet yhdessä, kello viideltä piti Ragnin kerrata hänen kanssaan muuan kohta viimeisessä tutkintoaineessa ja silloin tuli hän kotia niin hajamielisenä, että heidän täytyi keskeyttää. Siitä lähtien oli hän sitten sellainen ollutkin. Kallem kiusaili Ragnia sillä, että poika oli muka rakastunut, se oli vallannut hänet juuri vähää ennen "eron katkerata hetkeä". Kallem laului: "Kaksi rastasta pyökin oksalla istui", ja ennusti, että Ragni pian saisi vastaanottaa rakkauden tunnustuksen, otaksuttavasti runomuodossa, — hän oli itse aikoinaan sellaisia rustaillut useitakin. Kukaties oli Karlella aikomus ampuakin itsensä. Elköön Ragni vaan luulotelko, että tuonikäinen mies pääsee Ragnin vinosta nenästä vähemmällä kuin pienellä sydämen haavalla.

Kun poika istui ja tuijotti Ragniin hirvittävän äänettömänä, ei syönyt eikä puhunut ja kun hän soitti surumielisiä säveliä tai haki yksinäisyyttä, sanoi Kallem: "Huh, kuinka elämä on kurjaa!" Hän matki pojan sammuvia silmäyksiä, huokaili kolme kertaa perätysten, repi molemmin käsin tukkaansa ja ulvoi. Mutta Karlea itseään kohtaan hän oli hyvin ystävällinen.

Kaikki pila katosi eron hetkellä, sillä Karl oli niin epätoivon vallassa, ettei kukaan voinut puhutella häntä, vaan ainoastaan kiiruhtaa häntä joutumaan matkalle. Ragni ei halunnut lähteä saattamaan asemalle, pojan liiallisuus pelotti häntä. Mutta nähtyään hänen jäävän portaille Karl hyppäsi alas vaunuista ja kiiruhti hänen luokseen. Ragni väistyi, mutta hän seurasi jälestä, katsoi Ragnin silmiin ja itki niin, että palvelustyttö, joka seisoj taampana, rupesi säälistä myöskin itkemään. Ragni pysyi kylmänä ja ääneti, hän ei voinut aavistaa, että Karl nyt menetteli kauniimmin ja tunsj syvemmin kuin koskaan ennen.

Asemalla oli ihmisiä, jotka huomasivat sekä hänen surunsa että Kallemin vakavuuden. Mutta varsinkin sen, että Ragni ei ollut mukana. Oliko Kallem nyt saanut sen tietää?

\*\*\*\*\*

Se seikka, että heidän yhdyselämänsä Karl Meekin kanssa päättyi tällä tavoin, jätti katkeran jälkimaun. He eivät puhuneet siitä keskenänsä, molemmat he epäilivät, oliko oikein, että he olivat antautuneet sellaiseen kokeiluun. Olisihan heidän ehkä pitänyt edeltäkäsin arvata, että se tulisi päättymään tällä tavoin. Mutta sitä he eivät toisilleen sanoneet. Heidän oma yhdyselämänsä tuli sydämellisemmäksi, Kallem ei koskaan ennen ollut pysynyt niin paljon kotosalla eikä uhrannut niin paljon aikaa Ragnin hyväksi kuin nyt.

Koko kesän seurasivat he innolla "kuumepaviljongin" valmistumista, kumpikaan ei väsynyt katselemaan sen rakentamista, sisustamista ja kuntoon laittamista. Nyt, kun kaikki kesätelit olivat siellä valmiina, annettiin määräys kalustaa ja järjestää sairashuonekin uuteen uskoon.

Mutta heidän ollessaan yksin, toimissaan ja sairashuoneella, puutarhassa, kirjan tai pianon ääressä, tuli heidän elämäänsä joitakin sellaisia vivahduksia, joita he kauan olivat kumpikin ajatelleet, ja jotka kasvoivat juuri siksi, että niistä ei mitään mainittu. Kohta he eivät voineet enää toisiansa tavata lukematta jotain toistensa silmistä.

Miksi he eivät saaneet lapsia? Oliko vika Ragnissa? Eikö hän mitään tahtonut tehdä sen hyväksi?

Kallem oli vähitellen tullut huomaamaan, että Ragni oli liian ujo ja että *hänen* olisi mainittava siitä ensiksi. Eikö Ragni sitä itse uskaltanut sanoa? Eikö edes sanallakaan viitata siihen suuntaan, jolloin Kallem voisi häntä avustaa puhumaan asiasta tarkemmin. Mikä oli syynä? Pelkäsikö Ragni tutkimusta, — mahdollista leikkausta? Aina hänet nähdessään tunsii Kallem, että nyt hän ajatteli sitä. Ja Ragni taas puoleltaan: Edvard kaipaa lasta. —

Elokuun lopulla sai Ragni paksun kirjeen, jossa oli Berlinin postileima, — se oli Karl Meekiltä! Se oli heille molemmille tervetullut, niin, vieläpä suuremmassa määrässä kuin he ensin tahtoivat tunnustaakaan.

Karl oli ollut Bayreuthin juhlanäytännöissä ja hän kuvaili nyt hehkuvin värein ja lennokkaain sanoin niiden vaikutusta. Koko kirje kertoeli yksinomaan niistä ja vain neljä viisi riviä sisälsi kiitoslauseita ja terveisiä — sekä lopuksi kysymyksen: "saanko luvan kirjoittaa teille vastedeskin?" Sekä Kallem että Ragni ymmärsivät heti, että nämä neljä viisi riviä oikeastaan olivatkin kirjeen ytimenä ja kaikki muu oli henkevää päällystä. Siitäpä Kallem juuri pitikin ja tahtoi, että Ragni rupeaisi kirjevaihtoon Karlen kanssa, se voisi olla pojalle suureksi hyödyksi hänen ulkomailla ollessaan.

Tuntematta erikoista halua — kuten monesti Karlen kanssa työskennellessään —, Ragni nöyrästi ja sulasta hyvyydestä istahti pöytänsä ääreen, kyhäsi leikkisän kirjeen, sillä siten hän paraiten pulmasta selvisi. Ja sai vastauksia, toisen toisensa perästä, pitkiä vastauksia, kokonaisia päiväkirjoja.

Eräänä päivänä lokakuun alussa oli Ragni puutarhassa korjaamassa hedelmiä ja kyökkikasveja. Hän oli juuri menossa kirkkotien aitauksen luo, kun samassa joku ajoi vaunuilla tietä ylös. Vaunuissa istui lihava mies, hän antoi vaunujen nytkytellä itseään aivankuin maito kiulussa. Ragnin kyyhkysset tulivat suhisten kirkon harjalta ja lensivät aivan vaunujen ylitse, siipiä omittuina suhina sai miehen kääntämään päänsä sinne päin. "Olivatko ne kyyhkysiä?" kysyi hän ja ajaja vastasi myöntävästi.

Ragni oli juuri nousemassa tikaportaille noppiakseen omenia puusta, mutta hänen täytyi tarttua äkkiä puun runkoon, sillä hän oli vähällä pudota: tuo raskas ääni, tuo verkkaisa puhe, tuo norlantilainen yksitoikkoisuus oli Sören Kulen! Hänen sokeat silmänsä olivat puoliksi kääntyneet sinne päin, jonne kyyhkysset olivat lentäneet, puoliksi taas kohti ajajata, joka hänen kysymykseensä oli vastannut. Hiljaa vierivät rattaat eteenpäin.

Sören Kuleko täällä? Sokea, puoliksi halvattu mies ei juuri matkustele! Oliko perintö, joka kaksi kertaa oli joutunut hänelle, oliko se tuonut hänet tänne?

Hetkisen kuluttua tuli Kallem kotiin. Ragni huomasi kohta, että hänkin oli nähnyt Sören Kulen, — ja Kallem taas havaitsi heti, että Ragni oli vetäytynyt saliin piiloutuakseen. Siellä he kohtasivat toisensa, Ragni painoi päänsä hänen rintaansa vasten. Hän tunsii pahojen henkien liikkuvan ilmassa.

Kallem mietti itsekseen: Jos Sören Kule ottaa haltuunsa jonkun niistä tiluksista, jotka täällä ovat joutuneet sisaruksille, ja muuttaa tänne, niin on Josefina ollut siinä jutussa mukana, hänen "oikeudentuntonsa" on siinä ollut vaikuttamassa.

Ainoa ihminen, jota kohtaan Kallem tunsii menetelleensä väärin sovittamatta tekoaan, oli tuo sokea mies.

Minä tahdon mennä hänen luokseen, ajatteli hän, tahdon puhua hänelle suoraan. Samalla voin selittää hänelle, että Ragnin vuoksi hänen ei olisi jäätävä tänne.

Hän sai pian tietää, missä Kule asui. Aivan heidän oman talonsa takana, puistossa sairashuoneen sivulla!

Se osa perintöä oli siis tullut Sörenin osaksi. Siinä hän siis tulisi elämään päivät pääksytysten! Kallem käyskenteli kauan päästäkseen tunteidensa herraksi, mutta vielä seisossaan talon edustalla hän oli siksi kuohuksissa, että työllä ja tuskalla sai itsensä hillityksi. Talo oli pieni, kaksikerroksinen kivirakennus, edustalla sijaitsi puutarha. Eteisessä kuuli hän astioiden kolinaa kyökistä ja katsahti ensin sinne, — siellä oli ruijalainen jättiläisnainen hihat ylös käärittyinä, niin muuttumattomana kuin olisi hän eilen hänet viimeksi nähnyt. Kun ovi avautui, katsahti nainen häneen yli olkansa ja tunsii heti tuon kookkaan, kaarevanenäisen ja tumma-kulmaisen silmälasiherran, hymyili ja kääntyi häneen päin. "Ettekös te ole Kallem?" laulahti hän. — "Kyllä." — "Minä kuulin eilen, että Te asutte täällä", — hänen hymynsä kävi leveämmäksi. Ah, sinä läskikala, sinä olet tiennyt sen jo kauankin — ajatteli Kallem. "Koskas te tulitte?" — "Eilen tultiin." — "Kristianiastako?" — "Niin. Kule on perinyt tämän talon ja sanonut elannon täällä tulevan huokeammaksi." Kallemin takana avattiin ovi. Hän kääntyi ympäri ja näki jyrkäröumisen miehen varovasti kurkistavan tuvan ovesta ja tirkistelevän häntä epäilevästi viisailta, pienillä silmillään. Kallem sulki kyökin oven ja jyrkäröumiinen astui eteiseen painaen tuvan



oven jalestään kiini; siinä he seisoivat nyt vastatusten. Mutta kyökin ovi avautui jälleen ja ruijalaisnainen hymyi tuolle jykevärumeiselle. Kallem aavisti, että tässä piili suloinen salaisuus. "Onko tämä sinun miehesi?" — "Onhan se kesästä lähtien ollut." Mies näytti merimieheltä. "Voiko saada puhutella Kulea?" Jykevärumeinen otti ylleen juhlallisen hahmon ja lupasi mennä kysymään. Kauan hän siellä viipyi. Kallem kuuli, että siellä keskusteltiin hiljaisella äänellä, kuului milloin Kulen yksitoikkoista ja venyttelevää puhetta, milloin toisen harvasanaista ja kuivaa selittelyä. Sillävälän kertoi Oline miehestään. Tämä oli käynyt seminaaria, suorittanut perämiestutkinnon, osasi espanjankieltä ja oli nyt Kulen sihteerinä ja asiamiehenä. Sitten hän jutteli lapsista, sanoi niiden olevan rouva Rendalenin kasvatustaloksessa länsirannikolla, — muuten se kasvatustalotos ei nykyisin enää ollutkaan rouva Rendalenin huostassa, vaan hänen poikansa, "hänen, joka asui meillä". Ja sitten hän yhtäkkiä kysyi pölläytti: "No, entäs rouvan-ne? Kuinkas hän voi? Teidän helluksennehan hän sittenkin joutui, vai kuinka? Ei mutta, lystipä on saada —." Nyt avautui ovi, jykevärumeinen asettui juhlallisena sen ulkopuolelle: Kallem sai luvan mennä hänen sivuitsensa Kulen luo.

Kule istui samassa pyörätuolissaan, sama lauta jalkojen edessä, samat espanjalaiset kuvat ympärillään, samat olivat huonekalutkin, vaikka niitä verhosivat nyt jo toiset haalistuneet päällystimet. Flyygeli ja lasten askareet olivat poissa.

Itse hän oli harmaantunut ja tullut hiukan liikuntakykyisemmäksi. "Rukkaskädet" lepäsivät tuolin käsinojilla kuten ennenkin, suuri piippu oli vieressä ja sen koppa tyhjänä.

Kallem mainitsi nimensä. Kule ei vastannut, mutta hänen terveen kätensä pieni hytkäys ja muutamat ähkyvät äänet hänen kurkussaan ilmaisivat, että hänen sisässään kuohuili.

Myöskin Kallemilla oli suuri vaiva pysyttäytyä rauhallisena. Tehdäkseen hetken kiusallisuuden lyhyeksi hän sanoi heti, että Kule ei kai tietänyt, että he olivat nyt naapureita. Kyllä hän sen tiesi. — "Sitä minä en uskonut", vastasi Kallem sellaisella äänensävyllä, että helposti saattoi huomata, mitä hän tarkoitti.

Kule vaikeni.

"— Aiotteko jäädä tänne asumaan?"

"Aion." —

Kallem katseli tuota sokeata naamaa, se oli jäykkä ja ilmeetön. Kallem tunsi, että ei maksanut vaivaa koettaa saada tuota miestä ajattelemaan, minkälaisia kärsimyksiä tämä tulisi tuottamaan Ragnille. Kauhea vastenmielisyys valtasi hänet. "Siinä tapauksessa minulla ei ole muuta sanottavaa", lausui hän ja nousi lähteäkseen.

Kyökin ovi oli raollaan. "Olkaa niin hyvä ja sanokaa terveisiä rouvalle!"

Vasta ulkona muisti Kallem alkuperäisen asiansa, mutta tämä Kulen raaka kohtelu hänet siitä vapautti. No niin: tästälähin Kule oli heidän naapurinsa. Siis täytyi heidän kärsiä entisyytensä varjosta, heidän niinkuin muidenkin.

Hän läksi kävelemään kaupungin ulkopuolelle. Hän tunsi, ettei hän voinut mennä suoraa päätä kotiin. Ragni ei kärsinyt nähdä pahaa missään muodossa, Kallemmin täytyi nyt ajatella, miltä kannalta tämä olisi otettava.

Ragni oli virkahuoneessa ja oli jo sytyttänyt lamput, kun Kallem pitkältä kävelyltään saapui kotiin. Heti luki Ragni tuomionsa hänen kasvoistaan, — niin, hän oli kuullut sen jo miehensä askeleista. Hän vaipui istumaan tuolille ja hänestä tuntui kuin olisi nyt kaikki ilo mennyttä.

Kallem koetti hänelle selittää, ettei hänen, joka oli syytön, tarvitsisi mitään pelätä, — mutta Ragni puisti päätään, sillä eihän se ollut sitä. Ei, vaan sitä ilkeyttä ja kylmyyttä, sitä hän ei voisi kestää. Hän muistutti Kallemille, mitä Kallem oli lausunut Kristen Larssenin haudalla.

Mutta eiväthän he olleet Kristen Larssenin asemassa? Olihan heillä niin paljon sellaista, joka antoi lämpöäkin. Oli kyllä, — mutta maine! "Ottamalla *sen* minulta he riistävät kaiken lämmön." — Ja hetkisen kuluttua: "Se on juuri kylmyyttä." Hänen itkunsa oli toisellaista kuin muulloin.

"Sitten me muutamme pois!" huudahti Kallem.

Aivankuin olisi sen jo kauan sitten selväksi ajatellut, vastasi Ragni: "Missäpä olisi niin rikasta lääkäriä, joka voisi ostaa kaiken sen, mitä sinä olet tähän pannut? Ja sinun työsi? Jonka hyväksi sinä uhraat elämäsi ja joka tekee sinut onnelliseksi! Ei, Edvard!" — "Mutta enhän minä voi työskennellä enää, jos sinä tulet onnettomaksi." Hän suuteli Ragnia. Ragni ei vastannut. — "Mitä sinä mietit?" — "Minä luulen, että sinä voisit." — "Mitä minä voisin?" — "Työskennellä ja tulla onnelliseksi ilman

minuakin", vastasi Ragni ja purskahti itkuun. Edvard sulki hänet syliinsä odottaen hänen rauhoittumistaan, hänen täytyi tuntea, että oli loukannut miestänsä. "Oikeastaan minä en sovellu sinulle." — "Mutta Ragni!" — "Niin, hyvänä toverinasi kyllä, paraimpana koko maailmassa. Voi jospa saisin vielä kauan olla sellaisena!" — Hän pusertausi lujasti Edvardin rintaa vasten, ikäänkuin estääkseen häntä mitään virkkamasta.

10.

Sumuinen oli seuraava päivä. Vaikka Ragni oli nukkunut hyvin ja uneksumatta, tuntui hänen päänsä kuitenkin raskaalta, hän näki kaikki eilisessä kylmässä valossa. Entinen loisto oli kaikkialta kadonnut. Kyökkiin hän ei tahtonut ensin mennä lainkaan, sillä hän kuvitteli mielessään, että hän sieltä voisi ehkä nähdä talon, jossa Kule asui. Vihdoin hän kuitenkin rupesi sitä epäilemään ja uskalsi mennä, — eikä se näkynytkään sinne. Ei hän uskaltanut lähteä tavalliselle aamukävelyllenkään puutarhaan, sillä saattaisihan tapahtua, että Kule sattuisi ajamaan ohitse. Hän istahti flyygelin ääreen, — mutta nousi siitä heti taas ylös, ryhtymättä soittamaan. Sitten kirjoitti hän kirjeen Karlille, jonka kahteen viime kirjeeseen hän ei vielä ollut vastannut, sillä jotainhan hänen täytyi hommata. Nykyisen tunnelmansa vallassa hän kirjoitti, että pahuus, ilmenipä se sitten missä muodossa tahansa, valheena, salakavaluutena, polkevana vainoomisena, viekkautena, petoksena, oli aina *kuolonkylmyyttä*. Sitä vastaan me taistelemme. Elämä on lämpöä. Toiset ihmiset ovat vilustumiselle enemmän alttiita kuin toiset, aivan samoin kuin muutamilla on heikompi kyky vastustaa keuhkotautia kuin toisilla, ja hän oli varmasti yksi näitä onnettomia. Lapsuudestaan saakka hän oli saanut tuntea kylmyyttä ja vihdoin tuli tämä kylmä virtaus niin voimakkaaksi, ettei hän jaksanut enää sitä vastustaa.

Kirje ei venynyt pitkäksi, sillä ajatellessaan lapsuuttaan ja kokemuksiinsa aina siihen saakka, kun oli joutunut Kulen kanssa naimisiin, hänessä heräsi halu panna niitä paperille ja jossain sopivassa tilaisuudessa antaa ne Kallemin luettavaksi. Suullisesti hän ei voinut niitä kertoa, mutta kirjeessä? Kyllä, sen hän voisi. Jokin selittämätön pelko häntä myös siihen kiihotti, ja jo samana päivänä hän alkoi.

Hän ponnisti kaikki voimansa näyttääkseen levolliselta ja varmalta, kun Kallem tuli kotiin. Kallem katsoi häneen tutkivasti, mutta oli itse mitä suurimman jännityksen vallassa aivan toisista syistä. Hänen olisi tehtävä leikkaus, jonka onnistumista toiset kaksi lääkäriä ja eräs kolmas kaukaa kutsuttu epäilivät.

Eräs paikkakunnan arvokkaimpia miehiä, eversti Bajer oli kuukauden päivät sairastanut vatsakalvon tulehduksista, olipa huomattu merkkejä *septichaemiinkin*. Sotilaslääkäri, tohtori Arentz oli häntä hoitanut ja määrännyt hänelle tavanmukaisia vesikääreitä ja opiumia. Mutta sairaus oli saanut arveluttavan käänteeseen ja Arentz oli tahtonut, että olisi neuvoteltava myöskin Kallemin kanssa, mitä olisi tehtävä. Rouva oli pannut vastaan, — ei juuri siksi, että oli harras kristitty, vaan senvuoksi, että Kallem oli hänestä vastenmielinen henkilö. Hän oli hyvä ja ystävällinen ihminen, mutta hysteerinen ja sellaisissahan vastakkaiset tunteet esiintyvät voimakkaasti. Pastori Tuft oli kerran hänestä tehnyt uskovaisten, pelastanut hänet. Hän oli ollut ihan sairaana pettymyksistä, mikään ei ollut auttanut ennenkuin Tuft oli tullut ja vahvistanut hänen uskoaan, — tapaus, jonka kaikki uskoivat todeksi, ja siitä saakka hän oli ollut vallan hurmaantunut pastoriin.

Noudettiin tohtori Kent ja eräs toisella paikkakunnalla asuva lääkäri, mutta he olivat rehellisiä ja sanoivat suoraan, ettei enään mitään voitaisi tehdä, everstin kuolema oli varma ja leikkaus mahdoton.

Nyt voitti puolison rakkaus kaiken vastenmielisyyden, rouva käski valjastaa hevoset ja läksi itse noutamaan Kallemia, joka heti paikalla ja arvelematta tahtoi toimittaa leikkauksen. Toisten vastaväitteistä huolimatta Kallem avasi vatsaontelon, löysi sieltä vettä ja leikkasi paksusuolen auki.

Varsinkin sentähden, että toiset olivat häntä koettaneet tästä estää, hän sai koota koko luontonsa lujuuksensa. Everstiä pidettiin kunnan miehenä, koko kaupungissa ja ympäristöllä seurattiin taudin kulkua, ja rouvan mielentila oli tätä nykyä sellainen, että jos mies kuolisi, niin hän varmasti tulisi hulluksi. Entinen vastenmielisyys Kallemia kohtaan oli nyt muuttunut rajattomaksi luottamukseksi, Kallemin läsnäolo näytti huumanneen hänet. Kaikki tämä saattoi Kallemin vakavaksi.

Ragni ei joutanut ajattelemaan itseään, hän sai nyt muutakin miettimistä nähdessään miehensä huolen ja rauhattomuuden ennen leikkausta ja varsinkin sen jälkeen. Tällaisissa tapauksissa Ragni osoitti suurta taitoaan poistaa kaikki pikku huolet Kallemin mielestä. Hän vahvisti ja ilostutti häntä, uhrasi kaikkensa yksinomaan häntä varten. Jo se seikka, että saattoi olla jonakin tällaiselle miehelle, antoi kylliksi "lämpöä"!

Eversti toipui ja Kallem ihan säteili ilosta. Ragni soitteli jälleen; toimitteli tavallisia hommiaan, niin, uskalsipa puutarhaankin mennä ja katsoa tuota ylempänä olevaa taloa! Hän kuuli vaunujenkin vierivän

ohitse eikä hän tuntenut kuin pikkuisen vavistusta. Norlantilaistyttö mennessään torille puhutteli häntä ja vaikka hänestä silloin tuntui kuin kärkeä olisi häntä pistänyt, ei hän kuitenkaan kuollut. Jopa hän eräänä päivänä jutteli enemmänkin hänen kanssaan, — niin, saattoipa hän jo aamuisin häntä odottaakin ohikulkevaksi lähtemättä karkuun. Rohkeudesta tämä ei suinkaan tapahtunut, kaukana siitä, mutta se tapahtui vaan eikä se hänessä pahoja tunteita herättänyt.

Ilma oli muuttunut kylmäksi ja koleaksi, pohjoinen viima lennätteli lehtiä puista. Maa tuli routaan, joka aamu se oli paksussa kuurassa. Takkavalkeat räiskyivät ja savupiipuissa kävi humiseva veto. Routaisella tiellä synnyttivät ajajien vaunut hirvittävää jyrinää. Joka päivä oli puhetta siitä, että sisäikkunatkin olisi jo pantava paikoilleen, mutta aina se lykättiin toivossa, että vielä tulisi kauniitakin päiviä.

Eräänä päivänä hän oli saanut kirjeen Amerikasta, Norlannista ja Berlinistä. Tämä viimeinen oli Karlelta. Hän oli avannut ne kaikki, mutta ei ollut vielä yhtäkään niistä lukenut, oli niin paljon tehtävää, kun talo piti järjestää talvikuntoon. Sisarensa kirjeen hän kuitenkin iltapäivällä lukasi ja se vaikutti häneen surullisesti, sisar voi huonosti. Ragni ajatteli hommata hänet tänne luokseen. Karlen pari kolme viimeistä kirjettä olivat olleet täynnä pelkkää koti-ikävää, hän oli alakuloinen eikä Ragni senvuoksi liioin tuntenut halua tietää, mitä hän nyt kirjoitti. Viime aikoina Ragni oli lukenut erästä amerikalaisista romaania, se oli *Howellin* parhaimpia, sattuvaa sielunkuvausta, jota seurasi jännityksellä, sen otti hän käsiinsä vasta sitten, kun iltasella istahti miehensä virkahuoneeseen. Mutta kertomuksessa oli jotain, joka sai hänet ajattelemaan Karlea, hän pani kirjan pois ja otti esiin hänen kirjeensä. Sitä oli tavallisuuden mukaan arkkimääriä, huvittava se kylläkin oli, mutta sävy oli niin surumielinen. Päästyään viimeiseen arkkiiin Ragni näki, että sen yläreunaan oli punaisella lakilla kirjoitettu: "*Ainoastaan Teidän luettavaksenne!*"

Hän kirjoitti: "Olen ollut epätietoinen, — siitä saakka, kun sain Teidän kirjeenne 'pahuuden kylmyydestä' —, sanoisinko Teille, että minä heti sen ymmärsin. Minä olen jo kauan tietänyt, mitä meistä sanottiin. Sellaista raakaa panettelua! Juuri se seikka oli vähällä tehdä hulluksi minut silloin kesällä, saatuani kuulla siitä vähää ennen eroamme. Eikö se ole kauheata? Luulin, ettei minulle koskaan voisi tapahtua sellaista, joka järkyttäisi mieltäni suuremmassa määrin, mutta nyt se on tullut: Tekin olette siitä kuullut, — sillä sitähan Teidän kirjeenne tietysti tarkoittaa.

"Olen miettinyt viikkokausia. Mutta sekä Teidän että minun tähteni on parempi, että me puhumme siitä! Elkkää antako Kallemin siitä tietää! Minua hävettää niin kauheasti, minä olen niin onneton, voi, jospa Te tietäisitte, miten onneton minä olen! — mutta säästäkäämme häntä!

"Siksi minä kirjoitankin tämän erityiselle arkille ja vastakin menettelen samoin.

"Teen sen myöskin toisesta syystä, joka nyt seuraa, rakkaani, rakkaani!

"Siitä saakka, kun te ensikerran osoititte minulle ystävällisyyttä, rakastin Teitä rajattomasti, en uskonut että rakkauteni Teitä kohtaan enää voisi suuremmaksi kehittyä. Mutta nyt me tässä häpeässä ja tuskassa olemme ikäänkuin sulautuneet yhteen, me kaksi, ja nyt, kautta Jumalan, minä elän, kärsin ja työskentelen yksinomaan ajatellen Teitä. Te olette aina minun ajatuksissani, joka hetki aamusta iltaan, ja yöllä minä uneksinkin Teistä.

"Minä rakastan Teitä, rakastan, rakastan Teitä. Kyynelsilmin minä kirjoitan tätä. Minä rakastan, rakastan Teitä.

"Kenties peloittaa Teitä tämä sana, peloittaa enemmän kuin se toinen, jonka pakoittamana se tulee ilmoille. Mutta tietäisittepä, miten suurta iloa minulle tuottaa yksistäänsä se seikka, että saan sen kirjoittaa ja tietää, että Te luette sen! Te olette niin hyvä ja Te tiedätte, että minä kunnioitan Teitä rajattomasti — — —."

— Kun Kalle kahdeksan tienoissa tuli kotiin, oli illallinen katettu ruokasalissa. Virkahuoneessa oli valoisata ja lämmintä. Mutta kummassakaan huoneessa ei ollut ketään. Sali oli pimeänä. Sigrid toi sisälle teetä ja kertoi, että rouva oli vuoteessa. — Vuoteessa? Oliko hän sairas? — "Luullakseni hän oli väsyksissä."

Kallem riensi heti ylös. Makuuhuone oli pimeä, mutta kuun valossa hän näki yöpukuisen valkean käsivarren ojentuvan itseään kohti. "Suo anteeksi, mutta minä tunsin itseni niin väsyneeksi ja sitten minä sain vielä kirjeen sisareltani ja se teki minut niin surulliseksi. — Ei, elä sytytä kynttilää! Näin on niin suloista." Miten virkeältä ja terveeltä Kallem tuntui, miten voimakkaana hänen äänensä kajahti, kun hän vastasi: "Sisareltasi?" — "Niin, hän viihtyy huonosti siellä ylämaassa." — "Entäs, jos me saisimme hänet tänne?" — "Tahdoin juuri sitä sinulta pyytää. Sinä olet niin hyvä!" ja hän purskahti itkuun. — "Mutta Ragni kulta, miksi sinä itket? Minä vakuutan sinulle, että ainoana syynä, miksi en ole siitä ennen sinulle virkkanut, on ollut se, että sinä tahdoit, että olisimme yksinämme." — "Niin, se oli

kylläkin ihanaa. Mutta jos toinen meistä sattuisi sairastumaan?" — "Joutavia! Emme me tule sairaiksi. Olethan sinä nyt tullut niin terveeksi. — Sinun otsasi on vähän kuuma. Annas, kun koetan suonta! — No, sinä tarvitset vain lepoa. Oli hyvä, että kävit levolle. Minä menen alas syömään, olen hirveän nälissäni, annan sinun levätä rauhassa. Sinä sait kirjeen Karlelta?" — "Kyllä se on siellä pöydällä." — "Hyvä, minä luen sen syödessäni. Sitten minulla on vielä paljon toimitettavaa. Hyvää yötä siis!" — Hän suuteli Ragnia, Ragni kiersi käsivartensa hänen kaulansa ympäri, veti hänet lähemmäksi itseään ja suuteli häntä. "Sinä kaunis luonne!"

Kallem läksi. Ragni kuuli hänen nopeat askeleensa portaissa ja salin ovella, nyt aukasi hän siellä oven ja sulki jälkeensä.

Taaskin tunsu Ragni rinnassaan tuon saman tuskan, jonka Kallemin tulo oli haihduttanut. Jotain raskasta, kauheaa se oli, koskaan hän ei siitä erilleen pääsisi, ja häntä alkoi vilustaa. Kylmyys, kylmyys, kylmyys, — nyt se oli päässyt hänen sydämeensä. Nyt hän käsitti, miksi tuo "valas" oli tullut ja jäänyt asumaan tuohon viereiseen taloon eikä muualle enää tahtonut mennä. Nyt hän ymmärsi, miksi toiset sen olivat sallineet tapahtua.

"Ei, ei, kuinka se on niin käynyt, mitä olen minä tehnyt?" valitteli Ragni ja peitti kasvonsa tyyneyn ikäänkuin häveten omia ajatuksiaan. Karlen rakkaudentunnustus oli kuin kuiskaus keskellä meren pauhinaa. Poika parka! Ragni lepäsi täällä pimeässä, jotta ei kukaan häntä näkisi ja hän saisi rauhassa ajatella. Mitä hän tekisi? Viimeisen arkin hän oli ottanut pois, näyttäisiköhän hän sen Kallemille? —

Kun Kallem kahdentoista jälestä tuli ylös, oli Ragni jo nukkunut ja päässyt surullisista mietteistään. Kallem sytytti kynttilän hänen takanaan, katsahti hänen kasvoihinsa ja kuunteli hänen hengitystään. Hän nukkui suu auki, viattomuuden unta.

Seuraavan aamupäivän Ragni asteli edestakaisin talon eteläisellä seinustalla, yhtä pelokkaana, yhtä epävarmana. Oli satanut lunta, ensi kerran tänä vuonna ja se oli juuri sulamaisillaan pois. Tunturien liepeillä lepäsi paksu sumu, niin sakea, että se näytti olevan kuin erikoinen, läpitunkematon maa, joka ulottui tuntureista niin pitkälle kuin silmä kantoi. Tuosta ihmeellisestä maasta laskeusi pitkä niemeke alas metsään ikäänkuin salaperäisyyden äärimmäisenä huippuna. Ragnia värisytti. Hän ei voisi mennä pitkälle, sillä tiellä kulkijat voisivat hänet nähdä ja tänään hän ei halunnut näyttäytyä, tuskinpa enää koskaan.

Tuolla kaukana kartanoiden välillä kävivät eri puolajat keskenään lystikästä taistelua. Kauimpana taloista oli mäntymetsää, tässä raskaassa ilmassa se näytti melkein mustalta, lähempänä taloja sekaantui siihen lehtimetsää, pitkäkaulaisia haapoja ja selkäänsä saaneita koivuja, jotka tummalla pohjalla loistivat vaaleankeltaisina, lähinnä olivat veripunaiset pihlajat ja tuomet, vaahterat ja muut aina pellavankelmeistä punakeltaisiin. Korkeita puita ja haapoja, liian vanhoja lehtiäkseen, alastomia oksia siellä täällä lepattavine lehtineen näkyi toisten värikkäiden puiden yläpuolella aivankuin harmaansinertävässä sauhussa.

Ragni tunsu jalkojaan kylmäävän, hän ei voinut saada niihin millään keilin lämpöä. Hän ei tahtonut mennä ihmisten nähtävälle eikä sisäänkään ennenkuin tietäisi, mitä hänen olisi tehtävä. Jos Kallem saisi tämän tietää, entä sitten? Entä jos hän ei saisi sitä tietää?

Tuolla oli niittyä ja mustaa, vastakynnettyä peltoa, vaaleanvihreitä, nyt syksyllä kylvettyjä ruislaiho-vainioita ja kylvöheinäpeltoja. Mutta noita tyytymättömiä, harmaita, tuolla kauempana asunnoista olevia ahotilkkuja, joita ei koskaan hoidettu muulloin kuin silloin, kun niistä sato riistettiin, niitä oli aivan liian paljon tässä maassa.

Juanita? Kuinka hän ilmestyi tähän syksyiseen tauluun? Hän, tuo kevätajan ensimmäinen ja tuorein, liikuttavin muisto! Ah, täällä ulkona heräsi kaipaus lapsiin. Nyt oli Ragni varma siitä, ettei Kule ollut siellä, missä lapset, — siispä hän voisi matkustaa Rendalenin luo niitä tervehtimään!

Niin kauan kun tämä matka oli hänellä ajateltavana, ei hänen tarvinnut lainkaan ratkaista, mikä toimenpide olisi paras ja hän tahtoikin lykätä ratkaisun tuonemmaksi. Vain lyhyt kirje Karl Meekille, ettei hän saisi kirjoittaa nyt useammin kuin ennenkään, kenties sitten tuonnempana, kun saisi lähemmän vastauksen. Nämä muutamat sanat Karlelle — entäpä jos hän ne sähköttäisi? Ei täältä! Mutta hänpä lähtisikin nyt heti matkalle ja sähköttäisi matkan varrelta.

Hänessä heräsi vastustamaton halu nähdä vielä kerran lapsia. — Kun Kallem vähän ajan perästä tuli kotiin ja näki Ragnin kulkevan edestakaisin lattialla saadakseen jalkansa lämpimiksi, sai hän häneltä kuulla, että nyt hänen täytyisi päästä katsomaan lapsia. Kallem sai sen vaikutuksen, että muistot yhteiselämästä Kulen kanssa olivat herättäneet hänessä kaipauksen lapsiin, sehän oli aivan luonnollista. "Lähde nyt kohta!" sanoi hän, "jos jätät sen tuonemmaksi, niin tulee kylmä aika sulle matkustaa." Eihän Kallem tarkoittanut, että sen piti tapahtua juuri tänä päivänä, mutta Ragni tahtoi niin ja

iltapäivällä Kallem saattoi hänet asemalle.

Heti Rendalenille päästyään Ragni kirjoitti hyvin epätoivoisen kirjeen. Kohtaus lasten kanssa oli ollut julmaa, ne eivät tunteneet häntä! Eikä hänkään niitä tuntenut! Kyllähän he olivat hyvin kasvatettuja, mutta ne eivät olleet hänen sisarensa lapsia, eikä hän huomannut niissä omaakaan sukulaisuuttaan, — sen sijaan niissä oli Kulea: hänen sukunsa oli kai voimakkaampi kuin heidän. Suuria ne olivat ja lihavia, ne katsoivat häneen aivankuin eivät olisi ymmärtäneet, mitä hän tahtoi. Ja kaikki nuo oudot ihmiset sitten, jotka koko ajan katselivat. Hän olisi tahtonut palata heti paikalla kotiin, jollei olisi niin pahasti kylmettynyt. — Myöhempi kirje oli iloisempi, ei senvuoksi, että hän olisi ollut tyytyväisempi lapsiin, ne olivat yhtä vieraita "hengettömiä", joka kerta, kun hän vei heidät huoneeseensa puhellakseen heidän kanssaan tai soittaakseen heille, tunsin hän, että ne halusivat pois. Ei, mutta seurustelu noiden kunnan ihmisten kanssa koululla ja sen ulkopuolella tuotti hänelle iloa, "ollapa meillä jotain sellaista", hän huokasi.

Myöskin Rendalenilta sai Kallem kirjeen, jossa lennokkaasti kuvattiin sitä iloa, minkä Ragnin tulo oli synnyttänyt koko siirtokunnassa. Hän lähetti "kaikkien yksimielisen pyynnön", että saisivat vielä jonkun aikaa pitää häntä luonaan, Ragni oli sitäpaitsi matkasta vielä väsynyt eikä voinut oikein hyvin, hän näkyi tarvitsevan lepoa.

Ensin kahdeksan päivää ja sitten vielä kahdeksan viipyi Ragni poissa. Oli jo täysi talvi, kun hän eräänä kylmänä päivänä palasi kotiin, kalpeana, yhä vielä kylmettymisestä sairaana ja pelokkaana. Hänellä ei ollut voimaa lausua, miten kauhistavalta tuntui muuttaa taas ihmisten pariin, jotka pitivät häntä huonona naisena. Kallem ihan säikähtyi hänen kylmettymisensä johdosta, sillä Ragni näytti kovin sairaalta. Heidän tapaamisensa oli kaikkea muuta kuin iloinen. Kallem kävi heti huolestuneena tutkimaan Ragnin rintaa, Ragnin kertoessa laimeasti matkamuistojaan. Ragni oli väsynyt ja halusi vuoteelle.

Kallem kysyi, oliko Karl kirjoittanut, hän ei ainakaan ollut saanut. — Ragni vastasi, ettei hänkään ollut saanut. — Eikö Ragni sitten ollut kirjoittanut? — Ei, Karl oli käynyt liian tuttavalliseksi ja siitä hän ei pitänyt. Usein oli langassa ollut solmuja, joista Kallem oli saanut kuulla vasta jälestäpäin, ja kun Ragni vältti hänen katsettaan, ymmärsi hän, ettei hänen sopisi siitä enempää kysellä.

Ragni oli monta päivää vuoteen omana. Hänellä oli kiusallinen kuiva yskä, josta ei tahtonut tulla loppua. Muuten ei voitu huomata mitään arveluttavia merkkejä. Kun hän sitten eräänä päivänä nousi jalkeille, oli hän Kallemin mielestä hyvin kuihtuneen näköinen. Kasvoilla oli väsynyt, sairaloinen ilme ja silmien alla mustat juovat. Hänen täytyi päästä raittiisen ulkoilmaan, mutta hän kieltäytyi jyrkästi lähtemästä kävelyille puutarhaa ulommaksi. Hän sanoi ensin syyksi, että häntä ei haluttanut, mutta kun se keino ei auttanut, turvautui hän voimakkaampaan: hän hyrskähti itkuun. Kallemista tämä oli kummallinen ilmiö, — eihän Ragnilla vain liene syytä toivoa tulevansa äidiksi? Tässä toivossa Kallem jäi odottamaan. Ragni käyskenteli puutarhassa ja kertoi tästä Kallemille jonkinlaisella ylpeydellä, mutta jätti mainitsematta, että se etupäässä tapahtui hämärän aikana. Omasta mielestään hän tunsin paranevansa ja sitä mieltä oli myöskin Kallem.

Kului joku aika. Kallem odotti saavansa kuulla, mitä toivoi, hän luuli huomaavansa useita sitä ilmaisevia merkkejä, mutta se häntä vaivasi, että Ragni kävi yhä heikommaksi ja kadotti tykkänään ruokahalunsa. Eräänä iltana Kallemin ollessa poissa hän oli taas ollut kävelyllä hämärissä ja tuntenut jälestäpäin väristyksiä ruumiissaan ja pistoksia rinnassaan. Hän nukkui silloin, kun Kallem kävi levolle, mutta Kallem heräsi yöllä hänen yskintäänsä. Hän sytytti kynttilän ja näki, että Ragni painoi kädellään rintaansa. "Koskeeko sinuun?" — "Koskee," — "Mihinkä paikkaan?" — "Tähän!" Ja hän osoitti oikeanpuolista solisluita. — "Pistääkö siinä, kun yskit?" — "Pistää!" Samassa sai hän ankaran yskäkohtauksen. Kallem nousi ylös, pukeutui, sytytti takkaan tulen, soitti palvelustyön huoneeseen: oli mentävä hakemaan lääkkeitä. Sillä aikaa Kallem tutki Ragnia ja kyseli häneltä kaikenlaista ja sai kuulla, että hän oli vilustunut eilen illalla ja että hän mieluummin käveli hämärissä. "Hämrissä!" huudahti Kallem ja Ragni katki kasvonsa. — Niin, nyt hän saisi luvan siitä tavastaan luopua, sillä nyt olisi hänen pysyttävä vuoteessa, vieläpä useampia päiviä. Sinappipaperia Ragni ei kärsinyt rinnalleen, mutta yskäpillerit sitävastoin tekivät hyvän vaikutuksen. Kallem salasi huolestumisensa leikkisyydellä ja hyväilyillä, — ja muutaman päivän perästä Ragni oli tosiaankin koko lailla parempi. Nyt hän oli käynyt tottelevaiseksikin, hän pysyi kiltisti sisällä kokonaista parisen viikkoa. Yskäkohtaukset uusiuntuivat harvemmin, rintaan tosin koski vielä yskiessä, mutta muuten hän kyllä tunsin voivansa jotenkin hyvin, paitsi, että oli koko lailla väsynyt ja hengästynyt, eikä siis tuntenut halua soittamaankaan. Puutarhassa lapiottiin häntä varten tie ja kun hän sinne meni kävelemään Kallemin kanssa ensi kertaa keskipäivällä, tahtoikin hän heti päästä takaisin sisälle, — Kallem ensin siitä pelästyi, pelästyi aivan hirveästi, mutta tavasta, jolla Ragni sen ilmaisi, hän päätti, että se oli vain tavallinen päähänpisto. Ragni tunsin itsensä väsyneemmäksi kuin tahtoi itsekään myöntää. Seuraavana päivänä hän yritti sinne Sigridin kanssa, mutta hengästyi heti ensi askeleilla ja hänen täytyi levätä, pyysi, ettei Sigrid kertoisi tästä mitään, kyllä se menisi ohitse, kun hän "saisi vähän harjaantua". Ilma muuttui lauhkeaksi, keskipäivällä oli

lämpöasteitakin. Ragni tunsivat voivansa paremmin ja jaksoi jo olla kauemmin jalkeilla. Kallem riemastui nähdessään hänen eräänä päivänä avaavan pianon.

Sören Pedersen tuli kerran iltahämärissä kalpeana ja yksin, — kumpikaan eivät olleet tavallisia ilmiöitä. Mitä oli tapahtunut? — Kristen Larssen kummitteli! Kallem naurovi ääneensä, mutta Sörenin naama ei värähtänytkään: — Kyllä se oli varma asia, että Kristen Larssen kummitteli! Elämänsä viime vuosina Kristen Larssen ei koskaan soittanut viulua, hän antoi sen Aunelle. Mutta nyt soittaa hän viulua omassa asunnossaan! — Eikö siellä ollut ketään asujamia? — Ei, ovet olivat lukossa, mutta siellä hän vaan soitti! Useat henkilöt olivat kuulleet sen samalla kertaa, siitä ei voinut olla pienintäkään epäilystä. — Sinne oli siis joku vekkuli hiipinyt. Kellä oli avain? — "Vaimon serkulla." — "Kuka se on?" — "Aune." — "No, siinäpä se onkin!" — "Mutta Aune on itse ollut mukana tutkimassa taloa perinpohjin, ja Aune pelkää kaikista eniten." — Muuan palvelustyttö, jonka lapsi oli sairaana — Kallem tunsivat hänet, sillä hän oli hänen lääkäriinsä — oli eräänä yönä ulkona käydessään nähnyt Kristen Larssenin hiiviskelevän pitkän talonsa seinustaa! Sitten olivat useat muutkin sen nähneet. "Kukaan ei epäillyt", vakuutti hän. Mitäs tohtori siitä arveli, kun rouva Bajer, everstinna, tuli kerran heidän puotiinsa kertomaan heille nähneensä unta, että Kristen Larssen oli istunut suurella salissa useiden oppineiden herrojen seurassa, jotka kaikki opettelivat tavaamaan? Everstinna oli tuntenut tarvetta kertoa tämä Sören Pedersenille, jonka Kristen Larssen oli harhateille vietellyt. "Ja ajatelkaas, herra tohtori, että samana yönä sekä minä että Aase näimme unta, että everstinna tuli puotiin!"

"Minäpä kerron teille jotain aivan yhtä merkillistä, Sören Pedersen. Ajatelkaas, että minä ja vaimoni ollessamme ensimmäistä päivää täällä kaupungissa tapasimme muurari Andersenin, Karl Meekin, Kristen Larssenin, Sigridin, teidät ja vaimonne neljänneksen kuluessa!" Sören Pedersen pyöritteli ymyrkäisiä silmiänsä, hän ei käsittänyt siinä olevan mitään merkillistä! — "Mutta niitä satoja muita, joita kohtasimme, me emme huomanneet. Samoin kuin tekin, Sören Pedersen, ette kiinnittä huomiota niihin satoihin, joista uneksitte, ennenkuin näette heidät seuraavana päivänä puodissa."

Tämä ei saanut Sören Pederseniä luopumaan mielipiteestään.

Taikauskoa oli ilmassa. Toinen veti toisenkin mukaansa, eikä kohta koko kaupungissa puhuttukaan muusta, varsinkaan sitten, kun pappi oli sekaantunut asiaan. Keväästä saakka oli Ole Tuft elänyt yksistään äitinsä seurassa — hänen vaimonsa ja poikansa olivat olleet matkoilla ja vasta äskettäin palanneet —, tällä ajalla hänen saarnansa olivat käyneet yhä vain ankarammiksi ja viime aikoina oli niihin ilmestynyt kiihkoa, joka ennusti myrskyä. Nyt julisti hän rukoushuoneella, että uskovaisella on olemassa tietoisuus, että henget tosiaankin elävät ja vaikuttavat meidän keskellämme ja monien täytyy kuoleman perästä vaeltaa rauhatonna paikasta paikkaan, nämä olivat muka todistettuja seikkoja, jotka tuon tuostakin uudistuivat varoitukseksi joka sukupolvelle.

Kun Kallem sai kuulla tästä, teki hän totta kauan hautomastaan tuumasta ottaa Aune tilille. Aune ei siihen kernaasti olisi suostunut ja keksi kaikellaisia keinoja pelastuakseen; hänellä oli hyvä puhelahja ja hänen oli onnistunutkin jo narrata Kallellia, mutta nyt ei hän siitä enää pääsisi puuhun eikä papuun. Vaimo oli aivan yhtä mieltä Kallellin kanssa, ja eräänä sunnuntai-aamuna sairaalan virkahuoneessa, vaimon läsnäollessa Kallem ottikin Aunen tilille, — ensiksikin viinan juonnista ja sitten tuosta kummitusjutusta, joka tietysti oli tämän vekkulin hommia. Ja aivan oikein, hänen työtään se *olikin*. Nyt kohtasi sentään vaikeus: jos tämä tulisi tiedoksi, olisi Aune hukassa. Sen huomasi vaimo heti ja rukoili miehensä puolesta. Siis ei ollut muuta keinoa kuin kieltää Aunea ja — olla vaiti koko jutusta.

Tämä ei kuitenkaan estänyt Kallellia aamukävelyllään kertomasta Kentille, joka uskoi kummituksia yhtä vähän kuin Kallellin, että nyt hän tiesi, kuka oli aiheuttanut tuon jutun Kristen Larssenin kummittelemisesta. Nimeä hän ei voinut mainita, mutta koko tuo peijaus oli elävän ihmisen hommaa. Kun tohtori Kent tapasi Josefinen erään sairaan luona ja tiesi, ettei mikään olisi hänelle mieluisempaa kuin kuulla jotain uutta veljestään, niin toisti hän Josefinelle Kallellin sanat. Päivällispöydässä kertoi pikku Edvard, joka muuten joka päivä jutteli näistä kummitusjutuista, että Kristen Larssen oli taas näyttäytynyt kahdelle pojalle, joista toinen oli Aunen poika ja toinen maallikkosaarnaajan! Edvard oli vallan haltioissaan. Lyhyesti ja jyrkästi selitti äiti hänelle, että kaikki oli vain petkutusta, eräs kaupungin lääkäri tiesi, kenestä se oli alkuisin, eihän Kristen Larssen enää kummitellut.

Kun poika oli lähtenyt pöydästä, sanoi pappi, että Josefine hänen mielestään oli menetellyt sopimattomasti. "Millä tavoin sopimattomasti?" — "Minkävuoksi juuri *sinun* piti sanoa pojalle, kuulithan, että hän heti puolusti itseään sillä, että minä uskoin kummituksia!" Papin ääni ei ollut ylenkatseellinen, eikä nuhtelevakaan ja Josefinestä tuntui, että Ole oli oikeassa, siksi hän ei vastannutkaan mitään. Mutta hän ajatteli asiaa kuitenkin ja hetken kuluttua näki Ole hänet kanslian ovella.

"Olen ajatellut tarkemmin sitä, mitä äsken sanoit." Tuft istui sohvan nurkassa ja tupakoi, mutta nousi siitä ylös valmistaakseen sijaa vaimollensa. Hän oli hyvillään siitä, että Josefine tuli hänen huoneesensa. Mutta Josefine jäi seisomaan. "Täytyykö pojan pitää totena kaikkea sitä, mitä sinä olet sanonut, myöskin

siinä tapauksessa, että se ei olekaan totta?" — "Ei, mutta voisithan sinä jättää sen minun oikaistavakseni." — "Onko sanottu, että sinä sen teet?" — "Mitä sinä tarkoitat?" — "Tarkoitan, että sinä opetat hänelle yhä edelleenkin seikkoja, joita sinä et itsekään usko." — "Mitä tämä on?" Tuft punastui, sillä hän käsitti, että nyt oli tilinteon hetki käsissä. "Minä olen viime aikoina monesti aikonut puhua siitä kanssasi", sanoi Josefine, "ja nythän se voi tapahtua. Sinä et usko, että maailma on luotu kuudessa päivässä noin kuusi tuhatta vuotta sitten, tai että kertomukset ensimmäisistä ihmisistä ja patriarkoista ovat muuta kuin satua? Samoin pidät sinä paratiisitaruakin satuna. Maa ja ihmiset eivät ole voineet olla alkujansa täydellisiä. Mutta sellaista sinä kuitenkin opetat lapsille ja viime aikoina myöskin Edvardille."

Tuft käveli edestakaisin huoneessa, Josefine seiso salin ja eteisen ovien välillä. Joka kerta häntä lähestyessään Tuft katsoi terävästi häneen ja Josefine tunsu, että tuolla tavoin ei katso se, jolla on paha omatunto. Ja näyttääkseen, missä hengessä keskustelun tulisi jatkua, Tuft seisautui ja sanoi rauhallisesti: "Istummeko, Josefine?" — "Ei", vastasi tämä, "minä kuitenkin heti taas nousisin ylös."

"Siinä, jota sinä kutsut saduksi", virkkoi Tuft, "piilee kuitenkin se ijankaikkinen totuus, että Jumala on luonut kaiken olevaisen ja että hänestä luopuminen on syntiä." — "Miksi et sitten opeta sitä heille tuolla tavoin, vaan saatat heidät uskomaan valheellisia kuvia?" — "Lapset käsittävät sen parhaiten kuvista." — "No, sano sitten heille, että ne ovat vain satuja." — "Se ei ole lainkaan tarpeellista." — "On hyvinkin tarpeellista se, ettei lasten ole opittava ijankaikkisia totuuksia valhekuvista, — ainakin minun mielestäni." — Tuft huomasi, miten kiivaasti Josefine puhui, ja varoitti häntä siitä, pitäisihän heidän voida puhua kiivastumattakin tästä. "Ei", sanoi Josefine, "sitä minä en voi, sillä täytyyhän sinun tietää, että tämä koskee pojan tulevaisuutta, ja myöskin sinun ja minun." Josefine meni pöydän luo ikäänkuin tullakseen häntä lähemmäksi, mutta kai myöskin saadakseen siitä tukea.

Mutta pappi ei antanut itseään häiritä. "Jos sinun sielusi, Josefine, olisi niin suurella määrällä tuon mainitsemani ijankaikkisen totuuden läpitunkema kuin sinä tahdot uskotella, ja jos sinä sen puolesta nousisit vastarintaan, niin siinä tapauksessa tämä olisi sinusta vähemmänarvoista. Siltä, jota me haluaisimme asettaa sijaan, puuttuu varmuutta. Me tiedämme tosin, että sillä tavoin kuin tuo kunnioitettava kirja ne asiat kertoo, ne tuskin lienevät tapahtuneet, mutta me emme tiedä, kuinka ne todella ovat tapahtuneet. Vain sen me tiedämme, että Jumalasta on elämämme alkuisin ja että meidän onnemme riippuu hänestä. Annettakoon lasten ja aikuisten ajatella näitä alkuasioita niinkuin isätkin niitä ovat ajatelleet, — ainakin toistaiseksi." Hänen sanoistaan uhkui vakaumuksen voima ja ne tekivät vaikutuksen. Senpävuoksi olikin Josefine kauan aikaa vaiti, mutta äkkiä purkausi uusi ajatus esille. "Tiedätkö, että ilman tuota rajatonta pakkoa, joka minun ymmärrystäni ja tahtoani kahlehti jo lapsuuteni aikana, minä olisin tullut... aivan toiseksi kuin mitä nyt olen?" — "Niin, minä aavistin", sanoi Tuft kylmästi, "että sinä viime aikoina olet tullut siihen käsitykseen, että usko on elämäsi onnettomuus." — "Sitä minä en ole koskaan sanonut!" kivahti Josefine kalpeana, "enkä ole koskaan sitä tarkoittanutkaan." Mutta jatkoi rauhallisemmin: "Uskoani Jumalaan ja Jeesuksen vapahtaja-toimeen en ole koskaan pitänyt minään ymmärrykseni kahleena. En koskaan." — "Sepä hyvä!" sanoi Tuft, mutta huokasi syvään. — "Niin, jos et tahdo kuulla minua, niin sanon suoraan ja lyhyesti asiani. Joko lakkaat sinä kertomasta pojalle satuja, jotka eivät ole viattomia, koska ne voivat sekoittaa lapsen ymmärryksen, — taikka en katso enää voivani pitää sinua kyllyiksi omantunnonmukaisena, Ole!"

Tämä ei ollut ensi kerta, kun Josefine lasketteli kovia sanoja, heillä oli ollut pitkiä ja ankaria taisteluja. Mutta *niin* kova ei Josefine ollut vielä koskaan ennen ollut, miehensä uskoon hän ei vielä koskaan tätä ennen ollut kajonnut. Hän oli puolustanut oikeuttaan elää omaa elämäänsä — tehden sen ohella kylläkin ankaria hyökkäyksiä miehensä elintapaa vastaan. Hän oli terävin aseinen ottanut vastaan miehensä pauhaavat mielenpurkaukset, mutta koskaan hän ei vielä ollut sanonut sellaista tai julistanut ehtoja kuten nyt. Tuftilla oli kyllä kauan ollut painostava tunne rajuilman lähestymisestä, — mutta tätä edeltäpäin harkittua hyökkäystä, jossa kuvastui tuollainen kiivaus, tuollainen tahdon lujuus, hän ei ollut aavistanut, — nyt seisovat he silmä silmää vasten, nyt oli heidän koetettava toistensa tahdon syvyyttä. Myöskin Tuft kiehui nyt raivokkaana kiukusta, — ja leikatakseen heti paikalla kaulan kaikelta väärinkäsitykseltä hän lausui: "Poika jää minulle!" — "Sinulle?" — Josefine sävähti tuhkanharmaaksi. "Onko *sinulla* suurempi oikeus häneen kuin minulla? Oletko *sinä* hänen äitinsä?" — "Minä olen hänen isänsä. Raamattu ja laki tunnustavat isän lapsen omistajaksi."

Nyt alkoi Josefine astella edestakaisin, mutta vain ikkunan ja oven väliä, niinkuin olisivat ne olleet salpoja häntä ympäröivässä häkissä. Hänen povensa aaltoili, hänen hengityksensä kuului selvästi, hänen kasvojensa väri, äänensä ja silmänsä kuvastivat, miten hirvittävän kuohunnan vallassa hän oli. Hän ei ollut uskonut, että Ole voisi mennä näin pitkälle. — — "Etkö sinä häpeä? Tahdotko *sinä* pitää pojan?" — "Se on tahtoni, niin totta kuin se on Jumalan käsky. *Sinä* et saa turmella meidän poikaamme!" — "Turmella häntä? Minä? Ei, nyt sen olet kuuleva! Juuri sillä tavoin sait *sinä* minut valtaasi jo silloin kun minä olin lapsi. Sinä valtasit minun ymmärrykseni järkähtämättömän uskosi avulla, ilman että minä sitä tiesinkään, sillä sinä olit hyvä ja luotit minuun. Sillä tavoin sinä tukahduttit alkuperäisen luontoni, niin, — sen sinä teit! — sillä minun luontoni tähtäsi toisaanne. *Sinä* annoit minulle elämäntehtävän, sinä annoit päämäärän, minä en siitä mitään tietänyt. Minä sanon asian,

niinkuin se on, enkä sinua suinkaan siitä moiti. Mutta sinun täytyy tietää, miksi *sinä* et saa valtaa myöskin lapseni ylitse! Niin kauan kuin minussa on kipinäkin elämää, et sinä sitä saa — sanoipa laki tai raamattu mitä tahansa. Siitä saat olla varma, ja sen olet vielä näkevä!"

Jos Josefine olisi tietänyt, että Ole jo kauan, kauan oli odottanut, että juuri tällä tavoin Josefine kerran olisi puhuva suunsa puhtaaksi, niin ei hän olisi tehnyt sitä noin hirvittäväällä kiivaudella. Ole tunsii olevansa täydellisesti tunteidensa herra. "Niin, sinun jumalallisen luontosi olen minä eksyttänyt väärille poluille, — sen minä olen jo kauan tietänyt! Minä olen tehnyt sen uskon johdattamana, — jota sinä et koskaan ole omistanut! Sen minä huomasin, rakkaani, jo ennen kuin sinä matkustitkaan." Hän sanoi sen tyydytyksellä ja varmasti. "Vai niin, sinä siis tiedät sen!" huudahti Josefine samalla säihkyvällä kiivaudella, "sinä siis tiedät sen! Sinun uskoasi minä en koskaan ole omistanut, se ei ole soveltunut minulle. Mutta muutakaan uskoa minä en ole omistanut, minä olen kulkenut ja miettinyt, että oli syntiä se, etten voi uskoa niinkuin sinä, minä olen tuntenut musertavaa tuskaa siitä, etten ole voinut uhrata kaikkia voimiani johonkin sellaiseen, joka olisi omaani. Siksi minä en ole tullutkaan sellaiseksi kuin muut. Harhateille minä olen joutunut!" — "Miksikä sinä sitten olisit halunnut tulla?" — "Oh, odota kuulevasi pahinta, — ratsastajattareksi!" vastasi Josefine silmiään räpäyttämättä. Tuft jäi ällistyneenä seisomaan, hän ei uskonut silmiään eikä korviaan: "Ratsastajattareksi!" Hän naurahti pilkallisesti. "Niin, oli suuri vahinko maailmalle — ja sinulle itsellesi, Josefine, ettet siksi tullut!" — "Tiesin, että ajattelisit tuolla tavoin. Mutta, jos olisin saanut käsiini jonkun sirkuksen johdon, olisin hankkinut sadoille leipää ja tuhansille tervettä huvia. Se ei ole vähän, se, — se on enemmän kuin mitä monetkaan tekevät. Mitä olen minä saanut aikaan? Tyhjämpäiväistä on minun hommani ollut? Mitä olen saavuttanut? Sen, että olen vähällä halveksia sekä sinua että itseäni. Mitä on *meidän* elämämme ja miksi on meidän suhteemme muuttunut? Voitko edes sanoa, että rakastat minua? Voinko minä sanoa pitäväni sinusta?" — "Ei, Josefine, me tiedämme kumpikin, kenestä *sinä* pidät." — Jos Olekin olisi lyönyt häntä samoin kuin veljensä silloin kerran, ei Josefine olisi voinut enemmän raivostua — ensiksikin siksi, että se oli tullut sanotuksi (hän tuskin tiesi, että Ole oli ajatellut myös, mitä sanoi), ja toiseksi senvuoksi, että sen oli sanonut mies, jonka oli oltava kiittollisuuden velassa sekä hänelle että hänen veljelleen siitä, että oli se, mikä hän nyt oli, ja sitäpaitsi syyllinen siihen, että sisarukset olivat vieraantuneet toisistaan. — "Niin, *hänellä* on sitä, mitä sinulla ei ole!" vastasi Josefine loukatakseen häntä oikein tahallisesti: "On muuten halpamaista, että sinä lausut tuolla tavoin!" — "Niinkö? Sinä et kai usko minun tietävän, että juuri hänen tähtensä minä olen kadottanut sinut, kadottanut kotirauhani, kadottanut kaiken ilon kutsumuksessani, — ja nyt uhataan riistää lapsenikin?"

Hänen äänensä värisi, alussa hän oli tuntenut vihaa, nyt muuttui se syväksi suruksi ja samoin kävi Josefinenkin. Hän tunsii halua itkeä ääneen. Mutta kumpikaan ei tahtonut antaa tunteillensa valtaa. Josefine seisoi ikkunan luona ja katseli ulos. Ole asteli edestakaisin lattialla. Pitkä, hyvin pitkä hiljaisuus. Sen kestäessä heräsi Josefinessa uudelleen vihan kuohu. Olen raskas astunta kuulosti uhkamieliseltä, sama sävy oli myöskin tällä hiljaisuudella. Ja se, mitä Ole äsken oli lausunut, oli suorastaan hävytöntä.

"Niin", sanoi Josefine kääntämättä päätään, "sinä tiedät nyt ehtoni. Sinä puhut sellaisista jutuista kuin tuokin Kristen Larssenin kummitteleminen, ollenkaan ottamatta selkoa asiasta! Samoin on paratiisisatujenkin laita, niitä sinä et usko ja kuitenkin niistä juttelet! Voinko minä kunnioittaa sellaista? — Veljeni on sentään toista laatua, hän on rehellinen! Jos sinä vielä kerrot pojalleni noita satuja selittämättä, että ne ovat satuja", — ja nyt hän kääntyi Oleen päin — "niin silloin on yhteiselämämme lopussa, Ole. Jumalan nimessä, se on niin käyvä. Tuollaisilla keinoilla sinä et koskaan tule häntä minulta riistämään." Hän astui lähemmäksi miestänsä: "Kuule, minä en koskaan siihen suostu!" Sen sanottuaan hän poistui huoneesta.

\* \* \* \* \*

Samana sunnuntaina ja samaan aikaan tuli Kallem kotiin päivälliselle. Heillä syötiin vähän myöhempään kuin pappilassa.

Jo kyökin ovesta näki hän Ragnin suuri esiliina edessä hakkaavan vihanneksia kyökin penkillä. Hän heitti palttoonsa eteisen naulakkoon ja meni sitten kyökkiin Ragnin luo. Hän oli viime aikoina tuntenut yhä kasvavaa levottomuutta ja koetti sitä salata. Vaikuttiko tuo valkea esiliina sen, että Ragni nyt näytti niin kalpealta, vai aiheuttiko sen Sigridin keitoksesta nouseva höyry, — hän näytti nyt niin kauhean sairaaloiselta. Ja hän oli varmasti itkenyt? Se koski Kallemiin kovasti. Ragni ei katsonut ylös työstään, vaan sanoi: "Me saamme vieraita päivälliselle." — "Mekö?" — "Niin, Otto Meek, Karlen isä oli täällä aamupäivällä ja tulee nyt päivälliselle." — "No mitenkäs Karl jaksaa?" — "Ei kovinkaan hyvin. Mutta tuossahan Meek jo tuleeekin!" Aidan toiselta puolen näkyi tulijan suuri pää karvalakkineen, nyt astui hän pihalle. Kallem meni häntä vastaan. Siihen aikaan, kun Meek hoiti lääkärinvirkaansa, kuuluivat rintataudit hänen erikoisalaansa ja ne olivatkin hyvin yleisiä näillä seuduilla. Ja hän seurasi nyt Kallemin tutkimusten tuloksia ja toimintaa sairashuoneella mitä suurimmalla innolla. Kallem ilostui kovin hänen tulostaan. Auttaessa palttoa hänen yltään, Kallem sanoi Ragnin kertoneen, ettei Karl muka voinut hyvin.



"Ei hän voikaan." — "Mikä häntä vaivaa?" — "Niin, senvuoksi minä juuri tulinkin", vastasi Meek. — "Te olette puhunut minun vaimoni kanssa?" — "Olen." He menivät sisään, siellä oli lämmintä ja kodikasta ja piano oli avattu. Oliko Ragni ollut soittamassa, kun Meek koputti ovelle? Siis hän ei ollutkaan niin sairas kuin näytti. Kallemilla oli palava halu tutkia häntä.

Tänään oli Meek tavallista alakuloisempi ja hiljaisempi. "No", sanoi Kallem, "tulitteko te ja vaimoni yksimieliseen tulokseen, mitä Karlelle olisi tehtävä?" Meek katsahti hiukan kummeksien häneen: — "Tarkoitatte kai, että hänelle olisi kirjoitettava?" — "Niin, vaikkapa sitä. Samoin — kuin joskus ennenkin — on nytkin ollut hyrrä langalla?" — "Niin", vastasi Meek, vaipuen ajatuksiin. — "Luulette kai, että minä tiedän siitä? Ei, en tiedä rahtuakaan koko asiasta." Meek näytti yhä mieltävöisemmältä. "Olen sanonut teidän rouvalle, että hänen pitäisi sanoa se teille. Kyllähän hän on siinä kauniisti tehnyt, kun ei ole kertonut, mutta nyt alkaa asia saada vaarallisen käänteen." Hänen alakuloiset silmänsä katsoivat Kallemiin. "Vaarallisen, sanotte?" — "Niin, minun täytyy ottaa hänet kotiin." — Kallem ponnahti ylös tuoliltaan. Meek jatkoi: "Hänen siellä olostaan ei ole mitään hyötyä." — "Hyvä ystävä, mitä sitten on tapahtunut. Tahdotteko, että me yrittäisimme taas hänen kanssaan?" — Kallem ajatteli mahdollisuutta, että poika olisi uudelleen langennut. Meek katsoi tutkivasti, melkein kauhistuneena häneen. "Kuinka on oikeastaan teidän rouvanne laita?" hän kysyi. Kallem punastui, se sattui kuin laukaus keskelle hänen salaista tuskallista aavistustaan. "Hän vilustui joku aika sitten ja se sairaus on kestänyt yhä, minä luulin ensin, ... mutta sanokaas, ettekö te haluaisi tutkia häntä?" Hänen oma epäilynsä oli muuttunut varmuudeksi, hänen sydämensä löi kovasti, niin että hän ei itse olisi voinutkaan häntä tutkia. Meek katsoi häneen yhäti ja Kallemin levottomuus kasvoi. "Kuulkaa, ettekö te tahdo häntä tutkia?" — "Kyllä, tietysti. Ettekö ole äskettäin itse tutkinut?" — "En aivan äskettäin. En. Minä en ole tahtonut häntä säikäyttää, sillä hänen mielikuvituksensa liittyy silloin siihen ja se on hänelle hyvin vaarallista. Sitäpaitsi oli jotain muutakin... Mutta nyt minä" — ja hän aikoi mennä hakemaan Ragnia. "Tunsitteko hänen isänsä?" kysyi Meek. Jääkylmä väristys kulki läpi Kallemin ruumiin. "Oletteko te —?" — "Kyllä, olin kalastajain lääkärinä siellä pohjan perillä." — "Oliko *hänellä* —?" kysyi Kallem henkeään pidättäen. Meek vain nyökäytti päätään, Kallem tarttui molemmin käsin päähänsä, kiiruhti ovea kohti, tuli takaisin: "Niin, tutkittehan hänet nyt samalla?" — "Kuten tahdotte." — Kallem tuli sävyisänä sisään mukanaan Ragni eikä Ragni ollut ennättänyt edes suurta esiliinaa riisua yltään, varovasti talutti Kallem hänet ikkunan luo. Aivan oikein, hän oli itkenyt, — ja nuo mustat juovat silmien alla, tuo laihuus, tuo väri —! Ragni näki Kallemin kauhun ja erehtyi sen vaikuttimesta. Ragni oli kyökissä ajatellut: — nyt ne varmaankin puhuvat Karlesta, nyt saa Kallem tietää, mikä on syynä siihen, että minä en enää tahdo vastaanottaa Karlelta kirjeitä. Kun hän nyt näki Kallemin hermostuksen, ajatteli hän: onko hän vihainen minulle siitä, etten ole mitään hänelle sanonut? Ragni ei sellaista sietänyt, häntä palelsi ja kuumensi. — "Rakas Ragni kulta, — nyt täytyy sinun antaa tohtori Meekin tutkia rintaasi." Sitäkö se olikin —! Ragni pelästyi kovin, katsoi häneen kuin sairas eläin, joka rukoilee armoa. Mutta Kallem pyysi uudelleen ja alkoi varovasti riisua esiliinaa hänen yltään. Tottelevasti antautui Ragni heidän käsiinsä.

Tohtori Meekin tutkintatavasta Kallem heti aavisti, että jotain kauheaa oli tapahtunut. Ragni katsoi säikähtyneenä mieheensä ja se lisäsi Kallemin tuskaa, — aavistiko Ragni sitä itse? Tai nuhteliko Ragni häntä siitä, että antoi toisen tutkia?

Nyt oli tuo suuri pää Ragnin selkäpuolella. Oikealla puolella, niin ... tihennys keuhkonpäässä? Reikiä kudoksissa? Hän aavisti pahinta, — ja Ragni myöskin, Kallem näki sen. Tiesikö Ragni ehkä enemmän kuin oli tahtonut ilmaista. Salasiko hän jotain, niinkuin hänkin salasi pelkoaan?... Herrajumala, noin surullisen tutkivasti kenenkään silmät ei toiseen ihmiseen katso muulloin kuin kuolontuskassa. Kuolontuska valtasi Kalleminkin.

"Oletteko yskinyt tavattoman paljon viime aikoina?" Ragni näytti olevan epävarma, mitä hänen olisi vastattava ja katsoi rukoilevasti Kallemiin. Hänen kätensä vapisivat ja hän tahtoi, ettei sitä nähtäisi. Meek näki sen. — "Tunnetteko väsymystä ollessanne kävelyllä?" kysyi hän. Taas katsoi Ragni epätoivoisesti Kallemiin aivankuin tahtoisihan pyytää sitä häneltä anteeksi. "Hengästyttkö pian?" kysyi taas tohtori. — "Kyllä." — "Tunnetteko itsenne toisin ajoin hyvin väsyneeksi, — aivan kuin olisitte vähällä pyörtyä?" Kauhustavan tuskan vallassa loi Ragni nyt silmänsä Kallemiin. — "Ehkä olette pyörtynyt?" — "Olen." — "Oletko todellakin?" huudahti Kallem. "Kyllä, tänään", kiiruhti Ragni lisäämään, hän vapisi. — "Senkö jälkeen, kun minä olin puhunut kanssanne?" "Niin, — sillä tahdoin sitten saada hiukan raitista ilmaa ja —" kyyneleet tulivat hänen silmiinsä.

Meek odotti hetken. "Yskiessänne kaiketi koskee tänne?" — hän osoitti oikeaa solisluuta. Ragni nyökäytti myöntävästi: — "Oletteko milloinkaan katsonut yskimäännne sylkeä?" Ragni ei vastannut. "Ettekö koskaan?" — "Kyllä, eilen illalla." — "No, ja millaista?" Ragni vaiken, tuijotti vain lattiaan. — "Oliko siinä verta?" Ragni nyökkäsi, kyyneleet vierivät lakkaamatta, hän ei uskaltanut enää katsoa ylös.

Kallem seisoi tyrmistyneenä. Meek ei kysellyt enempää. Ragni järjesti pukunsa, Meek ojensi äänetönnä hänelle huivin, jonka hän tutkinnon alkaessa oli ottanut pois. Ja Ragnin istuessa siinä avuttomana ja koettaessa saada huivia päähänsä oli Kallem muistavinaan, että hänen oli tuotava jotain

virka huoneesta. — Hän viipyi kauan sillä tiellä. Ragni ymmärsi, miksi hän viipyi, ja epäili kovin, jaksaisiko nousta. Hänestä tuntui siltä, kuin rupeaisi häntä pyörryttämään, mutta Kallemia ajatellessaan hän voitti heikkoutensa, hän tahtoi mennä hänen luokseen. Senvuoksi pyysi hän Meekiltä anteeksi, nousi ylös, meni ruokasalin ovelle ja sieltä yhä eteenpäin. Sinne jäi hänkin.

Meek odotti ensin hetken, sitten vielä hetken, odotti kauankin. Sitten hän meni eteiseen, otti palttoon ylleen, sanoi kyökin ovelta, että hänen täytyi mennä ja käski sanoa terveisiä.

Sigrid haki heitä salista, koputti virka huoneen ovelle, ei saanut vastausta, kuunteli, ja avasi oven. Kallem lepäsi sohvalla, Ragni oli polvillaan hänen edessään ja nojasi häneen. Sigrid ilmoitti hiljaisella äänellä päivällisen olevan valmiina ja mainitsi myös tohtori Meekin lähteneen. Kumpikaan ei vastannut, kumpikaan ei katsahtanut ylös.

Kallem ja Ragni olivat tähän asti luulleet, että se päivä, jolloin Ragni läksi Amerikkaan, oli kaikista tuskallisista, mitä he olivat ikinä kokeneet. Sekä kirjeissä että suullisesti he olivat lausuneet, että heistä tuntui silloin siltä kuin olisi kuolon hetki heillä käsissä. Mutta kuolema on vallan toista, sitä ei voi verrata mihinkään. Sen he saivat nyt tuntea.

Tämän päivän perästä seurasi pitkä aika täynnä toivotonta taistelua, tuskallista epätoivoa ja syvää, mutta ilotonta rakkautta. Ragnilla oli yhtä ja toista "järjestettävää" ja hän suoritteli näitä hommiaan kaikessa hiljaisuudessa. Hänellä oli paljon kirjoitettavaa ja hän kirjoitteli niin usein kuin vaan hänen voimansa sallivat. Kirjoitti ja pyyhki pois, — pitkällisen työskentelyn tulos supistui hyvin lyhyeen. Mutta niinkauan kuin tätä kesti hän oli verrattain virkeä. Se ihan kummastutti Kallemia.

Itse oli Kallem menettänyt kaiken tarmonsaa. Hän aavisti pahinta. Hän lykkäsi Ragnin rinta-aulostusten tutkimisen niin pitkälle kuin suinkin, ... sillä hän tiesi jo edeltäkäsikin, että silloin hän löytäisi keuhkotautibasillin, — sen vihollisen, jonka vastustamiseksi hän oli päättänyt uhrata koko elämänsä ja omaisuutensa. Se oli yllättänyt hänet hänen omassa kodissaan. Mutta eräänä päivänä hänen täytyi se tehdä — ja hän löysi basillin. Hän ei juoksennellut edestakaisin laboratoriossaan, ei itkenyt, eikä väännellyt käsiään. Hän vain koetti pitää ajatuksiaan Ragnista kaukana, mutta aina vaan Ragni niihin sekoittui. Heidän ensi kohtauksestaan saakka — kaikki pikkuseikat, Ragnin rakkauden ja lahjakkuuden pienimmätkin ilmaukset, hänen heikkoutensa samoinkuin hänen hiljainen, runollinen rakkautensa, kaikki muistui nyt tuskan hetkenä Kallemin mieleen iloisina muistoina, kaikki nämä olivat nyt yhtä rakkaita, yhtä mahdottomia kadottaa, — lukemattomia tapauksia täynnä iloa, onnea, pelkoa, kauneudentuntoa, hetkellistä ihastusta, kaikki nämä muistot katselivat häneen kuin silmät. Minne menisi hän sitten, mikä työ häntä voisi enää innostaa? Olihan Ragni hänen ajatuksissaan silloinkin, kun hän työskenteli. Uunin ranssilla oli valokuva, jonka Ragni oli otattanut ollessaan kolmatta vuotta Amerikassa. Se oli aikoinaan ollut ensimmäisenä kuvana siitä, miksi hänen henkinen kehityksensä oli hänet siellä muodostanut, se vahvisti kauniilla tavalla ne toiveet, joita Kallemilla oli ollut häntä sinne lähettäessään. Tuossa kuvassa hänen silmänsä nytkin kuten aina ennenkin hakivat Kallemin katsetta. Miten kallis olikaan ollut tuo hänen hymynsä silloin heidän odotusaikanaan! Nyt muistui elävästi hänen mieleensä heidän ensimmäinen tapaamisensa eron jälkeen, heidän ensimmäiset sanansa, heidän pitkällisen eronaikansa aiheuttama ensimmäinen ujostelu, ja se hetki, jolloin he taas täydellisesti tunsivat toisensa, ensi kerran syleilivät toisiaan...

Nyt olisi siis kaikki lopussa. Kaikki, mitä hän oli jo ajatellut ja tehnyt eläessään yhdessä Ragnin kanssa, kaikki tuo yhteiselämän synnyttämä ilo ja tarmo ja usko. Mitä ihmettä oli nyt tapahtunut? Ei, kyllä hänen pitäisi puhella kerran siitä Ragnin kanssa, jotain oli, jota Ragni salasi? Olikohan se joku varomattomuus, jota hän ei uskaltanut tunnustaa? Mitä voisi se olla? — Mutta vaateliäs hänen ei tulisi olla.

Kun hän eräänä päivänä tuli kotiin, ei hän löytänyt Ragnia alhaalta. Ja kun hän tuli yläkertaan, oli Ragni siellä vuoteessa! Hän ojensi kätensä Kallemille — voi, miten laihaksi se oli tullut! — ja hänen suuret silmänsä katsoivat väsyneesti Kallemiin: "Minä tulin tänne hiukan levähtämään", hän kuiskasi, — "hetkeksi vain". — Hän ei näyttänyt sairaalta, mutta kaiketi siksi, että hän oli pitkällään. Kallem istahti hänen viereensä ja tarttui molemmin käsin hänen hentoa, laihaa käteensä.

"Kaiken tämän alla", hän virkkoi, "piilee jotain, josta minä en ole selvillä. Kerran minä jouduin aivan väärille poluille, mutta senkin jälkeen on tämä kehittynyt nopeammin kuin minä olen voinut käsittää, — siitä syystä, että en ole ollut tarpeeksi huolellinen. Tässä piilee jokin salaisuus, joku suuri varomattomuus, jota minä en ole ottanut lukuun. Rakas Ragni, sano se nyt minulle, muuten en saa rauhaa." —

"Minä sanon sen sinulle. Olen sitä nyt juuri miettinyt. Siellä alhaalla *minun* pöytälaatikossani on muutamia papereita, siellä vasemmanpuolisessa laatikossa, ne kuuluvat kaikki sinulle. Ne saat sinä lukea sitten, kun —", hän keskeytti lauseensa. "Sitten", lisäsi hän ja puristi heikosti Kallemin kättä. — "Enkö siis nyt sitä saa tietää?" — "Kyllä, sen kyllä, mitä kysyit. Minä vaan en ehtinyt vielä sanoa sitä,"

Hän pyysi, että Kallem auttaisi häntä toiseen asentoon, ja Kallem teki sen. — "Niin, sinä saat sen tietää. Yksinomaan sinun tähtesi olen sen pitänytkin salassa", — Ragnin silmät kyyneltyivät — "sinä minun", — taas puristi hän heikosti Kallemin kättä ja hymyili. Kallem kuivasi hänen kyyneleensä liinallaan ja käytti sitä myöskin omien silmälasiansa alla. Ragni katsoi häneen äänetönnä. Oliko Ragni jo unhottanut sanottavansa, vai epäröikö hän? Kallem kumartui hänen puoleensa: "No niin —?" hän kysyi, "etkö voi sitä sanoa minulle?" — "Kyllä. Päällimmäisen paperin sieltä, sen, joka on Karlen käsialalla, sen voit sinä lukea heti. Muita et vielä saa." — "Onko se sitten Karlen kirjeessä?" Ragni nyökkäsi tuskin huomattavasti, sitten sulki hän silmänsä. "Avain?" kuiskasi Kallem. "Se on siellä lukossaan", vastasi hän avaamatta silmiään ja laski irti hänen kätensä.

Kallem meni alas, avasi laatikon, otti esille kirjeen, jonka me jo tunnumme, ja istuutui mukavaan asentoon sitä lukemaan.

Mutta kuinka hän kauhistui! Ja mikä ääretön vihan — ja voimattomuuden tunne hänessä syntyi! Ja tästä ei hänellä ollut vähintäkään aavistusta! Hän ponnahti ylös seisolle ja raivosi, ja vaipui taas sohvalle kuin olisi saanut halvauksen, — hän teki suunnitelmia ja hylkäsi ne taas, hän tahtoi mennä kaikkien luo ja huutaa heille, että he valehtelivat. Hän tahtoi tunkeutua rukoushuoneeseen jonakin päivänä, kun se olisi pakatellen täynnä väkeä, hän nousisi tuolille ja syyttäisi heitä kavalimmasta ja kurjimmasta murhasta ... muisti sitten, että Ragnille, vaikka olisi aivan tervekin, tämä olisi kuolinisku.

Hän itse eli tehdäkseen voimiensa mukaan ihmisille hyvää, eikä heistä yksikään ollut siksi jalomielinen, siksi kiitollinen taikkapa vain siksi vihamielinen, että olisi sanonut hänelle: sinun on suojeltava omaa ja vaimosi mainetta, varjeltava avioliittosi kunniaa. Ei edes niin paljon ollut heillä edesvastuun tunnetta! Niin paljon saattoi siis löytyä halpamaisuutta ja panettelun halua tuossa "kristillisessä" yhteiskunnassa! Nyt ymmärsi hän sisarensa: Josefine uskoi noita panetteluja! *Sitä* juuri puhuakseen hän oli odottanut häntä tuona iltana, jolloin —! Ja tästä kiukustuneena — ja uskoen lujasti noihin juoruihin (vapaa-ajattelijastahan ihmiset saivat uskoa mitä hyvänsä) — Josefine oli hommannut tuon "valaskalan" aivan heidän eteensä! Kaikki uskoivat juoruja, kaikki langettivat tuomioitaan, — ei yksikään noussut heitä puolustamaan, ei kukaan tullut varoittamaan!

Tuo oli siis palkka siitä hyvydestä, jota Ragni oli osoittanut Karlea kohtaan. Se ei ollut ollenkaan itsekästä, ei, sillä olihan Ragnin toisinaan alkuaikoina pitänyt pakoittaakin itseään olemaan hänelle ystävällinen. Kukaan ei voinut olla Ragnia sydämellisempi. Ja hänen puhtaan sydämensä he tahtoivat...! Nuo ilkiöt, nuo edesvastuun tunnetta vailla olevat autuuden apostolit, nuo ulkokullatut virsien veisaajat, nuo kylmäsydämiset rukousten rustaajat! Hän luki Karlen kirjeen uudelleen ja hänen kävi sääliksi tuota poikaa. Poika parka! Olihan aivan luonnollista, että hänessä heräisi rakkaus, sillä kukapa kunnan mies ei jumaloisi ihmistä, joka hänen tähtensä saa kärsiä tuollaista vääryyttä? Täytyihän pojan kiitollisuuden ja ihailun pakostakin muuttua rakkaudeksi. Heti kotiin tultuaan saisi Karl tulla tänne, niin, sen hän saisi tehdä! Ja täällä Ragnin luona hän saisi olla hänen viimeiseen hengenvetoonsa saakka! Ja hänet ottaisi Kallem rinnalleen, hänet eikä ketään muuta ... tuona kauheana päivänä, jolloin hän kulkisi lähinnä Ragnin ruumisarkun jälestä! Kallem heittäytyi sohvalle ja huusi tuskassaan. —

Kenties hän oli kuluttanut aikaansa liian paljon omissa töissään, hänen olisi pitänyt seurustella enemmän ihmisten parissa, ja viedä Ragni heidän seuraansa, niin silloin ei tätä varmaankaan olisi tapahtunut. Ei kukaan, joka kerran olisi oppinut tuntemaan Ragnin puhtaan ja jalon sydämen, ei kukaan olisi uskaltanut, ... vaikka kukapa sen tietää! Uskonsäntöjen ja tapojen orjat eivät sellaista näe.

Sigrid tuli juoksujalkaa sisälle, rouva oli tullut kovin sairaaksi, yski hirveästi. Kallem lensi nuolena rappuja ylös, yskäkohtaus oli jo ohitse, mutta hikimärkänä oli Ragni ja niin heikkona, niin uupuneena, että hän varmasti oli nyt pyörtymäisillään. Se, mitä hän oli sylkenyt, oli vihertävää ja veristä, — Kallem tiesi, mitä se merkitsi. Hän ymmärsi asian siten, että hän oli viipynyt liian kauan poissa. Ragni oli tullut levottomaksi ja tuntenut kuumentavan ruumistaan, oli heittänyt peitteen päältänsä ja sitten... Silmät ummessa hän lepäsi siinä ja Kallem auttoi häntä sellaiseen asentoon, että hän saisi nukkua. Tämän jälkeen Ragni ei enää huoneesta poistunut.

Kallem meni kirjoituspöytänsä ääreen ja kirjoitti tohtori Meekille, mitä oli tapahtunut ja asiaa sen tarkemmin selittämättä liitti kirjeensä loppuun: "Jos Karl on saapunut, niin kai me kohta hänet näemme luonamme. Minä tiedän nyt kaikki."

Hän meni etsimään jotain vaimoa, joka valvoisi Ragnin luona ja palattuaan hän riensi heti taas hänen luokseen. Ragnin oli nyt helpompi olla, hän oli vaipunut uneen. Herättyään hän huomasi Kallemin vuoteensa vieressä. Kallem autteli häntä, antoi hänelle juotavaa, hyväili häntä ja vastasi hänen kysyviin silmäyksiinsä suutelemalla hänen laihaa kättään. Hänen huulensa vapisivat silloin ja silmälasit kostuivat kyyneleistä.

Mutta he puhelivat aivan muista asioista, — Ragni mainitsi, ettei hänen sisarensa voinut tulla tänne ja Edvard taas kertoi itse käyneensä hakemassa Sissel Aunen valvomaan Ragnin luona, sillä hän

oli Kallemin mielestä sopivin ja sitäpaitsi heidän ystävänsä. Ragni nyökkäsi siihen myöntävästi. He katselivat toisiansa yhäti, kyllästymättä. Ja kumpikin he ajattelivat sitä, minkä he nyt molemmat tiesivät, — nimittäin syytä siihen, miksi Ragni nyt lepäsi vuoteessa. "Karl parka!" kuiskasi Ragni. "Karl parka", vastasi Edvard.

Kallemin täytyi nousta, hän oli muka unhottanut toimittaa jotain siellä alhaalla. Ainahan jonkin syyn voi keksiä.

Jospa hän sentään olisi saattanut puhua Ragnin kanssa! Mutta hän ei uskaltanut, — eikä hän saanut myöskään tilaisuutta olla yksin. Hän kerkisi töintuskin käydä sairashuoneella ja ottaa vastaan muutamia sairaita kotonaan, kaikesta muusta hän kieltäytyi saadakseen istua Ragnin luona.

Hänen mielestään oli julmaa, että oli uhrannut omaisuutensa ja työnsä noiden ihmisten hyväksi, jotka nyt puolestaan murhasivat hänen elämänsä onnen! Millä mitalla nuo ihmiset oikeastaan mittaavat, kun eivät jo heti nähtyään Ragnin voi käsittää, että *hän* heistä hienoin ja puhtain luonne sittenkin oli? — tämä selittämätön arvoitus kiusasi alati häntä, ihmisten sokeus oli kerrassaan harmillista. Niiden mukaan, jotka hän tunsu, tuomitsi hän muutkin, — keskinkertaista väkeä, arkioloissaan siveitä, mutta kukaan heistä ei jaksanut kohota arkipäiväisyyden yläpuolelle, kaikki he olivat kirkon ystäviä, rukoushuoneessa kyhjäyttäjiä, pastori Tuftin henkivartijoita. Oli hän heidän joukossaan tavannut useita, varoitellen kulkevia kelpoimisiäkin, mutta kaikilta heiltä puuttui edesvastuuntunnetta langettaessaan tuomioitaan, kaikki he olivat niin rakastettavia julmureita, — aivan syyttömiä murhaajia.

Ei löytynyt ketään, jonka kurkkuun olisi voinut karata: "sinä olet syypää, sinä siitä saat vielä vastata!" Kaikki eikä kukaan. Rakastettavia syyllisiä he olivat, suopeita ihmisiä, jotka kylläkin tiesivät olevansa rikollisia. Mutta yksi heidän joukossaan kuitenkin oli, joka erottui muista, — Josefine. Josefina keksintöä tämä ei saattanut olla, hänen luonteensa mukaista tällainen ei ollut. Mutta uskoa sellaista hän kylläkin saattoi, kun se koski ihmistä, jota hän vihasi. Jääkylmällä vaitelaisuudella antoi hän muiden ilkeämielisyyden ilmausten olla sellaisia kuin ne olivat, tai — antoi hän niiden kasvaa. Vihaa tunsu Kallemin nyt häntäkin kohtaan! Vaikkapa hän epäilemättä ei ollutkaan pääsyyllinen — Kallemin täytyi aina tämä toistaa, sillä tuskinpa Josefine oli tuota parjausta edes huulilleen päästänyt, siksi ylevä luonne hän oli —, niin Josefine kuitenkin oli tästä murhasta eniten vastuunalainen! Kallemin oli vakuutettu siitä että Josefineakin, vaikka hän olikin itse asiassa hyvin vähäisessä määrässä kristitty, oli katkeroinnut tuon pikku olennon epäusko ja myöskin se seikka, että noin syyllinen ihminen uskalsi ylenkatsoa heidän uskoansa. Siitä tuo liiallisuusiin menevä "oikeudenmukaisuus", joka niin varmasti ja hyvää tarkoittavasti surmasi.

Mutta niin paljon oli Kallemin sukua Josefinelle, että *hänkin* tunsu halua kostaa. Myöskin hän piti sitä "oikeudenmukaisena", eikä hänellä ollut vähintäkään aavistusta siitä, että hän erehtyi. Ei hän koskaan sellaista tuntenut istuessaan Ragnin luona, sillä jo yksistään Ragnin läsnäolo teki hänet hyväksi. Kun nämä ajatukset hänen siellä Ragnin luona istuessaan pyrkivät esiin, tuli hän aina hyvin liikutetuksi, puristi Ragnin kättä, siveli hänen otsaansa, katsoi häntä silmiin, autteli häntä, — kunnes hänen täytyi lähteä, muuten hän olisi langennut polvilleen ja joutunut kokonaan pois suunniltaan.

Nyt siellä istui tuo kelpo Sissel Aune; hänen tummat silmänsä valvoivat ymmärtäväisinä ja rauhallisina Ragnia ja katsahivat joskus osaaottavasti myöskin Kallemiin. Hänessä näki Kallemin kaikkien niiden edustajan, joiden mielestä hän oli jotain ollut ja jotka nyt olisivat tahtoneet auttaa, jos vain olisivat voineet. Aase ja Sören Pedersen tulivat joka aamu salaa kyökkiin kysymään, kuinka rouva voi ja kun tieto tästä levisi, tuli niitä yhä useampia ja useampia, kaikki hiljaisina ja osaaottavaisina. Sigridin oli niin vaikea tulla rouvan luo, sillä silloin hänet itku aina valtasi. Mutta hän tuli kuitenkin sellaisissa tapauksissa kuin esim. silloin, kun everstinna Bajer eräänä kylmänä talvipäivänä saapui kukka päällysviittansa alla ja pyysi että se vietäisiin rouvan huoneeseen ja asetettaisiin sellaiseen paikkaan, että rouva voisi sitä katsella. Palvelustytöllä, jonka lapsen Kallemin oli pelastanut vaikeasta taudista (samalla tytöllä, joka oli nähnyt Kristen Larssenin kummittelevan!), oli myöskin kukka, yksi ainokainen vain, ja kun hän sai kuulla everstinnan lahjasta, toi hänkin omansa. Ruukku oli tosin yksinkertainen, mutta yks'kaikki. — Ilman näitä ystävyysosoituksia ei Kallemin olisi voinut kaikkea tätä kestää.

Eräänä päivänä palattuaan sairashuoneelta hän näki vieraita päällysvaatteita eteisessä. Ennenkuin itsekkään riisui yltään avasi hän salin oven, siellä seisoivat parveke-ikkunan luona Otto ja Karl Meek. Karl käännähti ensin ja riensi heti Kallemin kaulaan. Hän näytti kuihtuneelta ja hänessä oli jotain levotonta, melkein pä hermostunutta. Hänen pitkä tukkansa oli epäjärjestyksessä, hänen soikeat kasvonsa näyttivät ikäänkuin tulleen suuremmiksi, hänen silmänsä kuvastivat omituista, liekehtivää voimaa, jota Kallemin ei niissä ennen ollut huomannut. Ne katsoivat taukoamatta Kallemiin. Anteeksi pyytävinä ja tuskaisina ne häntä seurasivat. Karl ei voinut hillitä liikutustaan, ei olla rauhallinen ja kun Kallemin täytyi myöskin puhella isän kanssa, alkoi Karl katsella ympärilleen, kävi flyngelin luona, hiveli kädellään pöytiä, kosketteli kukkia, aukoi nuottivihkoja, — meni sitten ruokasaliin, virkahuoneeseen, oli siellä

kotvan aikaa yksinään, sieltä kyökkiin Sigridin luo ja sinne hän jäikin. Kallem katseli useasti ympärilleen, minne Karl oli mahtanut hävitä, tohtori Meek huomasi sen ja virkkoi: "Meillä Meekeillä on kaikilla voimakkaat tunteet. Me olemme koettaneet hillitä niitä, mutta hän tuolla, hän ei niitä voi hillitä. Jos ne toisaalla suljetaankin, purkautuvat ne toisaalta ulos." Karl tuli sisään ja näytti kovin itkeneeltä, Kallem ei halunnut, että hän menisi Ragnin luo, joka tapauksessa hänen tulisi odottaa siksi kunnes rauhoittuisi. Itse hän vakuutti, että hän siellä ylhäällä heti muuttuisi levolliseksi, hän rukoili hartaasti, että saisi nähdä Ragnin, mutta mikään ei auttanut. Koko sinä päivänä ei Karl sinne päässyt, iltaisin oli Ragni aina huonompi, eikä hän saanut tietääkään, että Karl oli tullut.

Seuraavana aamuna kertoi Kallem Ragnille, joka oli silloin virkeämpi, että tohtori Otto Meek oli tullut kaupunkiin ja käynyt heillä eilen kysymässä Ragnin vointia. "Entä Karl", kysyi Ragni. — Niin, Karl oli ollut mukana. — Ragni lepäsi hetken sanomatta mitään. "Kyllä kai soitto sieltä alhaalta kuuluu tänne ylös." — "Kyllä, jos salin ovi on auki, mutta onko se hyvä —?" Eteinen oli lämmin ja sen kautta tuuletettiin näitäkin ylähuoneita, niin että sen puolesta ei ollut mitään estettä. "Mutta luuletko voitaisi kestää musiikkia?" — "Minä kaipaen musiikkia", vastasi Ragni. Sissel Aune katsoi tohtoriin, hän uskoi varmasti, että se ei olisi hyväksi. "Eikö Karl saa tulla sinua tervehtimään?" Ragni lepäsi ja käänteli toisella kädellään lakanan nurkkaa, toisessa hänellä oli nenäliina. Hän ei vastannut, mutta selvästi huomasi, ettei hän sitä tahtonut. "Mutta saahan tohtori Meek käydä sinua katsomassa?" — "Eikö sitä voi välttää?" Kallem toivoi, että tohtori Meek saisi nähdä hänet. Päivemällä saapui tohtori Meek ja Kallem kertoi hänelle kaikki. Karl pyysi niin nöyrästi, että saisi seista edes toisten takana ovella. Hän ei virkkaisi sanaakaan, eikä liikahtaisi vähääkään ja poistuisi heti. Kallemia säählitti poika parka eikä hän voinut sitä häneltä kieltää. Hän meni itse ensin sisään ja ilmoitti Meekin, joka tuli heti jälestä. Tohtori Meekin leveän selän takaa Karlea ei näkynyt, hän seisoskeli oven pielessä. Ragni lepäsi niin, että kasvat olivat oveen päin. Hän ei nähnyt Karlea, mutta Karl näki vilaukselta nuo kuihtuneet kasvat, sisäänpainuneet, kuumetta hehkuvat posket ja kuivat huulet. Katseen loisto oli kuin kauan kaikuva hätähuuto. Myöskin Sissel joutui puolittain Ragnin eteen, sillä hänen täytyi olla sängyn toisella puolen antamassa juotavaa, Ragnia kun vaivasi näet yöt päivät kalvava jano.

Meek kyseli yhtä ja toista, Ragni vastaili hajamielisesti ja kurkaili arasti hänen molemmille puolilleen. Aavistiko Ragni, että Karl oli siellä? Sitten muutti hän asentoa ja Sissel vetäytyi pois. Nyt olisi hän voinut nähdä Karlen, mutta Karl oli jo mennyt.

Hänet löydettiin sitten salista aivan murtuneena, epätoivon vallassa. Hän rukoili, että saisi jäädä tänne ja että saisi entisen huoneensa, — vaikkapa ei saisikaan enää Ragnia nähdä, — hän ei voinut olla täältä poissa. Kallem ei saattanut häneltä sitä kieltää ja isäkin näytti sitä toivovan. Karlen koko olennessa oli jotain, joka herätti heissä vakavia mietteitä.

Seuraavana aamuna soitti Karl. Salin ovi oli auki ja Ragnin kamarin ovi raollaan. Soitto kaikui sinne ylös hillittynä ja kuului kauniilta. Karl oli edistynyt soittotaidossa. Kappaletta Ragni ei tuntenut, mutta se vaikutti häneen, ja hän käski sanoa Karlille terveisiä, että hän oli hyvin kiitollinen soitosta. Karl soitti myöhemmin vielä yhden kappaleen ja seuraavana aamuna soitti hän myöskin. Seurauksena tästä oli, että hän sai luvan päästä Ragnia tervehtimään. Karl lupasi olla hiljaa, niin hiljaa, ja viipyä siellä vain silmänräpäyshetken. Jo eteisessä alkoi hän kulkea varpaillaan ja hän hiipi sisään kuin varjo. Kuitenkin oli hänellä työ ja tuska hillitessään tunteitaan. Mutta heti, kun Ragnin katse valtasi hänet, kuten aina ennenkin, tunsu hän, että Ragni häntä arkaili ja toivoi hänen poistumistaan. Tämä lamautti häntä ja hän katsoi rukoilevasti Ragniin. Ragni huomasi tämän muutoksen Karlessa. Kallem tarttui silloin Ragnin käteen ja hän rauhottui. Mitä kauemmin Karl siinä seisoi, sitä suuremmaksi kasvoi Ragnissa säälintunne häntä kohtaan. Karl oli kärsinyt, hän oli hyvä poika, Ragni koetti hymyllä ja ojensipa vielä laihan kätensäkin häntä kohti. Karl katsoi Kallemiin eikä tarttunut siihen, ei hän edes liikahtanut, mutta ankara mielenliikutus pyrki purkautumaan esille ja ikäänkuin sitä tukahduttaakseen kuiskasi Ragni: "Karl hyvä!" Silloin Karl läksi.

Tämän käynnin jälkeen hän oli hiljainen ja ajatuksiinsa vaipunut, kuin ajattelisi hän jotain erikoista. Hän puheli harvoin Kallemin kanssa, eikä muiden kanssa vaihtanut sanaakaan. Joka aamupäivä hän sai hetkisen olla siellä ylhäällä, hän soitteli Ragnille salista ja vaelteli muuten koko päivän yksinään.

Kun hän taas eräänä aamupäivänä soitti, tunsu Ragni jo heti ensi säveleistä, että se oli jotain Karlen omaa. Pari kertaa ennenkin hän oli soittanut pieniä kappaleita, jotka Ragni oli tuntenut hänen itsensä säveltämiksi, nyt noudatti hän uusia esikuvia ja hänen oma erikoisuutensa siitä kärsi. Tämä uusi kappale oli yritys johonkin suurempaan, alku hurjaa, myrskyistä intohimoa, — herra-jumala, tämä kuvaa varmasti häntä itseään! ajatteli Ragni. Keskellä pauhaavaa sävelmerta tuli äkkiä hiljaisuus, ja silloin alkoi kuulua laulava sävel, luottava ja koruton, enköhän se vaan ole minä? Sitten alkoi kajahtella kirkunaa ja ulvomista tämän rauhallisen ja onnellisen säveleen ympärillä, — oli muutama tahti tätä laulavaa säveltä ja sitten monta tahtia valitusta ja kirkumista ja kaiken tämän ohella humisi tuo ensimmäinen teema. Siinä oli todellisuutta, liaksikin todellisuutta, sillä se vaikutti väkisinikin naurettavasti. Ragnin täytyi pidättää itseään purskahtamasta nauruun, hän ei kärsinyt mitään tällaista.

Hän katsahti Sissel Auneen ja aikoi pyytää häntä menemään alas sanomaan Karlelle, että lopettaisi, mutta Sissel Aunen viisaat kasvot olivat niin kummastuksissaan noista luonnollisista huudoista, — hyvä ystävä, voiko ihmiset musiikissakin huutaa? Viimeinen jäte Ragnin entistä hilpeyttä purkausi esiin parina naurunpuuskana, sitten vielä parina, — ja sitten tuli yskäkohtaus! Se uudistui yhä, yhä ja yhä, — ankarampana kuin koskaan tätä ennen.

Soittaessaan Karl kuuli, että kyökin kello soi vimmatusti, hän kuuli Sigridin hyökkäävän portaita ylös ja kohta taas rientävän alas, huutaen tohtoria. Karl tiesi, että Kallem oli juuri mennyt sairashuoneelle ja läksi heti juoksemaan sinne ilman lakkia ja päällysnuttua, ei löytänyt häntä heti, joten kohta oli jo ohi kun he saapuivat. Ragni oli yskinyt verta enemmän kuin tavallisesti, Kallem oli kovasti säikähtänyt, sen näki Karl, joka tietämättään oli rientänyt hänen jälestään ylös. Hän vetäytyikin heti takaisin.

Päivemmällä tuulautettiin huonetta ja Kallem oli vielä siellä. Silloin tuli Karl oven ulkopuolelle ja kuuli Kallemin puhuvan, uskalsipa hän kurkistaa sisällekin. Ragni lepäsi heikkona ja väsyneenä, mutta Kallem oli juuri kysynyt, eikö nyt tuntunut helpommalta. Ragni näki vilaukselta Karlen suuret, kauhistuneet kasvot. Hän muisti nauraneensa hänelle ja hän oli Kallemilta kuullut, että Karl oli tuskissaan juossut häntä hakemaan ilman hattua ja päällysnuttua. Silloin viittasi hän Kallemille, että Karl saisi tulla sisälle. Hän hymyili Karlelle ja nostipa hiukan — hyvin hiukan — kättänsä, kiittääkseenkö häntä? Karl uskalsi nyt astua lähemmäksi, tänään hän kyllä sen ottaisi vastaan. Hän tahtoi enemmänkin, hän tahtoi kumartua sen ylitse ja hänen silmiinsä ilmestyi ihmeellinen loisto. Kallem, joka seisoi Ragnin oikealla puolen, huomasi sen, huomasi myöskin, että hän aikoi kumartua sen käden ylitse, jossa Ragnilla oli nenäliina, ehkäpä vielä suudellakin sitä, ja hän kiiruhti sanomaan: "Elä tee sitä, Karl!" — Karl nousikin heti ja katsoi heihin kumpaankin, mutta taas sävähti hänen silmiinsä tuo ihmeellinen loiste ja siinä silmänräpäyksessä oli hän nojautuneena sekä käden että nenäliinan yli ja suuteli niitä molempia. Ennenkuin ehdittiin mitään sanoa, oli hän taas pystyssä ja näytti siltä kuin tahtoisihan tapella tai kuin olisi hän suorittanut suuren sankarityön. Ragni lepäsi toivottomana ja ymmärtämättä asian todellista laitaa, Karlen sotilaallista ryhtiä, hänen suurta tekoaan hän ei ymmärtänyt, mutta sitä paremmin käsitti hän Karlen hirvittävän varomattomuuden. Karl oli jo hävinnyt huoneesta.

Jos hän tahtoi kuolla Ragnin kanssa, niin oli se erehdys, joka jossain toisessa tilaisuudessa olisi synnyttänyt suurtakin hauskuutta, varsinkin niissä, jotka tiesivät, että Ragni oli juuri vähää ennen puhdistautunut yskäkohtauksen jälestä ja että nenäliina oli uusi ja puhdas. Mutta Kallem ajatteli vain sitä, että kun kaikki oli saatu hyvälle kannalle, voi joku hullu tulla ja pilata koko homman, — Ragnia oli säilytetty.

Niin pian kuin suinkin voi, Kallem kiiruhti etsimään Karlea. Tämä oli juuri päällysvaatteissaan hyökkäämässä ulos. Mutta Kallem huusi: "Minnekä sinä ajot mennä?" Karl ei vastannut, hän näytti olevan ankaran mielenliikutuksen vallassa ja tahtoi vaan rientää ulos. Kallem veti hänet takaisin, asetti hänet eteensä, katsoi häntä vakavasti silmiin ja kiersi ystävällisesti kätensä hänen kaulaansa. Silloin purskahti Karl itkuun. Hän valitti olevansa aivan mahdoton, menetteli joka kerta mielettömästi, hän ei kelvannut mihinkään. Hän ei ottanut kuuleviin korviinsa, mitä Kallem hänelle sanoi, hän ei huolinut lohdutuksesta, hänen kurjuutensa ja halpuutensa oli niin hirvittävän suuri, eikä hänellä ollut edes kykyäkään mihinkään. Hänen viimeinen sävellyksensä, joka jos mikään oli hänen omaa elämänsä, se oli todellisinta, mitä hän voi saada aikaan ja kun hän nyt aamupäivällä oli sitä soittanut, oli se tuntunut hänestä naurettavalta, niin hirvittävän naurettavalta! — Ohoo, ajatteli Kallem, sitäkö se onkin!

Ja sitä se oli. Ragnin läheisyydessä tunsikin Karl, että Ragnikin sen tuomitsi.

Kallem käsitti nyt, miten suuresti hän oli erehtynyt siinä, että oli sallinut Karlen tulla tänne, hän ajatteli kauhistuksella, mitä Ragni oli mahtanutkaan kestää hänen tähtensä. Hänellä itselläänkin oli nyt täysi työ pitää häntä tasapainossa.

Eräänä päivänä sanoi hän Ragnille — kun Ragni sattui kysymään Karlea —: "Sinulla on ollut hänestä paljon enemmän huolta kuin mitä olen voinut aavistaakaan?" Ragni sulki silmänsä, avasi ne jälleen ja hymyili.

Karl ei tullut enää ylös Ragnin luo, eikä hän enää pyytänytäkään sinne päästä. Hirveissä tunnetuskissaan ei hän voinut soittaakaan, Kallemin täytyi oikein pakoittamalla pakoittaa häntä soittamaan joitakin omia pikkusävellyksiään. Tämä tapahtui nyt suljettujen ovien sisällä, mutta Ragni kuuli sen kuitenkin ja sanoi Kallemille, että ne kappaleet olivat hyviä ja sitä mieltä oli myöskin Kallem. Tästä tuli Karl taas iloiseksi, hänen itseluottamuksensa palasi vähitellen — ja hän alkoi taas muuttua rakastettavaksi.

Heti kun Kallem oli saanut ympäristönsä rauhoittumaan, tuli hänen oma vuoronsa. Hänen miehekkäästä taistelustaan ei aina ollut toivottua tulosta, ja Karl tuli vihdoinkin käsittämään, että täällä oli muitakin, jotka kärsivät, eikä yksin hän ja että muitakin oli otettava huomioon. Ja nyt hänessä

tapahtui täydellinen muutos, hän eli yksinomaan Kallemin hyväksi, oli huomaavainen ja kekseliäs. Yksi lohdutuskeino oli, joka aina auttoi ja johon hän useasti turvautui: hän alkoi puhua Ragnista, ylistää hänen sielunominaisuuksiaan. Hän osasi luoda hienon kuvan siitä, mikä oli erikoisinta ja ominaisinta Ragnin olennossa, hän osasi taiteellisesti värittää Ragnin pienimmänkin teon tai sanan ja se jumaloiva ihastus, jolla hän hänestä puhui, juuri vaikutti Kallemiin, ja myötätuntoisuuden lämpöähän Kallem tarvitsikin, sillä yhä masentuneemmaksi hän tuli kuta enemmän Ragni heikkoni. Ragni ei voinut enää pitää päätään tynnyllä, se solui aina milloin sen toiselle milloin toiselle puolelle, hänen silmissään oli ikäänkuin henkistä loistoa ja hän näki kaikki nyt kirkaammassa valossa, hänen ohuet, äänettömät huulensa olivat avoinna ja hän muistutti, siinä valkeassa huoneessa, valkeiden lakanoiden välissä ja valkeassa puvussa jotain avutonta, untuvia vailla olevaa linnunpoikaista hyljättyssä pesässä. Usein oli Karl se, joka sai Kallemin rauhoittumaan, kun tämä tuli sieltä Ragnin luota voimattomana hillitsemään suruaan tai kuolemanväsyneenä ja Karl se aina löysi sattuvat sanat ja saipa vielä hänet rajattomasti ylistämäänkin Ragnia.

Ragni ei voinut paljoa puhua, eikä hän halunnutkaan, mutta se mitä hän sanoi, osoitti, ettei hän koskaan erehtynyt tilastaan, — niinkuin rintatautiset tavallisesti. Eräänä päivänä viittasi hän Kallemia kumartumaan lähemmäksi häntä. "Kristen Larssen", hän kuiskasi, "on tuolla nurkassa". Sitten hän hymyili ja hetken päästä lisäsi: "Nyt minä en häntä pelkää." Toisen kerran lähetti hän hakemaan Kallemia saadakseen vain sanoa: "Sinä et saa olla kenellekään vihainen — minun tähteni." Hän ei maininnut nimiä. Kallem puristi hänen kevyttä kättään ja Ragni katsoi häneen silmät täynnä säteilevää hyvyttä. Joskus koetti Ragni hymyilläkin, mutta siihen ei hänellä enää ollut voimia. Kun hän näki Kallemin kyynelissä, viittasi hän hänen kumartumaan ja hän siveli kädellään hänen tukkaansa. Kerran kun Kallem tällaisena hetkenä kiitti häntä kaikesta, mitä hän oli hänelle ollut, — koetti Ragni häntä rauhoittaa, hänen tulisi heittää sellaiset ajatukset.

Sittenpä he eivät enää monta sanaa vaihtaneet. He puhuivat silmäyksillä ja merkeillä. Heidän tuskansa oli yhteinen eikä heidän välillään ollut mitään, josta he eivät olisi puhuneet. Heidän kiitollisuutensa, heidän surunsa ei tarvinnut enää sanoiksi pukeutua. Hetki lähestyi.

Eräänä iltapäivänä kuultiin Sisselin soittavan, soittavan, soittavan. Sigrid hyökkäsi ylös ja hänen jälestään Kallem ja Karl. Tämä viimemainittu jäi oven ulkopuolelle. Hän kuuli, että Ragnilla oli yskäkohtaus ja vallan hirvittävä. Hän ei luullut enää Ragnilla olevan voimia kestää tuollaista, jokainen yskäys koski hänen rintaansa, leikkasi, viilsi hänen sydäntään. Ragnin tuskainen ääni nosti hien hänen otsalleen, hän ei voinut kuunnella eikä uskaltanut lähteä. Tämä oli varmaankin Ragnilla viimeinen hetki. Hän kuuli Sigridin itkevän, hän kuuli hänen nyyhkyttävän: "Rouva! rouva!" — ja heti sen perästä: "hän kuolee!" Silloin avasi Karl oven. Ensimmäinen, mitä hän näki, oli verta ja silloin hän tunsu voimiensa pettävän, hän pyörtyi.

Päästyään taas tajuntaansa huomasi hän olevansa omassa sängyssään. Sigrid istui siinä sängyn vierellä ja itki. Sitten muisti hän, mitä oli tapahtunut ja kysyi: "Onko hän kuollut?" — "Tohtori luulee, että se pian tapahtuu."

Myöhemmin saivat he kumpikin tulla sisälle. Ragni lepäsi vuoteella aivan kuin olisi nukkunut, yhtä kalpeana kuin lakana, joiden välissä hän lepäsi. Kallem piti häntä kädestä. He eivät voineet nähdä Kallemin kasvoja, mutta he näkivät olkapäiden tuon tuostakin vavahtelevan ja kuulivat hänen nyyhkytyksensä. Toisella puolen seisoivat Sissel. Kuinka kummallista oli nähdä näitä kahta surun eri ilmestymistapaa. Vaikka Sisselin lujat, rehelliset kasvot ilmaisivatkin osanottavaisuutta, — niin oli hän kuitenkin vieras, näytti aivan siltä kuin olisi hän peninkulman päästä katsellut Kallemin äänetöntä epätoivoa. "Onko hän kuollut?" kuiskasi Sigrid. Sissel puisti päätään. Ragni kuuli kysymyksen ja avasi silmänsä. Hän tahtoi vielä viimeisillään hyvittää heitä, koettamalla, ei hymyillä, sillä sitä hän ei jaksanut, vaan lähettää heille viimeisen tervehdyksensä. Hänen katseensa suuntautui Sigridiin ja Karleen, mutta siirtyi heti Kallemiin. Hetken kuluttua hän oli kuollut.

Toiset poistuivat, yhäti istui Kallem.

Kun hän sitten tuli alas, ei hän löytänyt ketään. Karl oli mennyt omaan huoneeseensa, Sigrid istui Sisselin kanssa omassa kamarissaan. Kyökki oli tyhjä, virkahuone tyhjä, tyhjiä olivat nyt kaikki huoneet. Hän oli Ragnille luvannut lukevansa ne muistelmat, jotka Ragni oli häntä varten kirjoittanut, — niin ne olivat siellä Karlen kirjeen alla ja niitä ympäröivään päällystään oli kirjoitettu vain sana: "sitten". Mutta hän ei nyt voinut ja tuskin hän voisi niitä lukea koko sinä aikana, jonka Ragni vielä oli täällä kotona. Hän pysähtyi Ragnin kirjahyllyn eteen ja katseli sitä, — se oli kuva Ragnista, sekin. Kuinka usein hän oli jo ennenkin sitä katsellut ja hymyillen silmäillyt kirjojen nimiä. Hänen silmänsä kiintyivät nyt Henrik Ibsenin "Villisorsaan". Pitkä kun oli, voi hän helposti ylhäältä päin nähdä, että sen loppupuolella oli aukko lehtien välissä. Hän otti kirjan esille ja huomasi, että Ragni oli leikannut siitä pois ne lehdet, joilla kerrottiin Hedvigin surullisen elämäntarinan loppu, sen paikan, jossa hän ampuu itsensä ja myöskin ne lehdet, joilla kuvataan sitä, mikä sitten seuraa. Ragni oli leikannut sen pois, hän ei tahtonut,

että niin kävisi.

Tuskinpa mikään olisi tehnyt voimakkaampaa vaikutusta. Hän heittäysi sohvalle ja itki kuin lapsi, jota on pahasti kohdeltu. Ragni oli tietysti liian hienotunteinen ja arka, se maailma, jossa me elämme ja taistelemme, on vielä liian raaka, sen on tultava paremmaksi, ennenkuin sellaiset kuin Ragni voivat siinä elää. Ragni oli koettanut leikata siitä pois sen, josta hän ei pitänyt, mutta hän tulikin itse leikatuksi.

11.

Pikku Edvardilla oli silloin, kun hänen kasvatuksestaan riideltiin, ollut yskä jo muutamia päiviä ja saman sunnuntain iltana hän tuli sairaammaksi, joten hänen oli pysyttävä sisällä.

Parin päivän perästä hän pääsi jälleen ulos ja näytti koko lailla terveeltä, mutta iltasella hän yski jälleen ja olipa hänellä kuumettakin. Hänen oli pysyttävä taas sisällä. Poika oli tottunut askartelemaan ulkoilmassa ja siksipä hän tulikin nyt juonikkaaksi ja kadotti ruokahalunsa; Josefine puuhasi aika lailla hänen kanssaan, ja olipa lopulta ankarakin. Silloin poika äkämystyi ja tahtoi mennä mummon luo, mutta sinne häntä ei laskettu. Mutta kun mummo sitten tuli hänen luokseen, käänsikin hän töppöset toisaanne ja juoksi isänsä turviin. Sieltä hän palasi itkien takaisin, hän ei ollut saanut ottaa kirjoja alahyllyltä rakentaakseen niistä taloja.

Äkäpäissään hyökkäsi hän sänkyynsä. Hän valitti yskiessä koskevan rintaansa. Yöllä oli hän kovassa kuumeessa ja houraili, että Kristen Larssen muka suuri säkki kädessä ajeli poikia takaa, halusi pistää ne säkkiin ja kantaa helvettiin.

Josefine hoiteli häntä tärpättikääreillä ja muilla tiedossaan olevilla keinoilla, mutta kun pappi aamulla tuli katsomaan, pyysi hän tätä hakemaan lääkäreitä.

Kent oli heidän kotilääkäriinsä, mutta hän ei voinut tulla ennenkuin iltapäivällä ja silloin kävi tutkimuksesta selville, että pojalla oli keuhkotulehdus. Josefine oli menetellyt aivan oikein. Tohtori määräsi ruokajärjestyksen, kirjoitti lääkettä, jota olisi annettava joka toinen tunti ja pyysi, että kutsuttaisiin hänet heti paikalle, jos kuume sattuisi nousemaan yli 39°.

Seuraavina päivinä poika tuli paremmaksi, söi hiukan ja yski vähemmän. Kuume ei noussut yhtenäkkään iltana yli 38°. Jumalan kiitos!

Vaikka vaara oli ollutkin näin pieni, tuntui sentään sekä Tuftista että Josefinesta kuin joku näkymätön käsi olisi levännyt heidän hartioillaan. Pojan sairauden aikana he tunsivat hitaasti lähestyvän toisiaan ja he hakivat tilaisuutta saadakseen puhella toistensa kanssa — tosin vain lapsen tilasta, mutta heidän äänensä sävyssä oli jotain anteeksipyyttävää.

Yskä ja pistokset kupeessa lakkasivat, poika parani huomattavaa vauhtia, mutta ruokahalu ei ollut kehuttava ja kuumetta oli vielä hiukan joka päivä eikä voimakaan ruvenneet palautumaan. Hänelle ostettiin uusia askareita, jotka ensimmäisenä päivänä huvittivat häntä, mutta toisena hän jo niihin kyllästyi. Isä ja äiti kertoivat vuorotellen hänelle satuja. Hän kuunteli niitä tekemällä kysymyksiä. Mummosta hän ei välittänyt ollenkaan. Joskus kuume kohosi äkkiä ja silloin häntä värisytti. Kent oli levoton varsinkin sen johdosta, että kuume kohosi aina iltasella. Hän määräsi kiniiniä ja käyttipä jo espanjan-kärpästäkin. Josefine ei ollut juuri liikahtanutkaan sairastuoteen äärestä eikä tahtonut kuulla puhuttavankaan avusta. Ei poikakaan halunnut ketään muuta läheisyyteensä.

Mutta poika oli aina vain paranemaan päin ja pappi sanoi eräänä iltana heidän ollessaan kuumetta mittaamassa: "Kyllä me vielä pelosta pääsemme, Josefine." Josefine katsahti häneen, Tuft ojensi kätensä: hän tarttui siihen, mutta häpesi taas ja veti kätensä pois.

Tohtori Kent oli kertonut heille, että rouva Kallem oli kovin sairaana eikä voinut enään huoneestaan liikkua. Toisilta he sitten kuulivat, että Ragnilla oli keuhkotauti ja kumpikin he kysyivät asianlaitaa tohtori Kentiltä, joka ilmoitti sen olevan vieläpä nelistävää keuhkotautia.

Pappi ei sanonut mitään Josefinelle, mutta Kentille hän sanoi, että se varmasti oli onneksi hänen langolleen, ehkäpä hänestä nyt tulee vapaa mies ja sen kautta voi myöskin henkisesti kasvaa.

Josefineen se vaikutti toisin. Tuft huomasi sen siitä, että Josefine tuli hiljaiseksi ja umpimieliseksi. Vain jonkun sanan hän silloin tällöin sai vaimoltaan.

Kerran iltapäivällä aikoja sen jälkeen loikoili Josefine sängyssä ja mietiskeli, minkälaisen vaikutuksen mahtaisi Ragnin kuolema tehdä hänen veljeensä, — ja hän oli näkevinään hänet. Ei hän ensin sitä



ajatellut, mutta sitten muodostui tuo kuva niin ihmeellisen selväksi. Hän näki hänen lepäävän pitkältä pituuttaan virkahuoneensa sohvalla. Hän näki koko huoneen, sen uutimet, kirjahyllyt, kirjat, kirjoituspöydän, kaksi muuta pöytää, suuren nojatuolin, useita avattuja kirjoja, kirjoitettuja papereita, arkkeina toinen toisensa vieressä, ... hän näki joka lehden, jokaisen yksityiskohdan ja Kallemin itsensä ruskeassa puvussa, jota hän ei ennen ollut nähnyt hänen käyttävän. Mutta koko virkahuoneessa hän ei ollut käynyt, sen jälkeen kun se oli kalustettu, lainkaan ja noita huonekaluja, uutimia, tapetteja hän ei ollut koskaan vielä nähnyt, mutta hän ei vähääkään epäillyt, etteivät ne olisi sellaisia todellisuudessa. Jonain muuna aikana tämä olisi vaikuttanut häneen vallan toisella tavalla, mutta nyt haihdutti kaiken muun tietoisuus siitä, että hän sai nähdä veljensä, ja niin kuihtuneena surusta! Mitä tarkemmin hän häntä katsoi, sitä kovemmin se häneen koski. Niin, Josefine näki nyt hänet sellaisessa epätoivossa, ettei mikään tätä ennen, ei edes isän kuolemakaan ollut häneen kovemmin koskenut. Hän näki veljensä kiemurtelevan tuskissaan ja itkevän ääneensä, hän näki hänen yhteen puristetut kätensä, hän näki lopuksi vain yksinomaan hänet, hänen vaikeroivan katseensa tuuheiden kulmakarvojen alta ja silmälasien takaa ja äärettömän tyhjyyden hänen ympärillään... Josefine heräsi tästä aivan kylmänä hiestä ja niin väsyneenä, että tuskin voi kättänsäkään liikuttaa. Tämän jälkeen tunsu hän aina selittämättömän pelon painostusta, se vei häneltä unenkin. Koskiko se hänen veljeensä vaiko poikaansa? Pikku Edvard lepäsi siinä hänen vieressään yskässä ja hengenvaarassa, mutta hänestä tuntui kuin poika olisi ollut hänestä hyvin kaukana. Poikansa korkea otsa näytti hänestä tyhjältä, hänen katseensa häilyvältä, kätensä eivät enää olleet lapsen käsien näköiset, ne eivät olleet elämätä varten. Josefine kiiruhti joskus hänen luokseen tullakseen vakuutetuksi, että poika oli häntä lähellä. Niin, siellä hän oli, mutta herrajumala! — eihän hän vain kadottane pikku Edvardia. Tässä kärsimyksessään hän huomasi yhtäläisyyttä veljensä surun kanssa. Pikku Edvardin ja Ragnin kohtalot näyttivät hänestä samankaltaisilta. Unettomina öinä ja raskaina päivinä ne kietoutuivat hänen mielikuvituksessaan niin toistensa yhteyteen, että hänestä tuntui kuin molemmille lankeisi sama tuomio.

Tähän saakka hänen uskonnollinen tunteensa oli ollut oikeastaan vain vapauden kaipausta ja järkähtymätöntä totuuden rakkautta. Tässä tuskassa ja pelossa tunsu hän taipumattoman salaperäisen kohtalon painostusta. Häntä säilytti pieninkin seikka. Joka paikassa näki hän enteitä ja merkkejä. Poika voi levätä ainoastaan sairaalla kupeellaan, muussa asennossa häneen koski niin, että hänen täytyi valittaa, ... ja Josefinesta tuntui häntä auttaessaan tämä käsittämättömältä. Hän koetti asettaa hänet tyynyjen nojaan, mutta poika rukoili sydäntä vihlovasti, että annettaisiin olla hänen rauhassa. Josefine ei saanut enää koskea hänen jalkaansa, sillä poika tahtoi levätä polvet koukussa ja toinen polvi määrätysässä asennossa toisen päällä, ... selittämättömiä päähänpistoja, jotka ikäänkuin sysäsivät hänet syrjään. Merkitsikö tämä sitä, että hänen olisi opittava ymmärtämään, että hän itse asiassa olikin kaikkien tiellä.

Lopulta hän vallan hermostui tästä. Jo tuo hänen pelkonsa, jota hän tunsu poikaa hoidellessaan, olisi ollut kylliksi, mutta ajatukset, jotka hänessä silloin heräsivät, tekivät hänet vallan hulluksi epätoivosta. Kenellekään hän ei siitä puhunut. Tuo jalkojen pitäminen tuossa asennossa tuntui hänestä niin hirvittävän salaperäiseltä ja merkilliseltä, että hän sen johdosta rupesi pelkäämään koko poikaa, hän ei tuntenut häntä enää omakseen. Vasta myöhemmin ja aivan sattumalta hän huomasi, että jalat olivat nilkkaluun kohdalta turvoksissa. Hän oli aina kuullut, että se merkitsi lopun lähenemistä. Töintuskin jaksoi Josefine laskeutua portaita alas pastorin kansliaan, jossa pappi istui savupilven ympäröimänä. Pappi näki edessään vaimonsa kalpeana ja kauhistuneena, yllä valkea yöpuku: "No mutta rakas Josefine, mitä on tapahtunut?" Josefine kertoi huomionsa ja he riensivät molemmat ylös. Olekin näki nyt, että jalat olivat turvoksissa, laskeusi polvillensa vuoteen ääreen ja kumartui rukoukseen. Pienokaisen lyhyt hengitys ja nuo välkkyvät mutta välinpitämättömät silmät, joilla hän katsoi isäänsä, vihloivat Josefinen sydäntä. Hänkin olisi tahtonut rukoilla, mutta samassa tyrkkäsi poika isäänsä kädellään, hän ei kärsinyt tupakan hajua. Siten esti poika äitinsä rukoilemasta.

Tohtori Kentin hymyily, hänen hiljainen, mutta varma lausuntonsa, että tauti oli samalla asteella kuin silloinkin, kun hän ensikerran huomasi tulehduksen, ei se ollut lainkaan pahemmaksi muuttunut, jalat olivat varmaankin turvonneet polvien kummallisesta asennosta, — se rauhoitti heitä siinä määrin, että Josefine ihan itki ilosta. Tohtori tutki virtsaa ja se vahvisti hänen sanansa.

Sinä yönä Josefine nukkui enemmän kuin pitkään aikaan sitä ennen, mutta sittenkin tunsu hän itsensä entistä väsyneemmäksi.

Taas kului joku aika. Sitten eräänä iltana tuli pappi tohtori Kentin seurassa tavallista juhlallisempaan ylös Josefinen ja pojan luo. Josefine lepäsi täysissä pukimissa vuoteellaan, hän kohottautui istumaan noustakseen sängystä, mutta sekä Kent että pappi pyysivät häntä vain lepäämään rauhassa. Tohtori Kent kertoi, että edellisenä päivänä oli rouva Kalle kuollut. Molemmat miehet katsoivat Josefineen, hän sulki silmänsä. Hetkisen vallitsi syvä hiljaisuus. Mutta nähdessään Josefinen kasvojen värähtelevän kiiruhti Tuft lausumaan: "Asiain näin olen se on vain hyväksi Edvardille. Tietysti se koskee nyt häneen kovasti, mutta kyllä se vielä onneksi hänelle kääntyy. Se tulee häntä varmasti kohottamaan." Josefine käänsi kasvonsa pois päin. Silmät pysyivät ummessa, sitten purskahti hän itkuun.

Samassa huomasi Tuft sanoneensa jotain edeltäpäin opittua, niin, hän tunsikin olleensa suorastaan raaka. Pojan sairaus ja viime aikojen tuskainen yhdyselämä oli aikaansaanut hänessä jonkinlaisen muutoksen. Nuo hänen entisestä olennostaan lähteneet sanat saivat nyt erikoisen leimansa, muodostuivat hänen äännettömiksi vainoojikseen, ne olivat "jumalan lähettejä", sillä lausuttiinhan ne tänä merkittävänä hetkenä ja kohtasivathan ne Josefinen polttavaa tuskaa ja heidän omaa sairasta lastaan.

Aina siihen saakka, kun nämä sanat tulivat lausutuiksi, oli Josefine ääneti rukoillut silloin kun pappikin rukoili, mutta tästä lähtien hän ei sitä enää tehnyt. Niin hän nytkin tunsikin samaa kuin silloin heidän yhdyselämänsä alkuaikana, kun hänen miehensä oli ollut siksi typerä, että oli pyytänyt häntä laulamaan virsiä yhdessä kanssaan. Silloin ei Tuft ollut huomannut mitään, nyt hän havaitsi heti asian oikean laidan. Mutta juuri siksi *täytyi* hänen turvautua seurakuntaan, saada ennenkaikkea juuri se rukoilemaan hänen sairaan lapsensa puolesta. Hän kääntyi rukoushuone-ystävänsä puoleen: niihin hän luotti. Nämä tuskaiset päivät, pelkonsa pojan kohtalosta ja hänen iloton rakkautensa saattoivat hänet voimakkaasti laskemaan ilmoille oman sielunsa hätähuudon, hän pyysi heitä rukoilemaan kanssaan, hän huusi jumalalta armoa: kunpa vain nähtäisiin, että hän ansaitsi jumalan yhteyden, niin silloin ei tämä koetus tuntuisi niin ankaralta.

Hän vällan säteili uskonhartautta tullessaan kotiin ja kertoessaan siitä. Kun voima hänessä purkausi ilmoille, silloin oli hän miesten miehiä, mutta se tapahtui niin harvoin.

Josefinen tila kävi arveluttavaksi. Se, että hän viikkokausiin oli vailla raitista ilmaa ja säännöllistä lepoa ja tässä alituisessa jännityksessä kadotti ruokahalunsa, se uhkasi murtaa tuon tuiki terveinkin naisen. Kaikessa hiljaisuudessa puheli Tuft siitä jo Kentinkin kanssa, mutta mitään ei voitu tehdä, kun Josefine itse ei tahtonut.

Pitäessään silmällä hänen mielialojaan täytyi Tuftin vastoin tahtoaankin eräänä päivänä ilmoittaa hänelle, että Ragnia ei aiottu haudata tänne, vaan lähimpään maaseurakuntaan. Siinä ilmeni langon viha ja halveksiva mieli mitä räikeimmässä muodossa. Epäilemättä oli se tähdätty koko seurakuntaa, mutta varsinkin juuri heitä vastaan.

Mitä Josefine tunsikin, sitä ei Tuft saanut tietää, mutta häneen itseensä koski se kovasti. Yhden ainoan kerran osoitti Josefine, miten kärsimättömäksi hän oli tullut. Tuft oli kumartunut pojan yli, mutta tullut häntä liiaksi lähelle ja silloin oli pikku Edvard hotaissut häntä kädellään menemään pois. "Mutta etkö sinä voi olla tupakoimatta", sanoi silloin Josefine kärsimättömästi. Tuft kääntyi häneen päin ja sanoi nöyrästi: "Voinhan sen heittää." Noustuaan sitten vuoteen äärestä lisäsi hän huolestuneena: "Edvard on huonompi taas tänään." — "Niin", vastasi Josefine hiljaa. Häntä hävetti tuo tapa, millä hänen miehensä katseli pojan sairautta.

Laitettiin hakemaan tohtoria. Tämä oli tottunut noihin kiireellisiin hakuihin, ja hän otti asian hyvin rauhallisesti. Hänellä oli myös harvinainen kyky rauhoittaa toisia. Heti tuli pojalle vanhempain mielestä parempi ruokahalu ja näytti siltä kuin poika olisi välittänyt mummostakin nyt enemmän kuin ennen. Neljästi päivässä kävi mummo hänen luonaan ja tapa, jolla hänet otettiin vastaan, oli sairauden mittarina.

Mummo oli sattunut kulkemaan sairashuoneen ohi ja nähnyt silloin Kallemin ja Karl Meekin saattavan Ragnin ruumista. Arkku oli valkea ja lepäsi mustalla jalustalla. Etupuolia, ajajan vieressä istui Sigrid, sitten seurasivat Kallemin ja Karl Meek toisella reellä. Siinä koko saattue.

Tieto tästä Ragnin viimeisestä matkasta ja siitä, että ainoastaan Karl Meek oli mukana, tuli heille aivan odottamatta. Merkitsikö tämä sitä, että Kallemin ei Karlea ollenkaan epäillyt? Tai, mikä oli luonnollisempaa, että hän oli antanut anteeksi? Taikka jospa hän tahtoi peittää kaikki ja sillä tavoin osoittaa Ragnille viimeisen palveluksensa? Miten hyvä hän sentään voi olla!

Seuraavana yönä tuli Josefine miehensä luo tämän nukkuessa. Hiuskassa oli auennut ja musta, epäjärjestykseen joutunut tukka ympäröi kauhuisia kasvoja, silmät tuijottivat jäykkänä yli lampun, joka hänellä oli kädessään: hän näytti unissakulkijalta. Tuft karkasi pystyyn, ja oli jo hyppäämässä sängystä lattialle, mutta Josefine pysäytti hänet kädellään ja virkkoi yksitoikkoisella äänellä: "Minä tahdon puhua kanssasi, Ole, minä en voi nukkua. Veljeni vaimo tahtoo riistää meidän poikamme."

Ole tunsikin veren syöksähtävän sydämeensä. "Mitä sanot?" kuiskasi hän.

"Me olemme olleet liika kovia, me kumpikin. Nyt saamme sen korvata ja hän ei tyydy vähempään." — "Rakas Josefine, ethän enää tiedä, mitä sanot. Joka tapauksessa meidän on hankittava apua!" ja hän karkasi lattialle. — "Niin, apua juuri olenkin hakemassa. Kaikki, jotka voivat rukoilla, tulokoot nyt! Kuuletko, Ole!"

"Mutta rakas —!"

"Vai etkö sinä usko, että te olette voimakkaammat häntä, etkö sitä todellakaan usko? Sinä tulit niin iloisenä rukoushuoneelta, — oh, sinä tunnet heidät, anna heidän tulla, anna heidän vihdoinkin tulla, kuuletko, Ole!" — hän alkoi värähdellä liikutuksesta ja puhkesi kyyneliin. "Kristityn velvollisuus on auttaa meitä tässä, sillä eiväthän he suinkaan tahtone nähdä sitä, että hän meidän poikamme riistää!" Ääni muuttui yhä enemmän valittavaksi. Ole istahti sängyn laidalle, hän oli jo pukeutunut alusvaatteisiinsa, mutta jäi nyt istumaan housut käsissä. "Rakas, hyvä Josefine, usko sinä vain, että Jumalalla on valta eikä kenelläkään muulla. Josefine, sinä olet sairas!" Ole oli kovasti huolissaan ja rupesi sukimaan vaatteita ylleen. "Tahdotko siis todella mennä heitä hakemaan?" kysyi Josefine iloissaan ja laski lampun kädestään pöydälle. "Kiitos, sen minä arvasinkin! Minä vakuutan sinulle, Ole, että nyt on todellakin hätä käsissä!" — Ole kiiruhti kyllä pukeutumistaan, mutta virkkoi: "Sinä tiedät, Josefine, että meidän on oltava varovaisia silloin, kun me rukoilemme maallisia asioita." Tämä teki Josefinen levottomaksi, hän ojensi kätensä Olea kohti. Kevyt yöpuku riippui auki hänen yllään, hihat luisuivat alas, — miten uskomattomasti hän oli laihtunut! — ja Tuftin valtasi kauhistava pelko. Josefinen hurja katse, houraileva puhe, laihtunut olento...! "Jumala sinua varjelkoon, Josefine, mutta älä sentään liikoja toivo rukouksesta, — muuten se voi sinut masentaa, niin heikoksi kun olet tullut!" — "Etkö sinä siis uskokaan, Ole?" kirposi kuin salamana hänen suustaan. "Kyllä, kyllä! Mutta jos jumalan tahto ei ole sama kuin meidän tahtomme, rakas lapsi?" — tuo tuskainen muisto Andersenin kuolemasta heräsi hänen mielessään — "sinä pyydät ihmetyötä, Josefine!" — "Niin tietysti! Luonnollisesti! Mitäpä muuta me rukoilemme?" — "Me rukoilemme päästöksemme yhteyteen jumalan kanssa, Josefine, ainakin minä teen niin. Silloin on kaikki hyvin, silloin on mieleni saanut vahvistusta, — ja sitä minä usein kipeästi kaipaan." — "Taivuta jumalan sydän, niinhän siellä luetaan. Eikö niin, Ole? Taivuta jumalan sydän? Kuuletko, Ole! Taivuta jumalan sydän? Vastaa minulle?" — Ole oli polvillaan uunin edessä, halko toisessa kädessä ja puukko toisessa, hän tahtoi laittaa tulta uuniin. Olihan Josefine niin kevyessä puvussa. Mutta äkkiä keskeytti hän hommansa ja katsoi surullisesti Josefineen: "Minä en uskalla rukoilla ihmetyötä, Josefine, en ole kylliksi arvokas sellaiseen." Ole tuli tätä sanoessaan niin liikutetuksi, että hänen oli pantava halko ja puukko pois käsistään. Hän kätki kasvonsa käsiinsä. Mutta kun hän taas katsahti ylös, hypähti hän pystyyn, sillä vaikka Josefinellä olisi ollut syli täynnä mitä kalleinta posliinia ja olisi ne pudottanut tuhansiksi pirstoiksi ... ei hän sittenkään olisi voinut olla pelästyneemmän näköinen. Kädet harallaan hän tuijotti mieheensä kuin järkensä kadottanut ja näytti siltä kuin kaatuisi siinä silmänräpäyksessä. Mutta niin ei kuitenkaan tapahtunut, sillä hän heräsi horroksestaan heti kun Tuft tarttui hänen käteensä. Tultuaan tajuihinsa virkkoi hän nopeasti: "Sitten on meidän lähetettävä hakemaan veljeäni! Hän kyllä voi saada Ragnin jättämään poikamme rauhaan." Tämä Josefinen kummallisen ajatusjuoksun viime ilmaus sattui Ole Tuftin jalompiin tunteisiin. Tuhansia kertoja oli Ole ajatellut samaa, everstin paraneminen oli saattanut hänet miettimään asiaa ja moni oli häntä kehoittanut kääntymään Kallemin puoleen, mutta aina tähän saakka ei hän vielä ollut sen pitemmälle päässyt.

Hetkisen kuluttua hän oli matkalla tohtori Kentin luo, jolta ensin oli neuvoa kysyttävä.

Yö oli kylmä ja kirkas. Päivällä oli ollut nuoska, mutta yöllä oli pakastanut ja hänen oli senvuoksi kulettava varoitellen, — mikä oli hyvinkin tukalaa tällaisessa mielentilassa. Mitä arvoa oli raamatun kertomuksilla luomisesta, syntiinlankeemuksesta ja kaikesta muusta silloin, kun kuolema kolkutti ovelle? Mikä oli silloin arvossa ensimmäinen ja mikä kahdeskymmenes?

Kentin asunnossa ei kukaan ollut herätä, pappi soitti soittamistaan kuulematta itse kellon ääntä, olikohan kello otettu pois? Sitten rupesi hän jyskyttämään niin että kumisi ja kaikui paikat ja siinä jyskäessään hänestä tuntui kuin olisi kuolemakin kolkuttanut ovelle. Vihdoin tuli palvelustyttö ja äkäili jotain siellä oven takana, mutta nähtyään papin hän meni heti tohtorille ilmoittamaan. Tuo kärsivällinen Kent tuli ovelle, pyysi papin sisään ja kuunteli rauhallisesti, mitä hänellä oli asiaa. Ilomielin selitti hän lähtevänsä Kallemin luo. Jos hän olisi luullut sen käyvän laatuun, olisi hän sen itsekin jo kauan sitten tehnyt.

Kun Tuft tuli takaisin, oli Josefine ylhäällä pojan luona. Tuft kertoi, että Kent oli luvannut mennä Kallemia hakemaan, mutta Josefine käsitti hänet väärin ja luuli veljensä tulevan heti paikalla. Ja kun kello löi jo seitsemän, kahdeksan ja yhdeksänkin eikä Kallemia kuulunut, joutui Josefine aivan pois suunniltaan ja pelkäsi, ettei veljensä tahdokaan tulla. Papin täytyi taas lähteä ulos. Hänellä oli paljon puuhaa, ennenkuin sai Kentin käsiinsä, mutta tältä hän sai kuitenkin kuulla, että Kallem ja hän saapuisivat täsmälleen kello yksitoista. He tulivatkin silloin, mutta kun papin oli sillä välin täytynyt lähteä virkamatkalle, ei heitä kukaan ollut vastassa. Kallem ei ollut jalallaan astunut heidän portailleen ollenkaan sen jälkeen, kun kaupunkiin tultuaan oli siellä ensi kerran käynyt.

Sattuu usein että, kun jotakin oikein kiihkeästi kaivataan, käy samoin kuin Josefinelle nyt. Hän oli ajatellut koko aamun veljeänsä, mutta kun Kent ja Kallem vihdoinkin astelivat paksuilla matoilla peitettyjä portaita ylös, ei hän enää häntä muistanutkaan. Josefine oli juuri kumartunut pojan yli antaakseen hänelle juotavaa, kun ovelle koputettiin. Hän säpsähti ja ponnahti pystyyn eikä voinut saada sanaakaan suustaan. Ovi avattiin kuitenkin ja Kent antoi Kallemin edeltäkäs astua sisälle.

Kuului heikko huudahdus. Josefine oli vähällä pudottaa sen, mitä hänellä oli kädessään: hän säikähti veljensä ulkonäköä! Hänestä näytti kuin itse kuolema olisi astunut huoneeseen ankarana ja säälimättömänä, ei auttaakseen, vaan riistääkseen häneltä pojan, sen Josefine heti huomasi.

Kallem loi sisarensa lyhyen ja säälimättömän katseen, jossa ei ollut vähintäkään myötätunnon loistetta, vaikka sisareenkin oli suru lyönyt leimansa. Hän käänsi katseensa poikaan eikä sen koommin ollut sisarestaan tietävinäänkään. Josefine vetäytyikin syrjään. Kent astui sisään, tervehti ystävällisesti ja meni sitten Kallemin luo. Nyt tapahtui Kentille aivan samoin kuin Kallemille silloin, kun tohtori Meek tutki Ragnia, hän katsoi poikaa nyt vallan toisilla silmillä ja rupesi pelkäämään pahinta. Se, mitä hän tätä ennen ei ollut tahtonut uskoa, se ilmeni nyt aivan kuin itsestään; — "empyème?" kuiskasi hän ranskaksi Kallemille, joka ei vastannut, mutta kumartui lähemmäs poikaa, tunnusti valtimon heikkoa tykytystä, koputti aivan hiljaa, kuunteli hengitystä, katsahti kuumelistaan ja tarkasti hiukan pojan yskimää sylkeä. Sitten keskustelivat lääkärit hetkisen keskenänsä. — Josefine kuuli joka sanan, vaikka hän seisoikin heistä hiukan syrjässä, sängyn toisella puolen, — pojan sänky oli nimittäin nyt siinä, missä isän sänky ennen oli sijainnut —, mutta hän ei ymmärtänyt tieteellisiä nimityksiä, eikä senvuoksi käsittänyt heidän puhettaan. Mutta jotain kauheaa se oli, sen hän tunsi. Hän pusersi kädellään rintaansa ja katsahti levottomasti väliin yhteen väliin toiseen. Kent tuli sitten pari askelta lähemmäksi ja kysyi vain, saisivatko he pistää rintakehään hienon ruiskunkären. "Tehdäänkö leikkaus?" kuiskasi Josefine ja varjeli itseään kaatumasta.

"Sen saamme sitten nähdä", vastasi Kent yhtä hiljaa. Josefine vaipui tuolille. Hänen veljensä ei odottanut vastausta, vaan avasi kotelonsa, otti sieltä esille jonkin kiiltävän ja hienon esineen ja kumartui se kädessä pojan ylitse. Josefine ei nähnyt enää mitään, ei hän ajatellutkaan — hän koki vain pidättää itseänsä. Hän kuuli pojan valittavan ja huutavan tuskaisesti useita kertoja "äitiä", mutta hän ei kyennyt nousemaan tuoliltaan, eikä uskaltanutkaan. Sitten kuuli hän Kentin lausuvan: "Nyt se on ohitse, poikaseni", mutta hän ei voinut katsoa, mikä nyt oli ohitse.

Pikku Edvard valitti yhä ja tahtoi, että äiti vihdoinkin tulisi hänen luokseen. Silloin yritti Josefine pari kertaa, mutta se oli aivan mahdotonta, hänestä tuntui siltä kuin olisi veli häntä painanut alas, vaikka tämä ei sinnepäin katsonutkaan.

Sitten ovi liikkui, Kallem oli poissa huoneesta, — ja Josefinelta pääsi helppoutuksen huokaus. Kent tuli heti hänen luoksensa, lempeänä ja ystävällisenä ja kuiskasi hänelle: "Tässä on tehtävä vielä leikkaus, hyvä rouva." "Miksi?" Josefine tiesi, ettei siitä olisi apua, sen oli hän nähnyt jo veljensä ulkomuodosta. "Siksi, että kaikkia mahdollisia keinoja täytyy koettaa", vastasi Kent. Mitä surkeimmalla äänellä pyysi poika äitiä tulemaan luokseen. "Nyt minä tulen." Josefine laskeutui polvilleen sängyn viereen ja hyrskähti itkuun. "Ne tekivät minulle pahaa", valitti poika. Voi, jospa Josefine olisi voinut vastata: "siksi, että sinä voisit tulla terveeksi ja päästä ulos". Mutta ei myöskään Kent uskaltanut sitä sanoa. Josefine olisi mielellään tahtonut kieltää leikkauksen toimittamisen, mutta ei uskaltanut sitä veljensä vuoksi. Kent seiso ja odotti. Josefine huomasi sen vihdoinkin ja loi häneen epätoivoisen katseen. Kent tuli lähemmäksi häntä. "Teidän veljellänne on tapana lähettää joku palvelusväestä desinfisioimaan ja laittamaan kuntoon huonetta", sanoi hän hiljaa. "Tapahtuuko se jo tänään?" kuiskasi Josefine itkunsa seasta. - "Ei, mutta puhdistuksen ja tuulettamisen täytyy kylläkin alkaa tänään. Nuo viereiset huoneet tarvitaan myöskin." Josefine oli painanut päänsä pojan viereen, hän ei vastannut mitään. Sitten hän kuuli Kentin lähtevän huoneesta.

Kotiin tultuaan pappi meni suoraa päätä sairaan huoneeseen ja hämmästyti kovin nähdessään siellä mummon ja — Sissel Aunen! Tämä viimemainittu oli valvojan ammatissa, mutta poika oli itsepäinen eikä tahtonut sietää luonaan ketään muuta kuin äitiään, ei edes isääkään, sillä isä haisi yhä tupakalle, vaikka oli jo lakannut polttamasta. Tuft tapasi Josefinen lepäämässä kanslian sohvalla epätoivon vallassa ja masentuneena. Hänen puheensakin oli aivan sekavaa: "Kuolemantuomio!" hän vastasi melkein kaikkiin miehensä kysymyksiin.

Iltapäivällä tuli sairaanhoitajatar pitämään huolta puhdistuksesta ja hänen mukanaan tuli vierasta väkeä. Heidän kotoinen rauhansa oli nyt rikottu ja peseminen kuului siltä kuin olisi ruumiskirstun lautoja höylätty. Palvelijat valtasi hillitön suru. Vanha mummo itki. Ja kun pojan sänkyä siirrettiin toiseen huoneeseen, istuivat vanhemmat käsi kädessä ja vavisten kuuntelivat siitä syntynyttä melua.

Jospa nyt joku olisi sanonut: "On hyvä vanhemmille, että poika kuolee. Tosin se tuntuu heistä nyt raskaalta, mutta aikaa myöten se tulee heihin vaikuttamaan kohottavasti", jospa nyt joku olisi ollut siksi raaka, että olisi heille tällä tavoin lausunut! Tuftin täytyi puhua tästä Josefinelle ja tunnustaa, mitä nämä sanat olivat hänessä vaikuttaneet. Ääneti puristi Josefine häntä kädestä.

Iltaisella, kun kaikki taas oli rauhallista talossa, olivat he kumpikin ylhäällä pojan luona. Heistä näytti siltä, kuin olisi jo kuolema painanut leimansa poikaan. Poika nukahti äidin käsi omassaan ja Tuft talutti sitten hiljaa Josefinen pois. Josefine seurasi nöyrästi. Tässä yleisessä muutossa nostettiin yksi sänky lisää vierashuoneeseen.

Jo varhaisesta aamuhetkestä lähtien istuivat vanhemmat pienokaisen luona. Heti kun he lähtisivät pois, muutettaisiin poika entiseen huoneeseensa, jossa kaikki oli valmiina tapahtuvaa leikkausta varten.

Kello kymmenen tulivat lääkärit. Josefine lepäsi kanslian sohvalla. Hän sulki korvansa, jotta ei kuulisi heidän tuloaan. Matot olivat nyt otetut pois portailta, joten hiljaisinkin astunta kuului aivan selvästi. Hän ei antanut lohduttaa eikä puhutella itseään, hän vaipui samallaiseen sekavaan mielentilaan kuin, jossa hän kerran ennenkin oli ollut. Hän tahtoi mennä ylös pojan luo, kenties voisi lapsi kuolla jo heidän käsiinsä. Pappi halusi puhella lääkärien kanssa, mutta Josefine riippui kiinni hänessä, hän tahtoi myös tulla mukaan. Mutta silloin ei pappikaan lähtenyt. Kun joku siellä ylhäällä vain hiukankaan liikahti, tiesi Josefine, kuka se oli ja jos kumpikin lääkäri liikahti samalla kertaa, silloin tapahtui jotain kauheata, silloin kyyristyi hän kokoon ja piteli korviaan käsillään. Hänet olisi talutettu toiseen huoneeseen, mutta hän ei sitä suvainnut, hän tahtoi istua täällä ja kärsiä. Toisinaan hän nojautui Tuftiin ikäänkuin hakien suojaa satamassa. Sellaisina hetkinä hän oli aivan viimeisiinsä uupunut. "Auta minua!" kuiskasi hän ja hoki sekä ymmärryksensä että elämänsä olevan nyt vaarassa ja että hänellä aina oli ollut tietoisuus siitä, että niin surullisesti tulisi vielä käymään.

Tuft sai hänet viimein rupeamaan levolle ja asetti kylmiä kääreitä hänen otsalleen. Hän rukoili ääneen ja rakkautensa oli niin voimakas, että se hiukan rauhoitti Josefineä. "Kiitos, Ole, kiitos!" sanoi Josefine ja jäi lepäämään. "Lapsi kirkuu!" huudahti hän äkkiä, karkasi istualleen ja tahtoi rientää sinne ylös. Pappi vakuutteli ei kuulleensa mitään, mutta samassa he kuuluivat sen kumpikin.

"Eikö totta!" vastasi Josefine ja tahtoi mennä. Tuft kietoi käsivartensa hänen ympärilleen, rukoili ja siunaili. Nytkin Josefine hiukan rauhoittui. Ylhäällä oli hiljaista.

Siellä ylhäällä toimittiin nopeasti. Kallemin vastuulla nukutettiin poika ja ne huudot, jotka vanhemmat olivat kuulleet, aiheutuivat siitä, kun Kent piti nukutuskoppaa pojan kasvojen edessä. Poika luuli tukehtuvansa, työnsi sitä pois ja huusi: "äiti, äiti!" Mutta hän nukkui pian. Mummo istui puhdas puku yllään sängyn vieressä ja piti poikaa kädestä. Vanhus vapisi, mutta istui vaan ja aikoi istua loppuun saakka. Mutta kun poika nukahti, pyysi Kallemin kohteliaasti häntä poistumaan huoneesta. Verkalleen ja ääneti läksi mummo.

Silloin alkoi hän työnsä. Oikealle puolen, kylkiluiden väliin tehtiin kahdeksan sentimetrin pituinen leikkaus. Tylsäkärkiset kapineensa tunki hän syvälle ruumiiseen, löysi kylkiluun reunan ja sahasi siitä pienen osan pois, ainetta virtasi ulos haavasta.

Äkkiä kuului hurja huudahdus huoneessa. Josefine oli salaman nopeudella avannut oven ja nähnyt valkeat operatsioonitakit ja Kallemin kädet verisinä tonkimassa hänen lapsensa rintaa, — ja siinä hän nyt lepäsi pitkin pituuttaan lattialla.

"Eikö ovi ollut lukossa?" kysyi Kallemin. Sissel juoksi hätään, pappi tuli ulkoapäin ja he kantoivat Josefinen pois. "Pitäkää huolta huoneen lämmöstä!" kuiskattiin sairaanhoitajattarelle, — "ja sulkekaa ovi!" — "Mutta Sissel —?" — "Saa jäädä ulos!"

He kuuluivat sitten hänen tulevan ovelle, mutta kukaan ei mennyt avaamaan. Rintakehä ruiskutettiin puhtaaksi ja sinne pistettiin putki, joka saisi jäädä sinne muutamaksi päiväksi. Haava sidottiin huolellisesti. Lämpö määrän tuli olla öin päivin huoneessa täsmälleen 15°. Kohta meni Kallemin kapistuksineen toiseen huoneeseen ja ennenkuin leikkaushuoneen ulkopuolella olijat aavistivatkaan, oli hän jo lähtenyt talosta.

Mummo parka läksi taas ylös kuuntelemaan. Mennessään kohtasi hän Sisselin, joka juuri oli ollut siellä sisällä ja tuli nyt ulos kantaen jotain esiliinansa alla. Ohikulkiessaan mainitsi hän, että nyt oli kaikki jo ohitse. Nyt uskalsi mummokin astua sisään, mutta nähtyään kalpean lapsen hän kadotti mielenmalttinsa, poistui heti huoneesta ja töin tuskin hän jaksoi päästä kotiinsa.

Tuota pietististä, meren rannalla jäykistynyttä luonnetta oli hänen arkipäiväisessä elämässään vaikea käsittää. Pikku Edvard oli ainoa, jonka kanssa hän seurusteli. Koko hänen talonsa oli pojan leikkilupana. Pikku Edvard sai sinne laahata mitä ikinä halusi, mummo kantaa hyssytteli ne jälleen ulos eikä hänellä muuta tehtävää ollutkaan kuin puuhaila pojan kanssa. Olisipa saattanut luulla pojan tuntevan kiitollisuutta mummoa kohtaan, mutta mitä vielä: sairastumispäivästä saakka oli mummo se, jota poika kaikista vähimmin sieti näkyvissään. Pikku Edvard piti eniten äidistään, vaikka tämä olikin ollut aika ankara häntä kohtaan. Häntä kiusasi mummon hyväsydämyisyys, joka ilmeni väijymyksinä, kieltoina ja lisäksi rukouksina, joita hänen olisi ollut opittava ulkoa. Ja sitäpaitsi hän ei lainkaan välittänyt raamatun kertomuksista, joita hän ei ymmärtänyt. Nyt, kun hän oli sairas ja väsynyt, ei mummo saanut puhua hänelle mitään. Sääli tuollaisia vanhoja ihmisiä! Myöskin hänen oma poikansa unohti hänet nyt, kun Josefine oli tullut suvaitsevammaksi. Jollei sairaanhoitajatar olisi tullut, ei vanhus olisi saanut mitään tietoa leikkauksen toimittamisesta.

Pari tuntia myöhemmin hiipi mummo taas ylös, kuunteli oven ulkopuolella, mutta kun mitään ei kuulunut, luuli hän että poika oli kuollut ja uskalsi katsahtaa sisään. "Elääkö hän?" kysyi mummo. "Elää", vastasi Sissel, mutta niin hiljaa, että tuskin kuului ja yhtä heikko oli kai hänen toivonsakin. Enempää ei mummo jaksanut kysyä, vaan läksi hiipustamaan pois. Parin tunnin kuluttua hän taas oli siellä ja vielä eli poika. Nyt oli hän ottanut mukaansa silmälasit ja vanhan, rakkaan kirjansa. Hän aikoi nyt istua siellä pojan kuolinhetkeen saakka. Sissel saisi ruveta nukkumaan. Mummolle neuvottiin, mitä oli tehtävä ja Sissel heittäysi Josefinen sänkyyn.

Vasta kuuden aikaan iltasella pisti pappi päänsä ovesta. Silloin hän vasta oli uskaltanut jättää Josefinen hetkeksi yksin. Hän näki äitinsä istuvan siellä silmälasit nenällä ja lukevan vanhaa postillaansa. Hän astui sisälle ja luki äitinsä kasvoista aivankun kirjasta sanat: "hän elää". Mummo nyökäytti päätään samoin kuin Sisselkin äsken. Mutta nähtyään pojan kalpeat kasvot pappi tunsu väristystä ruumiissaan ja poistui huoneesta.

Talossa vallitsi täydellinen, syvä hiljaisuus. Kyökissä, joka oli talon syrjäisin huone, puheltiin hiljaa. Joka oven saranat olivat voidellut ja matot levitetty lattioille. Joka tunti kävi pappi ylhäällä katsomassa, asteli aina varpaisillaan ja aina sai hän saman vastauksen: hän elää. Kaikki tulivat ja menivät äänettömästi, aivankuin henget. Vierashuoneessa, jossa Josefine lepäsi vuoteessa, ja sen läheisyydessä puheltiin vain merkeillä.

Yöllä oli kaiketi vieläkin hiljaisempaa. Mummo ei enää siellä istunut, vaan Sissel. Kyökissä paloi tuli hellassa ja sielläkin valvoi yksi siltä varalta, jos jotakin satuttaisiin tarvitsemaan. Pappi valvoi ja asteli edestakaisin huoneessaan. Mutta kolmen tienoissa nukahti sekä hän että kyökkivahti. Kun mummo tuli sairaan huoneeseen neljän aikaan, nukkui myöskin Sissel. Mummo istahti paikalleen. Oli tavattoman hiljaista, ei niin ääntä kuulunut, ennenkuin lähempänä seitsemää. Mummo hoiteli sekä tulta takassa että lääkkeitä. — Hengittikö pikku Edvard keveämmin, vai erehtyikö hän?

Kello seitsemän aukeni ovi hyvin verkalleen. Mummo odotti sieltä poikaansa tulevaksi, mutta se olikin Josefine. Hämärässä näyttivät hänen suuret kasvonsa, pörröinen tukkansa ja hurja katseensa vallan hirvittävältä. Mummo rukka, joka jo kauan oli ollut huolissaan miniänsä järjen puolesta, nyt ihan säikähti. Mutta Josefine seiso hiljaa ovella. Hän kuuli Sisselin rauhallisen hengityksen, mutta ei pojan, eikä hän uskaltanut astua askeltakaan lähemmäksi. Tämän huomasi mummo ja nyökäytti kehoittavasti päätään. Josefine astui pari askelta ja näki nyt poikansa — tavattoman kalpeana ja ilman ainoatakaan elon merkkiä. Mutta mummo nyökkäsi uudelleen ja hän uskalsi astua lähemmäksi. Uutimet olivat vielä ikkunan edessä, senvuoksi ei hän nähnytään oikein tarkkaan. Mutta nyt hän oli näkevinään pojan hengittävän! Hän laskeusi polvilleen,... hengittikö poika keveämmin, vai...? Josefine oli niin vakuutettu poikansa kuolemasta että ei ollut uskoa korviansa. Hän kuunteli mitä suurimmalla jännityksellä, keskitti siihen kaiken huomiokykynsä, pidätti hengitystään ja vasta sitten kun oli päässyt varmuuteen siitä, että poika hengitti todella nyt keveämmin, uskalsi hän huokaista. Hänen henkäyksensä suuntautui hänen tietämättään pojan kasvoja kohti. Sen lämmin leyhäys herätti pojan. Pikku Edvard avasi silmänsä ja katsoi äitiinsä, mutta näytti kokoavan ajatuksiaan. Niin, äitihän siinä oli, äiti, joka oli tullut takaisin. Pojan silmät kirkastuivat ja tulivat eloisammiksi kuin mitä ne olivat olleet moneen viikkoon. Ne katsoivat äitiin, kunnes äidin omat silmät täyttyivät kyynelillä.

Pikku Edvard ei lausunut sanaakaan eikä liikauttanut ainoatakaan jäsentä peläten yhä entistä tuskaansa. Ja Josefinesta tuntui kuin saattaisi elämä paeta silloin, jos poika liikahtaisi tai jos hän koskettaisi poikaa tai puhuisi hänelle. Niin, luulipa Josefine hengittävänsäkin liian kovaan, hän hillitsi senvuoksi hengitystään eikä uskaltanut päätänsä kääntää eikä käsiään liikauttaa. Tässä liikkumattomassa hiljaisuudessa tuntui siltä kuin olisivat siivet levinneet heidän yläpuolelleen. Tämä hetki johti Josefinen mieleen pikku Edvardin syntymisen, jolloin hän ensi kerran oli kuullut poikansa äänen. Nyt alkoi elämä uudelleen, arkoine alkuhenkäyksineen. Pojan silmät loistivat kuin kaksi lumelle asetettua kynttilää. Josefine katseli kyllästymättä niiden virkeätä loistoa. Koskaan, ei koskaan tuo valo saisi sammua.

Mutta äidin rikassisältöinen katse vaikutti poikaan ja äitinsä läheisyydessä tunsu hän itsensä turvallisiksi. Hän sulki taas silmänsä, avasi ne pari kertaa nähdäkseen, oliko ... kyllä, äiti oli siinä. Ja sitten hän nukkui.

Hetkisen kuluttua Josefine seiso kansliassa. Ulkona oli kirkas päivä. Sen täytyi päästä sisällekin! Hän veti uutimet ylös ja huikaiseva valo lehahti huoneeseen kuin elämäntuulahdus, se tunkeutui hänen sielunsa sisimpiinkin sopukoihin, — hän levahutti vierashuoneen oven selkoselälleen ja jäi kynnykselle seisomaan.

Tuft nukkui siellä vuoteellaan. Voimakkaalta näytti hänen ruumiinsa, käsi oli rentona sivulla, korkea otsa kiilsi vielä eilisestä tuskanhiestä, suun ympärillä väreili hymy. Nyt herätti valo hänet puoliksi valveille. "Ole!" lausui Josefine. Tuft avasi silmänsä, mutta sulki ne jälleen, koettaen muistella, mitä oli nähnyt. Samassa kuului tuon kirkkaan valon keskeltä Josefinen ääni: "hän elää!"

\* \* \* \* \*

Sunnuntaina kuuli seurakunta kirkon saarnastuolista kokemuksen sanoja.

Nimittäin siitä, mikä meille kaikille on kalleinta.

Yksi unohtaa sen paljossa työssään, toinen taisteluinnossaan, kolmas saamattomuudessaan, neljäs itseviisaudessaan, viides tapojensa orjuudessa, mutta kaikki me olemme sen väärin käsittäneet. Sillä jos minä kysyisin nyt teiltä, mikä on kalleinta, niin vastaisitte kaikki juuri siksi, että kysyn sitä tältä paikalta: "Usko on kallein!"

"Mutta sitä se ei ole! Kun istut lapsesi ääressä, joka on hengen hädässä elämän ja kuoleman välillä, tai näet vielä vaimosi seuraavan lasta kuoleman partaalle, nääntyvän tuskasta ja valvonnasta, — niin silloin opettaa rakkaus sinulle, että *elämä on kallein kaikista!* Enkä minä tästä lähtien enää koskaan ensiksi hae jumalaa tai jumalan tahtoa mistään sanojen muodosta, mistään sakramentista, en kirjoista eikä mistään, ikäänkuin hän sieltä olisi löydettävissä, ei, ensiksi ja etupäässä elämästä, — elämästä, semmoisena kuin se esiintyy kuoleman tuskista vapautuneena, hurmauksen hetkellä, valon voittaessa, elävien ihmisten keskuudessa. *Jumalan* pyhimpiä sanoja ovat elämän sanat, me taas osoitamme hänelle korkeinta kunniaa silloin, kun rakastamme elämää. Tätä niin luonnollista elämänsäköntä olen *minä* ennenkaikkia kaivannut. Minä olen monella muotoa ja monista syistä sysännyt sen luotani — ja varsinkin näinä viimeisinä aikoina. Mutta koskaan en enää ole antava sanoille tai merkeille suurinta arvoa, kalleimpana kaikista olen pitävä elämän ijankaikkista ilmestystä. Koskaan en enää ole jäänyt kiinni johonkin oppiin, vaan olen antava elämän lämmön vapauttaa tahtoni. Koskaan en ole tuomitseva ihmisiä vanhanaikaisten vanhurskauden sääntöjen mukaan, koska ne eivät sovellu meidän käsityksemme rakkauden tehtävästä. En koskaan, niin totta kuin jumala on olemassa! Ja minä teen sen siksi, että minä uskon häneen, elämän herraan ja hänen ijankaikkiseen ilmestymiseensä elämässä."

12.

Samana päivänä iltana sai Tuft harvinaisia vieraita. Ovelle koputettiin hiljaa eikä ensimmäisen "sisään" kutsun jälkeen näkynyt ketään. Kun Tuft lausui sen toistamiseen, avattiin ovi varovasti ja sisään astui Sören Pedersen ja hänen jälkeensä lyhyhäili ovelle myöskin nöyrästi niaileva Aase.

Heillä oli asiana ei sen enempiä eikä vähempää kuin kiittää pappia tämänpäiväisistä sanoistaan. "Sillä, herra pastori, kukaan ei voi elää ilman jumalaa, eivät ainakaan oppimattomat ihmiset. Se ei käy päinsä, totta tosiaan, se ei käy päinsä. Ja sen vuoksi mekin nyt tulemme kuin tuhlaajapoika, — niin, Aasehan oikeastaan on tuhlaajatyttö ... (tule vain tänne esille, — no, tee kuin tahdot!), ja me toivomme, että herra pastori rukoilisi jumalan armoa meille kummallekin." Ja niin tapahtuikin kaikella sillä hartaudella, joka Tuftin rukoilulle oli aina ominaista. Sören virkkoi, että heillä oli aikomus mennä suoraa päätä tohtori Kallemin luo. "Hän on varmasti paras ihminen maailmassa, ainakin tässä kaupungissa. Mutta näissä asioissa hän erehtyy, herra pastori. Sillä todentotta ovat kuin ovatkin jumala ja henget olemassa, ja sen me nyt hänelle sanomme."

Tuft oli itsekin varmasti päättänyt mennä Kallemin luo samana iltana. Hän oli kiitollisuuden velassa Kallemin luo ja hän halusi nyt tunnustaa hänelle, että ilman heidän vääryyttään Ragnia kohtaan eivätkä näiden päivien kokemukset olisi avanneet hänen silmiään näkemään elämän arvoa. Ennen kaikkia tahtoi hän vapauttaa syillisyydestä Josefina ottamalla itse hänen syynsä niskoilleen. Siinä uskonsäntö-rahassa, jota hän tähän saakka oli toimittanut, aivankuin postihevonen, selässä säkellisittäin papereita, oli Josefina saanut seurata mukana, tahtoi sitten tahi ei. Ja tämä vääryys oli tehnyt hänestä epäilevän ja kovasydämisemmän.

Kun hän noin tuntia myöhemmin läksi tälle matkalleen, muistui hänen mieleensä elävästi heidän lapsuudenaikansa. Silloin oli hän halunnut lähetyssaarnaajaksi, nyt hänestä ehkä todellakin tulisi sellainen! Sovittaa kehitys- ja edistysoppi myöskin uskontoon, oli tosiaankin lähetystyön arvoista, ja sen hän aikoi ottaa suorittaakseen. Tuo entisaikain pieni ja uskon säännöillä kahlehtiva jumala oli kukistettava samoin kuin pakanoidenkin epäjumalat ja ihmeiden tekijät. Ja jospa hän olikin joskus jumaluusopillisessa itsetyytyväisyydessään uneksunut tulevansa piispaksi, niin samantekevä, tässä juuri oli jos missä — norjalainen piispanistuin vapaana, vaarallinen kyllä, helposti ymmärrettävistä syistä.

Pastori Tuftin harppiessa pitkin askelin pihan yli sattui Sigrid seisomaan portailla. Hän oli mustassa puvussa ja musta silkkihuivi verhosi melkein kokonaan hänen vaaleankeltaiset hiuksensa. "Tohtori ei ole kotona", virkkoi hän hiljaisella tavallaan. Tuft käännähti ympäri ja suuntasi samalla varmuudella askeleensa sairashuonetta kohti. Siellä oli Andersenin muori vastassa, mustissaan hänkin. Palttoonsa

käsivarressa oli surunauha. "Käytättekö surupukua vielä miehenne kuoleman johdosta?" — "Ei, tällä kertaa suren minä rouva Kallemin kuolemaa." — "Onko Kallem täällä?" — "Ei, hän meni kotia vähän aikaa sitten."

Siinä sinä erehdyt, ajatteli Tuft ja läksi painaltamaan maantielle. Voisihan hän kävellä jonkun aikaa.

Väkeä oli paljon liikkeellä. Ihmiset tervehtivät häntä iloisella myötätunnolla, sen saattoi hyvinkin huomata. Andersenin muurin ankara katse oli tosin laskenut synkeän varjon hänen mieleensä, mutta tämä muiden ihmisten lempeys sen kohta karkoitti. Hän sai taas rohkean tuulensa, joka hänellä äskenkin oli ollut ja joka on ominaista useimmille kääntymyksen tehneille. Sairashuoneen kohdalla tapasi hän Sören Pedersenin ja hänen vaimonsa. He tulivat juuri Kallemin luota ja myöskin he halusivat nyt kävellä hiukan tänä kirkkaana sunnuntai-iltana, kun ilma ja luonto oli täynnänsä keväisiä enteitä. "Oliko hän kotona?" kysyi Tuft. "Kyllä, herra pastori", vastasi Pedersen hyvin liikuttuna. "No, mitä sanoi tohtori?" — "Hän puhui sattuvia sanoja, ne miellyttivät minua kovin, herra pastori. On kahtalaisia ihmisiä, hän sanoi, toiset uskovat vain siihen, mitä he tietävät, niin tekevät toisetkin, mutta sitä, minkä he tietävät, ei voida todistaa, — niin, ei muille kuin heille itselleen." — "Hän on oikeassa", Tuft hymyili ja läksi astumaan. Mutta siinä yksin kulkiessaan muistui hänen mieleensä Markuksen 16 luvun 16 värsy. Se oli hänen mielessään vielä siltä ajalta, jolloin hän kuului vielä "oikeauskoiisiin". Tuomion alaisia ovat nimittäin ne, jotka eivät usko, jumala ei tahdo tietää "kahtalaisista ihmisistä". Tuft ryhtyi innolla vastarintaan. Yhdeksännestä värsystä alkaen on kuudestoista luku myöhempää lisäystä, josta vanhimmat käsikirjoitukset eivät tiedä mitään. Kun tälle paikalle ei voida siis tunnustaa pätevää arvoa, niin eipä kolmessa muussa evankeliumissa olekaan sellaista kauhistavaa kohtaa. Neljäs, jossa se on, siis sen kautta on "tuominnut" itsensä. Ei, elämä on pääasia, ja usko on vain ihmeellinen tie elämän ymmärtämiseen, s.o. jumalaan. Sillä tiellä me tulemme kerran saavuttamaan korkeimman yhteyden hänen kanssaan, jollei sitten täällä, niin toisessa elämässä. Usko ei ole tuomiota, vaan elämän ohjausta varten. Entisinä aikoina sopi kyllä tuomita ihmisiä ja se saattoi käydä totuudesta, mutta meidän aikanamme synnyttää se vastenmielisyyden tunnetta. Meidän käsityksessämme ilmestyy jumala korkeampana. — Hän asteli taas kiireisin askelin pihan ylitse.

Mutta taas tuli Sigrid portaille: "Tohtori ei ole kotona." Alas luodut silmänsä välttivät katsoa Tuftiin, mutta hän jäi kuitenkin seisomaan siihen, huivi varjosti nyt hänen kasvojaan. Talo hänen takanaan oli kuin salaisuus, kuin suljettu seura, kuin joku uskollisten yhdyskunta, johon häntä, pastori Tuftia ei laskettu.

Nyt hän ymmärsi.

Sisäänpääsyn hinta oli tänne suurempi kuin hän oli luullut. Nöyryytettynä meni hän kotiinsa eikä maininnut tästä Josefinelle mitään.

Tämä vastaanoton kieltö häntä innosti yhä. Eteenpäin vaan sitä tietä, joka yksin voi viedä nämä sisarukset yhteen, — se oli ensimmäinen ehto. Hän tunnusti nyt suoraan, että oli kadehtinut lankoaan. Tämä hänen yksityisasiansa oli ollut suurena tekijänä hänen esiintymisensä ahdasmielisyydessä.

Ulkoapäin tuli apu. Ensin ihmetteleviä kyselyitä, huomattavaa karttamista, joka koski häneen ja teki hänet toisinaan epäileväksikin, mutta kohta alkoi julki sota hänen ja hänen läheisimpien kannattajiensa välillä ja se veti häntä eteenpäin! Hänen vanha ystävänsä, entinen portinvartija, näkyi varsin odottaneen tätä tilaisuutta päästäkseen vapaaksi tuosta kiusallisesta riippuvaisuudesta, johon kiitollisuus pappia kohtaan hänet pakoitti. Hän nosti suuren hälinän ja kutsui apujoukkoja aina pääkaupungista saakka. Seminaarin opettajat, koulumestarit, kuleksivat saarnaajat ja pari pappiakin hyökkäsi pastori Tuftin kimppuun kaikilla mahdollisilla jumaluusopillisilla aseilla. Tuft koki ennenkaikkeaa puhua selvästi, sillä useimmat hyökkäykset aiheutuivat väärinkäsityksestä, mutta paljon hänen täytyi nyt käyttää sellaisiakin voimia ja tietoja, joita hän tähän saakka ei ollut tarvinnut.

Ensimmäisenä kuukautena Josefine oli vain väsynyt ja tylsä — hän oli heikontunut enemmän kuin itse aavistikaan —, mutta näiden tapahtumien jälestä hän rupesi seuraamaan tuota talonpojan poikaa, joka aikoinaan oli valoisalla uskollaan valloittanut hänen sydämensä, — tuliko hän takaisin?

Eräs tapahtuma, jonka hän salasi mieheltään, oli kovasti riistänyt häneltä voimia. Hän oli näet myöskin, heti kun vaan oli voinut mennä ulos, kaikessa hiljaisuudessa yrittänyt veljensä luo. Myöskin hän oli tavannut Sigridin portailla ja saanut samallaisen tiedonannon, ettei Kallem muka ollut kotona, — mutta hän oli tullessaan nähnyt hänen seisovan parvekkeella. Töin tuskin oli hän jaksanut astella kotiinsa.

Olihan hän tuntenut syvintä sääliä veljeään kohtaan, ja oli valmis minkälaisiin myönnytyksiin hyvänsä, mutta veljen tylyys nosti hänessä taaskin uhkamielisyyttä. Omasta kateuden tunteestaan Ragnia kohtaan Josefinellä ei itsellään ollut vähintäkään aavistusta, eikä myöskään siitä, mitä osaa se oli



näytellyt hänen omassa esiintymisessään. Hän katsoi viakseen ainoastaan sen, että oli ollut suvaitsematon henkilöä kohtaan, joka todellakin oli rikksellinen. Kun Sissel Aune istuessaan siellä ylhäällä pojan luona kertoi, miten hyvä ja rakastettava Ragni oli ollut aina viime hetkeensä saakka, tunsu hän menetelleensä epäinhimillisesti siinä, ettei ollut kiinnittänyt huomiota Ragnin hyväsydämisyyteen ja Kallemin rakkauteen. Mutta missään muussa suhteessa hän ei tuntenut rikkoneensa.

Hänen pettymyksen tunteensa oli tavattoman voimakas ja sillä olisi ollut pahoja seurauksia, jollei juuri silloin hänen miehensä taistelu olisi temmannut häntä mukaansa. Epätietoinen ihminen, joka pääasiallisesti on elänyt uhkamielisyuden vallassa, voi päästä selvyteen ainoastaan jonkun järkyttävän tapahtuman kautta. Sellainen tapaus sattui silloin, kun Tuft sanoi hänelle: "Josefine, tässä asiassa täytyy meidän asettaa sekä virka että omaisuus peliin."

Kolme kuukautta oli kulunut, kun Josefine taistelun virkistämänä luuli olevansa kylliksi voimakas tekemään tiliä veljensä kanssa. Hän kirjoitti kirjeen ja lausui siinä, että olivatpa he rikkoneet kuinka suurena määrin hyvänsä, — olisi asia kuitenkin saatava selväksi, heille olisi kuitenkin suotava armo asettua syytettyjen penkille. Heidän kiitollisuutensa häntä kohtaan oli suuri, mutta suuri oli myöskin heidän kaipauksensa yhteistyöhön nyt, kun he katuivat entistä suvaitsemattomuuttaan ja toivoivat saavansa tehdä mitä uhrauksia tahansa sen oikeudellisuuden ja rakkauden hengen hyväksi, jota he tähän saakka olivat väärin käsittäneet.

Se oli oivallinen kirje, sen myönsi hänen miehensäkin.

Mutta päiviä kului eikä vastausta kuulunut. Onneksi olivat nämä päivät Tuftille ankarimpia taistelun aikoja. Rukoushuoneella ja myöhemmin myöskin kirkossa oli hän käyttänyt niitä sanoja, joilla Josefine oli kirjeensä lopettanut. "Oikeus ja rakkaus" huolimatta erilaisista uskonkäsityksistä (samoin kuin kertomuksessa laupiaasta samarialaisesta) oli kristinuskon ydin. Senpä vuoksi olikin kaikki mitattava samalla mitalla, ennen kaikkea juuri itse oppi, niin että pieninkin osa, joka ei täyttäisi mittaa, putoisi pois kuin entisten kovien aikojen jumaluusoppi meidän aikamme vanhurskauden ilmestysvoiman tieltä.

Näitä sanojaan hän joutui puolustamaan jo samana päivänä. Sillä viikolla pidettiin kolme kokousta, joissa jokaisessa oli väkeä huoneen täydeltä. Hänen etevin vastaväittäjänsä oli muuan pappi ja jumaluusopillisen aikauskirjan toimittaja pääkaupungista. Keskustelun pääaineeksi joutui helvettioppi. Ja Tuft pysyi siinä mielipiteessään, että se, mitä Paavali siitä sanoi, erosi suuresti siitä, mitä esim. ilmestyskirjassa asiassa sanotaan. Paavalin käsityksen mukaan on tämä ja tuleva elämä alituista kehittymistä, joka oli päättävä siten, että jumala tulee meille "kaikeksi kaikessa". Sellainen oppi täytti sekä vanhurskauden että rakkauden mitat, — ja tehoisan vaikutuksen teki varsinkin se, kun hän kaikuvalla äänellään ja rannikkolaisella murteellaan huusi yli tiheään sulloutuneen kuulijakunnan tahtovansa kysyä, uskoivatko he sodan ja sorron loppuvan paremmin sen kautta, että raakaa ja kostonhimoa osoittavaa helvettioppia opetettiin kaikissa kouluissa ja kirkoissa muka jumalan vanhurskautena ja rakkautena!

Vastustajat olivat täysin "helvettiopin mukaisia", sillä ne tekivät kaikki voitavansa saadakseen tuomitukseksi hänet kerettiläiseksi. Kuulijakunnassa vallitsi täydellinen yksimielisyys siitä, että selvyudessa ja vakuuttavuudessa ei kukaan vetänyt vertoja pastori Tuftille.

Viimeisellä kerralla oli tohtori Kallemin läsnä. Hän näki Josefinen istuvan siellä silmät hehkuvina. Ja seuraavana iltana tuli hänen vastauksensa.

Josefine oli kävelemässä talon ulkopuolella ja katselemassa, miten pikku Edvard leikki puutarhan ruiskuletulla. Silloin sai hän kirjeen käteensä. Hän tunsu heti päällekirjoituksesta, keneltä se oli. Hänen ruumiinsa vapisi. Hän ei uskaltanut sitä avata. Hän ihan säikähti huomattessaan, miten heikko hän vielä oli, eikö hän koskaan enää saisi nuoruutensa terveyttä takaisin?

Hän juoksi ylös omaan kamariinsa ja lukitsi oven. Suuri kirje; hän käänteli ja katseli sitä, istuutui sitten tuumimaan, antaisiko sen Tuftille ensiksi luettavaksi. Mutta saattoihan siinä olla Tuftistakin jotain, jota hän ei saisi nähdä.

Josefine avasi kirjeen.

Ei sanaakaan veljeltään, ei sanaakaan, ei sanaakaan hänelle! Ensimmäinen arkki, joka sattui hänen käteensä, oli vierasta käsialaa, samoin toinen ja kolmaskin, kaikki tyyni. Oli siinä toisenkin käsialaa, mutta sekin aivan vierasta. Muutamia yhteen sidottuja arkkeja ja kirjeitä, pari irtonaista kirjettä, ... ei sanaakaan Edvardilta.

Mitäs tämä merkitsi? Paperien joukosta otti hän pienimmän liuskan, paperipalasen, jossa oli vain kolme riviä:

"He tahrasivat minun hyvän maineeni enkä siitä tietänyt mitään. Sillä minä en tietänyt sitä edes omaavani, ennenkuin se oli tahrattu."

Toiseen lappuun oli kirjoitettu hienolla käsialalla: "Anna heille anteeksi, sillä he eivät tiedä, mitä he tekevät."

Tämä hieno, joustava käsiala oli tietysti Ragnin. Josefine alkoi vapista, tietämättä miksi.

Tuossa oli kirje, joka oli toisellaista käsialaa ja ensi sivun ylälaitaan oli kirjoitettu punaisella läkillä. Ei mitään allekirjoitusta. Mutta luettuaan siitä, että tätä ei Kallem saisi nähdä, Josefine aavisti, että se oli Karl Meekin lähettämä rakkauskirje, jonka Kallem kai oli jälestäpäin löytänyt. Mitä Josefine sillä tekisi?

Kiireesti alkoi hän lukea sitä, mutta pysähtyi kohta alussa hämmästyneenä siitä, että Karl teititteli Ragnia, ja että hän kertoi siinä tuskasta, jonka olisi tahtonut yksin kärsiä ja kestää, mutta joka oli Ragniakkin kohdannut, ... julmasta parjauksesta hän siinä kertoi. Oliko Ragnia siis parjattu?

Koko kirje oli mitä kunnioittavimmassa hengessä laadittu! — milloin se oli kirjoitettu? Minkäänlaista aikamäärää ei ollut, mutta kirjeen kirjoittaja oli ulkomailla, siis heidän yhdessäolonsa jälkeen. Koko kirje oli kuin yhtämittaista tuskanhuutoa, niin todellista, ettei Josefine ollut koskaan ennen niin sydämen pohjasta lähteneitä sanoja lukenut.

Josefinen käsi vapisi niin, että hänen täytyi laskea kirje pöydälle.

Hän luki siitä senkin, ettei Karl tämän julman parjauksen aikana voinut lainkaan ajatella muita eikä mitään muuta asiaa. Luki myöskin sen, miten Karl oli silloin alkanut rakastaa Ragnia. Josefine näki tämän surusta, kiitollisuudesta ja ihailusta syntyneen rakkauden puhkeavan ilmi puhtaissa ja liikuttavissa sanoissa.

Ragniko viaton? Herra Jumala, oliko hän siis viaton? Hirvittävän tuskallisia mahtoivat siis olla nuo liikuttavat kohtaukset Edvardin ja Ragnin välillä kuoleman raastaessa heitä tuuma tuumalta toisistaan erilleen. Sissel Aune oli usein siitä kertonut. Niin, nyt käsitti hän, miksi Edvard kuljetti pois Ragnin ruumiin ja miksi hän otti Karl Meekin rinnalleen. Sitä hän ei vaan käsittänyt, kuinka Edvard oli jaksanut kaiken tämän kestää.

Ovelle koputettiin. Josefine hätkähti. Mutta se olikin vain palvelustyttö, joka pyysi häntä illalliselle. Hän ei voinut vastata. Koputettiin uudelleen. "En, en!" onnistui hänen vihdoinkin huudahtaa, vääntelehtiessään tuskasta ja häpeästä. Hänen täytyi päästä veljensä luo, hänen täytyi, vaikka polvillaan ryömien. Mutta tässä oli vielä paljon muitakin papereita ja hänestä tuntui, että veljensä käski häntä lukemaan ne. Hän vapisi ja luki:

"Nyt, kun minä monen yrityksen ja poispyyhkimisen jälkeen olen saanut kuvatuksi lapsuuteni ja ensimmäisen avioliittoni, tunnen minä itseni niin valmiiksi ja väsyneeksi. Minä olin ajatellut kirjoittaa muutamia sanoja tämän edelle ja usein siitä jo iloitsinkin. Nyt saatan minä sinulle vain lausua, sinä elämäni 'valkea pasha', kuinka minun on käynyt. Olen lausunut kaiken tämän hyvin lyhyesti, sillä se on niin tuskallista, minä olen sanonut tämän yksinomaan sentähden, että sinä voisit minua puolustaa, jos joku vastakin katsoisi maksavan vaivaa puhua minusta pahaa, kun olen jo poissa. Rakas ystäväni, minä en valita. Minä olen elänyt mahdollisimman ihanan elämän, se oli vain niin lyhyt. Ajatteles, minäkin olin jo hyljännyt itseni, vain pelkästä pelosta, että saattaisi käydä vielä pahemminkin, — mutta silloin sinä nostit minut jälleen ylös meren syvyydestä, kannoit minut rauhaan ja hyvyyteen, hyväin ihmisten suojaan, — kunnes sinä itse taas saatoit tulla ja kantaa minut kotisi huomaan. Ajatteles, että minä täällä sinun kodissasi sain omistaa kaikki ja sinut itsesikin, ilman että sitä lainkaan ansaitsin. Minä tunsin sen kyllä useinkin, mutta olin sittenkin onnellinen."

"Minä en ollut sopiva tänne, sen tiedän, mutta nyt kun loppu lähenee tuntuu siltä kuin sekään ei haittaisi mitään. Sinä olisit ymmärtänyt minua niinkauan kuin elämäteni olisi kestänyt, sen tiedän niin varmasti."

"Ystäväni, jos minä nyt lausuisin, miten kiitollinen minä olen sinulle ja miten suuresti sinua ihailen, niin sinä et sitä ymmärtäisi, niin luonnollista on sinusta ollut se, että kaikki elämänilosi on lähtöisin minusta. Se on ollut ihaninta minunkin elämässäni."

"Mutta sinä luet tätä vasta sitten, kun minä en enää istu tällä tuolilla ja silloin ei ole mitään, joka paremmin voisi kuvata muistoani, sellaisena kuin tahtoisin sen sinulle jäävän, kuin suuri, loppumaton: Kiitos!" — —

Tämä oli siis se avioliitto, jonka he eivät luulleet ansaitsevan avioliiton nimeä. Ja Josefinen oma, mitä se oli verrattuna tähän!

Hän solahti alas tuoilta polvilleen. Hän vaikeroi ja vaikeroi — ja pakoitti itsensä vaikenemaan, jotta ei kukaan häntä yllättäisi tällä hetkellä, hänen siinä kiemurrellessaan rikollisuutensa häpeässä. Hän ristitsi kätensä Ragnin paperien yli, painoi päänsä niitä vasten ja kuiskasi: "Anteeksi, anteeksi!" Hän tiesi, ettei kukaan häntä kuullut, ja myöskin, ettei kukaan voisi antaa hänelle anteeksi.

Yht'äkkiä hänen päähänsä välähti, että Ragni oli siis ollut puhdas ensimmäisessäkin avioliitossaan, ja että häntä silloinkin oli parjattu. Noita papereita, joissa tämän avioliiton syntyä kuvattiin, — hän ei tarvinnut, hän ei voinut niitä lukea. Tuskasta vapisevin käsin asetti hän kaikki jälleen kuoreen, — Ole saisi ne lukea. Nyt täytyi *Olen* häntä auttaa, olihan tässä Josefinen elämä kysymyksessä. Hän oli osallinen murhaan, viattoman ihmisen murhaan. Sanoilla hän ei ollut sitä jouduttanut, sillä hän ei ollut mitään sanonut. Mutta juuri tämä vaikeroiminen ja se, että hän heti ensi päivästä sysäsi Ragnin luotaan, — oli vaikuttanut sen, että tuo raukka sortui. Tämä huomio iski hänen aivoihinsa kuin salama ja hän jäi siihen lepäämään tylsänä ja aivankuin kivettyneenä. Tuomio, jonka hän oli lukenut veljensä katseesta, kuolemantuomio, — hän ei ollut erehtynyt —, tarkoitti ei ainoastaan hänen poikaansa vaan häntäkin. Hän ansaitsi kuoleman.

Hänet valtasi pelko, tuskanhiki kohosi hänen otsalleen kuin pyörtyiskohtauksen jälkeen, ... *nyt se oli tullut!*

Niin, nyt se oli tullut, mitä hän koko ajan, kaikkina näinä vuosina oli vavistuksella odottanut, — jokin sellainen hirvittävä, määriä vailla oleva kauhu, joka musertaisi hänet. Mitään hän ei ollut tehnyt, ei tahtonut eikä tilittänyt, mutta kuitenkin oli hän uhmaillut, tuominnut ja pelannut korkeinta peliä.

Nyt se oli tullut! Hän oli luullut, että se oli voitettu jo pojan paranemisella, mutta ei, nyt se vasta astuikin esille, nyt, kun hänen miehensä työ häntä jälleen ihastutti, kun hän oli saanut taas maata jalkojensa alle, ... nyt tarttui se häneen ja antoi hänelle kuolettavan iskun.

Hän kiiruhti miehensä vielä syödessä kansliaan ja pani paperit hänen pöydälleen. Tempasi hattunsa ja saalinsa ja miltei juoksujalkaa läksi kiitämään veljensä taloa kohti. Nyt piti kestää tai murtua.

Oikoteitse riensi hän kirkkomaalle. Siinä hän muisti *Olen* viime saarnan ja purskahti itkuun. Voi, jospa heidän yhteiselämänsä olisi alusta saakka ollut niin vapautteen tähtäävää ja jos sillä aina olisi ollut sellainen päämääri! Itkien juoksi hän tuota kauheata taloa kohti. Vasemmalta, puiden oksien välitse pilkoitti toisenkin talon valkeaksi rapattu kiviseinä, siellä asui Kule, tuo murha-ase. Ei, ei, ei, hän ei ollut Kulea kutsunut, hänellä ei ollut mitään osaa siinä! Tosin hän oli kuullut sitä odotettavan ja hänestä oli tuntunut se oikeudenmukaiselta! Muutamat olivat pitäneet sitä mainiona pilana, toiset taas olivat sen ottaneet toden kannalta, vieläpä vedonneet uskonnollisiinkin syihin. Josefine muisti joka sanan ja oli aina visusti vaiennut eikä ollut kenellekään omiakaan ajatuksiaan ilmaissut.

Murha, murha! Ei sellaista voida anteeksi antaa, hän tiesi sen kyllä, miksi hän siis menikään veljensä luo? Veli oli pelastanut hänen lapsensa, — sen enempää hän ei tahtonut olla sisarensa kanssa tekemisissä. Kuitenkin kaikenkin, yksinomaan sinne olivat hänen ajatuksensa suunnatut, sinne hänen täytyisi päästä, vaikkapa kuoleman uhalla! Hän juoksi.

Hänen elämänsä oli nyt häpeän tahraama. Hän ei uskaltaisi tästälähin enää katsoa kunniallista ihmistä silmiin. Kylmyydellä ja ilkeydellä oli hän surmannut aivan viattoman, viattoman ihmisen, tehnyt autioksi veljensä kodin! Missä oli hän tästälähin viettävä elämänsä päivät? Mitä olisi hänen nyt tehtävä? Etsittävä oikeudenmukainen rangaistus! Mutta sen hän antaisi itse itselleen. Mutta ensin täytyi hänen saada — tavata veljeään, kuulla hänen mieltään ja puhua hänelle, — niin, sillä hänellä oli sanottavaa veljelleen, eihän tämä edes tiennyt, miten suuresti hän rakasti häntä ja aina oli rakastanut, eihän Edvard häntä tuntenut. Josefine itki ja juoksi.

Hän näki veljensä seisovan pihalla talon ja ulkorakennusten välillä, kumarassa puuhailleen jotain. Hän näki hänet viini- ja karviaismarjapensaikon ylitse vilaukselta, kun korkeampien hedelmäpuiden oksat tuulessa häillähtivät syrjään. Häntä värisytti, mutta hän kulki eteenpäin. Kohta oli hän jo puistossa astelemassa pihamaata kohti. Nyt oli heidän välillään vain ulkorakennuksen nurkka ja muutaman askeleen perästä oli hän pihalla.

Edvardilla oli yllään keltainen raakasilkkinen takki, ehkäpä sama, joka hänellä oli tullessaan pari vuotta sitten. Hihat oli kääritty ylös, kalvostimet poissa —, hän oli pesemässä kapsäkkiä kaivopumpun alla. Kaikki rautatiellä liimatut paperilaput oli saatava pois, — aikoiko hän lähteä matkalle? Hän oli päivettynyt ja laiha, sivulta näyttivät hänen kasvonsa vielä tavallista kulmikkaammilta. Nyt kuuli hän Josefinen askeleet ja katsahti ylös.

Katsahti hänen itkeneisiin, rukoileviin kasvuihinsa. Hänen entisestä tavastaan käyttää värikkäitä pukuja ei huomannut jälkeäkään, hänellä oli tumma kesäpuku, vyötäisillä vyö, päässä leveä, ruskealla nauhalla varustettu olkihattu ja harsohuivi käsivarrellaan. Tuskainen, epätoivoinen itku syöksähti esille:

"Edvard!" Hän ei saanut sen enempää sanotuksi...

... Edvardilta putosi kapsäkki kädestä. Hän ojensihe suoraksi ja lausui äänellä, jossa oli kaksinainen sävy: "Minä *en* anna sinulle anteeksi, Josefine!" — "Edvard, anna minun selittää!" — Josefine käänsi kasvonsa taloon päin, sillä veljensä ankara muoto peloitti ja teki hänet epätoivoiseksi. Mutta Edvard luuli Josefinen tahtovan, että he menisivät sisälle.

"... Sinne sinä et koskaan pääse!" — Edvard seisoi kädet puuskassa ikäänkuin tahtoen vahtia, ettei se saisi tapahtua.

13.

Tuft meni illallispöydästä työhuoneeseensa, mutta ei huomannut kirjettä, sillä hän ei sattunut vilkaisemaan pöydälleen. Tavalliseen tapaansa hän läksi nyt iltakävelyllään. Jos Josefine olisi ollut alakerrassa, olisi kai hänkin lähtenyt mukaan, arveli Tuft. Hän käveli tunnin ajan. Oli lauantai ja hän tuumiskeli huomista saarnaansa. Palattuaan kotiin hän istahti ikkunan poskeen selailemaan kirjaa, josta hän voisi saada saarnansa juuria, luki, nousi kävelemään, luki taas, kunnes kello oli jo kymmenen.

Hän meni yläkertaan käydäkseen levolle. Ei löytänyt Josefineä, ei häntä ollut omassakaan huoneessaan, niin, ei koko talossa. Silloin Tuft meni takaisin kansliaan, hän tahtoi siellä odottaa Josefineä, missähän Josefine mahtoi oikeastaan olla? Jonkun sairaan luona? Ei hän ollut kenenkään kuullut sairastavan. Aivan vaistomaisesti sattui hän ottamaan käteensä kirjeen, siinä astellessaan pöytänsä ohitse. Siihen oli kirjoitettu hänen nimensä, — Josefinen käsialaa! Hän tuli levottomaksi ja meni ikkunan luo nähdäkseen paremmin. Se oli avonainen ja siinä olevien paperien päällä oli kirjelappu, johon Josefine oli kirjoittanut: "Olen mennyt veljeni luo, elämäni on kysymyksessä." Mitä tämä merkitsi?

Neljännestunnin kuluttua nousi Tuftkin kirkkomäkeä ylös, myöskin hän kulki miltei juoksujalkaa. Hän yksin oli syypää kaikkeen, *hän* oli aikoinaan vakuuttanut Josefinelle, että Ragni oli uskonon ensimmäiselle miehelleen ja sillä tavoin aiheuttanut kaiken sen, mitä sitten oli tapahtunut! Jollei hän olisi kadehtinut lankoaan, niin tuskinpa hän olisi katsonut riitautumistaan kirkon kanssa ja seurusteluaan pärjääjien kanssa riittäväksi tekosyyksi peräytymiseen. Vaikkapa lanko väittäisikin: Josefine ei ole ollut tarpeeksi kristillinen, kun saattoi osaltaan vieroa Ragnia tai sillä perusteella uskoa mitä pahinta vapaa-ajattelijasta, — niin vastaisi siihen Tuft, että niin ei menettelekään tosikristitty vaan ainoastaan puolikristitty. Se, jolle rakkaus jumalaan on elämän korkeimpana lakina, ei tuomitse koskaan, mutta sitä tekevät muut sitä innokkaammin. Josefine on aina ollut sellainen, ettei hän voinut tulla kuin ainoastaan puolikristityksi, ja tämäkin oli hänen syytään. — Jumaluusopin tutkimukset ehkäisevät ihmisen kehitystä.

Miten hyvin hän käsittikin nyt kaiken tämän! Senpävuoksi hän ei jaksanut kestää sitä ajatusta, että Josefine oli sieluntuskassa. Hän juoksi ja saapui aivan hengästyneenä puistoon, portista pihalle ja hyökkäsi portaille. Ulko-ovi oli lukossa, — ja kello vasta hiukan yli kymmenen! Hän soitti ovikelloa, soitti toistamiseen ja kuuli heti askeleita eteisestä, miehen askeleita. Kallem avasi oven.

"Eikö Josefine ole täällä?" — "Ei." — "Eikö hän ole ollutkaan täällä?" — "Kyllä, noin puolitoista tuntia sitten." — "No —?" — "Minä kielsin häntä tulemasta sisälle." — "Sinä et puhellut hänen kanssaan?" — "En." — Silloin nosti Tuft oikean kätensä ja sanoi: "Nyt olet sinäkin opinkappaleisiin pinttynyt!" — käänsi selkensä ja läksi. Hänen leveä hattunsa leveiden olkapäiden yllä näytti ikäänkuin painostavan näitä hänen viime sanojaan.

Kello oli vähän yli yksitoista, kun taas soi ovikello ja aivan samalla tavalla. Kallem tuli heti ulos. Hän ei siis ollut vielä vuoteessa.

Se oli taaskin Tuft, mutta Kallem huomasi jo välimatkan päästä, että hän oli kasvoiltaan aivan toisennäköinen, säikähtynyt ja aivankuin pois suunniltaan. "Minne sinä luulet hänen menneen, Edvard?" — "Luullakseni hän on ehkä mennyt Ragnin haudalle!" —

Vihlova parahdus, huomattava tuskan huoahdus, sitten hän kääntyi ja läksi. Hänen raskaat askeleensa kuuluivat kauas yön hiljaisuudessa.

Kellon lähestyessä yhtä soi ovikello taaskin, mutta vain kerran ja hätäisesti. Kallem tuli heti avaamaan, hän ei siis vielääkään ollut käynyt levolle.

Siellä oli eräs nainen. Lyhytnäköinen Kallem astui nopeasti hänen luokseen ja tunsu hänet äänestä Sissel Auneksi. "Rakas, hyvä tohtori, olkaa niin hyvä ja armollinen", alkoi Sissel valittavalla äänellä.

"Rakas, hyvä tohtori!" — Kallem luuli, että hän tuli Josefinen lähettämänä ja että jotain onnetonta oli tapahtunut. Häntä värisytti. Mutta Sissel jatkoi: "Kukaan muu ei voi häntä hallita, hän tulee aivan hulluksi joka yö." — "Auneako tarkoittatte?" huudahti Kallem. "Niin, hän luulee Kristen Larssenin ahdistavan itseään ja sitten hän lähtee kuleksimaan jos jonnekin lähistölle, juoksentelee pitkin maanteitä ja metsiä. Se on nyt jo kolmas yö enkä minä jaksa enää. Rakas, hyvä tohtori, minulla ei ole ketään muuta, jonka puoleen voisin kääntyä" — hän purskahti itkuun — "eikä kellään muulla ole valtaa hänen ylitsensä."

Tuo kirjansitoja ja soittoniekka-vekkuliko tullut hulluksi? Hän oli siis vapautunut hänen vallastaan? Joiko hän taaskin, oliko se juoppohulluutta? — Ei, ei, hän oli tullut "hulluksi" pelätessään Kristen Larssenin kummittelevan. Kallem läksi heti mukaan.

Taivas oli pilvessä ja yö senvuoksi verrattain pimeä, mutta navakka pohjatuuli alkoi jo kiidätellä pilviä. Metsäkin tien molemmin puolin humisi ja ryskyi, lehdet suhkiivat ja pauhasivat ja utelivat kaiken maailman asioita heidän siinä tietä pitkin painaltaessaan. Eikö ollut tosiaankin kummallista, että Aune, joka oli narrailut ihmisiä uskomaan siihen, että Kristen Larssen kummitteli, nyt oli tullut hulluksi siitä, minkä itse oli keksinyt! — "Mutta, hyvä Sissel, eihän ole mitään helvettiä olemassa!" — Samassa kuului kaukaa huutoa, kamalaa, yhtämittaista avunhuutoa. Se kohosi yöstä kuin hirviö, sen saattoi melkein nähdäkin. "Siellä hän on!" huudahti Sissel ja ristitsi kätensä. "Jeesus Kristus, auta minua!" parkaisi hän ja lähti juoksemaan. Mutta Kallem riensi hänen perästään: "Ei, kuulehan Sissel, myöhemmin sinä tuolla tavoin perille pääset. Astu levollisesti, — aivan levollisesti, sanon minä!" Sissel totteli heti mutta kääntyi hätäisenä ja hengästyneenä Kallemiin: "Kuka muu kuin saatana voi ihmistä tuolla tavoin riivata?" Samassa alkoi läheisyydessä joku kartanokoiria haukkua, se oli säikähtänyt huutoa ja ulvoi nyt täyttä kurkkua. Kallemin täytyi huutaa, että äänensä kuuluisi: "Ei Aunen tarvitse enää olla saatanan pauloissa enempiä kuin tuon otuksenkaan! Tiedätkö, Sissel, miten ihmiset keksivät saatanan? He uskoivat, että alussa oli kaikki luotu täydelliseksi, ja silloin heillä ei ollut ketään, jota olisi voinut syyttää siitä, että synty oli tullut maailmaan."

Samassa hyökkäsi tuo raivoisa koira heitä kohti. Sissel pakeni Kallemin turviin. "Riivatun pappi!" huudahti Kallem ja kumartui ottamaan kiveä. Silloin peräytyi koira vähän taaksepäin. Taas uusi parkaisu, se kuului nyt lähempää kuin äsken, kamala, ihmisrinnan syvimmästä tuskasta ponnahtanut hätähuuto. Se ihan vapisutti heitä. Ja koirakin vaikeni hetkeksi, mutta sitten se kaarsi heidän sivuitsensa ja läksi laukkaamaan hirviötä kohti. "Voi, Jumala meitä armahtakoon, nyt käy hänen hullusti!" parkui Sissel ja läksi kiiruhtamaan eteenpäin. Tuo hullu mies ei missään tapauksessa saisi joutua vielä koiran kanssa tekemisiin! Ja siellä se nyt kumminkin haukkui ja räyskyi aivankuin olisi sillä edessään petoeläin, jonka niskaan se uhkasi joka hetki hampaansa iskeä. Nyt juoksisivat he molemmat ja Kallem oli pian jo kaukana Sisselin edellä. Tuskinpa se Aune mahtoi ollakaan, sillä näin läheltä ei viimeinen huuto kuulunut, raivoisa koira oli kai hyökännyt ensimmäisen kimppuun, jonka tapasi, — ja kuka se sitten oli? Kallem ei ollut juossut näin kovasti sitten kuin pikku poikana. Hän tunsikin koiran äänestä, että siellä oli tappelu käynnissä, ja sai uusia voimia. Kohta näkikin hän eräässä tien käänteessä jotain mustaa, ja sitä se koira haukkui. Kuului taaskin hirvittävä parkaisu, se tuli todellakin tuolta! Mikä se sitten oli tuo suuri ja musta? Ei suinkaan se vaan ollut joku eläin?

Ei, se oli mies, pitkä ja roteva mies, joka tappeli pienemmän kanssa, ja koira räyhysi kummankin kintereillä. Pitkä mies löi sitä, he pyörähtivät ympäri, mutta samalla piti hän toista miestä kiini vasemmalla kädellään. Nyt tunsikin Kallem jo tuosta leveästä hatusta, kuka siinä oli. Se oli Tuft, joka piteli kiini Aunea, piteli häntä oikein jättiläisvoimin. Aunen kimppuun tahtoi koira nyt hyökätä ja epätoivoisena koetti Aune puolustautua. Kenties hän luuli koiraa perkeleeksi ja kiinipitelijää Kristen Larssenin haamuksi, sillä hän potki ja ponnisteli, puri ja riuhtoi minkä jaksoi päästäkseen irti. Hän notkistihe taapain ja pani viimeiset äänivaransa liikkeelle: "Tulkaa apuun, tulkaa apuun!" Jos hän jo nytkin oli säikäyksen vallassa, niin vielä kauheammaksi muuttui hänen pelästyksensä, kun hän näki Kallemin ilmestyvän eteensä öisestä hämärästä. Silloin hän heittäysi maahan pitkälleen ja karjui täyttä kurkkua. Koira iski kohta hänen kinttuihinsa. Pappi nosti hänet seisomaan, koira oli niin raivonsa vimmassa, että ei huomannut Kallemia ennenkuin sai tältä sellaisen potkun, että lennähti ilmassa parin metrin päähän. Lyhyt ulahdus vain ja muutama valittava hikkaus — tohtori osaa kyllä oikeaan paikkaan —, ja sen koommin he eivät sitä nähneet eikä kuulleet. Luultavasti se kuoli.

Nyt tarttui Kallem Auneen käsiksi ja pappi päästi irti. Olipa Tuftkin saanut mellakassa osansa, nuttu oli rikki revitty, niin että viilekkeet viistivät maata, hihan riekaleet riippuivat sormien alapuolelle, eikä ollut villapaitakaan ehyeksi jäänyt. Verta vuoti haavoista, joita Aunen kynnet ja hampaat olivat aikaansaaneet, mutta hän oli vielä niin mellakanhuumeessa, että ei tuntenut kipua. Kallem tarttui molemmin käsin Aune-poloista nutun kaulukseen, nosti hänet seisomaan eteensä ja tuijotti koko tenhonsa voimalla hänen silmiinsä, kunnes ne muuttuivat suuriksi, tyhmiksi, lasimaisiksi, suu jäi ammottamaan auki, kasvojen lihasvoima herponi ja mies seisoi siinä kuin riippumaan asetettu, perattu silli. Kun Sissel vihdoinkin hengästyneenä ja itkussasuin tuli perille, nukkui jo Aune ruohikolla puiden siimeksessä.

Kallem sanoi, että Aune hyvin voisi jäädä siihen nukkumaan, sillä nyt pohjatuulen puhaltaessa, ei ollut kastettakaan. Hän lupasi lähettää myöhemmin jonkun heitä kumpaakin hakemaan. Hän arveli kyllä voivansa tämän hulluuden saada selviämään.

Pappi oli riisunut takin yltään, pyyhkinyt veren pois ja saanut pahimmat haavansa sidotuiksi. Sitten läksivät he astelemaan kotiin päin.

Ei sanaakaan Aunesta eikä siitä, miten Tuft oli hänet tavannut. Mutta jo heti lähtiessä sanoi Tuft valittavalla äänellä: "Josefine ei ollut siellä!" ja lisäsi kohta: "Nyt en tiedä enää muuta, en tosiaankaan tiedä, mistä häntä etsisin. Kuinka sinä voitkin hänet ajaa luotasi, Edvard!" Lehtien suhina toisti sen, toisti sitä lakkaamatta: "Kuinka sinä voitkin hänet ajaa luotasi, Edvard!"

"Tiedätkö, mitä hän kirjoitti siihen lappuun, jonka löysin sinulta tulleen kirjepakan päältä? 'Minä menen veljeni luo, elämäni on nyt kysymyksessä.'"

Jääkylmä väristys kulki läpi Kallemin ruumiin, "Elämäni on kysymyksessä", humisivat lehdet tuhansin äänin ja humina tunkeutui yhä lähemmäksi ja lähemmäksi häntä, niin että hänen oli ihan vaikea hengittää.

Alkoi jo sarastaa. Tuftin katse oli koko ajan suunnattuna päivännousua kohti, aivankuin hän olisi koko ajan rukoillut: "Armoa, armoa Josefinelle!" Hän kiiruhti eteenpäin niin nopeasti kuin taisi. Hän ei tiennyt, mistä häntä etsiä, mutta hänen täytyi nyt astua, astua, — ja Kallem seurasi.

"Voi sentään, sitä säikäystä, sitä pelkoa!" huudahti Tuft. "Muistatko, Edvard, sitä lapsuutemme aikuista rajuilma-yötä? me uskoimme silloin maailmanlopun olevan käsissä. Muistatko, miten sinä pelkäsit siellä vuorella sitten seuraavana iltana? Koko tämän yön ovat 'merihirviöt' minuakin ahdistaneet! Kauhun tunteeni oli hirvittävä! Se on syntiemme rangaistuksen synnyttämää kauhua, joka hirmuisena lankeaa meidän sielumme ylitse! Jo lapsuudesta saakka se on meitä kurittanut, vienyt meiltä ymmärryskyvyn silloin, kun sitä eniten tarvitsisimme. Me pakenemme ja joudumme epätoivoon — tai heittäydymme nurinniskoin jumalan jalkojen juureen. Myöhemmin me ehkä vapaudumme hirmulain alaisuudesta, mutta emme perinnäisyydestä emmekä tottumuksesta. Kulkiessani tietä pitkin ja miettiessäni tätä minä jouduin tuon hullun miehen kynsiin, hän hypähti ylös ja pelkonsa vallassa luuli minua kummitukseksi ja koiraa perkeleeksi! — Entä Josefine! Myöskin hän on epätoivon vallassa ja pakenee! Ja entä sinä, Edvard! Sinäkin elät pelon vallassa, koska sinulla on sydäntä vielä häntä kiduttaa, kun hän jo itsekin kiduttaa itseään. Sillä pahin seuraus pelonalaisuudesta on se, että se nostaa ihmisessä vihaa. Se, joka itse on kerrankin säikähtänyt, osaa kyllä säikäyttää muita." — Raskaasti tulivat sanat hänen huuliltaan, yhtä raskaasti kuin hän itsekin eteenpäin kulki. Kallem ei puhunut mitään, kärsiessään oli hän tavallisesti vaiti.

Mutta maallikkosaarnaajan poika oli jo lapsuudestaan saakka aina kuullut, että kaikki opit olivat tuloksia elämäkokemuksista. Sisimmässään hän kärsi nytkin, mutta hän puhui vaan lakkaamatta. Kallem ei saisi epäillä Josefineä, sillä Josefine oli rehellisin, totuutta-rakastavin ihminen maailmassa. Tässä asiassa oli hän, Ole Tuft, hänet johtanut harhaan. Hän selitteli mitä lämpimimmällä myötätuntoisuudella Josefinen sieluntarinaa siltä kannalta kuin hän sitä katsoi ja osoitti hänelle, miten selvää oli, että Josefine ei enää voisi elää, jos veli *nyt* sysäisi sisarensa luotaan.

Kallem koetti aina sanoa jotakin väliin: "rakas Ole", "mutta Ole, kuulehan nyt!" — mutta ei päässyt sen pitemmälle. Sillä sittenkin, kun hän vei langon kotiinsa sitoakseen kunnollisesti hänen haavansa, puheli Tuft lakkaamatta. Hänestä tuntui kuin kauhu ja epävarmuus jälleen saisi hänessä vallan, jos hän vaikenisi ja sitäpaitsi olihan välttämätöntä saada Edvard katsomaan Josefineä siltä kannalta kuin hänkin ja ennen kaikkea auttamaan Josefineä! "Jokaista erehtynyttä täytyy auttaa ja varsinkin täytyy meidän auttaa niitä, jotka ovat rikkoneet meitä vastaan, — heti, kun he itse ovat huomanneet menetelleensä väärin! Jumalan anteeksi-antamus on tämä: hän auttaa meitä edemmäksi." — Vielä Kallemin häntä ovelle saattaessa hän selitteli ja vakuutteli, yhä riitti hänellä jättiläisvoimia. Mutta entäpä jos Josefine olisikin tällä aikaa palannut takaisin kotiinsa, lapsen ja hänen turviinsa! Toivo ei ollut kyllä suuri, mutta hän kiiruhti matkaan.

Aamu valkeni vaikenemistaan. Kallem ei voinut nukkua, eikä kaikeksi lopuksi pysyä kotonakaan. Suuremmissa tuskassa, kuin mitä oli tahtonut langolleen näyttää, hän kulki huoneesta huoneeseen, hyökkäsi yläkertaan ja sieltä taas takaisin, aivankuin olisi tahtonut etsiä joka sopukasta. Sillä tottahan se oli, että hän oli vain tuominnut ja kironnut, hänkin.

Sisar oli aina pitänyt enemmän hänestä kuin hän sisarestaan. Jo siitä lähtien, kun he talvella tanssivat yhdessä, hän oli tietänyt, ettei Josefinen rakkaus ollut vähentynyt. Niin, silloinkin kun hän löi sisartaan, — eikö Josefine silloinkin ollut tullut vain tarkoituksessa tehdä hänelle hyvää? Josefinen mielenpurkaus Ragnia vastaan silloin, ... luonnollisesti oli siinä jotain enemmän kuin uskonnollista sokeutta, se oli — kateutta! Mustasukkaisuutta sen johdosta, että Edvard oli Ragnille kaikki kaikessa eikä Josefinelle

mitään. Hän, Edvard olisi voinut yhdistää nuo kaksi naista, siitä ei voinut olla epäilystä. Mutta oliko hän tehnyt mitään sen hyväksi?

Kuta syvemmälle hän mietiskelyissään joutui asian ytimeen, sitä vähemmän hän tunsii olevan itsellään oikeutta olla ankara, sillä olihan hänkin rikostoveri! Sisarensa eilisiltainen hämmästynyt katse, ... nyt näki hän sen hengentuskassa, nyt hän sen käsitti. Kautta koko elämänsä oli Josefina käsittämättömänä ja kainona — paitsi silloin, kun intohimot puhtaina riehuivat —, luonnottoman opin kahlehtimana, uhkamielisenä totuudenrakkaudessaan etsinyt ja odottanut veljeään viikko viikolta, kuukausi kuukaudelta, vuosi vuodelta. Sitten veli tuli ja hylkäsi hänet. Hylkäsi hänet sellaisen tähden, jota ei Edvard ansainnut, — niin ainakin Josefina luuli.

Josefina parka! Veli ei koskaan ollut mitään hänelle, vain kiusannut häntä ja kuitenkin oli hän uskollisesti veljeänsä kaivannut.

Huoneissa olo tuntui Kallemista tukalalta ja hänet oli vallannut pelko. Hänen täytyi päästä ulos, etsimään Josefinaa. Aamu kävi yhä valoisammaksi ja hetken tunnelma saattoi hänet avaamaan verannan ovet selkoselälleen. Mutta hänellä ei ollut sinne mitään asiaa, päinvastoin, hänen olisi suljettava ne, jos aikoi lähteä ulkosalle. Hän astui askeleen verannalle vetääkseen ovet kiinni, mutta sattui silloin katsahamaan sivulle, verannan vierustalle, — ja siellä suojassa pohjatuulelta, Ragnin penkillä, virkahuoneen ikkunan alla istui Josefina, saali polvillaan. Hän katsahti veljeensä ja kyyristyi samassa kokoon kuin siipeen ammuttu lintu, joka ei voi päästä paikaltaan, eikä myöskään siedä, että häneen katsotaan. Ja kuitenkin istui hän siinä siksi, että hänet huomattaisiin. Hän ei voinut olla missään muualla, olihan hän kylläkin koettanut. Edvard juoksi kiireesti alas rappuja Josefinen luo. Tämä vapisi. "Ei, ei, Edvard, anna minun istua!" rukoili hän ja purskahti itkuun. Ja vielä Kallemin nostaessa hänet sylinsä hän rukoili vienosti kuin pieni lapsi: "Ei, ei, Edvard, anna minun —!" mutta ei saanut sen enempää sanotuksi, sillä hän tunsii lepäävänsä vasten Edvardin rintaa, tunsii hänen ulkonaisista liiketuksenilmeistään, että Edvard ei ollut enää suutuksissaan. Ehkä Edvard vielä kuuntelisikin, mitä hänellä oli sanottavaa. Ja Josefina kietoi kätensä hänen kaulaansa ja he itkivät molemmat, poski vasten poskea. Kaikki mitä heissä, heidän veressään ja hermoissaan oli yhteistä, heidän tunteissaan aikaisinta ja arvokkainta, heidän vaistoissaan lapsuuden kotia muistuttavaa, yksinpä muisto heidän vaatteidensa hajusta lapsuuskodin eteisissä, kaikki nämä yhtyivät nyt heidän kaipauksessaan olla koskaan eroamatta.

Ja kuitenkin, — kun he läksivät kulkemaan portaita kohti, pysähtyi Josefina. Hän luuli näet, ettei hän voisi seurata veljeä sinne sisään. Kyynelisin hän katsoi veljeensä. Mutta tämä pakotti hänet kulkemaan, askel askeleelta, vielä kuistin portailtakin vastusteli Josefina. Mutta Edvard vei hänet mukanaan. He tulivat saliin. Nyt heittäytyi Josefina taas veljensä kaulaan, vaipui siitä tuolille ja kätki kasvat käsiinsä. — Kauan kuunteli hänen itkuaan kaikki esineet salissa ja myöskin Edvard.

Sitten meni Edvard hänen luokseen ja hiveli hänen tukkaansa; tiesi, ettei se ollut hän itse, joka sitä teki, se oli Ragni.

Kesän valkeassa yössä käsitysten läpi kaupungin, jossa ihmiset nukkuivat. Tahdissa kuten entisinä aikoina astelivat sisarukset eteenpäin. He hakivat Olea, vaikka eivät siitä mitään puhuneet. Mutta he unohtivat oikotien ja tulivat rantakadulle. Siitä he poikkisivat pappilaan menevälle tielle. Silloin Josefina aivan vaistomaisesti katsahti rannalle päin. Heti seisahti hän ja pysäytti Edvardin. "Kyllä, hän se on!" kuiskasi hän. Sieltä tuli kuin tulikin Tuft, kiireesti, kiireesti, mutta pää kumarassa, ikäänkuin ei olisi jaksanut pitää sitä pystyssä. Turhaa oli ollut hänen etsintänsä pitkin rantamia ja hän aikoi nyt lähteä etsimään kauempaa etelästä — yhtä toivottomasti, yhtä suurella kiiruulla. He käsittivät sen heti paikalla, Josefinen käsi vapisi veljen käsivarrella. Josefina painausi lähemmäksi Edvardia, sillä hän oli juuri tälle sanonut, että jos hänet olisi ajettu ulos puutarhastakin, niin —! — Hiljaa! Nyt he kääntyivät ja läksivät Olea vastaan. Herkkäkuuloinen kun oli, kuuli hän kohta heidän askeleensa, katsahti ylös, tunsii vaimonsa, avasi sylinsä, mutta ei voinut astua askeltakaan edemmäksi, eikä sanaakaan virkkaa. Mutta Josefina irroitti kätensä veljen käsivarrelta ja tuli.

\* \* \* \* \*

Kolmisin he kulkivat sitten kotiin, pappi ja Josefina käsitysten ja Kallem pappin toisella puolen. Vähän väliä toisti Ole: "Jumalan teillä! Jumalan teillä!"

"Mutta uskon asioissa me olemme eri mieltä", katsoi Kallem tarpeelliseksi lisätä. "Ei, ei, ei, ei", huudahti pappi innoissaan, "missä hyvät ihmiset kulkevat, siellä ovat Jumalan tiet!"

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

**START: FULL LICENSE**  
**THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE**  
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at [www.gutenberg.org/license](http://www.gutenberg.org/license).

**Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works**

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at [www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org). If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by



U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website ([www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org)), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR

NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

## **Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™**

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at [www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org).

## **Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation**

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at [www.gutenberg.org/contact](http://www.gutenberg.org/contact)

## **Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation**

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it

takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit [www.gutenberg.org/donate](http://www.gutenberg.org/donate).

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: [www.gutenberg.org/donate](http://www.gutenberg.org/donate)

## **Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works**

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: [www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org).

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.